

శ్రీ
ఆంధ్రకవితరంగిణి
నాల్గవ సంపుటము

రచయిత :

శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

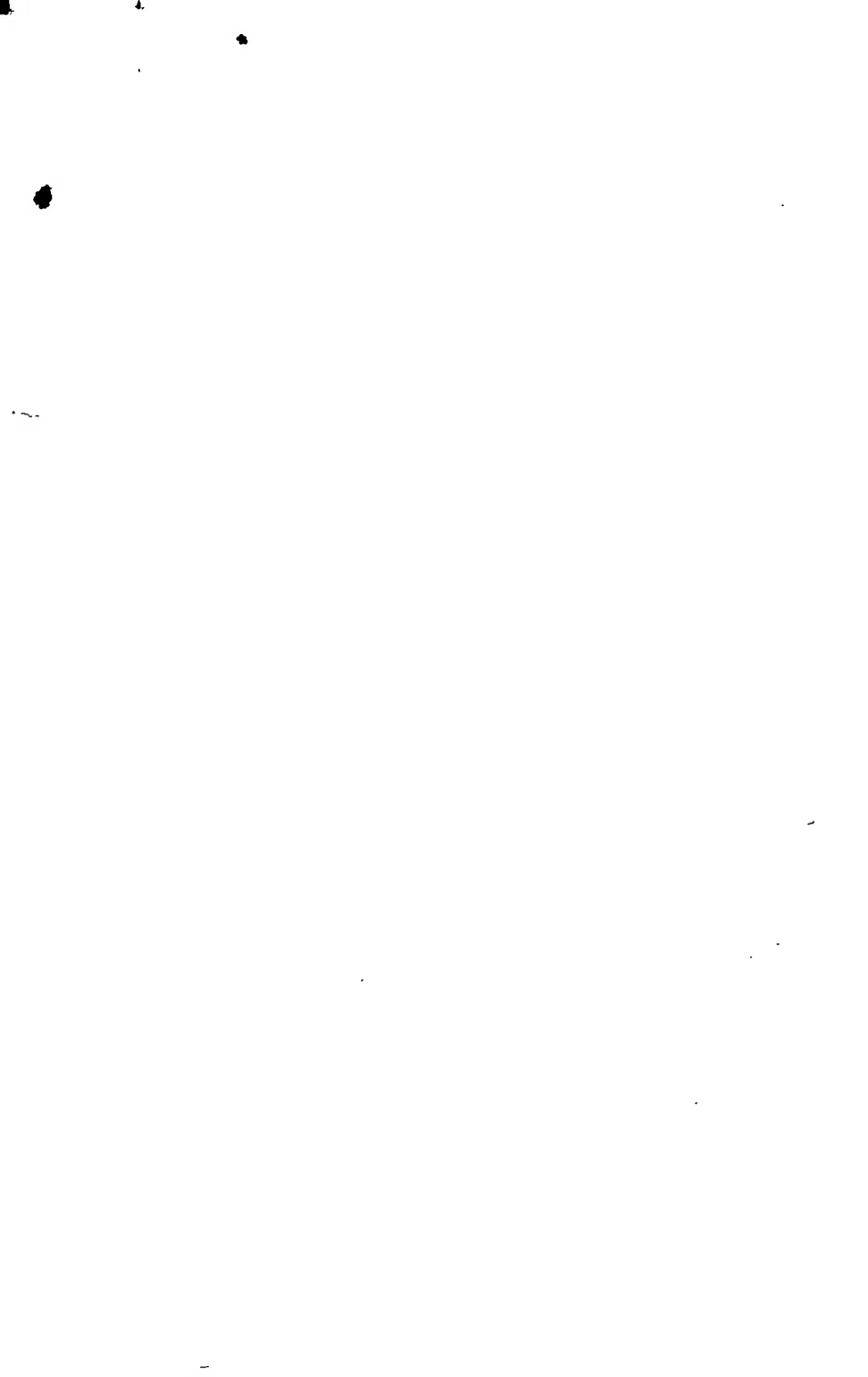
ద్వితీయ ముద్రణ : డిసెంబర్, 1999

ప్రకాశకులు :

హిందూ ధర్మశాస్త్ర గ్రంథ నిలయము,

ఫ్లాట్ నెం. 103ఎ, మర్కజీమఝాద అపార్టుమెంట్స్, అడిక్ మెట్, హైదరాబాదు.

వెల : 250/-

శ్రీ
ఆంధ్రకవితరంగిణి
మూడవ సంపుటము

రచయిత:
శ్రీ చాగంటి శేషయ్యగారు

ద్వితీయ ముద్రణ: డిసెంబర్, 1999

ప్రకాశకులు:
హిందూ ధర్మశాస్త్ర గ్రంథ నిలయము,
ఫ్లాట్ నెం. 103ఎ, మర్కటేశ్వరస్వామి ఆలయమువద్ద, అడిక్ మెట్, హైదరాబాదు.

వెల: 220/-

విషయ సూచిక

21	యథావాక్కుల అన్నమయ్య	...	1
22	బద్దెనకవి	...	
	(అ) ఇతఁడు సుమతీశతకమును రచించెనా ?	...	11
	(ఆ) సుమతీ శతకకర్త భీమనకాఁడా ?	...	12
	(ఇ) సుమతీ శతకములు రెండున్నవా ?	...	13
	(ఈ) సుమతీశతకమును రచించిన భీమన యెవరు ?	...	16
	(ఉ) నీతిశాస్త్రముకావళి	...	18
	(ఊ) ఇతని కాలము	...	19
23	విశ్వేశ్వర దేశికులు	...	26
	(అ) మల్కాపుర శాసనము	...	27
	(ఆ) మల్కాపురశాసనకాలము	...	33
	(ఇ) ప్రతాపరుద్ర మహారాజు జననకాలము	...	35
	(ఈ) రుద్రాంబ గణపతిదేవుని కనిష్ఠపుత్రిక గాని జ్యేష్ఠ పుత్రిక కాదు	...	37
	(ఉ) రుద్రాంబ, ముమ్మడమ్మల వివాహకథ	...	40
	(ఊ) మల్కాపురమునందలి యితర శాసనములు	...	44
	(ఋ) దేశికుని సంతానము	...	46
	(మూ) దేశికులును శివదేవయ్యయు భిన్నవ్యక్తులు	...	47
24	శివదేవయ్య	...	52
25	మూలఘటిక కేతనకవి	...	55
26	అధర్వణాచార్యుఁడు	...	66

27 పాలకురికి సోమనాథకవి	...	84
(అ) ఈతఁడు రచించిన గ్రంథములు	...	84
(ఆ) ఇతఁడుతననుగూర్చి చెప్పుకొనినవిషయములు.	87
(ఇ) సోమనాథకవి గురువులు	...	89
(ఈ) సోమనాథుని గూర్చిన యద్భుతకథలు	...	93
(ఁ) ఇతని రచనములయందలి ప్రత్యేకగుణము	...	96
(ఊ) ఇతనిగ్రంథముల వినరణము	...	101
(౧) బసవపురాణము	...	101
(౨) వృషాధిప శతకము	...	105
(3) చెన్నమల్లు సీసములు	...	106
(౪) అనుభవ సారము	...	107
(5) పండితారాధ్య చరిత్రము	...	108
(౬) బసవోదాహరణము	...	109
(౭) బసవరగడ	...	111
(౮) అక్షరాంక పద్యములు	...	111
(౯) నమస్కారగద్య	...	111
(బు) ఈతని చారిత్రమున వివాదాంశములు నాలుగు		112
(౧) జన్మస్థానము	...	112
(౨) ఇతనిగృహనామము	...	114
(3) ఇతనికులము	..	116
(౪) ఇతని కాలము	...	129
28 చక్రపాణి రంగనాథుఁడు	...	147
29 కవి రాక్షసుఁడు	...	150
30 మారస	...	158
31 నండ్లూరి కేశవమంత్రి	...	165

32 మంచన కవి	...	166
(అ) కృతిపతి సంశ్లేషము	...	168
(ఆ) సంధారి కొమ్మన శాసనములు	...	171
(ఇ) వెలనాటి మొదటి గొంకరాజు	...	176
(ఈ) ,, చోడరాజు	...	177
(ఉ) ,, రెండవగొంకరాజు	...	178
(ఊ) ,, వీరరాజేంద్ర చోడుడు	...	178
(ఋ) ,, మూడవగొంకరాజు	...	179
(ౠ) ,, పృథ్వీశ్వరుడు	...	180
33 కమలనాభా మాత్యుడు	...	185
34 శరభాంకుడు	...	187
35 హుళక్కిభాస్కరుడు	...	190
36 మల్లికార్జునభట్టు	...	206
37 కుమార రుద్రదేవుడు	..	213
38 కవిభల్లుడు	...	225
39 కృష్ణమాచార్యులు	...	244

SRI C. RAMALINGA REDDY Kt.

M. A (CANTAB), HON D. LITT

Vice-Chancellor, Andhra University.

"I have read with much pleasure and appreciation Chaganty Seshayya's "Andhra Kavi Tarangini" It is a remarkably fine contribution to the History of our literature and our country. He has taken trouble to study the latest archæological material available and make his treatment of the different Poets as scientifically accurate as possible.

... Sri Seshayya seems to be fitted both by his knowledge of the subject and his scientific spirit to present the Andhra world with an authoritative Lives of Andhra poets.

He does not mix up Puranas with history and legend with truth and that is a rare and refreshing feature.

ఆంధ్ర ప్రభ

ఆంధ్రులకు సమగ్రమైన చరిత్ర గ్రంథము లేని లోటు దీనితో తీరినట్టయింది. తక్కిన సంపుటములను కూడ త్వరలో వెలువరించడానికి లగిన ప్రోత్సాహం యివ్వవలసిన భారం ఆంధ్రులపై నున్నది.

THE HINDU

Research into the records of the past brings forth continually new facts on the history of literature and the present book is the first of many volumes which the author proposes to bring out in an attempt to write a new history of Telugu poets. According to earlier historians of Telugu literature, the maximum number of Telugu poets worth the name did not exceed three hundred and fifty. But the author includes many more whose names have hitherto laid hidden in the unfathomed caves of time. The author has unearthed considerable interesting material by an intensive study of inscriptions

ఆంధ్రకవితరంగిణి

— ❦ —

21. యథావాక్కుల అన్నమయ్య

ఈతఁడు “సర్వేశ్వరా” యనుమకుటముతో ౧౮౨ మత్తేభ శార్దూలవృత్తములు గల సర్వేశ్వరశతకమును రచించెను. ఈతని నామ మీక్రిందిశతకాంతపద్యమువలనఁ జెలియుచున్నది.

మ. జయశక్తి స్రవించందతారకముగాఁ జల్పెన్ యథాపాక్కులా
న్వయసంజాతుఁడు నన్నమార్యుఁ డవని న్నర్ణించి నీ సత్కథా
క్రియసంబోధన నీదుభక్తిని మహానిర్ణీత విశ్రాంతిగా
భయవిభ్రాంతులు లేక యీశతకముం బ్రఖ్యాతి సర్వేశ్వరా!

ఈకవి తనగురువు దూదికొండ సోమేశ్వరాధ్యులని యీక్రింది పద్యములోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

మ. అభిరమ్యంబుగ దూదికొండ మహానీయారాధ్యసోమేశ్వర
ప్రభుకారుణ్యవసంతసంజనిత (మత్పద్య) మద్వాక్యప్రసూనావళి
న్విభవం బొప్పంగ గూర్చి యెంతయు ఆనన్దిభ్యాతిసంపత్సుఖ
ప్రభవం బై నభవత్పదద్వయము నారాధింతుసర్వేశ్వరా! ౧౩౧

దూదికొండ యనుగ్రామము కర్నూలు మండలమునఁ బ్రత్తి
కొండతాలూకాలోఁ గలదు. ఈగ్రామమునుబట్టి యీగురువు గృహ
నామ మేర్పడియుండును. ఈతని నివాసముకూడ నాప్రాంతమే కావ
చ్చును. అన్నమయ్య శ్రీశైలయాత్రకుఁ బోయినప్పు డీసోమేశ్వరా
రాధ్యుని గురువుగాఁ గైకొనియుండనేమో!

శా. శాకాబ్దంబులు వార్ధిపట్కపురజిత్సంఖ్యం బ్రవర్తింప సు
శ్లోకానందకరంబుగా మహిమతో శోభిల్ల సర్వేశ్వర
ప్రాకామ్యస్తవ మొప్పఁజెప్పె శుభకృత్రవ్యక్త వర్షంబునన్
శ్రీకంఠార్పితమై వసుంధరపయిం జెన్నొండ సర్వేశ్వరా! ౧౩౦

ఈ పద్యమునఁ గవి శతకరచనాకాలము నిచ్చియున్నాఁడు. శాలివాహనశకము ౧౧౬౪ కు సరియగు శుభకృతు సంవత్సరమున నీతఁడీశతకమును రచించెను. ఈకాలము క్రీ. శ. ౧౨౪౨ అయినది. దీనినిబట్టి యీతఁడు తిక్కనసోమయాజి కించుక పూర్వుఁ డగుచున్నాఁడు. గ్రంథరచనాకాలమును దేల్చినకవులలో నీతఁడు మొదటివాఁడు.

ఈశతకమందలి కవిత్య మీక్రింది పద్యములోఁ గవి చెప్పినట్లు శ్రోత్రానందమై యనుదినపఠనయోగ్యమై తత్త్వప్రకాశమై తన రారుచున్నది.

శా. ధాత్రి స్ఫుక్తజనానురంజనముగాఁ దత్త్వప్రకాశంబుగాఁ
జితార్థాంచిత శబ్దబంధురముగా సేవ్యంబుగా సజ్జన
శ్రోత్రానందముగా శుభాంచితముగా శోధించి సర్వేశ్వర
స్తోత్రం బన్నయచెప్పె నిజ్జగములో శోభిల్లసర్వేశ్వరా! ౧౩౩
ఈపద్యమునుబట్టి యీతనికి “అన్నయ” యని నామాంతరమున్నట్లు తెలియు చున్నది.

ఈశతకమున ౧౪౨ పద్యములుండుటకుఁ గారణమేమో తెలియదు. శతకమనుపేరుతో రెండునూఱులు, మూడునూఱులు పద్యములుగల శతకములు కలవుగాని, ౧౪౨ పద్యములుగల శతకములు లేవు. తిక్కనవికొన్ని లభ్యముకాలేదో! లేక కవి ౧౦౭ పద్యములు వ్రాసియుండఁగా, మిఱిగొన్ని పద్యముల నెవ్వరైన రచించి యందుఁ జేర్చిరో తెలియదు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి శతకమును బ్రకటించి పీఠిక యందుఁ గవి చారిత్రమును వ్రాసియున్నారు. ఆభాగము నీక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

“ఈకవి వీరశైవుఁడు. కవినిగురించియు శతకరచనమును గుఱించియు పల్నాడు (గురజాల) తాలూకాలోని చెర్లగుడిపాడు

గ్రామమునకుఁ గరణమయిన సోమరాజు వేంకటశివుఁడను నాయన
వ్రాసియుంచిన వృత్తాంతము శేషగిరిరావువలన మాకు లభించినది.
దానిలోని ముఖ్యాంశముల నీక్రిందఁ బొత్తు పఱచుచున్నాము.

‘యథావాక్కుల అన్నమారాధ్యుఁ డాత్రేయసోత్తోద్భ
వుఁడు. యజుశ్శాఖాద్యాయి. గోడావరితీరవాసి. రాజమహేంద్రవ
రమునకు సమీపముననున్న పట్టెసమను గ్రామమందు వెలసిన
శ్రీ వీరభద్రేశ్వరస్వామి యీయనకు నిలువేలుపు. ఈమహనీయుఁ
డొకప్పుడు శ్రీశైలయాత్రకు వెడలి శ్రీమల్లిఖార్జునస్వామిని సేవించి
తిరిగి వచ్చుచుఁ బల్నాడు తాలూకాలోఁ జెట్టిపాలెము దాపునఁ
గృష్ణాతీరమందు విశ్వామిత్రశ్రమ మనఁబడు సత్రశాల యను
స్థలమున శ్రీ మల్లేశ్వరస్వామిని సేవించుచుఁ గొంతకాలముండి
యచ్చటనే యీసర్వేశ్వర శతకమును రచించెను. ఒక్కొక్క పద్య
మొక్కొక్క తాటియాకుపై వ్రాసి యాయాకును గృష్ణలో వైచి
యదిప్రవాహమున కెదు రీడివచ్చెనా దానినిఁ దీసి సూత్రమున
నెక్కించెద. అట్లేయాకై నరూక క్రిందికిఁ గొట్టుకొని పోయెన్.
యప్పుడే నాశిరము ఖండించుకొనియెద నని శపథముచేసి మెడకు
గండకత్తెర వైచుకొని యాకులమీఁద బద్యముల వ్రాసి నీ శృ లో
విడిచిపెట్టఁగా నవి తిరిగి వచ్చుచుండెడివి. కొంతసేపటికి

మ. తరులం బువ్వులు పిందెలై యొదవి తత్తజ్జాతితోఁ బండ్లగున్
హర! మీపాదపయోజ్ఞపూజితములై యత్యద్భుతం బివ్విరుల్
కదులౌ నశ్వములౌ ననర్థ మణులౌ గర్పూరమా హరమా
దరుణీరత్నములౌ బటీరతరులౌ దధ్యంబు సర్వేశ్వరా. ౮౭

అను పద్యమెదురుగా రాక కొట్టుకొనిపోవుటఁ జూచి కంత
మును గత్తిరించుకొనుట ఈద్యమించుచుండగా నొక పసులకాపరి
“నాకొక తాటియాకు దొరికినది చూడుఁ” డని యిచ్చి యదృశ్యుఁ
డయ్యెను. కవి యాయాకును జూడఁగా దానిపైఁ దాను వ్రాసిన

పద్యమునకు మాటుగా వేటొకపద్యముంటఁ జూచి యిది సర్వేశ్వర కృతమని గ్రహించి యాపద్యమును సూత్రమున కెక్కించి తాఁజేసి కొన్న నియమము ప్రకారముగా శతకమును బూర్తిచేసి కొంత కాలమునకుఁ బదప నాసత్రశాలయందే సిద్ధినొందెను. ఆపద్యమిది:—

మ. ఒకపుష్పంబు భవత్పదద్వయముపై నొప్పంగ సద్భక్తిరంజకుడై పెట్టినపుణ్యమూర్తికిఁ బునర్జన్మంబు లేదన్నఁ బాయక కాలత్రితయోపచారముల నిన్నర్పించుచో బెద్దనై ప్పికుండై యుండెడువాడు నీవగుట దాఁజిత్రంబె సర్వేశ్వరా! ౧౮

ఈయన్నమారాధ్యుని కొడుకు వీరంరాజు. వీరంరాజు కుమారుఁడు నాగరాజు. నాగరాజుతనయుఁడు చిట్టెమరాజు. ఈయన పల్నాడుసీమకువచ్చి యచ్చట చెర్లగుడిపాడు, మిరియాల, పల్లిగుంత పశ్వేముల, వద్దిరేల, సీతానగరము నను నాటు గ్రామములకుఁ గరిణీకము సంపాదించెను. అప్పటినుండియు నీవంశమువారు పల్నాటి సీమవాసులైరి. చిట్టెమరాజు. కొడుకు గోపరాజు. గోపరాజు కొడుకు సోమరాజు. ఈసోమరాజు సుప్రసిద్ధుడై యుండుటచే నాతని నాఁటి నుండియు నావంశమునకు యథావాక్కులవారను పేరు మాఱి సోమరాజువారను పేరు గలిగినది. ఇప్పటికి నిదియే వాడుకలో నున్నది.”

ఇది సోమరాజు వేంకటశివుఁడుగారు వ్రాసినదానికి సంగ్రహము. తాను బెద్దలవలన వినినదానిని వ్రాసినానని వేంకటశివుఁడుగారు వ్రాసినారు. ఈయన వ్రాసినదానినిబట్టి “యన్నమయ్యగారి వంశావళి” యను గ్రంథమొకటియున్నట్లు కనబడుచున్నది. దానిలోనివని వేంకటశివుఁడుగారు వ్రాసినపద్యములఁ గొన్నింటి న్నూదాహరింపుచున్నాను. తప్పులు కుప్పలుగానున్నవి.

గీ. ధర్మ యథావాక్కులాన్వయైత్త్య విదులు

వారిలో న్నొక్కసద్గుణుం డమితయశుఁడు

అన్నమారాధ్యుఁ డనియెడు నార్యమతుని

వంశవృద్ధిని వర్ణింతు వరుసతోడ

ఉ. శ్రీమ దనంతనద్దణసుశీలుఁడు నాత్మవిహారహారుఁడు
అమదనాంత కాంక్షియుగళామృతపాన రతాంతరంగుఁడు
సోమధరారిమత్పరమ సుందర తేజ విరాజమానుఁడు
గామనివారకుం డఖిలకారణుఁ డన్నమరాధ్యుఁడో యనన్.

క. ఆ యన్నమరాధ్యుండును
స్వాయంభు సమాన సర్వశాస్త్రవిదుం
డా యమరేశుపదాధిపు
పాయక వేదాంతవేదపారాయణుఁడున్

ఉ. శ్రీలుఁడు ధర్మమార్గపరిశీలుఁడు ఖండితమోహవల్లికా
జాలుఁడు సత్కృపాళుఁడు ప్రసంగవిశాలుఁడు ధర్మసత్కియా
ఖోలుఁడు చిట్టిమంత్రి చెరులోగుడిపాడును పిల్లిగుంత మి
ర్యాలయు పశ్చిమేముల మిరాసిగఁ జేకొనె మూఁడుసీమలన్

గీ. సాగరాబ్ధియు పావక సోమసంఖ్య
శాలివాహనశకమున జరుగువేళ
గ్రామషట్కంబు చేకొనెఁ గరిణికంబు
చిట్టెనామాత్యఘనునకు స్వార్జితంబు.

సీ శ్రీమదుమాదేవి చిత్తాబ్జభృంగమా
సితకంఠభక్తిని సిద్ధకీర్తి
సతతంబు బగళాదిసన్నతజపితుఁడై
నిగమాగమాంతాదినిరతుఁడగుచుఁ
జిత్తంబు గురుపాదసేవను హత్తించి
నిర్మలానందుఁడై నేర్పుమీఱు
దనపేరు లోకమందునఁ బ్రశస్తంబుగా
నాచంద్రతారార్క మగుచు వెలయ.

గీ. నార్యజనులను బ్రోచుచు సధికప్రీతి
రాజయోగానుసంధానరసికుఁ డగుచుఁ
బుణ్యచరితుండు గోపనపుత్రుఁ డెలమి
సోమరాజవ సుగుణాభిరాముఁ డగుచు.

గీ. సోమరాజకీర్తి కాముఁడై విలసిల్లెఁ
దనదుసంతతకిని ధరణియందు
గోపనార్యసుతుఁడు గృహనామధేయుఁడై
పెంపుఁబడసెఁ బ్రస్తుతింపఁ జనులు.

మ. అజరుద్రామలు మిమ్మెరింగి నుతిసేయ న్లేరునేనంత వాఁ
డ జగద్రక్షణదక్షు నినుఁ గొనియాడ న్నిస్వభావంబు దా
సజనానుగ్రహనిశ్చితం బగుట నాజన్మంబు సాఫల్య మం
ద జడుండంచు నిరాకరింపక ప్రసన్నం బౌట సర్వేశ్వరా!

ఈసర్వేశ్వరశతకము వీరశైవమత సంప్రదాయాను సారి.
ఇందుభక్తిరసము ప్రధానము, శైలివృద్ధ్యము. ధారయనర్గళము.
చదువువానికేపాటి నాచకణ యున్నను జాలును. తమంతఁ దాము
దొరలిపోవును. పద్యరచనాశిల్పమున కిది ముఖ్యలక్షణము. పద్య
ములనడకనుబట్టియుఁ గల్పనములఁబట్టియు నీశతకము గొన్ని చోటు
లందు సంస్కృతములోని శివమహిమస్తోత్రమును, గన్నడములోని
సోమేశ్వరశతకమును, తెలుఁగులోని కాళహస్తీశ్వర శ త క ము ను
దలంపునకుఁ దెచ్చుచున్నది. బహువిధముల నీశతకము సకలాంధ్ర
జనవశనయోగ్యమని మాయభిప్రాయము."

స ర్వేశ్వర శ త క పీఠిక

బసవశతకాదులను రచించిన పాలకురికి సోమనాథ కవి
యొకవికి శిష్యుఁడని కొందఱనుచున్నారు. కాని యందుల కాధార
ములులేవు. సోమనాథాధ్యుఁ డీయన్నమఝ్య శతకమునందలిభావము
లను కొన్నిటిని గైకొని తనయనుభవసారాదులందుఁ జేర్చినట్లు

కన్నట్టుచున్నది. ఈతని కవిత్వశైలి దెలియుటకై కొన్నిపద్యముల నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాడను.

మ. అతిలాలిత్యముగా నహర్నిశము నిన్నర్చింపఁగా వచ్చు
ప్రతుండై యుండఁగవచ్చు నెళ్ళకళలం బ్రాథుండుగావచ్చు వా
కృతిగా నైననువచ్చుఁగాని మఱి నీభక్తుండు గారాదు సు
స్థితిగా నీదయ లేనిమానవునకుఁ జింతింప సర్వేశ్వరా. ౫౧

శా. చావం బుట్టుచుఁ బుట్టఁజచ్చుచు మహాచండాళ సంసార పా
రావారంబునఁ గూలి తాఁ జెడుటకుం బ్రవ్యక్తిగా నాత్మలో
నేనం బొందక యేను నీవచుట తా నేజ్ఞానమో శ్రీమహా
దేవా యిట్టికుతర్కముం గలదె చింతింపంగ సర్వేశ్వరా. ౫౨

శా. ఏయే వేళల నే వయస్సున నరుండేభూమి నే యూరిలో
నేయే కర్మము నాచరించు నశుభం బేని న్ముఖంబేనిఁ దా
నాదూ వేళల నావయస్సున నరుండాభూమి నాయూరిలో
నాయాకర్మఫలంబు లెల్ల వగు దధ్యంబింత సర్వేశ్వరా. ౧౨౩

మ. పరమార్థంబుగ నామనంబున భవదృక్తి ప్రభావంబు వి
స్తరమై పుట్టదు పుట్టినం బ్రబల దంతం గొంత నర్థిత్రేనే
విరసంబై యటమీఁదఁ జిక్కువడు భావింపంగ నెల్లన్న న
స్థిగుడం గాన జడుండ గాన బకవేషిం గాన సర్వేశ్వరా. ౧౨౪

శా. కాయం బన్నది వారిబుద్బుదసదృక్షం బందు రూపింప లే
బ్రాయంబన్నది శారదాంబుదతటిత్ప్రాయంబగుఁ దత్సుఖ
శ్రేయంబన్నదిమాయ యిట్లెఱిగియున్ శీఘ్రంబై నీధ్యానసం
స్థాయీభావనఁ బొందఁజేమిటి కయోసంసారి సర్వేశ్వరా. ౧౨౫

ఈకవినిగూర్చి శతకకవులచరిత్రకారు లిట్లు వ్రాసియున్నారు

“ఈశతకమందలి పద్యములన్నియు నమృతపు గుళికలే.

శతకమునంతయుఁ జదివిచూడఁగా నితరకవికృతములగు కొన్ని
పద్యములిందుఁ గూడినవేమో యనుసంశయము కలుగుచున్నది.

కాని యిదమిత్థమని నిర్ణయింప నవకాశము లేదు. ఈతఁడు గొప్ప శివభక్తుఁడై తనశతకమునందు శివమాహాత్మ్యకథనమునే గావించినను, పండితారాధ్యసోమనారాధ్యుల గ్రంథములలోవలె పరమత దూషణమును జేయక మతసహనమును జూపుచు వైరాగ్యమును, భక్తిని, బోధించుచు శతకమును రచించెను. ధూర్జటికవి, యిందలి భావములను విశేషముగాఁ దన శ్రీకాళహస్తీశ్వర శతకమునఁ జొప్పించి యున్నాఁడు.”

ఈకవి గోదావరీతీరవాసుఁడైననునీతనివంశీయులు గుంటూరు మండలమునఁ బల్నాటియందు నివాస మేర్పరచుకొని యున్నారు. శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు భారతీపత్రికలో (సం ౨౨ సంచిక ౧ పుట ౨౧౯) పైనఁజెప్పిన దూదికొండ సోమేశ్వరారాధ్యుఁడే పాలకురికి సోమనారాధ్యుఁడై యుండుననియు, నాతఁడియన్నమయ్యకు గురువు కావచ్చుననియు, సోమనారాధ్యుని పండితారాధ్యచరిత్రము నుండియు నాతని యితర గ్రంథములనుండియుఁ గొన్ని భావముల నీతఁడు గ్రహించెననియు, రాతనిఁదములే యిందుఁ గొన్ని దొరలిన వనియు వ్రాసియున్నారు. ఈవిషయమున వారితో నే నేకీభవింపఁ జాలకున్నాఁడను. అన్నమయ్య యీశతకమును రచించునాటికి సోమనారాధ్యుఁడు పసివాఁడుగా నుండెనని నాయభిప్రాయము. సోమనారాధ్యుని కాలనిర్ణయమునుగూర్చి యాతని చరిత్రమున విపులముగాఁ జర్చింతును. మల్లికార్జున పండితారాధ్యుల శివతత్త్వ సారమునుండియు, హలాయుధ మహిమూది సంస్కృత గ్రంథముల నుండియు, భావముల నీ యన్నమయ్య కైకొనెనని వ్రాసిన శ్రీ వేంకటరావుగారి యభిప్రాయముతో నేనేకీభవించుచున్నాఁడను. కాలమునుబట్టి సోమనారాధ్యుఁ డన్నమయ్యకుఁ దరువాతివాఁడని నిర్ణయమైనచో నన్నమయ్యభావములను పాలకురికి సోమనాధుఁడే కైకొనెనని స్పష్టమగును. “సర్వేశ్వరా” యను మకుటముతో

నున్నను, నిందలి పద్యములను గొన్ని శీర్షికలక్రింద విభజింపవచ్చును. కావున దీనిని శివప్రభావమును దెలుపు నొకకావ్యముగాఁ బరిగణింప వలసియున్నదని శ్రీవేంకటరావుగారి యభిప్రాయము.

మడరాసు పాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున “లీలానంద సర్వేశ్వరా” యను మకుటముతోనున్న యేఁబది పద్యములు గల తాళపత్ర ప్రతియొకటి కలదు. (క్యాటలాగు సం. 2 సంఖ్య ౧౬౯౪) ఆపద్యము లీతనివేయని కొందఱు తలంచుచున్నారు. గ్రంథనామ మునుబట్టి యాపద్యముల నీయన్నమయ్యయే రచించియుండునని తోచును. కాని శైలినిబట్టిచూడఁగా నది యన్నమయ్య రచితము వలెఁగాన్పింపదు. సర్వేశ్వరశతకము భక్తివైరాగ్యములను బోధించును. లీలానందసర్వేశ్వరశతకము కేవల వేదాంతప్రతిబోధకముగాఁ గాన్పించుచున్నది. అందలి కొన్నిపద్యముల నిట నుదాహరింతును.

శా. శ్రీసర్వేశ్వరుఁగా సదాశివునిఁగా జిదూపునిఁగా నిరా
భాసాఖ్యాతునిఁగా నిరంజనపరబ్రహ్మంబుగా బ్రహ్మవి
ద్యాసారాంగునిఁగా నిరంతరము నేధ్యానింతు హృత్పద్మపీ
తాసీనస్థికుఁగా గురుప్రభుని లీలానంద ! సర్వేశ్వరా!

శా. అంతర్మధ్యసభాహ్యలక్ష్యత్రివిధాకారంబులన్ ఖేచరీ
ప్రాంతంబై విలసిల్లు నందునను మధ్యాభాహ్యముల్ రెండు న
త్యంతం బెన్న నిర్ధకం బగును సంతఃఖేచరీముద్ర స
ర్వాంతర్యామి యనం బ్రసిద్ధి యగు లీలానంద! సర్వేశ్వరా!

శా. చూచేవారలఁ జూచువాని మదిలోఁ జూచేటివారెప్పుడున్
జూచేచూపును జూచువారితరముం జూడంగబో రాత్మనుక
జూచేవార ల భేదభేదముగతిక జూడండు చూచేటిచూ
పాచూపే తెలివండు కోవిదులు లీలానంద! సర్వేశ్వరా!

శా. భూమధ్యంబున దృష్టినిల్పి తనుపై బుద్ధిం బ్రవర్తిల్లబో
కామందాకినీకీ మహాయమునకు న్నానుష్యులో బాలరం
డామోవిం బలిమిగ గలంప దినక్రీడల్ బ్రహ్మమే నిశ్చయం
బామీందగ మఱి చెప్పఁ గూడ దింక లీలానంద! సర్వేశ్వరా!

శా. అంతశ్శత్రువు లాన్వరం గెలిచి కామాదిప్రభోగంబులం.
తంత్రనోసి పరిత్యజించి మృదుయృక్తంజా సహస్రారస
ద్ధాంతస్థా యగు సద్గురుప్రభుని పాదాబ్జమృతం బెప్పుడ
త్యం తామోదముతోడఁ గ్రోలెదను లీలానంద! సర్వేశ్వరా!

శా. ధ్వని లీనం బయినంతమీఁదటను శుద్ధంబై నిరాకారమై
మనసాద్యంతము సర్వమై మనసులోఁ ముగ్ధంబు దానై నదై
గనఁగా గన్నులపండువై విమలమై కల్యాణమై యొప్పుహ
ర్మని శాంతుండగు సద్గురుప్రభుఁడు లీలానంద! సర్వేశ్వరా!

లీలానంద సర్వేశ్వరశతకకర్త యెవ్వరో నిర్ణయింపలేకున్నను
అన్నమయ్యమాత్రము కాఁడని నాయభిప్రాయము. సోమరాజు వేం
కటశివుఁడుగారిచ్చిన వంశావళిలోఁ గొంతలోపమున్నట్లు కాన్పించు
చున్నది. అన్నమయ్య కాలము శా.శ. ౧౧౬౪. అన్నమయ్యకు ముని
మనుమఁడైన చిట్టిమరాజు చెల్లగుడిపాడు మొదలగు నాఱుగ్రామము
లకు మిరాసి సంపాదించెనని చెప్పియున్నారు. ఈసంపాదనకాలము
శా. శ. ౧౩౪౪ అని పై పద్యములలో నొకదానియందున్నది.
ముత్తాతకును మునిమనుమనికి నడుమ ౧౮౦ సంవత్సరముల వ్యవధి
యుండుట యసంభవము. వీరిరువురినడుమ మఱికొందరు పురుషు
లుండియుండవలయును ఈవంశావళినిబట్టి అన్నమయ్య శైవమతా
వలంబకుఁడగు నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డగుట నిశ్చయము. ఈతఁ
డద్వైత మంగీకరింపని శైవుఁడయినట్లు శతకమందలి ౭౪వ పద్యము
వలనఁ దెలియుచున్నది. సత్రశాలయందలి దేవుఁడు మల్లికేశ్వరుఁ
డని వేంకటశివుఁడుగారు వ్రాసియున్నారు. అన్నమారాధ్యుని కాల
మున నీగ్రామము నంబయ దేవమహారాజు (గంగయసాహిణి గౌవ
మఱిది) పాలించుచుండెననియు, నందు స్వయంభూ శ్రీమహాదేవుని
యాలయముండెననియు నొకానొక శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది.
(A. R. 314 of 1930-31) మల్లికేశ్వరుఁడు కూడ నుండనేమో
తెలియదు.

22. బ దై న క వి

ఇతఁడు సూర్యవంశపు క్షత్రియుఁడు. చోళశాఖకుఁ జెందిన వాఁడు. ఒకచిన్న సంస్థానమునకుఁ బ్రభువు. ఇతఁడు నీతిశాస్త్రముక్తావళియను రాజనీతిని బోధించు గ్రంథమును రచించెను. ఆంధ్రదేశమున విశేషప్రచారములో నున్న సుమతిశతక మీతని రచనమే యనికొంద అనుచున్నారు. పూర్వము పల్లెటూరిబడులలో నీసుమతిశతకమును బాలురచేఁ దప్పక చదివించుచుండెడివారు. ఇప్పుడును సంభాషణములలోఁ దఱచుగ నీసుమతిశతక పద్యములుదాహరింపఁబడుచుండును.

బద్దెన సుమతిశతకమును రచించెనా?

బద్దెనకవి సుమతిశతకమును రచించినట్లే క్రింది పద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఇవి బద్దెనకృతనీతిశాస్త్రముక్తావళిలోనివి.

క. శ్రీవిభుఁడ గర్వితారి
 త్మోవర దళనోపలబ్ధజయలక్ష్మీ సం
 భావితుఁడ సుమతిశతకము
 గావించినపోడఁ గావ్యకమలాసనుడన్.

క. రాజవరమకుటమణిగణ
 పూజితపదయుగుఁడ హేమభూభృద్ధైర్య
 భ్రాజితుఁడ బద్దెనాఖ్యుఁడ
 రాజోచితసీతు లొప్ప రచియింతుఁ దగఁ.

ఈపద్యములనుబట్టి, తాను ప్రజాసామాన్యమున కుపయోగించు నీతులను దెలిపెడి సుమతిశతకము నదివఱకు రచియించియుంటి ననియు, రాజులకుపయోగించు నీతులను దెలిపెడి వేటొకగ్రంథము నిప్పుడు రచియించుచున్నాఁడ ననియు, బద్దెన చెప్పినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఈ రాజనీతిగ్రంథమే 'నీతిశాస్త్రముక్తావళి'. దీనినే బద్దెన నీతులనియు వాడుచుందురు.

సుమతిశతకమునం దెచ్చటనో కొన్ని రాజసీతు లుండిన నుండవచ్చును. కాని జనసామాన్యమునకుపయోగించు సీతులే యందు విశేషముగానున్నవి. నీతిశాస్త్రముక్తావళియందు పదునైదు పద్ధతులుగా భూషతుల కావశ్యకములగుసీతులే విశేషముగను, సామాన్య సీతు లత్యల్పముగను నున్నవి. అందుచే బద్దెనకవి నీతిగ్రంథములు రెండువ్రాయునా? యని సంశయింపనక్కఱలేదు.

పైనివ్రాసిన “శ్రీవిభుఁడ” నను పద్యము, కొన్ని తాళపత్ర ప్రతులయందు మాత్రమే యున్నదనియు, శ్రీరామవిలాస గ్రంథ మాలవారు ప్రకటించిన బద్దెనసీతులను ముద్రిత గ్రంథమునందీ పద్యములేదనియు, నందుచే బద్దెన సుమతిశతక కర్తయగునోకాదో యని కొందఱు సంశయించుచున్నారు. కొన్ని ప్రతులలోలేనిమాత్ర మున నాశని కర్తృత్వమును ద్రోసివేయవలనుపడదు. పై మొదటి పద్యమునుబట్టి యీకవికి “కావ్యబ్రహ్మ” యను బిరుదమున్నట్లు దెలియవచ్చుచున్నది. నీతిశాస్త్రముక్తావళిలోని యీక్రింది పద్యము కూడ బద్దెన కవికి “గవిబ్రహ్మ” బిరుదమున్నట్లు చెప్పుచున్నది.

చ. నయమునఁ గాని భూమిప్రజనమ్మడు; నమ్మినఁగాని యర్థసం
చయమును, దంత్రవృద్ధియును జాలదు; చాలినఁగాని శత్రులకా
బయి చని యౌర్వరాదు; ప్రతిబక్షమడంగినఁగాని భూమియ
క్షయముగ నేల రావనిరి; కావ్యచతుర్ముఖ! బద్దెభూషణీ. ౪౧

దీనినిబట్టి కావ్యబ్రహ్మబిరుదాంచితుఁడగు బద్దెభూషణి సుమతి శతక, నీతిశాస్త్రముక్తావళులను రెంటిని రచించెనని నిశ్చయింప నగును.

సుమతిశతకకర్త భీమనకాఁడా?

మదరాసు పాఞ్చలిఖత పుస్తకభాండాగారమున నున్న యొక

ప్రతిలో:—

క. శ్రీకరముగ భీమన మును
 లోకమునకుఁ బొగడుఁగా విలోకించి మదికా
 బ్రాకటముగ సుమతికి మతి
 చేకూరఁగ సుమతినీతిఁ జెప్పఁదొడంగెన్

అను పద్యమున్నదట! కొన్నిలక్షణ గ్రంథములలో భీమకవి
 సుమతిశతకములోని వని పద్యముల నుదాహరించియున్నారు. అం
 దుచే సుమతిశతకకర్త భీమనయని కొందఱనుచున్నారు. దీనిని
 కాదనఁజాలము. ఇందువలన బద్దెనయును, భీమనయును, సుమతిశతక
 కర్తలని తేలినది. వీరిరువురునుగాక సుమతియను జైనపండితుఁ
 డొకఁడీశతక కర్తయని యొకవాదము గలదు. కాని దానికాధా
 రములు గన్పట్టనందున, నావాదముతో మన కిటఁ బ్రసక్తిలేదు.

సుమతి శతకములు రెండున్నవా?

సుమతిశతక కర్తృత్వమునుండి బద్దెన భీమనలలో నెవరినో
 యొకరిని తొలఁగింపవలసియున్నది. అట్లుచేయలేనినాడు, సుమతిశతక
 మనుపేర వారిరువురును జెటియొక గ్రంథమును వ్రాసియుండిరని
 చెప్పవలసివచ్చును.

శ్రీబులుసు వేంకటేశ్వర్లుగారు, ఆంధ్రపరిషత్కార్యాలయము
 న తామొక తాళపత్రప్రతిని శిథిలావస్థలో నున్నదానిని జూచితి
 మనియు నందులోనున్న కొన్నిపద్యములు ప్రస్తుతము మనకు లభిం
 చుచున్న నీతిశతకములో లేవనియు, మనము చదువుచున్న నీతిశత
 కములోని కొన్నిపద్యము లందు లేవనియు వ్రాయుచు నాపద్యము
 లను భారతిపత్రికలోఁబ్రకటించియున్నారు. అందలిశైలినిబట్టిపాఠకులు
 సుమతిశతకము లొకటియో రెండో నిర్ణయింపననువుపడునని యా
 పద్యములఁ గొన్నిటి స్మరింప నుదాహరింతును.

తాళప్రతప్రతిలో నుండి యిప్పటిముదిత ప్రతితో లేనివి.

- క. అలుకునెడ తొన్ని (?) చల్లుట
కులుబల్లము కాదు మిగులఁ గూర్చుటకొఱకే
వలయునెడ నర్థ మిచ్చుట
వెలయఁగ నభివృద్ధికొఱకె వినురా సుమతీ ౧
- క. ఎన్నఁడు గుఱవక నధికతఁ
నన్నేమరి కూర్చుంఁగ నము ధరలో నెపుడు
అన్నులకును రాజులకును
గన్నములకుఁ బోవుచుండుఁ గదరాసుమతీ. ౨
- క. సిరి తన్ను వలఁచియుండఁగ
సిరిగల్గిన చిన్నెలెల్లఁ జేయఁగవలయు
సిరిఁగూర్చి పాతలాడిన
సిరియుండదు లోభియొద్ద సిద్ధముసుమతీ. ౩
- క. బిరు పై నహయము నెక్కకు
మరుమాటం (తం) బలుకుసుతుని మానకవిడుమీ
వెర వెఱుఁగని.....
తరచుగఁ బతి (సతి?) గవయఁజనదు ధరలో సుమతీ. ౪
- క. పొరుగింటి కేగనిచ్చుట
సరసతఁ బతిఁగూడి చనినసతిఁ బుట్టింటం
జిరకాల ముండనిచ్చుట
పురుషుఁడు తనసతిని గోలుపోవుట సుమతీ.
- క. రిపుపొత్తు పాముపొత్తును
గఱటాత్తుని మిత్రపొత్తు గడుసరిపొత్తు
విపరీతిభార్య (?) పొత్తును
అపదచ్చము (?) చేతవచ్చు నదిగో సుమతీ.

ముద్రితప్రతిలోనుండి తాళప్రతప్రతిలో లేనివి.

- క. శ్రీరాముని దయచేతను
నారూఢిగ సకలజనులు నౌరా యనగా
ధారాళ మైనసీతులు
నోరూరంగ జవులుపుట్ట నుడివెద సుమతీ.
- క. పుత్రోత్సాహము తండ్రికి
బుత్రుడు జన్మించినపుడె పుట్టడు జను లా
పుత్రుని గనుగొని పొగడంగ
బుత్రోత్సాహంబు నాడు పొందుర సుమతీ.
- క. మది నొకని వలచి యుండంగ
మదిచెడ యొక క్రూరవిటుడు మానక దిరుగుక
అది చిలుక పిల్లి వట్టినఁ
జదువునె యాపంజరమున జగతిని సుమతీ.
- క. లావుగలవానికంటెను
భావింపంగ నీతిపరుడు బలవంతుండ
గ్రావంబంత గజంబును
మావటివాఁ డెక్కినట్లు మహిలో సుమతీ.
- క. వేషరపు జాతిగానీ
వీసము దాఁ జేయునట్టి వెంగలిగానీ
దాసి కొడుకై నఁగానీ
కాసులు గలవాఁడె రాజు గదగా సుమతీ

పైద్యములలో ౧, ౨, ౩, ౪, ౫ అంకెలుగల పద్యములొక
శైలిలోను దక్కినవి వేతొక శైలిలోను నున్నవనియు, నందు
సంఖ్యలుగల పద్యములు బద్దెనవనియు నాయభిప్రాయము. దీనినిబట్టి
సీతిశతకకర్త లిరువు రనియు, నందొకఁడు బద్దెన యనియు నిశ్చ
యింపవచ్చును. భీమననుగూర్చి యిక నాలోచింతము.

సుమతీశతకమును రచించిన భీమన యెవడు?

కూచిమంచి తిమ్మకవి తనసర్వలక్షణసార సంగ్రహమున
సుమతి శతకములోనిదని—

క. ఏఱకుమీ కసుగాయల

దూరకుమీ బంధుజనుల దోసముసుమ్మి

పోఱకు మీ రణమందున

మీరకుమీ గురువులాజ్ఞ మేదినిసుమతీ!

యను పద్యము నుదాహరించి యది వేములవాడ భీమకవికృత
మని చెప్పియుండెను. ఈవిషయమునుగూర్చి భీమకవి చారిత్రమునఁ
గొంత వ్రాసి సుమతీశతకర్త యాతఁడు గాఁడని నిర్ణయించియుం
టిని. భీమన యనుటతోడనే యాతఁడు వేములవాడ భీమకవియే
యని తిమ్మకవి భ్రమించియుండును. ఈభీమన, కవిజనాశ్రయకర్త
యగు భీమనయేమో! అట్లయినచోఁ గవిజనాశ్రయకాలము బద్దె
నకుఁ దరువాతనగును.

ఆత్మకూరు సంస్థానమున లభించిన సీతిశాస్త్ర ముక్తావళి
వ్రాఁతప్రతిలో సీక్రింది రెండుపద్యము లున్నవని శ్రీ మానవల్లి
రామకృష్ణకవిగారు ముద్రితప్రతిపీఠికలో వ్రాసియున్నారు.

సీ. రాజసీతియు నసద్రాజలక్షణమును

మంత్రిమార్గము చుర్మంత్రివిధము

నధికారవిధియుఁ గావ్యవిచారము నుపాయ

గతియును రాజ్యలక్షాక్షరమంబు

నిల నరాజకవృత్తి హితసేవకస్థితి

దుస్సేవకక్రియ దుష్టరాజ

సేవాబలము దానశీలతామహిమ వి

వేక సంగతియును లోకసీతి

పద్ధతులు చేసె భువి నతిప్రజ్ఞ వెలయ
బద్దెనీతియుఁ గోమటిపడుచునోళ్ళ
కతన దబ్బరపాతంబు గదియఁగ లు
తప్పులెడలింప నెంతయు నొప్పు భువిని.

చ. పరువడి నాంధ్రభాషఁ గల బద్దెనీతియు సంస్కృతంబుతోఁ
బరగు ప్రతాపరుద్ర నరపాలునిచే రచియింపఁబడ్డ యా
నరవరునీతిసారము వినం జదువం గడు మంచిదంచుఁ జె
చ్చురఁగవి నీతిపద్ధతులుచేసె వినోదముబాలబోధకుఁ.

ఈరెండు పద్యములలోను నుదాహృతమైన బద్దెనీతి నీతి
శాస్త్రముక్తావళియే గాని వేఱుకాదు.

ఈపద్యములు రెండును బద్దెనకవికృతములని కొందఱి యభి
ప్రాయము. కాని యది వాస్తవముకాదు. ఈపద్యముల నర్థముచేసి
కొనుటలోఁగూడ గొంతకష్టమున్నది. బద్దెనరచించిన నీతిగ్రంథము
పడుచువారి నోళ్ళంబడి యపపాతములతో నిండియున్నది. కావున
దానిని గవులు సంస్కరింపవలయునని మొదటి పద్యార్థమనియు;
ఆంధ్రభాషలో బద్దెనీతియు, సంస్కృతభాషలోఁ బ్రతాపరుద్రుని
నీతిసారమును వినుటకును జదువుటకును శ్రేష్ఠములగుటచేఁ గవి బాల
బోధకొఱకై నీతిపద్ధతులు చేసెనని రెండవపద్యార్థమనియు నాయభి
ప్రాయము. (“చెచ్చెఁగ - వినీతిపద్ధతులు” అను పదచ్ఛేదము
సమంజసముకాదు.) దీనినిబట్టి యీపద్యములు బద్దెనకవి రచితము
లనుట యొప్పుదుకదా! బద్దెనీతిశాస్త్రముక్తావళిని, ప్రతాపరుద్రుని
సంస్కృతనీతిసారమును జదివి యందలిసీతులను బాలబోధకొఱకై
వేఱుగ నొకగ్రంథమును జేసినకవియే, యీపద్యములను రచించి
యుండునని యూహ వొడముచున్నది. ఆకవి యెవ్వరో తెలియదు.
బాలబోధకొఱకై యాకవిరచించిన గ్రంథము పేరేదియో తెలియదు.
ఆకవి పై నచెప్పిన భీమనయు, నాగ్రంథము రెండవ సుమతిశతకము

నై యుండెనేమో! నిశ్చయముగాఁ జెప్పజాలము. బద్దెన సుమతిశత
కమును భీమన యెఱిగియుండఁడు. ఉన్నచోఁ దన గ్రంథమునకుఁ
గూడ నానామమే యుంచునా? ఎట్లయినను, ఈభీమననుగూర్చి
యింకను దెలిసికొనవలసియే యున్నది.

—: నీతిశాస్త్రముక్తావళి:—

ఈగ్రంథనామము నీతిసారమని కొన్ని ప్రతులలోను రాజనీతి
యని మఱికొన్ని ప్రతులలోను నున్నట్లు గ్రంథాంత గద్యలనుబట్టి
తెలియుచున్నది. కాని యాగ్రంథముయొక్క నిజనామము నీతి
శాస్త్రముక్తాళి యైన ట్లీకింది గ్రంథాంతపద్యమువలన స్పష్టమగు
చున్నది.

ఉ. శ్రీవిభుఁ డైనబద్దెనృపశేఖరు చేసిననీతిశాస్త్రము

క్తావళి శిష్టలోకహిత మయ్యెడుఁ గావుత నాఁడునాఁటి కిం

దీవరగర్భుఁడున్ శశియుఁ దిగ్మమరీచియు భూతధాత్రీయున్

దేవగణంబులుక బుధులు దిక్పతులు గలయంతకాలమున్.

నీతిశాస్త్రముక్తావళి, ప్రతాపరుద్రుని సంస్కృతనీతిసారమున
కాంధీకరణ మని కొందఱియభిప్రాయము. సంస్కృతనీతిసారమున
నాకు లభింపనందున నందెంతవఱకుసత్యమున్నదో చెప్పజాలము. సం
స్కృతనీతిసారమునకు ఆంధ్రమున నీతిసారమును రుద్రదేవమహారాజే
రచించెనని కొందఱుందురు.

ఆంధ్రనీతిసారమును గూర్చియుఁ బ్రతాపరుద్రుని సంస్కృత
నీతిసారమును గూర్చియు, రుద్రదేవమహారాజు చారిత్రమున వ్రాసి
యున్నాఁడను. బద్దెనరచించిన నీతిశాస్త్రముక్తావళి, ప్రతాప
రుద్రుని సంస్కృతనీతిసారమున కాంధీకరణమైనను, గాకపోయినను,
ఆంధ్రనీతిసారమును బద్దెన నీతిశాస్త్రముక్తావళియు నొక్కటికావనుట
మాత్రము నిశ్చయము. శ్రీరామకృష్ణకవిగారు నీతిశాస్త్రముక్తా
వళిపీఠికలో నీరెండుగ్రంథములలోని పద్యములను బోల్చి వేరుగఁ

జూపియున్నారు. మడికి సింగనామాత్యుడు తన సకలసీతసమ్మతమున సీరెండుగ్రంథములలోని పద్యములను వేటువేటుగ నుదాహరించియున్నాడు. కావున సీరెండుగ్రంథములును భిన్నములనుట నిశ్చయము.

బద్దై నకవి రచించిన సీతిశాస్త్రముక్తావళి దాదాపు ౧౫౦ పద్యములు గలయొక చిన్నకావ్యము. ఈచిన్నికావ్యమును రచించిన మాత్రముననే యీతనికి “కావ్యబ్రహ్మ” బిరుదము వచ్చియుండదు. ఇంక నేవేని కొన్నిగ్రంథములను రచియించి యుండును. కాని వాని పేరులైనను మనకు లభింపలేదు.

ఈసీతిశాస్త్రముక్తావళి, వేమనశతకమువలె నాత్మసంబోధక కావ్యము. కీర్తినారాయణుడా! ఉదారవైరోచనుడా! నన్నుచోడ నరేంద్రా! దశదిశాధరణాంకా! నన్ననగంధవారణా! నరేంద్ర! చతురాననా! రాజమనోజభూభుజా! సర్వజ్ఞనిధి! భూపదిలీపా! ఇత్యాదిబిరుదములతోఁ దననుదానే సంబోధించుకొనుచుండును. ఇతఁడు సూర్యవంశపుక్షత్రియుఁడైన ట్టితనిగ్రంథాంతగద్యవలనఁ దెలియును.

“గద్య. ఇది శ్రీలక్ష్మీవల్లభ పాదపద్మారాధక కమలాక్షకుల పవిత్ర సన్ననగంధతారణ రాజమనోజరాజాంక బద్దైనాఖ్యప్రణీతం బైన”. రామకృష్ణకవిగారు ౧౯౦౦వ సంవత్సరమునఁ బ్రకటించిన పత్రిలో సీగద్యగాని, యాశ్వాసవిభాగముగాని లేదు. రామవిలాస గ్రంథమాలవారు ప్రకటించినపత్రిలో (అసంపూర్ణమైనది) గద్యయు నాశ్వాసవిభాగము నున్నవి. ఇతఁ డీగ్రంథమున నెచ్చటను దన వంశావళినిగాని తలిదండ్రులనామములను గానియాయలేదు. గురుస్తుతిలేదు:

— : ఇ త ని కా ల ము : —

గ్రంథమునుబట్టి యీతనికాలము నిర్ణయించుట కవకాశములు లేవు. ఇతఁడు చోడవంశపుక్షత్రియుఁ డనుట నిశ్చయము. కుమార

సంభవమును రచించిన నన్నెచోడునిచారిత్రము నందు కొన్ని చోడవంశముల నిచ్చియుంటిని. అందు బద్దెననామ మెచ్చటను గన్నట్టలేదు. ఈతనికి నన్నెచోడుడని నామమో, బిరుదమో యున్నట్లు నీతిశాస్త్రముక్తావళిలోని “నన్నెచోడనరేంద్రా” యను సంబోధనమువలనఁ దెలియనగుచున్నది. నన్నెచోడనామధారులు రెండు మూఁడువంశములలో నుండుటచే నితఁ డేవంశములోనివాడైనదియు నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁజాలము. ఈతనినిగూర్చి నీతిశాస్త్రముక్తావళిలో శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రిట్లువాసియున్నారు. “బద్దెనృపాలుఁ డంధ్రీచోళులలోఁ జేరి జయంతిలో రాజ్యముచేయుచుండెనని కొన్నియూధారములవలనఁ దోచుచున్నది. కాని యొకానొకశాసనములో “కృష్ణవేణానదీతీరదక్షిణ పట్టహాస) విషయాధీశ్వర వీరమహేశ్వర కీర్తిసుధాకర గుణరత్నాకర వేంగిచాళుక్యముల స్తంభ రిపుదళితకుంభికుంభబలయాంగనాగృహతోరణ నన్నన గంధవారణ నామాదిప్రళస్తిసహితం శ్రీమహామండలేశ్వర బద్దచోళనరేంద్ర) అని యుండుటఁ జూడఁగాఁ గర్నూలు జిల్లా ప్రాంతమున బరిపాలించుచుండినట్లు తోచుచున్నది. ఈశాసనము ప్రాశాస్త్యచాళుక్యుడైన భువనైకమల్లునికాలములోనిది. కావున నీతఁడు క్రీ. శ. ౧౧౫౦లో నుండెనని యూహింపవచ్చును. అయిన నట్టి బిరుదులుకలవాఁడు కేవలసామంతరాజు లేక స్వతంత్రుఁడా యని సందేహింపవలసియున్నది. ఈశాసనము చెన్నపట్టణపు లైబ్రరీలోని చరిత్రములలోనిది గావున నమ్మఁదగినదికాదు. అవి యింక నసంశోధితములు. మనకులభించిన గ్రంథములలో ఈకవినిమొదటఁ జేర్చొన్న కవి యోరుగంటిరుద్రదేవుఁడు. ఇతనికి నఱువదిసంవత్సరములు తరువాతనున్నబంధువు కుమారరుద్రదేవుఁ డనుపేర నభినవబాణభట్టుని విఖ్యాతితో రామాయణమున సయోధ్యాకాండమును దెఱచింపెను. రుద్రదేవుఁడు క్రీ. శ. ౧౧౫౦లో నుండినందున బద్దెన తత్పూర్వఁ

డనియే యిప్పటికి నూహింపవలసియున్నది. అయిన నిప్పటికి నాకుఁ జాలకావ్యములు లభింపనందున నిక్కవిదేశకాలాదికవిషయమనిశ్చిత పదార్థమని విరమించుచున్నాను.”

రామకృష్ణకవిగా రిందుదాహరించిన శాసనము నాకు లభింప లేదు. కావున దానినిగూర్చి యేమియు వ్రాయజాలను. ఓరుగంటి రుద్రదేవుఁ డేగ్రంథమున నీబద్దెనను బేర్కొనియెనో కవిగారుచెప్పి యుండలేదు. అందుచే నావిషయమును బరిశీలించి చూచుట కవ కాశము లేకపోయినది. రామకృష్ణకవిగారు పీఠికలో నావద్యమునిచ్చి కాలముమగూర్చి చర్చింపవలసియుండెను. వా రట్లుచేయక యూరక బద్దెన, యోరుగంటి రుద్రునకుఁ బూర్వపువాఁ డనిమాత్రము వ్రాసి యుండుటచే నది ప్రమాణముగా నంగీకరింప వీలులేదు.

శ్రీజయంతిరామయ్యపంతులుగా రాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రి కలో (రాక్షస ౨౭౩ పుట) బద్దెనృపాలుని దని యొకశాసనమును బ్రకటించియున్నారు. ఈశాసనము కృష్ణామండలమునందు గన్నవ రముతాలూకాల్లో కొండనాయనిపర మనుగ్రామమున బ్రహ్మేశ్వర స్వామి యాలయమునం దొక రాతిపలక మీఁదఁ జెక్కఁబడియున్నది. ఆశాసనమిది:—

౧

“స్వస్తి సమస్తప్రశస్తిసహితం శ్రీమన్మహామండలేశ్వర
వీరనారాయణ చోడబద్దిగ దేవరాజులు శకవరుషం
బులు ౧౧౮౩ణ్ణగు నేంట్టి కర్కాటకసంక్రాంతినాండ్లు”
... .. అసంపూర్తి.

౨

ఉత్తరవైపు

“శ్రీనాథనాభినీ రేజసంభూతబ్రహ్మణః పురా।
జాతావిశ్వగుణాక్షీణ లక్ష్మీరాజపరంపరా।

తస్యాం బద్ధిగభూపో భూ ద్వీరనారాయణాంకితః |
 (చో)డ దోరయ(భూపో)స్య పుత్రో భూ దస్యనందనః |
 శ్రీశాకాద్దే పురాష్టాదశశశిగణతే కర్కసంక్రాంతికారే
 స ప్రాదా ద్దీప మిష్టపద మనవరతం చో |

పడమర వైపు

డబద్ధిక్షీతీశః | శ్రీమద్రృష్టాకృత్యారాయా శశిరవివిశదం
 గోకనాంకస్య (వే) | తే నదీపాత్థం వేలేటి
 జనపదమహీం వింశతి దోణసంఖ్యాం ||

ఈశాసనమునుబట్టి బద్దెనృపాలునికాలము శా. శ. ౧౧౮౩
 అనగా క్రీ.శ. ౧౨౬౧ యగుచున్నది. అది గణపతిదేవునికుమార్తె
 యగురుద్రాంబ పరిపాలనాకాలము. ఈశాసనము నంగీకరించిన
 యెడల, రామకృష్ణకవిగా రిచ్చినకాలము సరియైనదికాదని తేలును.
 ఈశాసనమున బద్దెభూపతినామధారు లిరువురున్నారు. వారుతాతయు
 మనుమడును. ఇరువురును వీరనారాయణ బిరుదాంచితు లయినట్లు
 గనుపట్టుచున్నది. సీతేశాస్త్రిగ్రంథకర్త తాతబద్దెనయయినచో
 సాతనికాలము క్రీ. శ. ౧౨౦౦ పాఠముగనును. దానమొసంగినది
 ఘనుమడు బద్దెన. ఇతనికాలము క్రీ. శ. ౧౨౬౧ గ్రంథమునం
 దెన్నివిదుదములు వేసికొనినను సీతఁ డొక చిన్న సామంతరా జని
 తోఁచుచున్నది. ఇతఁడు దోరయ్యభూపాలునికుమారుడు. సీతేశాస్త్రి
 ముక్తావళికర్తయగు బద్దెనృపాలుఁడును, ఈశాసనకర్తయగు బద్దెనృ
 పాలుఁడు నొక్కవ్యక్తియే యనుట కాధారములులేవు. అయినను
 సీతరాధారములు లభించువఱకును బద్దెన కాలము క్రీ. శ. ౧౨౬౦
 పాఠమునియే యంగీకరింతము. బద్దెనకవి సూర్యవంశీయుఁ డగు
 చోళుఁ డగుట నిశ్చయము గావునను, శాసనమునఁ జోడబద్ధిగరాజని
 యుండుటనుబట్టియు వీరువురునొక్కరే యనినిశ్చయింతము. ఇక్కన
 కవికృతవికృతమార్కచరిత్రమును గృతినందిన సిద్ధమంత్రీకి పితా

మహుడగు సిద్ధన, నన్ననగంధవారణుని మంత్రియని విక్రమార్క-
చరిత్రకృత్యాధ్యయం దీపద్యములోఁ జెప్పబడినది.

చ. వనరుహనాభు కుద్ధవుండు, వజ్రకి జీవుండు, వత్సధారుణీ
శునకు యుగంధరుండు, దితిసూతికి దైత్యగురుండు-విక్రమా
ర్కనకును భట్టి రీతి నధికుం డగునన్నయగంధవారణం
బునకుఁ బ్రధానుడై నుతులఁ జూందను సిద్ధనమంత్రి యిద్ధరక

[బ. శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగా రీపద్యము నుదాహరించి
యిందుఁ జేర్చొనిన నన్నయగంధవారణుఁ డీ బద్దెచోడుడే యయి
యుండుననిరి. ౧౧౫౬ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౧౬౩ వ
సంవత్సరమువఱకును రాజ్యపాలనముచేసిన వెలనాటిచోడుఁ డనఁ
బడెడు రాజేంద్రచోడునిచే నగ్రహారాదికమును బడసిన సూరనసోమ
యాజి మనుమఁ డగుటచే సిద్ధనమంత్రి ౧౨౪౦-౫౦ సంవత్సరపాఠం
తములనుండి యుండవలెను. అప్పుడు సిద్ధనమంత్రి ప్రభువయిన
నన్నయగంధవారణుండునునించుమించుగా నాకాలమునందేయుండురు
ఈకాలము బద్దెనృపాలునికాలముతో దాదాపుగా సరిపోవును” అని
కవులచరిత్రమున వ్రాసియున్నారుకాని యాయూహ సత్యమునకు
వ్యతిరేకముగా నున్నది. ఈసిద్ధనమంత్రి కుమారుడైన జన్నయ
మంత్రి, క్రీ. శ. ౧౪౦౬-౧౪౨౨ నడుమ కర్ణాటకరాజ్యమును బరి
పాలించిన దేవరాయలయొద్ద నుద్యోగిగానుండినట్లు విక్రమార్కచరి
త్రమునందే యున్నది. తండ్రికుమారులనడుమ ౧౬౦ సంవత్సరముల
యంతరముండదు. కావున నీబద్దెనృపాలుండు సిద్ధనమంత్రిగాఁ
జేపట్టిన నన్ననగంధవారణుండు కాబాలడు. అఁడే యీతఁడని
నిశ్చయము చేయదలంచితిమేని రామకృష్ణకవిగారి యభిప్రాయమును
వదలివేసి, జయంతిరామయ్య పంతులుగారి శాసనములను దృఢించి.
బద్దెనకాలము క్రీ. శ. ౧౩౬౦ పాఠమని యెంచి యందుల కాధా
రములను వెదుక వలసియుండును. ఇతరాధారములు లభించువఱకు

నీతనికాలముపదుమూడవశతాబ్దిమధ్యభాగమని నిశ్చయింపవచ్చును. ఆంధ్రుల చరిత్రమున ౧౨వ పుటయందు శ్రీ చి. వీరభద్రరావుగారు భద్రభూపాలుఁడు పశ్చిమచాళుక్య ప్రభు వగు భువనైకమల్లునిసామంతుఁడై యాఱువేలనాఁడును బాలించె ననివ్రాసియున్నారు. కాని యందుల కాధారముల నీయలేదు. భువనైకమల్లుని శాసనములు శా.శ. ౯౯౦-౧౦౦౦ నడుమ గన్నట్టుచున్నవి. భద్రభూపాలుఁ డీకాలమువాఁడు గాఁడు. శ్రీరామకృష్ణకవిగారు పీఠికలో వ్రాసినదియే శ్రీవీరభద్రరావుగారి కాధారమైయుండియుండును.

ఈగ్రంథము కొన్ని తాళపత్రపుటలలో మూడాశ్వాసములుగా నున్నదట. ప్రితిపద్ధతికిని మొదటఁగవి తన్నుగూర్చి యొక్కొక్క పద్యమును రచించిన ట్లీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

క. శ్రీతస్వీచిత్త జరూ

పాతిశయోన్నతుఁడ బద్దెనాఖ్యుఁడ బుధసం

ప్రీతి మనస్కుఁడ సేవక

నీతులు రచియింతు సభమనీషులు పొగడక

క. భానుకుల భూషణుండను

భూనుతవిక్రముఁడ బద్దెభూపతిఁ గవి స

న్మానితుఁడ లోకనీతుల

నూనోక్తినొనర్తు నధికనూతన ప్రౌఢి

ఇట్టిపద్యము లన్నిపద్ధతులకును ముద్దితప్రతిలోలేవు. భర్తృహరి పద్ధతులవలె నీతఁడును రాజనీతిని పద్ధతులుగా నేర్పరించి యీ గ్రంథమునువ్రాసి యుండును. ఇపుడు ముద్దితమయిన ప్రితిసమగ్రమయినదిగాఁ గాన్పింపదు. ఈతఁ డేర్పరచిన పదునైదు పద్ధతుల పేరులును బైనవ్రాసిన నీపద్యములలో నున్నవి.

నీతిశాస్త్రముక్తావళి కవిత్వముప్రౌఢమై సులభపదసంయుతమై నీతిబోధకముగా నున్నది. అందుండి కొన్నిపద్యముల నిటఁ బొందు పఱచుచున్నాఁడను.

చ. వెడమతి యై యుదారగుణ వీరగుణంబులు బీజమాత్రమే
 ర్పడినను నీగి నాటు కఱపం దగు దానగుణంబు లోభికిన్
 బాడువఁగ నోడుబీతునకు బోటును నేర్పఁడఁ జెప్పఁచుండఁగాఁ
 దొడరినమంత్రీ తానె పగతుండగు నన్ననగంధవారణా! ౧౯

క. సతికంటె నబల వసుమతి
 సతి పతిలేకున్నఁ జెడచు సత్యము ధాతీ
 పతి లేనినాఁడు సద్య
 చుచ్చుతి వసుమతి కండు నన్నెచోడనరేంద్రా! ౨౦

ఉ. దానగుణంబ యెన్నఁగఁ బ్రథానగుణం బది మున్ను గల్గినన్
 గాని విశేషమై పురుషకారము నిల్వదు లోభి నాఁగఁ జ
 న్నేని యశంబు సత్త్వము సహిష్ణుతయున్ విభవంబు విద్యయున్
 మానము బీరమున్ వృధయ మానిసికిం బరపక్షభైరవా॥ ౨౧

క. కూరాహు లెగసి కఱచిన
 వారిధియే మేర దప్పివచ్చినఁ బతిదాఁ
 గూరుండుడెనను ప్రజ సం
 హారము గాకున్నె దశదిశాభరణాంకా! ౨౨

చ. కులము కుపుత్రుచేఁ, జెలిమి కూర్పమిచేఁ దనయుండు ముద్దుచేఁ
 బలు కన్యతంబుచే నడత పానముచే, ముని సంగమంబుచే,
 వలను ప్రతిజ్ఞచే దొరవిశాదముచేఁ, దనయొప్పు లేమిచేఁ,
 గలిమి మదంబుచే, మతి వికారముచేఁ, జెడు బద్దెభూపతీ. ౨౩

23. విశ్వేశ్వరదేశికులు

—

ఇతఁడు శివతత్త్వరసాయన మనునాంధ్రగ్రంథమును రచియించె నని గోలుకొండకవులసంచిక వ్రాయుటచే నీతనిచారిత్రము నిందు వ్రాయవలసివచ్చినది. ఈగ్రంథము నాకులభింపలేదు. ఇతఁడు శైవమతానుయాయు యగుబ్రాహ్మణుఁడు. కాకతీయగణపతిదేవునకు దీక్షనొసంగిన గురువు. ఇతఁడు గణపతిదేవునకే కాక, చోళమాళవకాలచుర్యరాజులకుఁ గూడ గురువుగుటచే నీతనికి రాజగురువను బిరుదము గలదు. కొన్ని శాసనములయందు దీతనిని బ్రిత్యేకము రాజగురు వనియేవ్రాసిరి. ఇతనిని విశ్వేశ్వరశంభు డనియు, విశ్వేశ్వరశివుఁ డనియు, విశ్వేశ్వరశివాచార్యుఁ డనియుఁ గూడ శాసనములయందు వాడుచువచ్చిరి. ఇతఁడు బసవనకుఁ దరువాతివాఁడయ్యును బ్రాహ్మ్యధర్మమును విడనాడలేదు. ఇతనితండ్రి ధర్మశంభువు. ఉత్తరదేశమున గంగానర్మదానదులకు నడుమ నున్నదహలమండలములో సద్భావశంభు వనునాతఁడు గోళగి యనుశైవమతమునుస్థాపించి, తనశిష్యుఁడైన కలచురిరాజు తనకొసంగిన మూఁడు లక్షలగ్రామముల నామతమున కిచ్చివేసెను. అట్లే గణపతిదేవుని వలనను నాతని కుమార్తె యగురుద్రాంబవలనను దనకు సంప్రాప్తమైనరెండు గ్రామములను వృత్తిగానిచ్చి యీవిశ్వేశ్వరదేశికులు దనపేర విశ్వేశ్వరగోళగి యనునొకమతము నచ్చటనే యొకశివాలయమును నొకసత్రిమును నిర్మించెను. ఈవిషయములను దెలుపుశాసన మొకటి కలదు. దానికి మల్కాపురశాసన మనిపేరు. ఆశాసనమునందీవిశ్వేశ్వరదేశికుని చారిత్రమున్నది. ఆనాటి సాంఘికపద్ధతులును, మతములతో సంబంధించినవిషయములును, దేశికునిగుణసంపత్తియుఁ దెలియుననుచు ద్వేషముతో నాశాసనానువాదమును “కాకతీయసంచిక” నుండి గైకొని యిటనిచ్చుచున్నాఁడను.

—శ్రీ మల్కాపుర శాసనము శ్రీ—

“విష్ణువు నాభికమలమునుండి యుద్భవించిన బ్రహ్మభుజముల నుండి భూవల్లభులు పుట్టిరి. అందు సూర్యవంశీయులును దుర్జయులు నగుక్షత్రియుల లోనివారగు కాకతీయులది నిష్కళంక మగుకులము గలదు. అందు వీరుఁడగుప్రోలభూపాలుడు క్షీరసముద్రము నుండి చంద్రునివలె బుట్టెను. అతని చరిత్రము పావనమైనది. దానము జనులకష్టములను హరించునది. చిత్తము శంభుపాదారవిందముపై లగ్నమైనది. అతనికి రుద్రదేవుడు పుట్టెను. గొప్పగొప్పసైన్యములు గలరాజు లెందరోయున్నను, రుద్రుఁడే శూరుఁడని విందుము. అతని శత్రురాజుల తలలను బంతులతో నాటలాడు జయ శ్రీ యతని ప్రేయసి. అతనితమ్ము డగుమహాదేవరాజు తర్వాత భూమి నేలెను. శత్రురాజుల ప్రతాప మనుదీపము లీతనికిర్తి యనుగాలివలన నెగిరి పోయినవి. ఆమహాదేవరాజునకు శివునిగృహచే గల్గినగణపతిదేవుఁడు పిమ్మట రాజ్యమేలెను. సద్గుణములు గలరాజు లెందరులేరు? వారందరిలో గణపతిదేవుఁడే రాజులెల్లరను బోషింపఁగలవాడు. గణపతి జయఘోషనువిని శత్రురాజులు తమభార్యలనేగాక దుర్గములనుగూడ వదలి పారిపోవుచున్నారు.

గంభీరుఁ డగునతనికి సముద్రమునకు లక్ష్మీవలె రుద్రదేవి జన్మించెను. ఈరుద్రదేవి రాజకిరీటములపైఁ దనపాదముల నుంచి రాజ్య మేలుచున్నది. రుద్రదేవి తనసామ్రాజ్యములో దుర్మార్గులు లేకుండునట్లు చేయఁగా వర్ణధర్మము సరిగా సాగుచుండెను. కలికాలము పరుగెత్తిపోవుచున్నది. భ్రాహ్మణులకు శత్రువులు దూరముగా నున్నారు. ఆమెపేరు విన్నచో శత్రువులు తమనగరములను వీడుచున్నారు. రుద్రాంబికకీర్తులు పాలసముద్రములో వచ్చుచుఁ బోవుచుండెడి కెరటములచే నెగురగొట్టబడు నురుగు నాకృతిమించుచున్నవి. శరదృతువులోని వెన్నెల లాయమృతము నాచమనముచేయుచున్నది.

విరావతము కోరలచిగురుననుండి శ్రీని లాగుచున్నవి. శ్రీవిశ్వేశ్వర శివునిచేతితోఁ బ్రకాశింపబడునదియు, ముగ్గురు రాజులబలములను నాశనముచేయునదియు నగుజన్మోత్సవము గలవాడును కాకతీయ సంశమునకు మాక్తికము వంటివాఁడు నగుశ్రీరుద్రదేవుఁ డెవలెకు కుమారుఁడో అట్టి రుద్రదేవి యొక్కవైభవము నింతకంటె నేమని వర్ణింతుము.

భాగీరథీనర్మదానదులకు మధ్యలక్ష్మీకాటపట్టగుడహలమండలము గలదు. అచ్చట నుగ్రమగు తపస్సును జేయుచు, బహిః ప్రవృత్తి నరికట్టుచు, సమాధిలో లీనమగుచు, నెంతయోకాలమును గడపిన మర్వాసగోతుఁ డగుసద్భావశంభువు జనుల పూర్వపుణ్యము వలనఁజాలకాలము వసించుచుండెను. శైవులలో మొదటివాఁడును శివపదధ్యానాసక్తుఁడును, వాంఛారహితుఁడు నగునతనికి కలచురి రాజగుయువరాజదేవుఁడుమూడులక్షలగ్రామములను భిక్షగానొసఁగెను. ఆశివముని గోళకియను మఠమును నిర్మించి యామూడులక్షల గ్రామములను దానికి వృత్తిగానిచ్చెను.

జనులయదృష్టముచే సోమశంభువవతరించెను. అతఁడు తన పేరుతో శైవాగమములను సులభసాధ్యముల నొనర్చు నొకపద్ధతిని నిర్మించెను. పిమ్మట రాజులచే చరణముల నొత్తించుకొనిన వామ శంభువు వచ్చెను నేఁడుకూడ కళచురిరాజు లాతనిచరణములనారాధించుచున్నారు. తమ కీర్తిగంటిచూపులచేతనే రారాజులనుసహిత మనుగ్రహించుటకు నాగ్రహించుటకును సమర్థులగు వేనకు వేలు శిష్యులును ప్రశిష్యులును వామశంభువున కామఠమున గల్గిరి. ఇట్లు కాలముజరుగుచుండగా శక్తిశంభు వనునతనికి కీర్తిశంభు వనుశిష్యుడు గల్గెను.

కళచురిరాజుల సభలో నమస్కరించువారి కిరీటములయొక్క చంచలములగు కాంతులచే నలంకరింపబడిన పాదములు కలవారును

దిక్కులన్నిటికిని వ్యాపించినకీర్తి గలవారును కేరళ దేశజాలు నగు శివగురువులుండిరి. కలియుగములో పాదములతో నిర్భయముగా సంచరింప నిచ్చగలధర్మదేవతయో యన వారిశిష్యుడగు ధర్మశివుఁ డావిర్భవించెను. సర్వవేదములను జదివినవాడును ధర్మవ్రతుడును గౌఢరాధమండలములోని పూర్వగ్రామ నివాసియు గణపతిదేవుని దీక్షాగురువునగు శ్రీవిశ్వేశ్వరశంభువు పాలసముద్రమునుండి చంద్రునివలె ధర్మశంభువునకుఁ గల్గెను. చిరకాలము రాజకీరములచే స్పృశింపబడిన పాదములు గలవాఁడును విద్యకుఁ గల్పవృక్షమువంటి వాఁడును దాంతుఁడును ధూర్జటివంటివాఁడును నగువిశ్వేశ్వర దేవుఁడు జయించుచున్నాడు. రాజులలో, నగ్రిగణ్యులగు చోళమాళవరాజులెవరిశిష్యులో గణపతిరా జెవనిసుతుఁడో యట్టికైవాగమములకు సముద్రమువంటివాఁడును గలచురిరాజునకు దీక్షాగురువునగు విశ్వేశ్వరదేశికుఁ డెవరికానందము నీయఁడు. ఈదేశికుఁడు గణపతిదేవుని గురుపీఠము నలంకరింప నెందరు గాడదేశీయుల యభీష్టముతో నెరవేర్పబడినవి. తాపసులెందరో ధనమును బొందిరి. ఎందరోరాజులు తమపాశములనుండి తొలగింపబడిరి. కదలుచున్న జటలతోచేయబడినకీరీటము గలవాఁడును నప్పుడేవికసించిన తామరపువ్వువలె నగు మోముగలవాడును ముత్యపుకుండలముచేఁ దాకబడిన భుజాగ్రములు గలవాఁడును చక్కనిహారములు ధరించువాఁడును గణపతిదేవుని నీక్షాగురువును విద్యామండపమునందుండు వాఁడునగు నావిశ్వేశ్వర శంభువును జూచినవారికన్నులే కన్నులు. లో, హ, ణో, యం, అను నక్షరములచే సూచింపబడిన శకసంవత్సరమున దుర్మతివర్ష చైత్ర బహుళ అష్టమి శుక్రవారమునాఁడు, వెలినాడువిషయములో కండ్రి వాటియందు. ఉత్తరమున కృష్ణానదిప్రవహించు మందర మనుగ్రామమునన్ని యాయములతోను విశ్వేశ్వరశంభువునకు గణపతిదేవునిచే వాగ్దత్తము చేయబడినది. ఆతనిపుత్రికయగు రుద్రదేవి యతని

యనుజ్ఞతో వెలంగపూండి యను మరియొక గ్రామముతోఁ గలిపి
యష్టస్వామ్యములతోడను బంటలతోడను గృష్ణలోగల లంకతోను
జేర్చి దానము చేసెను.

విశ్వేశ్వరదేవుని, శాశ్వతమగు మతమును నందరకు నుపయో
గించు నగ్రహారముతోఁ గూడినసత్రమును స్థాపించి విశ్వేశ్వరదేశికు
డారెండుగ్రామములను గలిపి శ్రీవిశ్వేశ్వరగోలకి యనుపేరు పెట్టెను.
అనేకగోత్రములవారును నొకరితో నొకరు క్రియవిక్రియములను జేసి
కొనువారును నగు నిరువదిమందిద్రావిడబ్రాహ్మణుల కొక్కొక్కరికి
పెనుంబాకమానెడు వంతున తిండికై యేర్పాటు చేయబడెను.
వెలంగపూండి మందరగ్రామములలో 120 పుట్లభూమియొసంగ బడెను.
అందు మిగిలినదానిని మూడుగావిభజించి యొకభాగము శివునికిని
రెండవదానిని విద్యార్థులకును శుద్ధశైవమతమునకును ప్రసూత్యా
రోగ్యశాలలకును సత్రమునకును, గలిపియు విశ్వేశ్వరదేశికు డొసం
గెను. ఇతఁడు శైవసిద్ధాంతములు పూర్తిగాఁ దెలిసినవాడు. (ఈ
యూరిలో విద్యార్థుల సౌకర్యముకొరకై) ఋగ్వజస్సామవేదములను
జెప్పవారు ముగ్గురును పదవాక్యప్రమాణ సాహిత్యాగ్రములకు
వ్యాఖానము చేయువారేడుగురును నొకవైద్యుడు, నొకకాయస్థుడు
నేర్పరుపబడిరి. ఈపదిఘండికి నొక్కొక్కరికి రెండుపుట్లొసంగ
బడినవి. విశ్వేశ్వరునకుఁ బదిమంది యాటకతైలును, నిద్దరు ముఖరు
లును, నెనమండ్రి మద్దెల వాయించువారును నీపను నెనిమిదిమందికి
నొక్కొక్కరికి పుట్టిన్నర యియబడినది. కాశ్మీరు దేశీయుం
డొకడును, పదునల్గురు పాటకతైలును కరడామున్నగువానిని వాయించు
వా రారుగురును, నలుగురు వంటచేసే బ్రాహ్మణులును, నల్గురు
సేవకులును, మతమునకును సత్రమునకును గలపి యార్దురు బ్రాహ్మ
ణులును, చోడదేశీయులును బీజచ్ఛేద శిరచ్ఛేద కుక్షిచ్ఛేదములను
పనులుజేయుచు గ్రామమునరక్షించు పదిమంది వీరభద్రులనువారును

వీరమహ్యులను ఘరిపదిమంది భటులును బంగారు, రాగి, యినుము, రాయి, వెదురు, కుమ్మరి, పనివారును శిల్పులు మంగళ్యును, స్థపతియు నను పదిమందియు మరికొందరు భటులు, ఈ 73 మనుష్యులకును ముఖ్యముగా వైనచెప్పినవారు తోటలువేసుకొనుటకుగాను నొకపుట్టి యొసగబడెను. గాడ దక్షిణరాథ దేశమునందలి పూర్వగ్రామ నివాసులును శ్రీవత్సగోతులును సామవేదపాఠకులు నగుబ్రాహ్మణులకు రాజగుదువు 30 పుట్లనిచ్చెను. వీరు వీని ననుభవించుచు గ్రామము యొక్క యాదాయవ్యయముల లెక్కలను జాగ్రత్తగా వ్రాయుచుండ వలెను అని శాసింపబడి 150 పుట్లొసంగబడినను. ఎంతకాలము వారి వారి పనులను చక్కగా నెరవేర్తురో యంతకాలమునువారికి వృత్తులు నడువగలవు. పుత్రులులేనియెడల స్త్రీలు దమపనుల నితరులచే జేయించుచు భూమిని తోటలను ననుభవింపవచ్చును. మిగిలినభూములను దేవునికిని నాగంతుకులగు కాలాననైపులకును విద్యార్థులకును పాశుపతులకును భోజనము పెట్టుటకు చండాలురు మొదలు బ్రాహ్మణులవరకును గలజాతుల కెల్లరకు నన్నప్రదానము చేయిటకై రాజగురువేర్పరచెను. దేవునికిని సత్రమునకును, మఠమునకును, గ్రామమునకును గూడ సతండ్ సర్వాధికారి. గోలకీమఠమున కభిషిక్తుడును శాంతుడును శైవరహస్యములనెరిగినవాడును లోభరహితుడను, భూతదయగలవాడును మహావిద్వాంసుడును రాజగుదువు నగు విశ్వేశ్వర శివాచార్యుడు నూర్గురు శివాచార్యులతోఁ గూడి యిట్లాజ్ఞాపించెను.

ఈతఁడు కాశీశ్వరపురమున ఉపలమఠమును స్థాపించి పొన్న గ్రామమును దానికగ్రహరముగా నొసంగెను. మంద్రీకూట నగరములోఁ దమపేర నొకలింగమును మఠమును నెలకొల్పి మానేపల్లి ఊటుపల్లి యనుగ్రామములను వానికొసంగెను. చంద్రీపల్లి నగరములోఁ దమపేర మరియొకలింగమును స్థాపించి కంచంపల్లి చెరువు మీదివంతెనను పెద్దదిచేసి యందు సగ మిదేవుని కొసంగెను. నంద

పదములో నొకయూర లింగమును ప్రతిష్ఠించి యినికూటపురము నాదేవున కిచ్చెను. కొమ్మూరులో నొకలింగమును స్థాపించి 30 ఖారిమల మెట్టభూమిని ౫ ఖారిమల పల్లపునేల నిచ్చెను. శ్రీశైలమున కీశాన్యభాగమున ఏలీశ్వరపురిలోనీరాజగురు వొకమఠమును గట్టింపగా నతనిశిష్యుఁ డగుగణపతిదేవుఁడు పల్లినాడు విషయములోని కండ్ల కోటయను గ్రామమును దాన మిచ్చెను. రాజగురువు వెల్లాలస్థలము లోని దుద్యాలగ్రామములోభాగమును, పూనూరుగ్రామమునిచ్చెను. ఉత్తరసోమశిలలో విశ్వేశ్వరలింగమును బ్రతిష్ఠించివిశ్వేశ్వర దేశికుడు విజిపో లనుగ్రామము నాదేవుని కొసంగెను”.

ఈశాసనముపై వ్యాఖ్యానము సేయుచు శుక్లసంవత్సరాశ్వయుజకార్తీకములలో నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికయందు శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులుగా రిట్లు వ్రాసియున్నారు. “కొత్తగాఁ బిలిపింపఁ బడిన ద్రావిడబ్రాహ్మణులు వీరశైవమతావలంబులనియు, నామతము వారాంధ్రులలో లేకపోవుటచేత ద్రావిడులు రప్పింపఁ బడిరనియుఁ దోచుచున్నది. ప్రసూత్యారోగ్యశాలలు రెంటిలో నారోగ్యశాల యనఁగా సామాన్యరోగులకుఁ జకిత్ససేయు శాల. ప్రసూతిశాల యనఁగా గర్భవతు లగుస్త్రీలు సుఖప్రసవమగుటకుఁగా నేర్పడిన శాల. ఈ రెంటికినిప్పడాండ్లయభావలో General Hospital, Maternity Home అని పేరులు. ఇట్టి యారోగ్యశాల లాకాలమందుఁగూడఁ గలవని యిప్పటివననాగరికు లెఱుంగుదురుగాక ! అన్నసత్యములో బ్రాహ్మణులు మొదలుకొని చండాలురపర్యంతము వచ్చినవా రందఱుకు నన్నము పెట్టెడునియమ ముండినది. నేటి నిమ్మజాత్యుద్ధారకు లీవిషయము గ్రహింతురుగాక !

పై ననుదాహరింపబడిన గ్రామరక్షకు లగు “వీరభద్రులు” బీజచ్ఛేదశిరచ్ఛేద కుక్షిచ్ఛేదాది కర్మలుచేయువా రనియున్నది. వీరశైవులలోఁ గొందఱు పుణ్యమువచ్చు నని తమయవయవముల

చేదించుకొనునాచారము పూర్వ ముండిన దట. అంతనాహసము చేయువారు కావుననే గ్రామరక్షణమునకు సమర్థు లనియూహింప వలయునా లేక యా గ్రామరక్షకులు గ్రామములోఁ దప్పుచేసినవారికి రాజుచే విధింపఁబడిన శిరచ్ఛేదాదిదండనకార్యముల నిర్వహించువారని తలంపవలయునా? ఈవిషయ మింకను విచారింపవలసియున్నది”

—శ్రీ మల్కపుర శాసనకాలము శ్రీ—

ఈశాసనమునందుఁ జెప్పఁబడిన దుర్మతిసంవత్సర చైత్రీబహు శాస్త్రమి శాసనరచనాకాల మని కొందఱి యభిప్రాయము. అది గణపతిదేవుఁడు విశ్వేశ్వర దేశికునకు మందర మనుగ్రామమును వాగ్దత్తముచేసియుండిన దినముకాని శాసనకాలముకాదని నాయభిప్రాయము. నే నట్లభిప్రాయపడుటకుఁ గలకారణముల నీదిగువఁ జూపెదను.

తీర్థురాంతకమునందలి తీర్థురాంతకేశ్వరుని యాలయములో గణపతిదేవుఁడు కమ్మనాటిలో గుండ్లకమ్మనదీతీరమున నున్నచేటల పాడనుగ్రామమును, పుంగినాటిలో మూసినదీతీరమున నున్న రేడు మల్లపల్లి యను గ్రామమును నొసంగి వ్రాయించిన యొకశాసనమున్నది. (A. R. 194 of 1905). ఇది శా. శ. ౧౧౮౨ గణపతిదేవుని ౬౨వ రాజ్యసంవత్సరము రాద్రీసంవత్సరమునాటిది. నే నాఱిగియున్నంతవఱకు గణపతిదేవుని శాసనములలో నిదియే కడపటిది. (దుర్మతిసంవత్సర చైత్రీ శు ౧౦ నాఁడు గణపతిదేవుని పేరుదాహరించిన శాసన మొకటి కలదు. తెలింగానా శాసనములు. సంఖ్య ౨౫ సోమవారశాసనము. అది యితరులు వ్రాయించినది. గణపతిపేరుదాహరించినది, నాతనికిఁ బుణ్యముకొఱకును నితరులు వ్రాయించిన శాసనములు గొన్ని దుర్మతి సంవత్సరమునకుఁ బేర్కొనఁగలదును. కాని యవి గణపతియముకావు). ఆయాలయమునందే రుద్రదేవమహారాజు రెండవ రాజ్యసంవత్సరమని చెప్పుచు నాతనిసేనాధిపతి వ్రాయించిన శాసనమొకటి (A.R. 193 of 1905) కలదు. అది శా. శ. ౧౧౮౩ దుర్మతి సంవత్సరము.

దీనినిబట్టి శా.శ. ౧౧౮౨ వ సంవత్సరము రాద్రీసంవత్సరములో గణపతిదేవుడు తనకుమార్తె యైనరుద్రాంబకు (ఇతనినే రుద్రదేవమహారాజుని యందురు.) రాజ్యము నొప్పగించె నని స్పష్టమగుచున్నది. కనుకనే దుర్మతి సంవత్సరము రుద్రాంబకు రెండవ రాజ్యవత్సరమైనది. మల్కాపురశాసనమునఁ జెప్పబడిన దినము. దుర్మతిసంవత్సర చైత్రబహుళాష్టమి. అది విశేషపర్వదినముకాదు. అందు దాన నిమిత్తమును జెప్పియుండలేదు. దానఁగి దరువాత గణపతిదేవుని శాసనములు గన్పట్టకపోవుటచే నాదినమే గణపతిదేవుని యంతిమదిన మని నాయభిప్రాయము అనాఁడు గణపతిదేవుడు విశ్వేశ్వరదేశికునకు మందరగ్రామమును వాగ్దత్తమును జేసెనని మాత్రమే శాసనమునం దున్నది. కాని యాతఁడు దానమునిచ్చి యున్నట్లు చెప్పలేదు. అవసాన సమయమున గణపతిదేవుడా గ్రామమును విశ్వేశ్వరదేశికునకు వాగ్దత్తముచేసి, మఱియుకగ్రామమును దనశ్రాద్ధకర్మలలో నాయనకిమ్మని తనకుమార్తెయైన రుద్రాంబతోఁజెప్పి భౌతికశరీరమును వీడెననియు రుద్రాంబ తన తండ్రిచని పోయినపిమ్మట తండ్రియాజ్ఞానుసారము నారెండు గ్రామములను మఱికొంత లంకభూమితోఁగూడఁ జేర్చి దేశికునికిచ్చియుండుననియు నాయభిప్రాయము. గణపతిదేవుడా నాఁడో యటుపిమ్మట కొలఁది దినములకో స్వర్గమును జేరియుండును. గణపతిదేవుడు క్రీ. శ. ౧౨౬౭ వ సంవత్సరములోఁ జనిపోయె నని కాకతీయాంధ్ర రాజయగమున ౪౯౨వ పుటలో శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు వ్రాసి యున్నారు. కాని యందులకాధారములనుజూపలేదు. వీరే ఆంధ్రుల చరిత్రము ౭౮వ పుటలో గణపతిదేవుడు ౧౨౬౦ వ సంవత్సరముననే కీర్తిశేషుడయ్యెననుటకు సందియములేదు— అని వ్రాసి యున్నారు. బలవత్తరములయిన యాధారములు లభించువఱకును బైనఁజెప్పిన దుర్మతిసంవత్సర చైత్రబహుళాష్టమి పాఠంతమే గణ

పతిదేవుని కడపటికాలముని నిశ్చయింప నచ్చును. గణపతిదేవుని రాజ్యప్రారంభకాలము శా.శ. ౧౧౨౦ (క్రీ).శ. ౧౧౯౮)న సంవత్సరముని వైసఁజెప్పిన త్రిపురాంతక శాసనమువలన స్పష్టమగుచున్నది. అప్పటికాతని కిరువది సంవత్సరములవయస్సుండువని తలంచితిమేని, యాతనిజననము శా.శ. ౧౧౦౦ ప్రాంతమై దుర్మృతినంవత్సరవైత్రీ బహుళాష్టమికి ౮౨ సంవత్సరముల వయసు కలవాఁడగును.

విశ్వేశ్వర దేశికునకు మందరగ్రామమునొసంగినట్లు కనఁబడును. గణపతిదేవుని శాసనముగాని వెలంగపూడి గ్రామమునుగూర్చిన రుద్రాంబ శాసనముగాని మనకుఁ గనపడలేదు. మలకాపుర శాసనము గణపతిదేవుఁడు వ్రాయించినది కాదు. రుద్రాంబ వ్రాయించినదియుఁ గాదు. విశ్వేశ్వర దేశికులు గణపతిదేవుని వలనను రుద్రాంబవలనను బరిగ్రహించిన గ్రామములను గోళకీమఠమున కిచ్చినట్లు తెలుపుట యే యీ శాసనముయొక్క ప్రధానోద్దేశము. ఈ శాసనమును వ్రాయించినది విశ్వేశ్వర దేశికులుగాక యాతనికిఁ బిమ్మటమఱివ్వరైన వ్రావాయించిరేమో యనికూడ ననుమానము కలుగుచున్నది. కాని యాయూహను బలపఱచుటకు బ్రబలములైన యాధారములు దొరుకలేదు.

— శ్రీ ప్రతాపరుద్ర మహారాజు జననకాలము —

వైసఁజెప్పిన దుర్మృతి సంవత్సరము శాసనకాలము కాదని యనుకొనుట కంటె నిక నొకయాధారము గన్పట్టుచున్నది. రుద్రమదేవికి దాహిత్రుఁడయ్యను, గుమారుఁడుగా వ్యవహరింపఁబడిన రెండవ ప్రతాపరుద్రమహారాజు ఘేరుకూడ నా శాసనమునం దున్నది. దుర్మృతినాటికి (క్రీ).శ. ౧౨౬౧) విశేషవయసుగలవాఁడు గాకపోయినను, నాతఁడు పదిసంవత్సరములవయసు కలవాఁడని యెంచితిమేని యాతనిజననము క్రీ.శ. ౧౨౫౧ ప్రాంతమగును. ఈతని రాజ్యాంతరవత్సరము ౧౩౨౩లని చరిత్రకారులు నిర్ణయించియున్నారు. దీనిని బట్టి, మహమ్మదీయ లీతనిని చెజుగోనిపోవునాటికి డెబ్బదివత్సరము

లకు మించిన వయసుండనగును. చరిత్రకారు లెవ్వరును బ్రతాప రుద్రుని కానాటి కంతవయసుండెనని చెప్పలేదు. ఈతనితల్లి యైన ముమ్మడమ్మవివాహము గణపతిదేవునికాలములో జరుగలేదనియు, రుద్రాంబయే యావివాహమును జేసె ననియుఁ జెప్పుచున్నారు. అట్లయినచో, క్రీ.శ. ౧౨౫౧లో రెండవప్రతాపరుద్రుని జననము కేవల మసంభవము. కావున శాసనరచనాకాలము దుర్మతికాదు.

ప్రతాపరుద్రమహారాజు క్రీ. శ.. ౧౨౫౪ సంవత్సరమున సింహాసనము నధిష్ఠించెను. (౧౨౯౧వ సంవత్సర మనికొందఱి యభిప్రాయము.) అప్పటికాతనికి ౨౫ సంవత్సరములవయసు గలవాఁడనితలంచినచో రాజ్యాంతరవత్సరమునాటికి ౫౩ సంవత్సరముల వయసుతో నుండును. ఆపక్షములో నీతనిజననము క్రీ.శ. ౧౨౨౦ ప్రాంతమగును. ఇదిసత్యమునకుసమీపముతో నుండుననినాయభిప్రాయము. ఇది సత్యమయ్యె నేనియీశాసనకాలము క్రీ. శ. ౧౨౭౫ (శా. శ. ౧౧౯౭) ప్రాంతమగును.

రుద్రాంబకు రుద్రదేవుఁ డనుకుమారుఁడు జన్మించెననియు, నాతనినే మల్కపురశాసనమున రుద్రాంబసుతుఁ డనిచెప్పియుండిరనియు, నాతఁడు చనిపోవుటచే రుద్రాంబ ప్రతాపరుద్రునిఁ దనకుఁ గుమారునిగా స్వీకరించెననియుఁ గొందఱునుచున్నారు. కాని యందు సత్యములేదు. రుద్రాంబ యశారసపుత్ర జననమరణగాఢ నిదివఱ కెవ్వరును జెప్పలేదు. వివలేదు. రెండవప్రతాపరుద్రునే రుద్రాంబ పుత్రునిగా స్వీకరించెననియు, నాతనినే యామె సుతునిగా శాసనములలో వ్రాయించు వచ్చిరనియు నితరశాసనములను బట్టియును (కలువ చేఱుశాసనము మొ.) బ్రతాపరుద్రునినాటకమును బట్టియును దెలియుచున్నది. కావున రుద్రాంబ యశారసపుత్రవాడము నిస్సారమైన దని వదలివేయవచ్చును.

రెండవ ప్రతాపరుద్రుని జననము క్రీ. శ. ౧౨౫౪వ సంవత్సరమని కాకతీయసంచికలో వ్రాసియున్నారు. కాని యందులకు వారు నిస్సంశయములైన యాధారములను జూపలేదు. ఇమ్మడి మల్లికార్జున నాయకుడను నాతడు వ్రాయించిన పానుగల్లు శాసనము (హై. శా. సం. భా ౨ సంఖ్య ౩౫) లో నీరెండవ ప్రతాపరుద్రుని కుమార రుద్రదేవుడని వ్రాసియున్నారు. ఈ శాసనకాలము 16 మెయి ౧౨౯౧వ సంవత్సరము. తండ్రిజీవించియుండఁగా చిన్నవయసులో నున్నకుమారుని “రాజకుమార” “కుమారరాజు” అని పిలుచుచుండుట యిప్పుడును కలదు. ౧౨౯౧ నాటికి రుద్రాంబజీవించి యుండి రాజ్యాధికారము నందున్నది. అదియందీ రెండవప్రతాపరుద్రుని పేరు “రుద్రదేవుడు” క్రీ. శ. ౧౨౯౧ నాటికి రుద్రాంబరాజ్యాధికారిణి యగుటచే నీతఁడు కుమారరుద్రదేవుడు రాజసింహాసన మధిష్టించిన పిమ్మట ప్రతాపరుద్రమహారాజు” తరువాత వీరప్రతాపరుద్రమహారాజు ఇప్పుడు “ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రమహారాజు” ఇన్ని పేరులు నొక్కనివే. క్రీ. శ. ౧౨౯౧ నాటికి ౩౭ సంవత్సరములవాడైనచో నీతఁడు కుమార రుద్రదేవుడుగాఁ బరిగణింపఁబడఁడు. అప్పటికాతని వయసు ౨౦ సంవత్సరములని భావించుట న్యాయము. అట్లయిన నీతనిజననము క్రీ. శ. ౧౨౭౦ వ్రాంతమగును. రాజ్యాంత సంవత్సరమునాటి కేబదియైదు సంవత్సరములవయసు కలవాడై యుండును. ఇదియే సత్యమైయుండునని నాయభిప్రాయము

— రుద్రదాంబ గణపతి దేవుని కనిష్ఠపుత్రికగాని జ్యేష్ఠపుత్రిక కాదు —

ఈసందర్భమున నిక నొకవిషయమునుగూర్చి మన మాలోచింపవలసియున్నది. గణపతి దేవునకుఁ బుత్రసంతానము లేదనియు, గణపాంబ రుద్రాంబలను నిరువురు కుమార్తెలుగలరనియు, రుద్రదాంబయే రుద్రదేవమహారాజునుపురుషనామముతో గణపతి దేవునియనంతరమున రాజ్యపాలనముచేసెననియుఁ జరిత్రకారులందరు నేకగ్రీవముగా

నంగీకరించిన విషయము. ఒకప్పుడు రుద్రాంబ గణపతిదేవునిభార్య యని తలంపఁబడినది. కాని యది సత్యముకాదు. రుద్రాంబ గణపతి దేవుని తనయ యని యనేకశాసనవాఙ్మయ దృష్టాంతములవలన నిర్ధారితమైనది. కావున దానినిగూర్చి యిటుమఱుల చర్చింపవలసినపని లేదు. గణపతిదేవునకు రుద్రాంబ జ్యేష్ఠపుత్రికయనియు, గణపాంబ కనిష్ఠపుత్రికయనియుఁ గొందఱు చరిత్రకారుల యుద్దేశము. గణపాంబయే పెద్దకుమార్తెయనియు, రుద్రాంబ రెండవకుమార్తెయనియు నాయుద్దేశము. గణపతిదేవునిభార్య సోమదేవియనియు. నీమయే రుద్రాంబతల్లియనియుఁ బ్రతాపరుద్రీయమునం దున్నది. గణపతికి నారమ పేరమ యను మరియిరువురు భార్యలున్నారు. వారుజాయ సేనాపతికి సోదరీమణులు.

గణపతిదేవుఁడు తనకు సంతానము కలుగునను నాశలేనప్పుడు తనకుఁ గలిగినకుమార్తెను, పురుషునిగాఁ బ్రకటింప యత్నించునుగాని తన కింకను సంతానార్హత యున్నప్పు డట్టిప్రయత్నము సేయఁడు. పెద్దకుమార్తె కలిగినపిమ్మటఁ గొంతకాలమువఱకు సంతానము కలుగకపోగాఁ దనతరువాత రాజ్యాధికారమును వహించుకుమారుని కొఱ్ఱకై పరితపించుచుండ రెండవ సంతానముకూడ నాడ శిశు వయ్యెను. అప్పటి కతనికి వయ సధికముగా నుండెను. ఇంక దనకు సంతానము కలుగదని యోచించి, తనపుత్రికను బుతునిగాఁ బ్రకటింప సాహసించెను. ఈయూహలయందు నిజమున్నచో, గణపాంబ పెద్దదియు, రుద్రాంబ చిన్నదియు నగునుగదా !

గణపాంబను కోట బేతరాజున కిచ్చిపరిణయము చేసెను. అతఁ డొకమండలాధీశ్వరుఁడై క్రీ. శ. ౧౨౪౦ మొదలు ౧౨౫౦ వఱకు రాజ్యము చేసెను. అతఁడు మామగూర్తెన గణపతిదేవునితోఁ గూడ కాంచీపురముపై దండెత్తిపోయి యారణములో నిహతుఁ డయ్యెనని చెప్పుదురు. అతనికి సంతానములేకపోవుటచే గణపాంబయే రాజ్యాధి

కారమును వహించి ముప్పదిసంవత్సరము లతిసమర్థతతోఁ బరిపాలించెను. ఆమె రాజ్యాధికారమును వహించిన క్రీ. శ. ౧౨౫౦ నాటికి కామెకు ముప్పదిసంవత్సరముల వయసుండెనని యనుకొంటిమేని యామె క్రీ.శ. ౧౨౨౦ వ్రాంతమున ననగా గణపతిదేవునకు నలువదేండ్ల వయసున జనన మందియుండును. గణపతిదేవుని రాజ్యంత సంవత్సరమగు క్రీ. శ. ౧౨౬౦ వ సంవత్సరమునాటికి రుద్రాంబ కిరువదియైదుసంవత్సరములవయసుండునని తలంచితిమేని యామె క్రీ. శ. ౧౨౩౫ సంవత్సరప్రాంతమున ననగా గణపతిదేవున కేబదియేండ్ల వయసున బుట్టియుండును. గణపతిదేవుండును, మంతులును, నమ్మకముగా నుండెడి పరిజనమును నెంతజాగ్రతగా సంరక్షించినను, రుద్రాంబ, రుద్రాంబయేగాని రుద్రదేవుండుగాఁడని గణపతిదేవుని జీవితకాలములోనే బహిరంగమయినట్లు గనిపించుచున్నది. రుద్రదేవుండుని వ్యవహరింపఁబడుచున్న రుద్రాంబకు, ముమ్మడమ్మయను గన్యను దచ్చి పరిణయమును గావించిరినికూడ చెప్పుదురు. కాని తనకుఁ దాళిగట్టినవ్యక్తి స్త్రీయని యెఱింగి ముమ్మడమ్మ చాల దుఃఖించెననియు, రుద్రాంబ యామె నోదార్చి పుత్రికాప్రేమతోఁ జెంచెననియుఁ జెప్పుదురు. ముమ్మడమ్మ రుద్రాంబ కౌరసపుత్రిక కాదనుటకు శివయోగసారమునందలి యీకింది పద్యము సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది.

చ. అకుపిత రుద్రచూంబికకు నాత్మజనాఁ బొగడొందు ముమ్మడమ్మకు మహాదేవరాజునకు నాత్మజుఁడైన ప్రతాపరుద్రుఁడా సకలమహీభరంబును వెసన్ దనయంత వహించి దాల్చె నాయకమహిమంబులకా దొరికె యన్నయదేవుండు రుద్రదేవుండు.

ముమ్మడమ్మ, రుద్రాంబ కౌరసపుత్రికయైనచో నీపద్యమున “నాత్మజయై” అని యుండునుగాని “నాత్మజనా” అని యుండదు. దీనినిబట్టి వైనఁజెప్పినకథయందుఁ గొంతసత్యమున్నదని నమ్మవలసి యున్నది.

—౩ రుద్రాంబ, ముమ్మడమ్మల వివాహకథ ౩—

గణపతిదేవుడు జీవించియుండగనే రుద్రాంబకుఁ జాళుక్య వీరభద్రునితోఁ బరిణయ మైనట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఈవివాహము గణపతిదేవుఁ డీక మూడు, నాలుగు సంవత్సరములలో స్వర్గస్థుఁ డగుననఁగా క్రీ.శ. ౧౨౫౮ ప్రాంతమున జరిగియుండును. జుత్తిగ శాసనములో (A.R. 343 of 1921) నీదంపతులు వర్ణింపబడి యున్నారు. ఆశాసనమునందలి భాషనుబట్టి చూడఁగా వారి పరిణయమై యప్పటికిఁ గొలదికాలమే మైనట్లుతోచును. రుద్రాంబ, గణపాంబకంటఁ బెద్దదైనయెడల, అప్పుకు వివాహముకాకుండగనే, చెల్లెలికి వివాహముచేసిరిని చెప్పవలసివచ్చును. ఇంతేకాదు రుద్రాంబకు వివాహకాలమునాటికి నలువదియేండ్లు వయసుండెనని తలంపవలసియుండును. ఇది సమంజసముకాదు. కావున రుద్రాంబ గణపతిదేవునకుఁ గనిష్ఠపుత్రికయనియే నిశ్చయింపవలసియున్నది. జుత్తిగ శాసనము శా.శ. ౧౧౮౧ క్రీ.శ. ౧౨౫౯ నాటిది. ఈవివాహము నాటికి రుద్రాంబ కించుమించుగ నిరువదియేండ్లుండి యుండును. ముమ్మడమ్మ కప్పటికిఁ బదునైదు—పదునాతేండ్లుండునని యూహింపవచ్చును.

పుత్రికాప్రేమతోఁ బెంచిన ముమ్మడమ్మను, రుద్రాంబ దన మఱియైన చాళుక్యమహాదేవరాజున కిచ్చి గణపతిదేవుని యనంతరమున క్రీ.శ. ౧౨౬౫ ప్రాంతమున వివాహము జరిగించియుండును. రుద్రాంబభర్త, చాళుక్యవీరభద్రదేశ్వరుఁడును, ముమ్మడమ్మ భర్త మహాదేవరాజును సోదరు లని శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారూహించియున్నారు. 'ముమ్మడమ్మభర్త మహాదేవరాజునుట నిశ్చయము. వారి కిరువురకుఁ బ్రతాపరుద్రమహారాజు జన్మించె ననుటయు నిశ్చయమే. అందులకు గ్రంథాధారములు విశేషముగా నున్నవి. దానిని కాదనలేము.

ముమ్మడమ్మభర్త చాళుక్యమహాదేవుడు కాండనియు, మహాదేవనానుభారియగు మఱియేయితర వంశీయుఁడోయై యుండుననియు చాళుక్యవంశజుఁడే యైనను రుద్రాంబకు మఱిదికాండనియుఁ గొందఁ జెప్పివాయపడుచున్నారు. దానికి నారు రెండుకారణములను జూపుచున్నారు.

మొదటిది:—తల్లికూతుల నన్నదమ్ము లెట్లు పరిణయమాడు దురనునది. ఈయాక్షేపణము నిలునదు. రుద్రాంబ తల్లియును గాదు. ముమ్మడమ్మ కూతురునుగాదు. కావున నాసంబంధము వివాహమున కభ్యంతరము కలుగఁజేయదు.

రెండవది:—ఓరుగల్లునఁ బ్రతాపరుద్ర మహాకాజు రాజ్యముచేయుచున్న కాలమున చాళుక్యమహాదేవ చక్రవర్తి శాసనములు గోదావరీమండలమునఁ గాన్పించుచున్నవి. పుత్తుఁడు రాజాధిరాజై యాంధ్రదేశమునంతను బరిపాలించుచుండఁగాఁ దండ్రి నిడదవోలులో (నిరవద్యపురము) నుండుట, అసంభవము గావున చాళుక్యమహాదేవుడు ప్రతాపరుదుని తండ్రి కాండనుట. ఈయాక్షేపముకూడ సరియైనది కాదు. ప్రతాపరుదుఁడు, రుద్రాంబకు స్వీకృతపుత్తుఁడు. దత్తగొనిచ్చిన పుత్తునింట జనకతండ్రి యుండవలయునను నియమములేదు. నియమము లేకపోవుటయేకాదు, అట్లుండుట యాచారవిరుద్ధమును స్వభావవిరుద్ధమునుగూడ నైయున్నది. కావున నీయాక్షేపములు గమనింపఁ దగినవికావు.

గణపతిదేవునకు మేనల్లుండగు నతవాడి మహాదేవరాజొకఁడు గలఁడు కాని ముమ్మడాంబ పరిణయమునాటి కాలం దరువదియేండ్ల పాఁడు కావున నాతఁడీతఁడు కాఁడు. ఇంక నొకమహాదేవరాజు శాసనము గుంటూరుమండలమందలి మల్లవోలులోనున్నది. (A. R. 528 of 1925) కాని శాసనకాలమునుబట్టి ముమ్మడాంబ పరిణయము నాటికి డెబ్బదేండ్లవయసు కలవాఁడు కావున నాతఁడును గాఁడు.

చాళుక్య వీరభద్రేశ్వరుని శాసనమున్న జుత్తిగ గ్రామము ననే చాళుక్యమహదేవ చక్రవర్తి శాసనముకూడ నున్నది. (A.R. 745 of 1920 శా. శ ౧౦౭౭). వీరభద్రేశ్వరుని తండ్రి ఇందు శేఖరుడు. తల్లి ఉదయాంబిక. తాత మహదేవరాజు. ఈమహదేవరాజునామమునే, మహదేవచక్రవర్తికి బెట్టియుందురని యూహించినచో, నీతఁడు వీరభద్రేశ్వరునకు సోదరుఁ డనుట యొప్పును. ఈ మహదేవచక్రవర్తి నిడదవోలు రాజధానిగా రాజ్యమేలినవాడు. ఇతనికిద్దరు కుమార్తెలు, (ఒక్కతయేకుమార్తెయని శ్రీ చి.వీ.గారనిరి.) ఉదయమహదేవి, పినఉదయమహదేవి అని వీరిపేర్లు. మహదేవచక్రవర్తి తనతల్లిఅయిన ఉదయాంబపేరునే తన కుమార్తెలకుంచి నాడని తలంచినచో నీతఁడును వీరభద్రేశ్వరుఁడును సోదరులని తేలును. వీరభద్రేశ్వరుని దలిదండ్రిలైన ఇందుశేఖర-ఉదయాంబలకు అన్యమాంబయను కుమార్తెయుండెను. ఆమె కోనభీమభూపతి భార్య. వారిరువురకును, గణపతియను కుమారుఁడు గలిగెను. ఆగణపతి, యీమహదేవ చక్రవర్తి కుమార్తెయైన ఉదయ మహదేవిని వివాహమాడెను. ఈవిషయములన్నియు బాలకొల్లునందలి శాసనములవలన స్పష్టమగుచున్నవి. (A.R. 121, 122, 123, 124, 125 of 1893) దీనినిబట్టి కోనగణపతిరాజు. చాళుక్యవీరభద్రునకు మేనల్లుఁడు. మహదేవచక్రవర్తికిని మేనల్లుఁడే యగును. అతఁడు దనకుమార్తెయైన ఉదయమహదేవిని మేనల్లునకిచ్చి పరిణయ మొనర్చెనని నిశ్చయము చేయవచ్చును. ఈచర్చవలన రుద్రాంబ భర్తయైన చాళుక్యవీరభద్రేశ్వరుఁడు గోదావరిమండలమందలి నిడదవోలు ప్రాంతమునఁ గొంతదేశమునకుఁ బ్రభువుగానుండెడుపాఁడనియు, నాతఁడు రుద్రాంబను బెండ్లియాడి, యొరుగల్లున నివాస మేర్పరచుకొనఁగా నాతని తమ్ముడైన మహదేవ చక్రవర్తి యాప్రదేశమునకు రాజై యాదేశమును బాలించుచుండెననియు స్పష్టమగుచున్నది. కాని ముమ్మడమ్మ

యీచాళుక్య మహాదేవచక్రవర్తి భార్యయని స్పష్టపరచెడిశాసనము గాని వాఙ్మయదృష్టాంతముగాని యింకను మనకు లభింపలేదు. భావి పరిశోధనమువలన నావిషయముకూడ స్పష్టముకాఁగలదని తలంచుచున్నాఁడను. ఏదయిన వ్యతిరేకాధారము లభించువఱకును శ్రీవీరభద్రరావుగారి యాహాయందు సత్యమున్నదని యంగీకరింతము. పైనఁ జెప్పిన విషయములలోఁ గొన్నియూహలపై నాధారపడియున్నను, నందస్వాభావికములుగాని, యసంబద్ధములుగాని లేవు. కావున నవి సత్యములనియో కాక సత్యమునకు సమీపముగా నుండుననియో విశ్వసింపఁదగినవై యున్నవి. ముమ్మడమ్మ వివాహము, క్రీ. శ. ౧౨౬౫ ప్రాంతమున జరిగియుండుట సత్యమయ్యెనేని వారికి ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి క్రీ. శ. ౧౨౭౦ ప్రాంతమున జన్మించియుండునను మాటకూడ సత్యమేయగును. ఈప్రతాపరుద్రుని నా మ ము మల్కపురశాసనమునం దుండుటచే నాశాసనము క్రీ. శ. ౧౨౮౦ ప్రాంతమునాఁటిదని యూహింపఁ దగియున్నది.

శాసనములోఁ జెప్పఁబడిన దుర్మతి సంవత్సర చైత్రబహు శాష్టమినాఁటికి, మందర, వెలంగపూఁడి గ్రామములలో విశ్వేశ్వర రాలయముగాని, గోళకీమఠముగాని, సత్రముగాని లేవు. శాసనము నందలి భాషను బరిశీలించినూడఁగా, రుద్రాంబ యాగ్రామముల నిచ్చినపిమ్మట, విశ్వేశ్వరదేశికు లచ్చట శివాలయమును, సత్రమును గట్టించి, మఠమును స్థాపించినట్లును, బ్రాహ్మణులను రప్పించి వృత్తుల నిచ్చి యగ్రహారము చేసినట్లును స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. కాని యదివఱకున్నయాలయాదులకు రుద్రాంబచే నాన మిప్పించినట్లు లేదు. పైనఁ జెప్పిన యాలయనిర్మాణాది కార్యములకుఁ బదిసంవత్సరము లైనను బట్టియుండును. దీనినిబట్టి శాసనమునఁ జెప్పఁబడిన కాలమును శాసరచనాకాలమును నొకటికా దని స్పష్టపడుచున్నది.

మొత్తముమీఁద నాలోచించిచూడఁగా మల్కాపురశాసన రచనాకాలము క్రీ.శ. ౧౨౦౦ పాఠ్యమై యుండునని నాయభిప్రాయము. ఆకాలమునకు విశ్వేశ్వర దేశికులు జీవించియుండిరో లేదో చెప్పఁజాలము. గణపతిదేవుని శా. శ. ౧౧౮౦వ సంవత్సరపు శాసనములో నాతఁడు పరమమాహేశ్వరుఁ డని చెప్పియుండుటచే నాతఁడంతకుఁ బూర్వమే విశ్వేశ్వర దేశికులవలన దీక్షను గ్రహించియున్నట్లుఁ హింపఁదగియున్నది. అప్పటి కీవిశ్వేశ్వరునకు నలునది సంవత్సరముల వయసుండునని తలంచితమేని యీతని జననము శా. శ. ౧౧౦౦వ సంవత్సర పాఠ్యమై యుండును. ఆపక్షములో గణపతిదేవుఁడును దేశికులును సమవయస్కులు. విశ్వేశ్వర దేశికుఁడు శతవర్షజీవితమై, గణపతిచ్చునకును, రుద్రాచలమునకు, గురువుగానుండెననియు ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలములోఁగూడ నుండెననియుఁ జెప్పుచున్నారు. కొందఱ తీతనిశాసనములు శా. శ. ౧౧౯౦-౧౧౯౩లోఁగూడ నున్నవనియందురు. వానిని నేను చూడలేదు. మల్కాపురశాసనమునాఁటి కీతఁడు జీవించియున్నను “శతవృద్ధు” అయియుండును. ఎట్లయినను మల్కాపురశాసనములోని గోళకీమత స్థాపనాధికారము లీతని జీవితకాలములో క్రీ.శ. ౧౨౬౦వ సంవత్సరమునకుఁ బ్రక్కటఁ బదిసంవత్సరములలోపున జరిగియుండుట నిశ్చయము. ఈసందర్భమున నీక్రిందివిషయములనుగూడ మనము గమనింపవలసియున్నది.

— ౧ — మల్కాపురమునందలి యితర శాసనములు ౧—

మల్కాపురము మందరగ్రామమునకు శివారుగా గుంటూరు మండలములో గుంటూరుతాలూకాలో నున్నది. పైన వ్రాసిన మల్కాపుర శాసనమే స్తంభముపైలిఖింపఁబడియున్నదోయో స్తంభముమీఁదనే మఱియైదు శాసనములు చెక్కఁబడియున్నవి. (A.R Nos. 95, 96, 97 98, 99 of 1917) అను మొదటి దానియందు విభవ

సంవత్సర చైత్రశుక్ల ప్రతిపత్తు శుక్రవారమునాడు రాజగురువైన విశ్వేశ్వరశివదేశికులు, విశ్వనాథేశ్వరునికడ శాశ్వతముగ నాఱుదీపములనుంచుటకై నూటయేబది గోవుల నొసంగినట్లును, ఆలయమును నిర్మించిన శిల్పాచార్యులకు భూముల నిచ్చినట్లును, కాశీశ్వరశివ అయ్యంగారు నాట్యస్త్రీలకు రాజగురుదేవుని యాజ్ఞానుసారముగా భూముల నిచ్చినట్లును, విశ్వనాథేశ్వరుని యాలయమునకుఁ జెంది, వెలగపూడి గ్రామములో నిర్మింపఁబడిన సోమనాథేశ్వర గణేశ్వర దేవుల యాలయములకును, శిల్పులకును భూములనిచ్చినట్లును వ్రాయఁ బడియుండెను. దీనినిబట్టి యీశాసనకాలమునాటికి నాలయనిర్మాణాదులుఁ బూర్తియైయుండుననియు, విశ్వేశ్వర దేశికులు జీవించి యుండురనియుఁ దలంపనచ్చును. విభవసంవత్సరము శా.శ. ౧౧౯౦ (క్రీ. శ. ౧౨౬౮) అయినది.

తక్కిననాల్గుశాసనములును శా.శ. ౧౨౦౮ (క్రీ.శ. ౧౨౮౨) నాటివి. ఒకదానియందుఁ గాశీశ్వరశివఅయ్యంగారు ౨౫ గోవులను, శాశ్వతదీపముకొఱ కిచ్చినట్లున్నది. ఈతఁడు విశ్వేశ్వరదేశికుని శిష్యుఁడు. రెండవది, ఈకాశీశ్వరశివాచార్యునిశిష్యుఁడు వ్రాయించినది. మూడవది, విశ్వేశ్వరదేశికునకుఁ బుణ్యముకొఱకు, ధాన్యా గారాధిపతియైన కొట్టరుపుకొమ్మన వ్రాయించినది నాల్గవది కామి శెట్టియను నాతఁడు వ్రాయించినది.

మొత్తముమీఁద మల్కాపురశాసనము మొదలుగా నీశాసనములన్నియు శా.శ. ౧౨౦౮ వ సంవత్సరములో వ్రాయఁబడి యుండునని నాయభిప్రాయము. లేదా, పైనఁజెప్పిన విభవసంవత్సరముననైన మల్కాపురశాసనము పుట్టియుండును. అట్లుచూచినను శాసనరచనకాలము దుర్మతి కాదు.

“రాజగురువునగు విశ్వేశ్వర శివాచార్యుఁడు నూర్గురు శివాచార్యులతోఁగూడి యిట్లాజ్ఞాపించెను” అని శాసనమునందుండఁగా

నీశాసనము నాయన వ్రాయించలేదని చెప్పుటెట్లను ప్రశ్న రావచ్చును. ఈవిశ్వేశ్వరదేశికు లిచ్చిన మఱికొన్ని దానములుకూడ శాసనాంతమున వ్రాసియున్నవి. మఱియు శాసనమధ్యమున “శ్రీమతు రాచగురుదేవార ఆనతిక్రిమమున శ్రీమతు శ్రీకాశీశ్వరశివా అయ్యంగరు సానివ్రతులు పెట్టినవైయినము” అని యాంధ్రమున నాసానుల పేరులును, భూమిపరిమితములును వ్రాయఁబడి యున్నవి. ఈసానివ్రతులను బంచిపెట్టిడి యధికార మీ యయ్యంగారి కేల యిచ్చిరో తెలియదు. “రాచగురుదేవర ఆనతిక్రిమమున” ననియిందుఁజెప్పియుండుటచే నీసానివ్రతులు. దేశికుల యాజ్ఞానుసారముగనే యేర్పాటుచేసి యుండును. కాని దేశికులకాలమందే, దేశికుల సన్నిధినేకాకుండ నాయనకుఁ దరువాతనైనను నట్టి యేర్పాటులను శివా అయ్యంగారు గావించియుండును. మల్కాపుర శాసనములోఁ జెప్పబడిన విశ్వేశ్వరదేశికుని దానము లేకాలములోఁ జేయఁబడినవో తెలిసికొనవలసి యున్నది. మల్కాపురమందలి శాసనస్తంభమును జూచినచో నీశాసన రచనాకాలమును నిర్ణయించుటకు గొంతయూధారము లభింపవచ్చును. కాని నేనద్రానిని జూచుట తటస్థింపలేదు.

—) దేశికుని సంతానము —

తైవులలోఁ గురువునుదండియనియు శిష్యునిఁగుమారుఁడనియు భావింపుచుందురు. శాసనములలోఁగూడ నట్లే వ్రాయుచుందురు. వై శాసనములో గణపతిదేవుఁడు విశ్వేశ్వరదేశికుని సుతుఁడనియే చెప్పఁబడినది. విశ్వేశ్వరుని దండి ధర్మశివముని యని యున్నది. ఇతఁడు గురువో తండియో తెలియదు. “పాలసముద్రము నుండి చంద్రునివలె”నని యుపమానమును వేసికొనియుండుటచే ధర్మశంభువున కీవిశ్వేశ్వర దేశికులు కుమారుఁడనియే యెంచఁదగియున్నది. ఇతనికి బరిపూర్ణశివుఁడు, శాంతశివుఁడు, ఉత్తమశివుఁడునను మువ్వురు కుమారులు. పరిపూర్ణశివుని శాసనములు మూఁడు గుంటూరు మండ

లమునందలి భట్టిప్రోలునందున్నవి. అవి శా. శ. ౧౧౬౫-౧౧౭౪ సంవత్సరములోనివి. ౧౧౬౫ నాటి కీపరిపూర్ణ శివమహామునికి ముప్పదియైదు సంవత్సరముల వయసుండు ననుకొంటేమేని యీతని తండ్రియైన విశ్వేశ్వర దేశికుల జననము పైన వ్రాసినట్లు ౧౧౦౦ కక సంవత్సర ప్రాంతమనుటకు సంశయింప నక్కరలేదు. విశ్వేశ్వర దేశికుడు గొప్పపండితుడును ననేక ధర్మకార్యములను జేసినవాడైన యున్నాడు (A. R. 223 of 1905).

—౩ దేశికులును మంత్రి శివదేవయ్యయు భిన్నవ్యక్తులు ౩—

గణపతిదేవ మహారాజునొద్ద శివదేవయ్యయును నొక మంత్రి సత్తముడు గలడు. అతడు పురుషార్థసారమును రాజనీతిబోధకమగు నొక యాంధ్రకావ్యమును రచించియుండెను. అతడును నీవిశ్వేశ్వర దేశికులు నొకవ్యక్తియే యని, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు మొదలగు చరిత్రకారులభిప్రాయపడి యున్నారు. గోలుకొండ కవుల సంచికలోవీరిరువురును భిన్నులనియున్నది. ఇరువురును గ్రంథకర్తలు. సమకాలీనులు. శివభక్తులు. గణపతిదేవునాశ్రయించి యున్నవారు నగుటచే బేరులయందుఁ గొంచెము భేదమున్నను దానిని బాటింపక వీరిరువురు నొకేవ్యక్తియని పలువురు తలంచియుందురు. వీరు భిన్నులని నాయభిప్రాయము. మల్కాపురశాసనమునం దీతనిని బండితుడనియు, గదలుచున్న జటలతోఁగూడిన కిరీటము గల వాడనియు, గణపతిదేవుని దీక్షాగురు వనియు, విద్యామండపమునందుండు వాడనియు, జెప్పబడియుండెనే కాని, రాజతంత్రజ్ఞుడని కాని, సచివోత్తముడని కాని, చెప్పియుండలేదు. అందుచే నీవిశ్వేశ్వర దేశికులును శివదేవయ్యయు నొక్కరుకారని నావిశ్వాసము. బ్ర.శ్రీ. నిడదవోలు వెంకటరావు పంతులుగారు తుళ్లూరి శరభరాజకవి శరభరాజీయమునందును, నాగనారాధ్యకవి ద్విపద బసవ విజయమునందును వ్రాసిన గద్యపద్యముల నుదాహరించుచు నొకవ్యాసమును భారతి

పత్రిక (సం. ౨౩ సం. ౩) లో వ్రాసియున్నారు. శరభరాజకవి తన వంశమునకు మూలపురుషుడని శివదేవయ్య నీక్రింది పద్యములలో వర్ణించియున్నాడు.

సీ. శ్రీమదష్టాంగ ప్రసిద్ధ యోగాభ్యాసి
ధర నోరుగంటి సత్పురనివాసి

ప్రాణలింగార్చితభావ సంచయహాళి

యజ్ఞానతిమిర సంహారహేళి

బుధజనసన్నిత పోష్యదయాశాలి

శోభితాశాంత యశోవిశాలి

యమల శ్రీవత్ససంయమి గోత్రపావని

వర్ణితసకల విద్యన్నిధాని

గీ. సంతతోల్లాసి దిననాధసమవిభాసి

రహితదుష్కర్మ నిత్యసన్మహితధర్మి

యనగ నుతికెక్కె శివదేవుడ నెడియోగి

నాయకుండు సదామోక్షదాయకుండు,

చ. అతఁడు ప్రతాపరుద్ర వసుధాధిపుచేత నవాగ్రహారముల్

హితమృతి నంది నిత్యసచివేశ్వరసంతతి కెల్ల మేటియై

యతులిత సంస్కృతాంధ్ర కవితావలికెల్లఁ బితామహుం డనన్

సతతము వన్నెకెక్కె బుధసంఘములోన మహాప్రసిద్ధుడై.

“నాగనారాధ్యుని ద్విపద బసవవిజయములో:—

అనుచు నాశివదేవుడా ప్రతాపునకు

వినిపించి బసవయ్య విఖ్యాతమహిమ

విని సంతసిల్లి యాచీరప్రతాప

జనవరేణ్యుడు తనసయ్యనమంత్రి

శివదేవునకు మహాశ్రీ లుల్లసిల్ల

వివిధాంబరంబులు వివిధవస్తువులు

రూపింపగా నిచ్చె రుద్రనరేంద్రుఁ

జేపట్టియుండె సుస్థిరకాల మెల్ల”

అని వ్రాసియున్నాఁడు.

దీని ననుసరించి పద్యబసవవిజయమున తుమ్మలపల్లి నాగభూషణకవి గ్రంథాంతమున గద్యమునం దిట్లు చెప్పినాఁడు. “శివదేవుఁడు ప్రతాపరుద్రదేవునకు బసవన్నమాహాత్మ్యంబు వినిపించిన నతండు విని సంతసిల్లి వివిధాంబరంబులు వివిధవస్తువులు, ప్రతాపరుద్రుని దొంగి యతని సంతుష్టుండేసి సుఖంబుండి”.

ఈమూఁడు గ్రంథములయందునుగూడ శివదేవయ్యయనియు, మంత్రియనియుఁ జెప్పియుండుటవలనను, విశ్వేశ్వర దేశికుఁ డనిగాని, రాజగురువనిగాని, చెప్పకుండుటచేతను, నీయిరువురును భిన్నులనియు, రాజగురువని చెప్పక మంత్రియనిచెప్పటచే నీగ్రంథములయం దుదాహరింపఁబడివాఁడు విశ్వేశ్వర దేశికుఁడుగాక శివదేవ మంత్రియే యనియు నావిశ్వాసము. విశ్వేశ్వరదేశిక, శివదేవుల గోత్రము లేవియో మనకుఁ దలియవు. మల్కాపురశాసనమునందు, విశ్వేశ్వర దేశికులు దనపూర్వనివాస మైన పూర్వగ్రామమునుండి శ్రీవత్స గోత్రులైనబ్రాహ్మణులను బిలిపించి భూదానమొసంగినట్లు వ్రాయఁబడియుండుటచే విశ్వేశ్వరదేశికులు శ్రీవత్సగోత్రులయినట్లుఁబడి, యాగోత్రజుఁ డైనకరభరాజు తనపూర్వుఁడైన శివదేవయోగిని మంత్రియని, చెప్పియుండుటచే గణపతిదేవునకు, మంత్రియు రాజగురువు నొక్కఁడే యని నిర్ధారణముచేసి విశ్వేశ్వరదేశిక శివదేవులేక వ్యక్తియని శ్రీవేంకటాపుపంతులుగా రభిప్రాయపడినట్లు కన్పట్టుచున్నది. శివదేవమంత్రికూడ శ్రీవత్సగోత్రుఁడే కావచ్చును. వీరిరువురును సోదరులని యొకవదంతియున్నది. (చూ. కరభాంకలింగ శతకపీఠిక.) ఆపక్షములో వీరిగురువు భిన్నులనుటకు గోత్ర మడ్డము రాదు. వైసీసపద్యములోని “అష్టాంగయోగప్రసిద్ధాభ్యాసి” “ప్రాణ

లింగార్చితభావసంచయమాళి” “యోగినాయకుఁడు” అను వాక్యములు మంత్రిశివదేవయ్య భిన్నుఁడయినచో నాతని కన్వయింప వని కొందఱ అనవచ్చును. కాని శివదేవయ్యకూడ మంత్రియని నంత మాత్రమున నొకసామాన్యుఁ డని తలంపఁరాదు. విశ్వేశ్వరుని కంటె నన్యుఁ డని తలంచునప్పుడు తిక్కనసోమయాజి యాతనిని కేవల మీశ్వరునిగా భావించియుండెను. కావున నీతని కావాక్యము లన్వయించుననియే నాయభిప్రాయము.

శివుదేవుఁడు ప్రతాపరుద్రినియొద్ద మంత్రిగ నుండెనని పై ముగ్గురుగ్రంథకర్తలునుగూడ వ్రాసియున్నారు. ఇందుల కాధారములు గన్పట్టవు. వయసునుబట్టియు, శివదేవయ్య గణపతిదేవుని రాజ్యకాలములోఁ గడపటిభాగమున మంత్రిగఁ బ్రవేశించెనని తలచితిమేనియుఁ బ్రతాపరుద్రినియొద్ద మంత్రిగా నుండియుండునని తలంచుట కవకాశము శివదేవయ్యకుండునుగాని, విశ్వేశ్వరదేశికునకుండదు. ఇంతకు సముగ్గురుగ్రంథకర్తలును విశ్వేశ్వరదేశికునకు శివదేవయ్య యనువ్యవహారనామ మున్నదని వ్రాసిన సోమదేవరాజ్ఞి యాదిగ్రంథకర్తలును గణపతిదేవునకుఁ బిమ్మట కొన్నివందల సంవత్సరములకుఁ దరువాత నున్నవారు. వారు కర్ణాకర్ణికగా వినినవానిని గ్రంథస్థము చేయుటవలనను, జారిత్రకదృష్టితోఁ బరిశీలింపక పోవుటవలనను, శివదేవయ్య ప్రతాపరుద్రినిచే నగ్రహారములను బడయుట మొదలగు విషయములను గ్రంథస్థము చేసియుండిరని తలంపవలసి యున్నది.

బలవత్తరమగువేణు సాక్ష్యము లభించునంతవఱకును వీరిరువురును భిన్ను లనితలంపవలయు ననినాయభిప్రాయము. విశ్వేశ్వరదేశికునిగ్రంథము లభింపకపోవుటచే నీతని కవిత్వశైలిని గూర్చి యేమియు వ్రాయఁజాలను.

శివదేవయ్యనుగూడ విశ్వేశ్వరుఁ డనిపిలిచెడివారని యంగీకరించిన నంగీకరింపవచ్చును. విశ్వేశ్వరదేవునకు శివదేవయ్య బంధువో

సోదరుడో యగుటచేతను, కాకతీయ రాజులతో గురువుగనో మంత్రిగనో వీరిరువురికి సంబంధముండుటచేతను వీరిరువురకు నామ సామ్యముండుటవలనను తగువాతివా రీశినదేనయ్యనుగూడ విశ్వేశ్వరుడని పిలిచియుండురు.

ఈశివదేవయ్య ప్రతాపరుదుని యొద్ద నగ్రహారాదికమును బడసియుండిన నుండవచ్చును. ఈశివదేవయ్యకు విశ్వేశ్వరుడని నామాంతరమున్నదని యంగీకరించినచో, బైనవ్రాసిన కవులవ్రాత లన్నియు సర్థవంతములు సత్యములు నగును.

ప్రతాపరుదుని మహ్మదీయులు చెఱగొనిపోయిన పిదప నీ యాంధ్రరాజ్యమును బ్రోలయనాయకుఁడును నాతనితరువాతఁ గాపయ నాయకుఁడును విశ్వేశ్వరుని యాజ్ఞచే బలిపాలించినని అనితల్లికలువ చేతు శాసనము చెప్పుచున్నది.

‘వరాహవ ద్వారిధి వారి మగ్నాం ధరామశేషాం యవనోదరస్థాం సముద్ధరన్ ప్రోలయనామకేంద్ర స్తతఃప్రతిష్ఠాపయతిస్మ తద్వత్ స్వర్ణాతిథౌ ప్రోలయభూమిపాలో విశ్వేశ్వరాజ్ఞా మధిగమ్యగత్వా అపాలయ త్కాపయనాయకేంద్రస్థదీయరాజ్యం తరణిప్రతాపః అథ సంచోత్తర సప్తతినాయక సంసేవ్యమానపదపద్మః

కాపావనీశ్వరః శ్రీవిశ్వేశ్వరకరుణయా క్షితి మరక్షత్’.

ఈశ్లోకములయం దుదాహృతుఁడైన విశ్వేశ్వరుఁ డీశివదేవయ్యయే యైనచో నప్పటికితనికి దాదాపు ౯౦ సంవత్సరముల వయసుండును. వయసునుబట్టి యాతఁ డీతఁడు కాఁడేమో యనిసంశయము కలుగుచున్నది. ఆకాలమున విశ్వేశ్వరనామధారుఁ డింకొకఁడు కన్నట్టుటలేదు. మన మెఱుంగని విశ్వేశ్వరుఁ డొకఁ డుండనేమో ! లేదా ఈశివదేవయ్యయేవిశ్వేశ్వరుఁడై తొంబదియేండ్లు జీవించినో ! ఈవిషయమింకను విచారణీయము.

24. శివదేవయ్య

శివదేవయ్య

కాకతీయగణపతిదేవ మహారాజునకు దీక్షాగురువైన విశ్వేశ్వరచేళికులును, పురుషార్థసార గ్రంథకర్తయగు నీశివదేవయ్యయు నొక్కచో యని కొందఱి యభిప్రాయము ఈవిషయమును గూర్చి విశ్వేశ్వరచేళికుని చారిత్రమునఁ జర్చించి వీరిరువురును భిన్నులని నిర్ణయించియున్నాడను. వానినిగుఱించి యిట మఱల వ్రాయుట యసంగతము.

పురుషార్థసారమును రచించిన శివశ్లేషయ్య, గణపతిదేవుని యొద్దను, నీతనితనయయైన దుడ్డాంబయొద్దను, మంత్రిగానుండి రాజకార్యములను బహుదక్షతతో నిర్వహించె నని చెప్పుదురు. కాని యిందులకు గ్రంథస్థ నిదర్శనములు నాకు లభింపలేదు. శివశ్లేషయ్య శాసనములేవియుఁ గన్పట్టలేదు. అయిన నీతనిమంత్రిత్వ విషయమున బహుజనశ్రుతియొకటి కలదు. తిక్కనసోమయాజి గణపతి దేవునిఁ జూడ బోయినపుడు శివదేవయ్యను జూపుచు గణపతిదేవునితో

గీ. “వసుమతీ నాథ! యీతఁడీశ్వరుఁడు గాని

మనుజమాత్రుండు గాఁడు పల్కాటు నితని

యనుమతంబున నీవు రాజ్యంబు నెమ్మి

నేలు మని చెప్పెనని” చెప్పుదురు.

ఈతఁడు రచించినపురుషార్థసారము లభ్యముకాలేదు. ఇది యొకనీతిబోధకగ్రంథము. ఇందలిపద్యము లింఛమించుగ నెనుబడి వఱకు మడికిసింగన సకలనీతిసమ్మతమున నుదాహరించి యున్నాఁడు. అందుఁ జాలభాగము రాజనీతి నుపదేశించునవి యై యున్నవి. అందుండి యైదుపద్యముల నీక్రింద నుదాహరించెదను.

క. భూతలపతి వితతాజ్ఞా

జ్యోతిఁ బ్రవర్తింపకున్న సూర్యాగ్ని శశి

జ్యోతులు వెలుగవు గాన వి
చేతనముం బొంది సృష్టి చీకటి గాదే.

క. సతత సుఖానుభవంబులు
నతిశయవిభవములు నృపతి యాశ్చిత్రజన సం
తత్త్వికైన లేవె ధరణీ
పతి కాజ్ఞయగాక రాజ్యఫలము దలంపక.

క. పసరము పసరమ పులి పులి
బిసరుహసంభవుని దృష్టి పెంపెంత మహిం
బసరముఁ బులిచేయుఁ బులిన్
బసరముగాఁ జేయు నృపతి బల మది గాదే!

ఉ. రాజు నిజస్రభావ మభిరక్షణ మెప్పుడు సేయ భూజనుల్
రాజున కర్థవృద్ధియు ధరం బహుభంగులఁ గూర్తురిందులో
రాజభివృద్ధికంటె జనరక్షయ యుత్తమ మెందు భూజనుల్
రాజసురక్ష లేక చెడి రాజభివృద్ధి యొనర్పనేర్తురే.

క. చాలప్రజఁ బోవకయె యరి
గోలాసంబాడి తప్పికొనుచుండెడి భూ
పాలకుఁడు కుప్పఁ జిచ్చిడి
పేరిలు నెదకికొని తినెడు బేల తలంపక.

పురుషార్థసారము శివదేవయ్యకృత మని మడికిసింగన చెప్ప
లేడు. లక్షణగ్రంథములలో లక్ష్యముల నిచ్చినప్పుడు శివదేవయ్య
పురుషార్థసారమని యుదాహరించుచుండుటచే నీతఁ డాగ్రంథమును
రచించెనని యూహింపననువుపడుచున్నది.

గణపతిదేవుఁ డవకాశరాశ్రమముతో నాంధ్రదేశమునెల్ల
బరిపాలించి యనేకధర్మకార్యముల నొనర్చి జగద్విదితయశుఁ డగుట
కీశివదేవుఁడే మూల మనియు, గణపతిదేవుని కుమార్తెయగుచుదాం
బను కుద్రదేవునిగాఁ బ్రకటించి గణపతిదేవునియనంతరమున నెట్టి

కొంతయు రాకుండ నాంధ్రరాజ్యమును, గాకతీయుల ప్రతిష్ఠను గాపాడిన దీమంతిసత్తముని రాజనీతియే యనియు, నాకాలమునందే గాక యిప్పుడును జెప్పకొనుచుందురు. గణపతిదేవుడు క్రీ. శ. ౧౧౯౮-౧౨౬౧ నడుమను, అటుపిమ్మట నాతనితనయయగురుద్రాంబ ౧౧౯౫ వఱకును రాజ్యముచేసియుండిరి. శివదేవయ్య యీకాలములో నున్నవాడు. ఈతడు ప్రతాపరుద్రమహారాజు నొద్దఁగూడ మంత్రిగా నుండునని కొందఱు అందురు. ఇంతకాలము కాకతీయులకడ మంత్రిపదవియందుండి పేరువడసిన యాతనిశాసన మొక్కటియును గనపడకుండుట వింతవిషయమే. దీనికిఁగారణము నిజామురాష్ట్రమున శాసనపరిశోధన మింకను నధికముగ జరుగవలసి యుండుటయే యని తోచుచున్నది.

ఈశివదేవమంత్రి “శివదేవధీమణి” యనుమకుటముతో నొక శతకమును రచించె ననుటకు శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు త్రిపురాంతకోదాహరణ పీఠికలో నుదహరించిన యాశ్రింది పద్య మార్థము.

చ. అరయఁగఁ బిన్ననాట సిరియాలుండనై యెల్లబ్రాహ్మమందుసుం
దరుఁ డనునంబియై పదనుదప్పిన గుండయగారిచందమై
ధరఁ జరియింపఁగల్గినఁ దథాస్తు వృథాపరిపాకరూపదు
ష్కరజననం బిదేమిటికిఁ గాలుపనే శివదేవధీమణి!

ఉ. పాణ నపానుఁ గూర్చి, యలపాముఁ గదల్చి, తదూర్ధ్వకీలితో
ద్యాణము నొత్తి మేను దృఢమై నిగుడం బిగియించి దృష్టులం
ఘోణము చేర్చి యాప్రణవఘోషమునే విని యందు మానస
క్షీణము చేసినం బసవసిద్ధుడనా శివదేవధీమణి!

ఈశివదేవమంత్రికి “ఆంధ్రకవితా పితామహునిరుద” మున్నట్టితనివంశజుడైన శరభరాజు శరభరాజీయమునందుఁ జెప్పినపద్యము వలనఁ దెలియుచున్నది. (ఈపద్యమును విశ్వేశ్వరదేశికుని చారిత్ర).

మున నిచ్చియున్నాడను) అంధ్రకవితా పితామహా బిరుదముచే భ్రమవొంది యతిప్రాసవిలాసకర్త 'పర' అను నుపసర్గకులక్ష్యముగా శివదేవమంత్రి పురుషార్థసారములోని యీక్రింది పద్యమును అలసాని పెద్దనదని యుదాహరించినాడనియు, నిది సకలసీతి సమ్మతములో 3౦ వ పద్యముగా నుదాహృతమై యున్నదనియు శ్రీ. ని. వేంకటాపుపంతులుగారు వ్రాసియున్నారు.

ఉ. రాజులు సమ్మతి తరతరంబుల భ్రాతల భక్తియుక్తులన్
రాజితశస్త్రపాణుల పరాక్రమవంతుల నప్రమత్తులన్
భోజనహేమవస్త్ర పరిపుష్టులనై... ..న వారిగా
నోజ నొనర్పగా వలయు నొద్దన పాయకయుండు భృత్యులన్.
ఈతనితో సంబంధించిన మఱికొన్నివిషయములను విశ్వేశ్వర
దేశికుల చారిత్రమున వ్రాసియున్నాడను.

25. మూలఘటిక కేతనకవి

అభినవదండి బిరుదాంకితుఁ డగునీమహాకవి దశకుమారచరి
త్రము, ఆంధ్రబాహుభూషణము, విజ్ఞానేశ్వరీయము నను మూడు
పద్యకావ్యములను రచించెను. ఈతఁడు ని యోగి బ్రాహ్మణుఁడు
కొండిన్యగోత్రుఁడు; మ్రానయకును గంగమాంబకును బుత్తుఁడు;
బండ్లారుకేతనదండనాథునకు మఱిది; వెట్టి (వెంటి) రాలు అను
నగ్రహారమునకుఁబెద్ద; ఈతఁ డేశాఖకుఁ జెందినబ్రాహ్మణుఁడైనదియు
సీతని గ్రంథములనుబట్టి తెలియుటలేదు. కాని బండ్లారువారు ఆఱు
వేల నియోగిబ్రాహ్మణు లగుటయు, నొకశాసనములో కొండిన్య
గోత్రుఁ డయిన మూలఘటిక కామదేవప్రేగ్గడ యనియుండుటను

బట్టియు నీతఁడు నియోగిశాఖాశాస్త్రహ్మణఁ డగుట నిశ్చయము.
(ద. హిం. శా. సం. ౬ సం. ౧౦౮౦) ఈకవికి మఱచి యైనబండ్లారు
కేతన ముప్పదియిద్దఱుమంతులలో నొకఁ డయినట్లు “ఆత్మీయతప
ముచే నర్థినాలుకమడ్డు, కేడించె బండ్లారు కేతమంతి” అను సీస
పద్యపాదమువలనఁ దెలియుచున్నది. దశకుమార చరిత్రమునందుఁ
గవి తననుగూర్చి యీక్రింది నుదాహరించిన యొక్క పద్యమును
మాత్రము వ్రాసికొనియుండెను.

సీ. వేగివిషయమున వెట్టి (వెంటి) రాలనుపేర

నభిరామ మగు నగ్రహారమునకు

నగ్రణి యగువాని నభినవదండి నాఁ

బాలుపుమీఱినవానిఁ బ్రోలనార్యు

ననుఁగుఁదమ్ముని సంస్కృతభాషాకావ్య

కర్తృత్వమున నుతిగన్న వానిఁ

గొండిన్యోత్రుని బండ్లారు కేత దం

డాధీశుమఱచి నధ్యయనపరుని

మూలఘటికాన్వయసముద్రపూర్ణ (!)

హిమమయూఖుని మారయ కమలకమల

వదన యగుసంకమాంబకు వరతనూజఁ

కేతనార్యుని నన్ను విఖ్యాతయశుని.

ఈపద్యములో నీకవితల్లి సంకమాంబయనియు, తండ్రిమారయ
యనియుఁ జెప్పినట్లు ముదితప్రతినిబట్టి తెలియుచున్నది. కాని యది
పొరపాటు. విజ్ఞానేశ్వరీయమందలి యీక్రిందిపద్యములవలన నీతని
తండ్రి మ్రానయ యనియు, తల్లి గంగమాంబ యనియు స్పష్ట మగు
చున్నది.

క. వివిధకళానిపుణుఁ డ నభి

నవదండి యనఁగ బుధజనంబులచేతఁ

భువిఁ బేరుఁ గొన్నవాఁడను

గవిజనమిత్రుండ మూలఘటికాన్వయుఁడఁ.

క. మ్రోనయకును గంగమకును

సూనుఁడ మితసత్యహితవచోనిపుణుఁడ వి

జ్ఞానానూనమనస్కుఁడ

నానాశాస్త్రజ్ఞుఁడను వినయభూషణుఁడన్.

క. ఖ్యాతశుభచరితుఁడను వృష

కేతనపాదద్యయ్యానికేతనుఁడ నొగిం

గేతన యన సత్కవియన

భూతలమున నతిశయంబు బొందినవాఁడఁ.

ఈపద్యములవలనఁ గవి శాస్త్రజ్ఞానము గల పండితుఁడనియు సంస్కృతమున గ్రంథములను రచించిన వాఁడనియు శివభక్తుఁ డనియు వినయవివేకాది పద్ధుణసంపన్నుఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. సంస్కృతభాషలో సుప్రసిద్ధ మహాకవియగు దండి రచించిన దశ కుమారచరిత్రమును గద్యకావ్యము నీతఁ డాంధ్రమునఁ బండిండా శ్వాసములు గల గద్యపద్యకావ్యముగా రచించి, మహాభారతకృతి కర్తయగు తిక్కనసోమయాజి కంకితము చేసెను. ఆవిషయము దశ కుమారచరిత్రమునందలి యీక్రింది గద్యపద్యములలోఁ గలదు. 'అత్యాదరంబునరావించి యాసవార్ఘ్యపాద్యతాంబూలాంబరాభరణ దానాద్యుపచారంబులఁ బరితుష్టహృదయుండేసి నీవు సంస్కృతాద్య నేక భాషాకావ్య రచనావిశారదుం డగుట జగత్ప్రసిద్ధంబు గావున నొక్కకావ్యము రచించి నన్నుఁ గృతిపతిం జేయవలయునని. సగౌరవంబుగాఁ బ్రార్థించిన నేనుచు మత్కావ్యకన్యకకుఁ దగువరుం డగు నతిని మనోరథంబు సఫలంబు గావింపం దలంచి.

ఉ. కొమ్మయశౌరిసూనున కకుంతితకీర్తి విలాసమొందఁ గ
ద్యమ్మన దండి చెప్పినకథాకృమ మొప్పుఁ దెనుంగుబాస గ
ద్యమ్మను బద్యముం బెరయ నంచితభావరసోదయాభిరా
మ మృగునస్లుగా దశకుమారచరిత్రము చెప్పఁబూనితిన్.”

దండికృత దశకుమారచరిత్రమును రసోచితముగా నాంధ్రీకరిం
చుటచే నీతని నభినవదండి యని ప్రజలనఁ జొచ్చిరి.

కవిబ్రహ్మయగు తిక్కనయే యీతనికవిత్వమును మెచ్చు
కొని యీతఁడు రచించిన గ్రంథమును గృతి నందినప్పు డీకవి కవిత్వ
శైలినిగూర్చి వ్రాయుట వృథాయాసము. ఆభావమునేకవి యీక్రింది
పద్యములోఁ జెప్పకొని యున్నాఁడు.

గీ. కవితచెప్పి యుభయకవి మితు నొప్పింప

నరిది బ్రహ్మకై న నతఁడు మెచ్చఁ

బరఁగ దశకుమారచరితంబు చెప్పిన

పోడ నన్ను వేతె పొగడనేల!

దశకుమారచరిత్రమునఁ జెప్పిన కథావృత్తాంతమును క్లుప్త
ముగా గ్రంథాదిని గవి చెప్పియున్నాఁడు. ఆకథను నావాక్యముల
తోఁ జెప్పుటకంటె కవి నాక్యములనే యువాహరించిన బాగుగనుండు
ననియెంచి యట్లు చేయుచున్నాఁడను.

అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా నాచెప్పఁబూనిన కథాని
కాయం బనుసురలతాజాలంబెట్టిదనినఁ దదీయకందం బైనకుసుమపు
రంబున కధీశ్వరుండైన రాజహంసమహీవల్లభు వృత్తాంతంబును రాజ
వాహన ప్రముఖ దశకుమారజనన ప్రకారంబును, దివ్యవాగుపడేశ
కృమంబున వారలు దిగ్విజయార్థం బరుగుటయు, వింధ్యాటవీరుధ్యం
బున మాతంగకుం డనుసాధకునకుఁ గ్రియాసహాయత్వంబు ననుష్ఠింపం
బూని రాజవాహనుండు చెలులనందించి చనుటయుఁ దదన్వేషణ
ర్థంబుగాఁ దక్కినకుమారులు చిక్కులకుం బెక్కు ముఖంబులం బోవు

టయు, దైవయోగంబున బలంబు సాధించి వెలువడివచ్చి పుష్ప
దళవ సోమదత్తులం గలసి. రాజవాహనుం డిజ్జయినీ పురంబునకుం
బోయి తత్పతియైన దర్పసారుని చెలియలి నవంతిసుందరి యను
కాంతారత్నంబుం గపటోపాయంబునం బరిణయం బగుటయుఁ గొం
డొకకాలంబునకుఁ జంపానగరంబునం గుమారు లెల్లంగూడుటయుఁ
దొలుతఁగూడిన యిరువురిచరితంబులు రాజవాహనువలన నెఱింగిన
దక్కిన కుమాగులుం దమతమచరితంబులు గ్రమంబున నతనికి విన్న
వించుటయుఁ బదంపడి శాత్రువజయం బొనర్చి రాజహంసుచేత రాజ
వాహనుం డభిషిక్తుండగుటయు నతండు సముద్రముద్రితంబైన వసు
ధాచక్రింబు నిర్వక్రింబుగాఁ బాలించి మిత్రగణసమేతంబుగా రాజ్య
సుఖంబు లనుభవించుటయు నై యొప్పు నెయ్యి దయ్యది సవిస్తర
సంకీర్తనం బాకర్ణనీయంబుగా వర్ణించెద.” ఇదియొక కల్పనాకథ.
కళాపూర్ణోదయము వంటిది. ఇతివృత్తము మనోహరమై యాకర్షణీయ
ముగా నుండును. దీనికిదోడు కేతనకవి కవిత్వముగూడ సరసమై
హృదయంగమముగో నున్నది. నవలావతనమునం దభిరుచి గల
యీకాలపు పాఠకులకుఁ బద్యమయ నవలావతనమునం విచ్ఛిన్నమై
నేని యీగ్రంథము వారిమనోరథము నీడేర్పగలదు.

ఈతఁడు రచించిన రెండవగ్రంథము “ఆంధ్రభాషాభూషణ”
మను లక్షణగ్రంథము. ఇంతకుఁ బూర్వము లక్షణమును బేలుపు
పుస్తకము లేదనియుఁ, దానే మొట్టమొదట నీపొత్తమును వ్రాయు
చుంటిననియు నీక్రిందిపద్యములలోఁ గవి చెప్పియున్నాడు. ఇందు
వ్యాకరణనియమములు మాత్రమున్నవికాని ఛందోలక్షణములు
లేవు.

క. మున్ను తెనుగునకు లక్షణ

మెన్నఁడు నెవ్వరును జెప్ప లే జెప్పెద వి

ద్వన్నికరము మది మెచ్చగ

నన్నయభట్టాదికదిజనంబుల కరుణన్.

గీ. సంస్కృతప్రాకృతాదిలక్షణముఁ జెప్పి
తెనుఁగునకు లక్షణముఁ జెప్పకునికి యెల్ల
గవి జనంబుల నేరమి గాదు నన్ను
ధన్యుఁ గావింపఁదలఁచినతలఁపు గాని.

ఆంధ్రభాషాభూషణము 180 పద్యములు గలచిన్న పాత్రమే
యైనను, దానిప్రకృతినిగూర్చి యొకమహాకావ్యమునకుఁ బ్రసక్తింది
పద్యములలోఁ జెద్దగావర్ణించుటకుఁ గారణము, క్రొత్తగాలక్షణగ్రంథ
ము వ్రాయుటలోఁ గవికిఁ గలిగిన సంతోషమే.

క. భాషావేదులు నను విని

యాషణ్ముఖపాణినులకు నగునెన యని సం

తోషింప నాంధ్రభాషా

భూషణ మనుశబ్దశాస్త్రము నచియింతున్.

ఉ. క్రొత్తగ నాంధ్రభాషకును గొండాకలక్షణ మిట్లు చెప్పనే
యత్తమబుద్ధి వీడ యని యోరలువోవక విన్న మేలు మీ
రొత్తిన మీకు మాఱుకొని యుత్తరమిచ్చుట చాలవేఁగు మీ
చిత్తమునందు నన్నెరవు నేయకుఁడీ కవులార మొక్కెదన్.

క. నేరములు కాళిదాస మ

యూరాదుల కైనఁ గలుగ నొరులకు లేవే

సానమతు లైన సుకవుల

కారుణ్యము కలిమి నేర్పు కవిజనములకున్.

గీ కంచి నెల్లూరు మఱియోరుగ ల్లయోధ్య
యనుపురంబులపై గంగ కరుగుమనిన
పగిది నొకతోవఁ జూపెద బహుపథంబు
లాంధ్రభాషకుఁ గల వవి యరసికొనుడు.

ఈతనిమూఁడవగ్రంథము విజ్ఞానేశ్వరీయము. ఇదిధర్మశాస్త్రము.
ధర్మశాస్త్రముల నాంధ్రీకరించుట కీతఁడే మొదటివాఁడు. మొత్తము

మీఁద నీతనిరచనములు మూఁడును మూఁడు నూతనమార్గములను దొక్కినవే. యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి ఆచారకాండము, పాయశ్చిత్త కాండము, వ్యవహారకాండము ననుమూఁడుకాండములు గలయొక స్మృతిని రచించెనుదీనికి. యాజ్ఞవల్క్యస్మృతియనిపేరు. ఈస్మృతికి విజ్ఞానేశ్వరుఁడు మితాక్షరి యనుపేరుతో నొకవ్యాఖ్యానమును చేసెను. వ్యాఖ్యానసహిత మైనయాస్మృతి నీ క వి యాంధ్రీకరించి దానికి విజ్ఞానేశ్వరీయ మనిపేరుపెట్టెను. వారసత్వము, విభాగము, స్త్రీధనము, స్వాధీనము మొదలగు “హిందూలా”తో సంబంధించిన వ్యాజ్యములను న్యాయస్థానము లీమితాక్షరివ్యాఖ్యానమునే ప్రధానముగాఁ దీసికొని తీర్మానించుచున్నారు. ఈమితాక్షరి నింగ్లీషుభాషలోనికిఁ గూడఁ దర్జుమా చేసియున్నారు.

తిక్కనసోమయాజి కవిత్వమునందువలెనే, యీతనిరచనము లందునుఁ గందపద్యము లెక్కువగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. కవిత్వశైలి తెలియుటకై యీతని గ్రంథములనుండి కొన్నిపద్యముల నిట నుదాహరించుచున్నాఁడను.

గీ. ఇల ముకారమునకు ద్విత్వమేని బిందు

పూర్వక బుకారమేనియుఁ బాసఁగియుండు

ఖగమన ఖగ మ్మనంగ ఖగం బనంగ

ఝష మన ఝష మ్మనంగ ఝషం బనంగ.

క. జంగమపదములు దక్క ధ

రంగలపదముల ద్విత్వీయ ప్రథమయు నగురా

జంగదము లూఁఁచెఁ బతి నూ

తూంగదములఁ దాల్చె ననంగ నన్నవై యునికిన్.

—శ వి జ్ఞా నే శ్వ ర ము శ—

ఉ. పుత్తులు లేరు నాకు నిది పుత్రిక దీని నలంకరించి నీ

క్షేత్త్రము గాఁగ నిచ్చెద నకిల్బిషమానస నీకు దీనికిం

బుత్తుడు పుట్టగా నతడు పుత్తుడు నాకని పల్కికొన్నయా
పుత్తుడు నారసుండు సరి పుత్తుకెల్లను బెద్ద లిద్దఱున్.

—ఆచారకాండ

ఉ. అంగవిహీనునైన వికలాంగునినైనఁ బ్రసిద్ధరోగ దు

ప్రాంగునినైనఁ జూచి చెడనాడుట, యొప్పనివానిఁ జూచి సౌ
మ్యాంగుఁ డితండు వీని కెన యన్యులు లేరని గేలి గొంట త
ప్పంగట మూఁడు రూకలును నడ్డుగ దండుగు వాన్నిపై బడుక.

—ప్రాయశ్చిత్తకాండ

క. జనకుడు తనుఁ జదివించక

జనకునిధన మైన గుడిచి చదువక తనయం

తన కుడిచి చదివి పడసిన

ధనముం బాలకుగ లేదు దాయాదులకుక.

గీ. శ్రీధనంబుపేరఁ జెల్లినధన మెల్లఁ

గూఁతుఁ జేరుఁ గూఁతుకూఁతుఁ జేరు

గూఁతుఁ గానకున్నఁ గొడుకుపాలగుఁ గాని

వేఱు పాలివారు వెదుకలేరు... ..

—వ్యవహారకాండ

—శ్రీ దశకుమార చరిత్రము—

ఉ. కర్ణునికంటె చాత, రతికాంతునికంటెను రమ్యమూర్తి, సౌ
పర్ణునికంటె వీరుఁడు, ప్రభాకరుకంటెఁ బ్రతాపశాలి, దృ
క్కర్ణకులారి నాయకునికంటెను సత్త్వసమగుఁ డండు స
పూర్ణవిత్తీర్థి మంత్రీజనపుంగవు సిద్ధయతమ్ముఁ గొమ్మనిక. ఆం

శా. దేవా! మున్ను సమస్తభూపతులలోఁ దేజోగరిష్ఠుండవై
యీవింధ్యాచలఘోర కాననమునం దిబ్బంగి నీయున్నియూ
దైవాధీనము గాన దీనికి విషాదం బందఁగా నేల యం
భోవాహంబులయట్లు సంపదలోగింబుట్టుండెడుమాత్రలోన్. ఆం

ఉ. విప్రకుమారుఁ డీతఁడు ప్రవీణుఁడు విద్యులఁ బల్కు నేర్పుమై
నప్రతిమానుఁ డాహవవిహారములందు సమర్థుఁ డాత్మశ
క్తిప్రకటికృతిం గొరలి దేశములెల్లఁ జరింపుచుండుఁ బూ
జాప్రతిపత్తి పాత్రముగఁ జాలెడువాఁడు పయోజలోచనా! ఆ 3

శా. ప్రాసాదోపరి రమ్యభాగమున సాంద్రం బైనచంద్రాతప
శ్రీసాధామలదీప్తులం జెనయఁగాఁ జిత్తోన్మవక్రీడ న
న్యాసంగంబున డస్సి మీరు సుఖనిద్రాయత్తులై యున్నచో
రోసం బెక్కినవీరశేఖరుఁడు నీరూపంబాగిం జూచుచున్. ఆ 4

ఉ. కోమలి పూర్వజన్మమున కూరపుఁజెయ్యులు పామురూప మై
యేమఱియున్నఁ బట్టికొనియెం దలపోయఁగ నిక్కువంబు నీ
స్వామి గతాసుఁ డయ్యెఁ బురసంహరుఁ డైనఁ బూర్వకృతంబులం
దా మిగులంగ నేర్చునె వృథారుదితంబులు దక్కు మిక్కడఁ.

చ. వణిజులు తప్పు చేసినను శారలఁ దండువ పెట్టఁబంచి త
న్మణికనకాదివస్తువులు మానుగఁ గైకొని వీటిలో సుహృ
ద్గణములఁ బొందకుండ నెడగా నడునం దగుఁ గాక వారు దు
గ్గణులని మేదిసీశ్వరుఁడు గోపమునం దెగఁజూడఁ బాడియే. ఆ 5

మ. పరదా రాభినివేశబుద్ధి దలఁపం బాపంబు ధర్మార్థముల్
దొరకొల్పంగ నుపాయ మైన నది నిర్దోషంబు నాఁదొల్లి బం
ధురశాస్త్రజ్ఞులచేత విందు గురుబంధుక్లేశమోక్షార్థికిం
దురితం బయ్యెడు నెట్లుచిత్తమున నాందోలాయితం బేటికి. ఆ 6

ఉ. అల్లుడ వీవు రాజ్యమున కంతకు న్న్వర్తడ వీవు భూమికిం
దల్లివి దండివిఁ బహువిధంబుల దాతవు నీవు మాకులం
బెల్ల సముద్ధరింప నుదయించినపుణ్యుడ వీవు నీకు నే
నెల్లి మదీయపుత్రిఁ బుర మెల్ల నెఱుంగఁగఁ బెండ్లిచేసెదన్. ఆ 7

ఉ. కానక కన్నకూతుఁ గడు గారవ మొప్పుగ నేన దాది నై
యేన సవిత్రినై పెనిచి యిచ్చితి నొక్కట వేదశాస్త్ర వి

ద్యానిధి యైవవిప్రునకు నాతఁడు పెండిలి యాడి పోయె నా
 లేనుసమంబు లై ముగుడ నెన్నఁడు రాఁ డది కారణంబుగన్. ౯౯
 శా. తల్లీ! ప్రాణముతోఁగిచావు మగడుం దవ్వైన నిల్లాలికిన్
 దల్లిం దండీని జేరి యున్ని వలఁపం దైన్యంబు నాభర్త ని
 నొల్లం బొమ్మని తోచెఁ బ్రాణవిరహాద్యోగక్షమంబందె నా
 యుల్లం బింతులు వొందరే వరుల దైవోపేక్ష జింతిల్లరే. ౧౦౦
 చ. నృప! నయహీనుఁ డైన ధరణీపతి రాజ్యవిభూషతి చూడఁగా
 నపగతవాత వారణకమైన యెడ న్వలుఁగొందు దీప రే
 ఖపగిది నీపుడప్పు డనఁగాఁ జలితస్థితి నుండు నీతినా
 రపరమనస్కుఁడైన నృపురాజ్యము సుస్థితిఁ బొందు నారయకొ.
 ఉ. రాజ్యమరాజకం బయినఁ బ్రౌఢిమెయిం భరియింప నుత్తమ
 ప్రాజ్ఞున కైన దుష్కరమ యట్లుగుటం దమలోన నెంతయుం
 సజ్యత నీతివిక్రమ విచారపరంపర పుట్టుచున్నచోఁ
 బూజ్యపురస్కరంబుగఁ బ్రభుప్రీతిం బిలిపించి వారితోన్. ౧౦౧

తనునుగూర్చి వ్రాసికొనిన పద్యములోని “సంస్కృతభాషా
 కావ్యకర్తృత్వమును సుతిగన్నవాని” యను వాక్యమునుబట్టియితఁడు
 సంస్కృతభాషలోఁ గావ్యములను రచించినట్లు తెలియుచున్నది.
 కాని యాగ్రంథములపేరు లేవియో తెలియుటలేదు. ఈతని నివా
 సము వేఁగిమండలములోని “వెంటిరాయి” అనిచెప్పి యున్నాఁడు.
 ఈపేరుగల గ్రామమిప్పుడు పడమటి గోదావరి, కృష్ణామండలము
 లలోఁ గన్పట్టుటలేదు. ఏలూరుతాలూకాలో “విజయరాయి” అను
 గ్రామమున్నది. అదియే యిదియేమో చెప్పలేము. కేతనకవి
 కాగ్రామ మగ్రహారము. పూర్వకాలమున నగ్రహారీకులు విద్యను
 గాంక్షించువారుకాని యిప్పటివలె ద్రవ్యమును భోగమును బ్రధా
 నముగాఁ జూచెడివారుకారు. కేతనయధ్యయనపరుఁడు. ఉభయభాషల
 యందును గ్రంథకర్త. నానాశాస్త్రజ్ఞుఁడు, గోదావరి మండలము

నుండి నెల్లూరునకుఁ బోయి తనపాండిత్యమును బ్రదర్శించి మెప్పు
వడసి తనకీర్తిని, యొరులయశమును చిరస్థాయిగాఁ జేసెను. ఇతని
మఱియిది యైన కేతనదండాధీశుని నామ మేదియో శాసనమునఁ జదివి
యున్నట్లు నాస్మృతియందున్నది. కాని యది యిప్పుడు స్మృతికి
వచ్చుటలేదు.

దశకుమారచరిత్రమునఁ దిక్కనభారతప్రశంస యేమియు
లేకుంటచే భారతరచనమునకు ముందీకృతి నందియుండుననిఁజూ
చున్నది. మఱియు దశకుమారచరిత్ర కృత్యాదియందు “ఇట్లుకీర్తి
పాత్రింబైన మనుమసిద్ధి మహీనల్లభునకుం గరుణాపాత్రింబైన కొట్ట
రువు తిక్కనామాత్యుండు నిజకుల క్రమాగతం బగు మంత్రి పదం
బునవర్తిల్లుచు” అను వచనము మొదలుగా వ్రాసిన గద్యపద్యదుల
వలన దశకుమారచరిత్రరచనమునాఁటికి మనుమసిద్ధి జీవించియున్నట్లు
పొడగట్టుచున్నది. కావున నీగ్రంథరచనాకాలము క్రీ. శ. ౧౨౫౫
ప్రాంతమని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. పెదపాటి జగ్గనకవి కేతన
యాంధ్రభాషాభూషణములోని దని యీక్రింది పద్యమును బ్రబంధ
రత్నాకరమునం దుదాహరించినాఁడు. కాని యీపద్యము ముదిత
ప్రతిలోఁ గానరాలేదు. తాళపత్ర ప్రతులందును గానరా లేదని
శ్రీవేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిలుగారు ప్రబంధరత్నావళిలో వ్రాసి
యున్నారు.

ఉ. మెచ్చుడు మెచ్చవచ్చునెడ మెచ్చకుఁ డిచ్చకు మెచ్చురానిచో
మెచ్చియు మెచ్చుమింగకుండు మెచ్చక మెచ్చితిమంచుఁ గ్రచ్చులై
మెచ్చకుఁడిచ్చమెచ్చుగని మెచ్చుడు మెచ్చొకమానమైనచో
మెచ్చియుమెచ్చకుండకయు మెచ్చుడు సత్తవులార మొక్కైదక.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు నందున్న యుదాహరణగ్రంథములో
కేతన కువలయాశ్వచరిత్రములోని యీక్రిందిపద్య ముదాహరింపబడి
యున్నది. దశకుమారచరిత్ర కృతికర్త యగుకేతన కువలయాశ్వ

చరిత్రము రచించిన ట్లి దివటకు లోక మెఱుంగడు. కువలయాశ్వ చరిత్రమును సవరము చిననారాయణనాయకుఁడును, బుక్కపట్టణము రాఘవాచార్యులును రచించియున్నారు, చిననారాయణనాయకుని గ్రంథమునం దీపద్యములేదు. రాఘవాచార్యులు పెదపాటి జగ్గనకుఁ దరువాతివాఁడు.

ఉ. కోటతనర్పుచూడ్కుల కగోచరమ య్యనుతేరు మీఁదఁ బ
ల్యాటును నేఁగుచోట దగులం బడమి రవిమండలంబు నీ
పాటిద యన్ తలంపునకుఁ బట్టగు చున్నది గాక దీనికిం
బాటి యనంగ గుజ్జనఁగ బట్టులె యయ్యుదయాస్త శైలముల్.

ఈపద్యమున్న కువలయాశ్వచరిత్రము నీకేతన రచించెనో కొట్టరువుకేతన చేసెనో మఱియే కేతన యైన రచించెనో చెప్పఁ జాలము.

26. అధర్వణాచార్యుఁడు

ఇతనిని గొందరు బ్రాహ్మణుఁడనియుఁ గొందఱు జైనాచార్యుఁడనియుఁ జెప్పుచున్నారు. లక్షణగ్రంథములయం దుదాహరింపఁబడిన లక్ష్యములనుబట్టి యీతఁ డొకఁఁడన్నను రచించెననియు భారతమున విరాటోద్యోగ భీష్మపర్వములను వ్రాసియుండెననియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఈరెండు గ్రంథములునుగూడ విష్ణు డెచ్చటను గాన్పించుటలేదు. ఈతని గ్రంథములలోని పద్యములను లింగమగుంట తిమ్మన, వెల్లంకి తాతంభట్టు, అప్పయకవి, కూచిమంచి తిమ్మకవి, కస్తూరిరంగకవి, ప్రభృతులు తమలక్షణగ్రంథములలో లక్ష్యములుగా నుదాహరించియున్నారు. నాకు జ్ఞాపకముగ నున్నంత వఱకీతనిని బూర్వకవినిగా స్తుతించినవారు కాణాడ పెద్దన

సోమయాజియు, నయ్యంకి బాలసరస్వతియు. దీనినిబట్టి పదునైదన కతాబ్దికిఁ బూర్వఁ డనుట నిశ్చయము.

అధర్వణాచార్యుడు రచించిన భారతమును నన్నయభట్టు కాల్చివేసి నను నొకప్రవాద మున్నది. కానియది నమ్మఁదగినది కాదు. అదియేమిచాపమో కాని నిర్మలవర్తనుడై పరిశుద్ధహృదయుడైన నన్నయభట్టుపైఁ నిట్టినిందలారోపింపఁబడుట శోచనీయము.

అధర్వణాచార్యుడు నన్నయభట్టునకంటె పూర్వఁడని కొందఱనుచున్నారు. కాని యదియు విశ్వాసార్హమైనదికాదు. నన్నయకుఁ బూర్వఁడైనచో, విరాటపర్వము మొదలుగా భారతమాంధ్రీకరించుట సంభవింపదు. అహోబల పండితుఁడు నన్నయభట్టును బ్రథమాచార్యునిగాను, అధర్వణాచార్యుని ద్వితీయాచార్యునిగాను వర్ణించి యున్నాడు. నన్నయకుఁ బూర్వఁడైనచో నధర్వణుని నాతఁడు ప్రథమాచార్యునిగానే చెప్పియుండును. అధర్వణాచార్యుని నందు:—

క. మగణమ్ముఁ గదియ రగణము

వగనక కృతిమొదట నిలుపువానికి మరణం

బగు నిక్కమండ్ర మడియఁడె

యగునని యిడి తొల్లి లేంకణాదిత్యుడనిన్.

అని నన్నెచోడునిగూర్చి చెప్పి యుండుటచే నీతఁడు నన్నెచోడునకుఁ జాలదరువాతివాఁ డనుట స్పష్టము. అధర్వణాచార్యుడు విరాటపర్వము మొదలుగ మూఁడుపర్వములను రచించెనని తెలియకయో, తెలిసినను విరాటోద్యోగ పర్వములు భారతమంతటిలోను మనోహరములగు నితివృత్తములను గలిగియుండుటచేఁ దన కవితాసామర్థ్యమును జూపవలయునను నుత్సాహముతోడనో తిక్తన సోమయాజి విరాటపర్వము మొదలుగా భారతమును రచించియుండును. అందుచే నీయధర్వణాచార్యునిఁ దిక్కనసోమయాజి కించుక

పూర్వఁడని తలంప నగుచున్నది. లేదాయాతనితో సమకాలికుఁ డగును. తిక్కనసోమయాజి భారతము మూలముననే యధర్వణ భారతము మూలఁబడిపోయి యుండును.

అట్లుగాక తిక్కనసోమయాజి భారతమును రచించుచున్నాఁ డని తెలియక విరాటపర్వాదిగా మూఁడుపర్వములను రచించి యా పిమ్మట తిక్కన భారతమును జేయుచుండె ననివిని యధర్వణఁడు తనభారతము నాపివేసియుండె నని తలంచుటకుఁగూడ సవకాశ మున్నది. లేదా మూడు పర్వములను రచించునప్పటి కతని కాయువు సరిపోయియుండునని తలంచినను దలంపవచ్చును. ఇతఁ డారణ్యపర్వ శేషమును బూరింపకుండ విరాటపర్వాదిగా రచించుటకుఁ గారణము తిక్కనకువలెనే తనరచనము నారణ్యపర్వమధ్యము నుండి ప్రారంభించుట కిష్టములేకపోవుటయే యైయుండును. నన్నయ భట్టు మూఁడుపర్వములను బూర్తిగ రచియించె ననెడి వాదమున కధర్వణాచార్యుఁడు విరాటపర్వమును ప్రారంభించియుండుట కొంత బలము నిచ్చుచున్న దనుమాట సత్యమేకాని యితరకారణములను బట్టి యది సత్యమని నిశ్చయింపలేము.

విరాటపర్వముమొదలుగా భారతమున మూఁడుపర్వములను రచియించుటనుబట్టి యధర్వణాచార్యుఁడు తిక్కన కించక పూర్వఁడో సమకాలికుఁడో యై యుండునని యీతనికాలమును నిర్ణయింపఁ గలుగుచున్నాము. అంతకంటె యితఁడెప్పటివాడో సరిగా నిర్ణయించుట కితరాధారములు లేవు. ఎఱ్ఱా ప్రెగ్గడకుఁ దరునాతివాఁ డనలేము. తిక్కనసోమయాజికిఁ జాలతరువాతివాడై భారతమును తిక్కన రచియించియున్నను దాను మఱి రచియింపవలయు నను కుతూహలముగలవాఁడై నచో నాతడు భారతము మొదటినుండియుఁ జేయఁబ్రయత్నించును గాని విరాటపర్వాదిగాఁ జేయఁ బ్రయత్నింపఁడు. కావున నితనికాలము క్రీ. శ. ౧౨౫౦ ప్రాంత మని తలంప

వచ్చును. ఇందులకు వ్యతిరేకముగ నేవేని యాధారములు లభించి నచో వానినిబట్టి యీతనికాలమును మార్చుకొనవచ్చును.

అధర్వణభారతమునుండి యితరగ్రంథములలో నుదహరింపఁ బడిన పద్యములను నాకు లభించినవానిఁ గొన్నిటి నుదాహరించు చున్నాఁడను.

—౧ అధర్వణ భారతము ౧—

మ. సతనానావనినాథయాధమకుటస్యస్తాబ్జరాగోజ్జ్వల
ద్వ్యతివిభ్రాజితపాదపీఠ లలనాదోశ్చామరోద్ధాతమా
రుతలోలాలివిసీలకుంతలుఁ బ్రభారుగ్ధాముఁ గేయారశో
భితశాహాపరిఘున్ సువర్ణధరణీభృద్ధైర్య దుర్యోధనున్.

శా. తృష్ణాతంతునిబద్ధ బుద్ధులగురాధేయాదులం గూడి శ్రీ
కృష్ణం గేవలమర్త్యుఁగాఁ దలచి మర్దంపంగ సుత్సాహవ
ర్ధిష్ణం డయ్యె సుయోధనుం డకట ధాత్రీనాథ! యూహింపుమా
యస్త్రీషంబునఁ గట్టవచ్చునె మదప్ర్యాఘోగ్రశుండాలమున్.

క. తాలాంకుతుముల సమర

క్రీడకుఁ దాళఁగలవాఁడు క్షీతిలోపల నె

వ్యాడును లేఁ డని యుండకు

నీదగ్గరనున్నవాడ నే సెలవిమ్మా!

ఆ. ధర్మతనయ! యుష్మదాజ్ఞానిగళవిని

బద్ధమగుచుఁ జిక్కువడియెఁ గాక

విజయమ త్రగజము విడివడ్డచో నడ్డ

పాటుగలదె విప్లవత్రయమున...

క. శ్రీకంఠుఁ డెదురునపుడు వ

నౌకోధ్వజ మింద్రమకుట మర్జునతురగా

నీకము దివ్యశతాంగము

నాకవ్వడి కబ్బియున్న సతఁడేమగునో.

క. ఆ కర్ణుదురాలాపము

లాకర్ణింపఁగ నసహ్యమై ద్రోణునితో

నాకనదీసుతుఁ డనియె వ

నాకోభ్యుదయ మెఱుంగవచ్చు నరుఁ జూపి తగ్గె.

క. పదిదినము లైదుపొద్దులు

పదఁపడి రెన్నాళ్ళు నొక్కపగలుక రేయక

గదనంబుఁ జేసి మడిసిరి

పదిసుత గురుకర్ణశల్య నాగపురీశుల్.

మ. ప్రణతాశేష వసుంధరాధిప శిరస్సగ్రంథలుబ్ధిభ్రమ

కృణదభ్రా భ్రమకృద్విరేఖ గణయంతార ప్రదాబద్ధసం

ప్రణవత్యుత్పథిత ప్రవర్ధిత సమస్తక్షత్రీసూయాధ్వర

క్షణసింహాసనభాసీతుక దృఢధనుశ్లాఘానుజ్ఞా ధర్మజ్ఞా.

ఈపద్యములను బట్టి తిక్కన కవిత్వముకంటె నీతనికైలి క్లిష్టమైనదనియు సంస్కృతపద భూయిష్టమనియుఁ దెలియుచున్నది.

అధర్వణుని ఛందోగ్రంథమిప్పు డెచ్చటనుగానరాదు. అక్షణగ్రంథములలో నధర్వణుని ఛండస్సునందలి వని దాదాపు ముప్పది పద్యములవఱకు దాహృతములైనవి. అందు రెండుపద్యముల నీక్రింద నుదాహరించెదను.

గీ. పర్వతములందు మేరువుభాతి యగుచు

సర్వసురలందు కంకరు చందమగుచు

నరయమృగములయందు సింహంబుకరణి

గణములందెల్ల న గణంబు గరిమఁగాంచు.

క. నాయకుఁ డేకులమైనన్

బాయక తత్కులము గణము పద్యము మొదలన్

ధీయుక్తి నిలుప మేలగు

నేయెడ సంకరమునైన నెగ్గగుఁబలికిన్.

లక్షణగ్రంథములయందు దాహృతములైన పద్యములన్నియు నధర్వణాచార్యులచేతనే వ్రాసినవిగా నున్నవి. కాని నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేము. ఈతనిచేతనే గ్రంథము ముద్రితము కాలేదు. పైపద్యములు లక్షణగ్రంథములలో నుదాహృతములైనవి. లక్షణకర్త లొక్కొక్కఁడు యొకరిపద్యముల నింకొకరివిగా నుదాహరించుట కలదు. అధర్వణుని దన్న యొక పద్యములో యతు లిరువదియెనిమిది యని చెప్పి యున్నాడు. ఆపద్య మధర్వణునిదేయై, అప్పకవి యతులనుగూర్చి చెప్పినసంఖ్య నంగీకరించితిమేని, యిరువదినాలుగుయతులనే పేర్కొనిన యనంతమాత్యున కీతఁడు తరువాతివాఁ డనిచెప్పవలసియున్నది. లక్షణకర్తలు తమ కుచితము లనితోచిన యతులను గైకొనిరని యూహించుట సమంజసముకాని, యొకరితరువాత నొకరు సౌలభ్యముకొఱకు యతులను వృద్ధిచేయుచువచ్చిరని భావించి, వా రంగీకరించిన యతులసంఖ్యనుబట్టి వారికాలనిర్ణయముఁ జేసినచో నందుఁ బ్రమాదము కలుగవచ్చు నని నాయభిప్రాయము.

అధర్వణునిపేర సంస్కృతభాషలో రచియింపఁబడిన రెండుండ్రవ్యాకరణములు గన్నట్టుచున్నవి. ఒకటి త్రిలింగశబ్దానుశాసనము. మఱియొకటి వికృతివివేకము. దీనికి “అధర్వణకారికావళి” యని నామాంతరము. ఈ రెండు వ్యాకరణములుగూడ నధర్వణాచార్యునివేయని బ్ర. వర్ణులచిన్సీతారామస్వామిశాస్త్రిగారి యభిప్రాయము. వికృతివివేకమునకు టికవ్రాసిన రెండుచింతల సీతారామపండితుని ముద్రితగ్రంథమునకు శ్రీశాస్త్రిలవారు పీఠిక వ్రాయుచు నందు “మొదటఁ దానురచించిన త్రిలింగశబ్దానుశాసన మల్పవిషయములతో నుండుటచే విపులమగునద్దానిని వ్రాసిన వ్రాసియుండును” అనివ్రాసి యున్నారు. ఇ. శ్రీ ఏరేశలింగముపంతులుగారు తమ యాంధ్రకవులచరిత్రమునఁ ద్రిలింగశబ్దానుశాసన మీతనిదే కాని వికృతవివేకము నీతఁడు రచియింపలేదనియు, నది యహోబలపండిత కృత

మనియు నిర్ణయించియున్నారు. బ. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలుగారి రేండుగ్రంథములునుగూడ నధర్వణకృతములు కావ్వేమో యని యనుమానించిరి. శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిలుగారి యనుమానమునందే సత్యమున్నదని నానమ్మకము.

పైనఁజెప్పినరేండును వ్యాకరణగ్రంథములు. ఇందు ఛందో విషయములులేవు. అధర్వణాచార్యుఁడు వ్యాకరణగ్రంథములను రచించినట్లు అహోబలపండితునకుఁ బూర్వపుపండితులుకానికవులు గాని చెప్పినజాడ గాన్పింపదు. బాలసరస్వతియును, అప్పకవియును, అధర్వణాకారికల నుదాహరించిన శ్రీచిన్మతారామస్వామిశాస్త్రిలు గారు పలుతావులఁ జెప్పియున్నారు. వీరిరువురు నధర్వణాకారికలవంటి గ్రంథమును దమపుస్తకములలో నుదాహరింపఁదగిన వారనుటకు సంశయములేదు. కాని వా రావ్యాకరణముల నెఱిగి యున్నట్లులేదు. అప్పకవి తనగ్రంథమునఁ గొన్ని వ్యాకరణములను, గొన్ని ఛందోగ్రంథములను జేర్చియున్నాఁడు. అం దధర్వణాచార్యుని ఛంధస్సు కలదు గాని, వ్యాకరణముపేరు లేదు. త్రిలింగశబ్దానుశాసనమును గాని వికృతివివేకమునుగాని యం దుదాహరింపలేదు. అప్పకవిఛందో విషయమునమాత్రమే యధర్వణుని భావములను గైకొనియెను గాని వ్యాకరణవిషయములలో చెచ్చటను నధర్వణుని దలపెట్టలేదు. దీనిని బట్టి యధర్వణాచార్యుఁడు వ్యాకరణమును వ్రాయలేదని నిశ్చయింప వచ్చును బాలసరస్వతియు నప్పకవియు నధర్వణుని వ్యాకరణగ్రంథములనుండి యుదాహరణములను గైకొనిరని శ్రీశాస్త్రిలుగారు వ్రాసి యున్నారు. కాని యందు నిజములేదు. బాలసరస్వతీయమునందు, విలేఖకులును, తరువాత పండితులును జాలూూర్పులు గావించి యున్నారని నన్నయభట్టు చారిత్రమున వ్రాసియుంటిని. నాయొద్ద బాలసరస్వతి టీకతోఁ గూడిన యాంధ్రశబ్దచింతామణి తాళపత్ర పత్రియొకటి యున్నది. అం దధర్వణునిమాట యెచ్చటను గనుపట్ట

లేదు. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు ప్రకటించిన బాలసరస్వతీయ టీకాసహితాంధ్ర శబ్దచింతామణిలో మొదటి నాల్గు పరిచ్ఛేదముల యందు సధర్వణుఁ డుదాహృతుఁడు కాలేదు. క్రియాపరిచ్ఛేదము నందలి ౫ వ శ్లోకమున కీయఁబడిన టీకలో, రెండుతాళపత్రగ్రంథములలో వ్రాయఁబడియున్న విషయములను ముద్రింపించి. ** ఈ పువ్వుల నడుమనున్న విషయము నె 4095 రు ప్రతిలోలేదని ముద్రాపకులు జ్ఞాపికలో వ్రాసియున్నారు. అధర్వణునినామ మీపువ్వుల నడుమనున్న గ్రంథములో మాత్రమే కలదు. తక్కినభాగములో లేదు. దీనినిబట్టి యధర్వణాచార్యుని నామ మాభాగమున లేదని తెలియుచున్నది. క్రియాపరిచ్ఛేదమునందలి తక్కిన సూత్రములకు, రెండువిధములగు టీకలు ముద్రింపఁబడియున్నవి. అందు మొదటిది స్వల్పపరిమితకలది. రెండవది విపులముగా నున్నది. స్వల్పటికలో సధర్వణునిపేరు లేదు. విపులమైన టీకలో నచ్చటచ్చట సధర్వణుని మత ముదాహృతమైనది. ఇందువలన బాలసరస్వతి తనటికయం దధర్వణుని మతము నాధారముగాఁ గైకొన లేదనియుఁ దరువాతిపండితులు విషయములను విపులము చేయుటకై యధర్వణాది మతముల నందుఁ జేర్చిరవియు నూహింపఁ దగియున్నది. నిజముగా బాలసరస్వతియే తనటికలో సధర్వణు నుదాహరించియున్న యెడల బ్రతివిలే ఖకులుగాని తరువాతి పండితులుగాని దానినిదీసివేయుట తట స్థింపదు. వ్యాకరణవిషయములలో నానాటి కానాఁడు క్రొత్తభావములను జేర్చుకొనుచుండుట సంభవము కాని యున్నవాటిని దీసివేయుటయుండదు. కావున బాలసరస్వతి యధర్వణోక్తుల నాధారముగాఁ దీసికొనె ననిచెప్పటకు వీలులేదు.

శ్రీ శాస్త్రిలవారు బాలసరస్వత్యప్ర కవులధర్వణోక్తుల నుదాహరించిరిని విశ్వసించి దానిపైనాధారపడి చింతామణి విషయపరిశోధనమునవ్రాసిన వాక్యములను నిరాధారములని యెంచఁదగి యున్నది.

అధర్వణాచార్యుని శ్లోకములను విశేషముగా నుదాహరించిన వాఁడహోబలపండితుఁడు. ఇతఁడాంధ్రశబ్దచింతామణికి సంస్కృతమున వ్యాఖ్యానముచేయుచు, నకుమనడుమఁ దనవ్యాఖ్యానమునకుపయుక్తముగా నుండులాగున నధర్వణోక్తుల నమితముగా నుదాహరించియున్నాఁడు. ఇంతేకాదు. నన్నయభట్టును బ్రథమాచార్యునిగాను, అధర్వణాచార్యుని ద్వితీయాచార్యునిగాను వ్రాసి నన్నయాధర్వణుల కధికగౌరవము నాపాదించియున్నాఁడు. అహోబలపండితుఁడంతటితో నూరకుండక, బాలసరస్వత్యప్పకవు లాంధ్రచింతామణితమకు లభ్యమైన వృత్తాంతమును జెప్పినట్లే, అధర్వణాఘోషకను గూర్చి యీక్రింది శ్లోకమును దనయహోబలపండితీయమునఁ జెప్పియున్నాడు.

శ్లో. యస్మాదాధర్వణగ్రంథే సోప్యప్రేన విధీయతే

తేన తత్సక్తికాలోకలోలతా త్యజ్యతాం బుధైః.

అధర్వణాచార్యుని గ్రంథమునందుఁ గలసారమంతయు నిందుఁ జేర్చితిని గావున పండితు లధర్వణాచార్యుని గ్రంథమును జూడవలయు ననుగోరికను వదలివేయుదురుగాక ” అని యీశ్లోకమున కర్థము. ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి వ్యాఖ్యానమును వ్రాయుచుఁ గృత్యాది నధర్వణాచార్యుని గ్రంథమునుగూర్చి యీశ్లోకమును వ్రాయవలసినయగత్య మహోబలునకు లేదు. ఈయప్రిస్తుతప్రసంగముచే, నధర్వణునిపేర నహోలుఁడే యీశారితావళిని రచించె ననునూహకు బలము కలుగుచున్నది. అధర్వణుని గ్రంథమంతయును శ్రమపడి యిందిమి డ్చితినిని చెప్పుటమాత్రమే యాతనియద్దేశ మైనయెడల, నధర్వణుని గ్రంథమును జూడవలయు ననుగోరికను బండితులు త్యజింపవలయునని చెప్పుటెందులకు? ఇప్తమున్నవారు చూచుకొనినఁ జూచుకొందురు. అహోబలుని యీశ్లోకమునుబట్టి తా నీ వ్యాఖ్యానమునఁ జూపినవే యధర్వణాకారిక లనియు, నాపేర వేలుగ్రంథములేదనియుఁ

జెప్పదలచినట్లు తోచుచున్నది. అది గాకున్నచో నాంధ్రశబ్దచింతా మణికి, వ్యాఖ్యానముచేయుచు నధర్వణకారికలసార మంశయు నిందుఁ జెప్పితినివా! యుటలో నేమిస్వారస్య మున్నది? ఏవిధముగానైనను నధర్వణకారికలకుఁ బ్రాముఖ్యత నీయవలయునని యీతనియంద్దేశ మైనట్లు కన్పట్టుచున్నది. అధర్వణాచార్యుడు పదుమూడవశతాబ్ది వాఁడు. వ్యాకరణగ్రంథకర్తృత్వముచే నాతఁ డదివఱకే ప్రఖ్యాతుఁడై యున్నచో, సీతఁ డీశ్లోకము మూలమున నాకారికలనుగూర్చి యంతగా వ్రాయవలసినపనిలేదు. అహోబలపండితుఁడు చెప్పవఱకు నధర్వణునివ్యాకరణముల నెవ్వరెఱుంగరు. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యాఱువందలసంవత్సరము లజ్ఞాతముగ నున్నట్టి యధర్వణకారికలును మూడువందలసంవత్సరము లజ్ఞాతవాసమున నున్నవి. ఈసందర్భము నన్నిటిని బరిశీలించి చూచినచో ద్వివీర్యాచార్యుఁ డహోబలుఁడే యనియు, నాంధ్రశబ్దచింతామణి వ్యాఖ్యయం దుదాహరించిన యధర్వణశ్లోకములన్నియు సీతనివేయనియుఁ దోపకమానదు. అహోబల పండితుని నిజనామము 'గాలి ఓబళయ్య'. ఈపేరు గాంభీర్యముగ లేదనియో, ఈతఁ డెవరో యనిపాఠకులను భ్రమింపజేయవలయుననియో, తననామమును సంస్కృతీకరించి ప్రభంజనము, అహోబల పతి యనిగ్రంథములందు వ్రాసికొనినాఁడు. ఇతఁ డహోబలపండితీయ కృత్యాదియందు "లోకములో గంభీరవచనరచనా వైభవధురీణు లగు వారు వందలకుఁ బైఁగా నుందురుగాక! ఓవిద్వాంసులారా! ఓకవీశ్వరులారా! నాపలుకువినుఁడు. ఈయాంధ్రభాషాజ్ఞానమునందు అహోబలపతికిఁ దుల్యుఁడై విలక్షణమనస్కుఁ డగువాఁ డీయెల్లభూమండలమునందు నెవఁడు గలఁడు! కవితృమునకు మొదటిదుంప యగువాల్సీకియు, నన్నయభట్టు నెవనిరూపముచే నొప్పుచున్నారోయట్టివిలక్షణరూపము గలయహోబలపతి శోభించుచున్నాఁడు" అని యగ్రమిచ్చు శ్లోకములచే దనప్రజ్ఞను వెల్లడించినాఁడు. గ్రంథాంతగద్యయందు 'అభినవనన్నయ

భట్టాచార్యేణాహోబలపత్యాచార్యేణ” అని చెప్పకొనియుండెను. ఇట్టివాఁ డధర్వణునిపేరఁ గారికలను రచించి ద్వితీయాచార్యుఁ డగుటలో నాశ్చర్యమేమి? ఈతనిపాండిత్యమును మేము శంకించుట లేదు. అభినవనన్నయాచార్యుఁ డగునీతఁ డధ్యతనాధర్వణాచార్యుఁ డును గావచ్చును. ఏదియెట్లున్నను అధర్వణకారిక లధర్వణాచార్యు నివి గా ననుట నిశ్చయము.

శ్రీరెంటచింతల (ద్వితింతి)ణి—గాలి ప్రభంజనమయినట్లేసీతా రామకవిగారి టీకతోడను శ్రీసీతారామశాస్త్రులుగారి విమర్శనము తోడను ప్రకటితమయిన యధర్వణకారికలన్నియు వరుసగా నాంధ్ర శబ్దచింతామణి వ్యాఖ్యానములో నహోబలుఁ డుదాహరించినవేకాని వేఱుకావు. పూర్వమెవరో పండితుఁడహోబలుఁ డుదాహరించిన కారిక లన్నిటి నొకచోఁజేర్చి యొకగ్రంథముగావ్రాసికొనియుండును. దానికిఁ బుత్రికలనేకముగా బయలుపెడలి యుండును. అదియే యిప్పుడు ముద్రితగ్రంథమైనది. నిజముగా నిది యధర్వణు డేరచి యించి యున్నయెడలఁ గృత్యాదియు ననుకృమణికయు లేకయుండదు. అహోబలపండితుఁడు వరుసగా నాకారికలన్నిటిని దనవ్యాఖ్యానమున నుదాహరించుటయు సంభవింపదు. ముద్రితప్రతిలోని కారికలుతప్ప మరికొన్నికారిక లధర్వణునివి కలవని యెవ్వరు ననుటలేదు. ఉన్నవ నికచో నవియేవి? అవిలభ్యము కాలేదనియో ఉత్పన్నమైనవనియో చెప్పవచ్చును. లభ్యముకాని గ్రంథమొకటి యున్నదని తలంచు టెట్లు? అహోబలుఁడు చెప్పిన మాటయే యాధారమందురా? ఆతఁ డధర్వణుని గ్రంథసారమంతయు నిందున్నదనియు, నిక ధర్వణుని పుస్తకముకొఱ కెవ్వరునుబ్రయత్నింపవలదనియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. కావున నావాక్యము నాధారముగాఁ గొని కారికావళియంతయు నిం తేయని మన మనుకొనవలసియున్నది. కాని యికనొకవెద్ద గ్రంథ మున్నదని భావింపరాదు. పండితు లధర్వణునికారికలకొఱకుఁ దహ

తహపడుదురనియు వారికట్టి శ్రమనీయఁ గూడదని యోచించియే, యహోబలుఁ డావాక్యమును వ్రాసి యుండెననియుఁ దలంచుట సమంజసము.

అధర్వణకారిక లాంధ్రశబ్దచింతామణికి శేషగ్రంథ మని యొకచోటను, వివరణగ్రంథమని యొకతావునను శ్రీ చినసీతారామ శాస్త్రిలుగారు వ్రాసియున్నారు. అది శేషగ్రంథమునుగాదు. వివరణగ్రంథమును గాదు. మొదలు గ్రంథమేలేదు. అట్టి గ్రంథమే యున్నచో, నప్పకవ్యహో బలాదులవలెనే, అధర్వణుఁడును నాంధ్ర శబ్దచింతామణికిది వివరణ గ్రంథమని చెప్పియే యుండును. అట్టి శ్లోకములు లుండియున్నచో నహోబలుఁడు వాని నుదాహరించియే యుండును. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి సమగ్రగ్రంథము కాదనియు నధర్వణుఁడు వివరణమును వ్రాసియుఁ బూరించియు నధర్వణకారికలను రచించెననియు నేనారెండింటికిని వ్యాఖ్యానముచేయు చున్నాఁడ ననియు నహోబలుఁడు మొదట వ్రాయవలసియుండెను. అధర్వణునిగ్రంథము వేఱుగలేదు. కావుననే నాతఁ డామాటలను వ్రాయ లేదు. ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి శేషగ్రంథమయినను వివరణగ్రంథ మయినను నీయహోబల పండితీయమే. ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి వ్యాఖ్యానము వ్రాయనప్పుడు తనకుఁ గావలసిన మార్పులను చేర్పులను శ్లోకరూపమున వ్రాసి వానికధర్వణోక్తులని యాతఁడు పేరు పెట్టెను. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యసమగ్రగ్రంథ మగుట భారత మందలి ప్రయోగములకును దరువాతి కవుల ప్రయోగములకును గతి కల్పింపవలసి వచ్చుటచే నీమార్పులు వివరణములు నాతని కావశ్య కములైనవి. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి బాలసరస్వతి కృత మను చున్నారుకదా! అట్లయినచో నప్పటివఱకుఁ గావలసిన వ్యాకరణము సంతయు వ్రాయక కొన్నిసూత్రములను మాత్రమే బాలసరస్వతి యేలనిర్మించెనని ప్రశ్నింపవచ్చును. పదునైదవ శతాబ్దినుండియు

నాంధ్రభాష కెన్నివ్యాకరణములు పుట్టినను, నింకను వ్యాకరణ మసమగ్రముగనే యున్నది. పండితులు దమకుఁ దోచినన్ని విషయములనుజేర్చి వ్యాకరణములను రచించుచునే యున్నారు. ఇంకను భారతప్రయోగముల విషయముననే సంశయములు గలుగుచున్నవి. కావునఁ బైప్రకృత కవకాశములేదు.

అధర్వణకారికలలోని శ్లోకముల నప్పకవి యాంధ్రీకరించె ననియు, నందుచే నాతఁడధర్వణుని గ్రంథమునెఱిగి యుండెననియుఁ జెప్పుచు శాస్త్రులుగా రీ క్రిందిశ్లోకమును, అప్పకవి పద్యముల నుదాహరణముగా నిచ్చియున్నారు.

“తృతీయోచ్చ తృతీయోష్ఠా తృతీయే సరశాస్త్రయః

షాడశవ్యంజనం జనం చాపి షష్టస్థానే నయుజ్య తే. (సంజ్ఞా-౨౯)

క. మూడవ తావున మొదలిటి

మూడు సరశవర్ణములును మూడవస్వరముక

మూడవ యూష్మాక్షరమును

గూడదు కదియింప నెట్టికూళకు నై నన్. (అప్ప ౨౪ ౩౬౮)

తే. వ్యంజనాహ్వయమున నొప్పు వాల్లలోన

షోడశాక్షర మాటవచోట నిలిపి

మచ్చరంబునఁ దనుఁ జంపవచ్చినట్టి

చెడుగునకు నైనఁ బద్యంబు నుడువవలదు (అప్ప ౨౪ ౩౬౯)

ఇట్టి వింకను కలవనుమాటసత్యమే కాని, ఈతని పద్యముల ననుసరించి యహోబలపండితుఁడు సంస్కృతమున శ్లోకములనువాసి యధర్వణునిపేరు పెట్టెనని నాయభిప్రాయము. అప్పకవి పద్యముల నహోబలుఁడు సంస్కృతీకరించె ననుటకుఁ బెక్కునిదర్శనములున్నవి. ఉదాహరణమునకై రెండుపద్యముల నీదిగువ నుదాహరించెదను.

ఉ. ఆదిని శబ్దశాసన మహాకవి చెప్పినభారతంబులో

నేది వచింపఁగాఁబడియె నందును దానినె కాని సూత్రసం

పాదనలేమిచేఁ దెనుఁగుపల్కు మఱొక్కటిఁ గూర్చి చెప్పఁగా
రాదని దక్షవాటికవిరాక్షసుఁ డీనియమంబుఁ జేసినన్.

క. ఆమూఁడు పర్వములలో

సామాన్యుఁడు నుడువుతెనుఁగు లరసికొని కృతుల్

దాము రచించిరి తిక్క సు

ద్ధిమణి మొదలైన తొంటి తెనుఁగుకవీంద్రియ.

ఈపద్యము లప్పకవి వసుట నిశ్చయము కదా! వీని కహో
బలుఁడు రచించిన శ్లోకము లివి.

శ్లో కబ్దానుశాసనకృతేన హి భారతస్య

పర్వత్రయేణ కథితం పద మేవ యోగ్యం

నాన్యత్రయోగసరణా వనుశాస్త్రదృష్టే

రేవం కృతో హి నియమః కవిరాక్షసేన.

శ్లో. శ్రీతిక్కయద్వప్రముఖ విచక్షణసుధాంశవః

తదభ్యుపగమాయ త్తచేతసః కవనే రతాః.

అప్పకవి యహోబలునకుఁ బూర్వఁ డగుటచే నీ శ్లోకముల
నప్పకవి యాంధ్రీకరించెనని యనరాదు. అహోబలుఁ డప్పకవి పద్య
ములను దాను సంస్కృతీకరించియు నట్లు చేసెనని చెప్పలేదు.
కొన్నితావుల నప్పకవిపద్యములలోని భావములు సరిగా నహోబలుని
వ్యాఖ్యానవాక్యములలోఁ గన్పట్టుచున్నవి. అహోబలుని వ్యాఖ్యా
నములో నుదాహరింపబడిన కారికలనుదప్ప అధర్వణునివని చెప్పఁ
బడియెడి వేఱుకారికల నప్పకవి యాంధ్రీకరించె నని యెవ్వరును
జెప్పియుండలేదు. అట్లు చెప్పట కాధారములునులేవు. అట్లు చెప్పఁ
దలచినవాఁ రహోబలుఁ డుదాహరింపని యధర్వణకారికల కప్పకవి
యాంధ్రీకర్ణ మిపద్యమని యప్పకవీయమునఁ జూపవలసియుండును.
అట్లు చూపలేని పక్షములో నప్పకవి పద్యముల నహోబలుఁడు
సంస్కృతీకరించి వానికధర్వణకారికలని పేరుపెట్టెనని తలంచుటయే

సమంజసము. అప్పకవి తనగ్రంథమున, పాణిని, వరదాచి, అధోక్ష
జుడు మొదలగువారి గ్రంథములనుండి యుదాహరణలను గైకొని
యచ్చట వారి పేరులను ఉదాహరించియున్నాడు. అట్టివాఁడధర్వణుని
కారికలనన్నిటిని దాను భాషాంతరీకరించియున్నచో నాతని పేరెత్త
కుండ నుండడు. అధర్వణునిపేర ఛందస్సు కలదని యాతఁడు గ్రం
థాదిని జెప్పియున్నాడు. అతని ఛందస్సునుండియు భారతము
నుండియు లక్ష్యములను గైకొని యచ్చట సధర్వణునిపేరుదాహ
రించియున్నాడు. ఈచర్చనుబట్టి యధర్వణునివ్యాకరణముల నప్ప
కవి యెఱిగియుండఁ దనిభావించుట న్యాయమని తోచకమానదు.
అప్పకవిపద్యములను సంస్కృతీకరించి యధర్వణకారిక లని యహో
బలుఁడు ఉదాహరించినసూత్రములను మఱిరెండిటి నీకింద నుదాహ
రించెదను.

తే. చులుకఁగా గ్రామ్యజనములు వలుకునట్టి

తెనుఁగుమాటలు గ్రామ్యంబు లనఁగ బడియె. ఆ ౨ ప ౨౨౫.

అ. సూ. పామరాదిప్రయుక్తం యత్తద్ద్రామ్య మభిధీయతే. ౩.

తే. సగము జాబిల్లివలె వ్రాయ సగము సున్న

నిండుజాబిల్లి వలె వ్రాయ నిండుసున్న

యయ్యె నీభేదము లెఱింగి యాంధ్రకృతుల

వ్రాయఁదగు బిందువులు పొందవేయవత్తు.

ఆ ౨ ప ౩౩.

“సూ. పూర్ణేందు సదృశః పూర్ణస్త్వర్ణస్త్వర్ణేందు సన్నిభః
ఇత్యధర్వణోక్తేః” ఈ సూత్రము మొదటి రెండుపాదముల కన్వ
యించును. తక్కిన రెండుపాదముల కహోబలుని వాక్యము లివి.

“పూర్ణార్థబిందోః పూర్ణార్థచంద్రతుల్యత్వేన లేఖనం.”

ఇట్టి వింకను జూపవచ్చును. అహోబలపండితుఁడు తనవ్యాఖ్యా
నమునకుఁ గవిశిరోభూషణమని పేరిడుటకుఁగూడ నప్పకవి రచించిన
గూఁకిందిపద్యమే కారణమై యుండునని తోచుచున్నది.

క. భాషానిరూపణంబా

ర్యాషట్కమునందుఁ దొలుత నాంధ్రకవిశిరో

భూషణమగు నన్నయసవి

శేషంబుగఁ జెప్పె సంకుచితవాక్యములకా.

పైనఁజూపిన సందర్భములనన్నిటిని నిష్పక్షపాతబుద్ధితోఁ గమనించితి రేని పండితులు నాయభిప్రాయముతో నేకీభవింపకపోరని నానమ్మకము. ఆపక్షములో నధర్వణాకారిక లధర్వణాచార్యకృతము గాక యహోబలపండితీయము లని నిస్సంశయముగా నిర్ణయపచ్చును. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయకృతమనియు, నధర్వణాకారిక లధర్వణునివనియు నిర్ణయించిన పండితప్రకాండలయందు విశేష గౌరవ ముంచుచు, వారితో భిన్నాభిప్రాయుఁడనై నాకుఁ దోచిన యంశ ములను బాఠకలోకము నెదుట నుంచితిని.

బి. శ్రీ. వీరేశలింగముపంతులుగా రధర్వణాకారిక లధర్వణాచార్యకృతములు కావని కొన్నియుక్తుల నాంధ్రకవుల చరిత్రమున వ్రాసియుండిరి. అవి వారివాదమును నిస్సంశయముగా ధ్రువపఱచు నవికావని కొందఱు పండితులు సమాధానముల నిచ్చియున్నారు. ఆచర్యసంతయు నిట వ్రాయుట యనవసరము. శ్రీ పంతులువారే, “ఎన్నిచూపినను, అవి యన్నియు సంభావ్యములైనయూహలే కాని సర్వివాదములైన సిద్ధాంతములు కా”వని యంగీకరించియున్నారు.

శ్రీపంతులుగారు వ్రాసినవిషయములలో నొకభాష కొకఁడు రెండువ్యాకరణములను రచింపఁ డనుమాటకు మాత్రము సరియైన సమాధానము గన్పడలేదు. వికృతివివేక మధర్వణుఁడు రచింపలేదని నిశ్చయమైనను, త్రిలింగశబ్దశాసనమధర్వణుఁడు రచించినదని కవి చరిత్రకారు లంగీకరించియున్నారు. అది ముద్రితమైనట్లు కన్పట్టదు. మదరాసు ప్రా. పు. భాండాగారమునఁ బెక్కులు తప్పులతో నున్న యొక ప్రతియున్నది. కాని దానిని నేనుజూచుట తటస్థింపలేదు.

భాండాగారాధ్యక్షుల గ్రంథమునందలి విషయములనుబట్టి యది పదునైదవశతాబ్దికిఁ దరువాతిదైయుండునని వ్రాసియున్నాడు. అందుచే నది యధర్వణునిది కాదని తేలుచున్నది. తెలుఁగుశబ్దము త్రిలింగశబ్దభవమును నభిప్రాయము పదునాల్గవ శతాబ్ది తరువాతఁ గాని కలుగలేదనియు, సంతకు బూర్వమాంధ్రము, తెలుఁగు, తెనుఁగు, అనుపదములే వాడుకలో నున్నవనియుఁ జరిత్రకారుల యభిప్రాయము. దానినిబట్టి చూచినను త్రిలింగశబ్దానుశాసన మధర్వణునిది కాదని స్పష్టమగుచున్నది. ఏవిధముచేఁ జూచినను త్రిలింగశబ్దానుశాసన మధర్వణునిది గాదనియే నానమ్మకము.

అధర్వణాచార్యుఁడు వ్యాకరణకర్త కాకపోయినచో నప్పకవీయమున “నుమోచ్చతోహల్య ధర్వణాచార్యమతాత్” అను సూత్రమెట్లువచ్చిన దను ప్రశ్న రావచ్చును. ఆసూత్ర మప్పకవిరచించినదికాదు. ఆంధ్రశబ్దచింతామణికర్త వ్రాసినది ఆసూత్రముచే సాధితమైన “అలరుంజొంపము” వంటిశబ్దములలో నేదియైన నధర్వణుని భారతమునఁగాని, యాతని ఛందోగ్రంథమునఁగాని యుండియుండును. దానినిబట్టి చింతామణికర్త యాసూత్రమును లిఖించి యుండవచ్చును. అప్పకవి యాసూత్రమునకు వ్రాసిన తెలుఁగు పద్యములో నధర్వణుని గవియని చెప్పియుండుటకూడ నీయాహకు బలమొసంగుచున్నది. ఆపద్యమిది:—

తే. సమసమున నామాంతశృంగముల కెల్ల
హల్లు గదియ స్వార్థంబునఁ బొల్లదుతము
వికృతి నాగనుమై ద్రుతప్రకృతి పగిదిఁ
గాంచు సంధి నధర్వణకవి మతమున.

ఆంధ్రభాషాలిపి స్వరూపమును నిర్ణయించునట్టి 3 శ్లోకము లప్పకవీయమునందును, గొన్నిశ్లోకము లధర్వణకారిక లందును గలవు. అప్పకవీయమునం దున్నశ్లోకము లాంధ్రశబ్దచింతామణి

లోనివే యనియు, నవి నన్నయభట్టు రచించినవే యనియు, వాని కర్థము తెలియక బాలసరస్వతి విడచివేసెననియు, నవి యసంపూర్ణములుకాఁగా నధర్వణాచార్యుడు మఱికొన్ని వ్రాసెననియు బ్ర.శ్రీ. చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిలవారి యభిప్రాయము. అధర్వణాచార్యుని కాశ్లోకములతో సంబంధములేదని నాయభిప్రాయము. ఈవిషయమును గూర్చియు మిగిలిన మఱికొన్ని యంశములనుగూర్చియు బాలసరస్వతి, అప్పకవి, అహోబలపండితుల చారిత్రములలో వ్రాయఁదలచి యధర్వణుని చారిత్రము నింతతో ముగించుచున్నాఁడను.

అహోబలపండితుఁ డధర్వణాచార్యుని పేరెందులకుఁ బెట్టవలయును? మఱియొక పండితుని పేరేలపెట్టలేదని యడుగవచ్చును. ఎవరి పేరుపెట్టినను నీప్రశ్నయే వచ్చును. కావున నట్లు ప్రశ్నించిన ప్రయోజనములేదు. ఆంధ్రశబ్దచింతామ్నకర్త, శబ్దశాసనవిరుదాంచితుఁడై భారతనిర్మాతయైన నన్నయనామమును గ్రహించినట్లే, అహోబలపండితుఁడును నొకఁడందోగ్రంథమును రచించి భారతభాగనిర్మాతయైన యధర్వణాచార్యుని నామమును గ్రహించెనని తలంపవచ్చును. తనపేరు నేల దాచుకొనియే ననుప్రశ్నకుఁగూడఁ దావులేదు. “ఏకవియును దానురచించిన. గ్రంథమునకుఁ దనపేరును మఱుగుపఱచి మఱియొకనిపేరు పెట్టెనని తలంపరాదు. దీని కపవాదముండదు” అను నియమమును బాటింపవలయు నందులేని, యిట్టి చర్చలకుఁ దావుండక చరిత్రకారుల కార్యమును సులభమేయగును. కాని యిట్టినియమ మొక్కొక్కప్పుడు మానవస్వభావమునకు విరుద్ధముగనుండును. కావున నిట్టిచర్చలవసరములే యగుచుండును. సహృదయులు వారి యంతరాత్మలకుఁ దోచినరీతిని నిర్ణయించుకొనుచునే యుందురు. ఇట్టి పట్టుల సహృదయుల కంతరాత్మయే ప్రమాణము.

27. పాలకురికి సోమనాథకవి.

ఇతఁడు సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాట భాషలయందు గొప్పపండితుఁడు. ఈమూఁడు భాషలయందును గ్రంథములను రచించిన మహాకవి. ద్రావిడమహారాష్ట్ర భాషలయందుఁ బరిచయము కలవాఁడు. అష్టభాషాకవితా ప్రవీణుడు. వీరకైవుడై తనజీవితము నంతను దన్వతవ్యాప్తికై వినియోగించిన మతాభిమాని. మతవ్యాప్తికై యాంధ్రభాషయందు దిన్నిగ్రంథములను రచించినకవి యింకొకఁడు లేఁడు.

ఈతఁడు రచించిన గ్రంథములు:-

ఈమహాకవి యాంధ్రమున

౧ బసవపురాణము	ద్వీపద.
౨ పండితారాధ్యచరిత్రము	,,
౩ మల్లమదేవీపురాణము	,,
౪ సోమనాథస్తవము	,,
౫ అనుభవసారము	పద్యములు
౬ చెన్నమల్లుసీసములు	,,
౭ వృషాధిపకీతకము	,,
౮ చతుర్వేదసారము	,,
౯ బసవోదాహరణము	
౧౦ బసవరగడ.	

అను గ్రంథములును.

సంస్కృతమున.

- ౧ సోమనాథభాష్యము.
- ౨ రుద్రభాష్యము.
- ౩ వృషభాష్టకము.

౪ బసవోదాహరణము.

౫ బసవాప్తకము.

౬ బసవపంచకము.

౭ అష్టోత్తరశతనామగద్యము.

౮ నమస్కారగద్యము. } ఇవి యాంధ్రగీర్వాణ కర్ణాటచ్చందస్సం
౯ పంచప్రకారగద్యము. } ప్రదాయముల ననుసరించి మాత్రాగణ
౧౦ అక్షరాంకగద్యము. } బద్ధములుగ రచియింపఁ బడిన విలక్ష
} ణాంధ్రకృతులని శ్రీబండారు తమ్మయ్య
} గారి యభిప్రాయము.

అను గ్రంథములను; కర్ణాటకమున:—

౧ బసవరగడ.

౨ బసవాద్యరగడ.

౩ సద్గురురగడ.

౪ గంగోత్పత్తిరగడ.

} ఇవి తెనుఁగుకృతులొ, కర్ణాటకకృతులొఁ
} జెప్పఁజాల మని తమ్మయ్యగారు వ్రాసిరి.

అను గ్రంథములను, మఱికొన్ని గ్రంథములను రచించెను. ఇందుఁ జెలుఁగుభాషలోని ౧-౨ సంఖ్యగలవియు, సంస్కృతమున ౧-౨ సంఖ్యగలవియుఁ బెద్దగ్రంథములు ముద్రితములు. తక్కినవి చిన్నచిన్న కృతులు. వానియందుఁ గొన్నిముద్రితములు. కొన్ని యముద్రితములు. ఈసోమనాథకవి రచించిన ద్విపదబసవపురాణమును, పిడుపర్తి సోమనాథుఁ డనుకవి యాంధ్రపద్యకావ్యముగా రచించి, యీచాలకురికి సోమనాథకవి కంకితము చేసెను. అందుఁ గృతిపతి రచించిన గ్రంథముల నీకింది నీసపద్యములొఁ బేర్కొని యున్నాఁడు.

నీ. బసవపురాణంబు పండితారాధ్యుల

చరితంబు ననుభవసారమును జ

తుల్వేదసారసూక్తులు సోమనాథ భా

వ్యమ్ము శ్రీరుద్రభాష్యమ్ము బసవ

రగడ, గంగోత్పత్తిరగడ శ్రీబసవాఢ్య
 రగడయు సద్గురురగడ చెన్న
 మల్లుసీసములు, నమస్కారగద్య వృ
 షాధిపతకంబు నక్షరాంక
 గద్యపద్యముల్ పంచప్రకారగద్య
 యష్టకము పంచకము నుదాహరణయుగము
 నాదియగు కృతుల్ భక్తహితార్థబుద్ధిఁ
 జెప్పె నవి భక్తసభలలోఁ జెల్లుచుండు.

సోమనాథుని గ్రంథములన్నియు నిందులేవు. పాలకురికి సోమ
 నాథకవి యద్భుతసామర్థ్యమును వర్ణించుచు విడుపర్తి సోమనాథకవి
 తనపద్య బసవపురాణమున నీక్రింది సీసపద్యమును వ్రాసియున్నాఁడు.

సీ. లిపి లిఖింపకమున్న యపరిమితార్థోక్తి
 శక్తి యాతని జిహ్వజరగుచుండు
 ఛందోధికరణాది సరణి బూడకమున్న
 మదినుండుఁ గావ్యనిర్మాణశక్తి
 భాష్యసంగతులు చెప్పక చూడకయమున్న
 రుద్రభాష్యక్రియారూఢి వెలయు
 తర్కశాస్త్రాది విద్యలుపతింపకమున్న
 పరపక్షనిగ్రహప్రాధి వెలయు

గీ. నతని నుతియింప నాబోఁటి కలవి యగునె
 జైనమస్తక విన్యస్తశాతశూల
 కలితవిజ్జల తలగుండు గండబిరుద
 శోభితుండు పాల్కురికి సోమనాథిదుండు.

ఈసోమనాథుండు భృంగీశ్వరుని యవతారమనియు శైవమత
 వ్యాప్తికై బసవపురాణాది గ్రంథరచనముఁ జేయసీశ్వరాజ్ఞచే నీతఁ
 డవతార మెత్తెననియు శివభక్తులు చెప్పుదురు.

ఇతఁడు తననుగూర్చి చెప్పుకొనిన విషయములు:

ఇతఁడు తననుగూర్చి బసవపురాణమునందిట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు.

“ధర నుమా మాతా పితారుద్రా యనెడు

వరపురాణోక్తి నీశ్వరకులజుండ

శరణగణాశ్రయ సకలస్వరూప

గురులింగ వరకరోదరజనితుండ

భక్తకారుణ్యాభిషిక్తుండఁ బాశ

ముక్తుండఁ గేవలభక్తిగోతుండ

భౌజిష్టుండగు విష్ణురామదేవుండు

దేజిష్టునగు శ్రియాదేవి యమ్మయును

గారవింపఁగ నొప్పు గాదిలిసుతుండ

వీరమాహేశ్వరాచార వ్రతుండ

ఖ్యాతసద్భక్తిమైఁ గలకట్టకూరి

పోతిదేవర పదాంబుజవట్పుమండ

సకృపాత్ముండగు కరస్థలి విశ్వనాథు

ప్రకటవర ప్రసాదకవిత్యయుతుండ

వడగాము రామేశు వరశిష్యుండనఁగఁ

బడుచెన్నరాముని ప్రాణసఖుండ

సంభవితుండ భవిజనసమాదరణ

సంభాషణాది సంసర్గదూతగుండ

నవిఁ బాలుకరికి సోమనాథుండనంగ

వేలసినవాండ నిర్మలచరిత్రుండ

నురుతరగద్య పద్యోక్తులకంటె

సరసమై పరగిన జానుఁడెమంగు

చర్చింపఁగా సర్వసామాన్య మగుటఁ

గూర్చెద ద్విపదలు గోర్కిఁడైవాఱఁ

డెలుఁగుమాట లనంగవలదు వేదముల
 కొలఁదియకాఁ జూడుఁ డిల నెట్టులనినఁ
 బాటి తూమునకును బాటి యా నేనిఁ
 బాటింప సోలయుఁ బాటియ కాదె
 అల్పాక్షరముల ననల్పార్థరచన
 కల్పించుటయ కాదె కవివివేకంబు
 అలరుచు బసవనిఁ దలఁచు తలంపు
 బలుపునఁ గాఁ జేసి భావమ్ము మెఱసి.
 యకలంక లింగరహస్యసిద్ధాంత
 సకలవేదపురాణ సమృతంబైన
 యాతత బసవపురాతనభక్త

శివకవులు తమకులగోత్రాదులను జెప్పుకొను నాచారములేదు. కొందఱు తమతలిదండ్రులనామములనుగూడఁ జెప్పురు. వారికిశివుఁడు తండ్రి; పార్వతితల్లి సోమనాథుఁడును నిం దట్లే చెప్పుకొనియున్నాఁడు. కాని యిది ప్రథమగ్రంథమగుటనో, తలిదండ్రులమీఁదిభక్తి ననుసరించియో, వైదికపదలలోఁ దండ్రి విష్ణురామదేవుఁడనియుఁ దల్లి శ్రీయాదేవి యనియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈ పేరులనుబట్టి సోమనాథుని తలిదండ్రులు వీరశైవులు గారనియు నీతఁడు వేదశాస్త్రములను జదువుకొని పండితుఁడై శైవమతమును గ్రహించి శైవమతబోధకుఁడయ్యె ననియు స్పష్టమగుచున్నది. బసవపురాణమునకుఁ బిమ్మట రచించిన గ్రంథములలో నీతఁడు తలిదండ్రుల నామములనుగూడఁ జెప్పలేదు సరికదా బసవపురాణమున వారి పేరులను జెప్పుట వీరశైవధర్మవిరుద్ధమని తలంచికాఁబోలు పండితారాధ్యచరిత్రమున “మును బసవపురాణమున నెన్నఁబడిన పెనుపాకుజనులకుఁ బెంపుడు కొడుక”నని సవరించుకొని “బసవని పుత్త్రిండ బసవగోతుండ..., మద్దురులింగఘనకరుణాహస్తగర్భ సంభవుండ” నని చెప్పినాఁడు.

సన్యాసాశ్రమ స్వీకారము చేసిన యాతఁడు తనపూర్వాశ్రమ విషయముల నడిగినను జెప్పఁ గూడని యట్లే శివదీక్షనుగైకొనినవాఁడు పూర్వజాతిగోత్రాదులను జెప్పరాదని వీరశైవులధర్మము. అసంగతినే సోమనాథకవియనుభవసారముననీక్రిందిమాటలలోఁజెప్పియున్నాఁడు.

క. భువిలో శివదీక్షితు లగు

శివభక్తులపూర్వజాతిఁ జింతించుట రా

రవనరకభాజనం బా

శివుఁ బాషాణంబుగాఁగఁ జింతించుకీ)యక.

“ధర నుమామాతా పితారుద్ర యీశ్వరః

కులమేవచ” యనియుఁ గలదు గాన

సద్గురుకారుణ్యసంజాతు లెల్ల స

గోత్రు లనక యన్యగోత్రు లనంగఁ

దగునె యొక్కతల్లిదండ్రుల కుద్భవం

బైన ప్రజలలోన హీనవంశ్యు

లెందుఁ గలుగఁ బోదురే శివగోత్ర స

త్పాత్రభక్తిసూత్రపథచరిత్ర”.

సోమనాథకవి గురువులు

సోమనాథకవికి గురువులు నల్లరని యాతనిగ్రంథముల వలనఁ దెలియుచున్నది. బసవపురాణమున “ఖ్యాతసద్భక్తిమైఁ గలకట్టకూరి పోతిదేవర పదాంబుజపట్నమండ” నని చెప్పియున్నాఁడు. ఈపోతిదేవర యెవ్వరో తెలియదు. వీరశైవుఁ డనితలంచుటకుఁ దగినవిశేషణముల నీతని కుపయోగింపలేదు. ఇతఁడు బహుశః సోమనాథున కక్షరోపదేశ మొనర్చిన గురువైయుండునని తోచుచున్నది. సోమనాథకవికిఁ గవితాగురువు కరస్థలము విశ్వనాథయ్య. ఇతని యనుభవసారమున సోమనాథకవి యిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

గీ. విమల చిత్రపూర్తి విశ్వేశ్వరమూర్తి
 వినయవర్తి భువనవినుతకీర్తి
 విభుకరస్థలంబు విశ్వేశ కామణ్య
 జనితవిమలకావ్య శక్తియుతుడ.

సోమనాథకవి మూడవ గురువు గురులింగము. ఇతడు సోమనాథునకు శైవదీక్షాసంగిన గురువు. కనుకనే “గురులింగహస్త తనూజాతుడ” నని యీతఁ డనేక గ్రంథములలోఁ జెప్పకొనియున్నాడు. సోమనాథుని నాల్గవగురువు బెలిదేవి వేమనారాధ్యుని మనుమడు, ఇతనిపేరు తెలియదు. ఇతనిని యనుభవసారమునఁగాని బసవపురాణమునఁ గాని సోమనాథుడు పేర్కొనినట్లు కన్పట్టదు. పండితారాధ్యచరిత్రమున “పేరెన్నఁబడిన శ్రీబెలిదేవి వేమనారాధ్యులను పరమారాధ్యదేవుమనుమని శిష్యుండ” నని యుదాహరించియున్నాడు. సోమనాథకవి యీతనియొద్దశైవశాస్త్రములను జదివియుండును. ఈమనుమనిపేరు గాని, యీతనితండ్రి నామమునుగాని చెప్పకుండుటకుఁ గారణము తెలియదు. వేమనారాధ్యుడు పేరు పొందిన గొప్పపండితుడై యుండును. అందుచే నాతనిపేరుదాహరించి సోమనాథుడంతటితోఁ దృప్తిఁజెందియుండును.

“సోమనాథునకు గురులింగమును గురువు వేఱుగా లేడనియు గురువే లింగము; లింగమే గురువు; ఇరువురకు నభేదము; గురులింగమనునది దీక్షాగురువున కాతఁడు ప్రయోగించిన విశేషణము మాత్రమేయని విశదముకాఁగలదు” అని శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు (కాకతీయసంచిక ౨౧౭ పుట) వ్రాసియున్నారు. కాని యీవిషయమున వారితో నేకీభవింపజాలను.

“గురువు దీక్షయొసంగునప్పుడు హస్తమస్తక సంయోగ మొనర్చి, భౌతికశరీరమును లింగశరీరముగ మార్చినంతనే తమకు వేటొకజన్మము కలుగుననియుఁ గావున గురుండే జనకుడనియు,

నాతనిహస్తాంబుజమే తమకు జన్మభూమియనియుఁ దలంచుట వీర శైవుల మతసాంప్రదాయము” సోమనాథకవి యుపయోగించిన గురు లింగశబ్దము విశేషణ మనునెడల నాతఁడు దీక్షాగురువు నామము. నెచ్చటను జెప్పియుండలేదని చెప్పవలసివచ్చును. ముగ్గురు గురువుల నామములను దన నామమునుగూడఁ జెప్పికొని యుండుటచే “ఆత్మ నామ గురోర్నామ నామాతికృపణస్యచ శ్రేయఃకామో సగృహ్ణీ యాత్” అనుసూక్తి సోమనాథునిపట్ల వర్తింపదు.

సోమనాథకవి యనుభవసార మనుగ్రంథమును గోడగి త్రిపు రారి కంకితము చేసియుండెను ఇతని గురువు గురులింగము. ఈ త్రిపురారి తండ్రిగోడగి నారయ్య. ఈనారయ్యకు దీక్షాగురువు మున్నయదేవుఁడు. ఈమున్నయదేవుని దీక్షాగురువుగురుసిద్ధలింగము. ఈగురుపరంపర యీక్రిందిపద్ధతులవలనఁ జెలియును.

క. అన్నీలకంఠరూపిత

సన్నతగురుసిద్ధలింగసారదయాసం

పన్నక రాజ్ఞోదయుఁడన

మున్నయదేవుండు వెలయు ముల్లోకములన్.

క. ఆమున్నేశ్వరగురుది

వ్యామృతహస్తావతంసుఁ డతికారుణ్య

ద్దామతనూజుఁడు శిష్య

శ్రీమద్గురుసత్పదాబ్జసేవారతుడై.

క. గురులింగహస్తజాతుఁడు

గురులింగ పదాబ్జభృంగగురుతరమతి స

ద్గురులింగ ప్రాణుఁడు శ్రీ

గురులింగాసంగభక్తికోవిదుఁ డెలమిన్.

మున్నయదేవునకును గోడగినారయ్యకును, దీక్షాగురువులను జెప్పినసోమనాథుఁడు త్రిపురారికిని దీక్షాగురువునే చెప్పిననియు,

నాతఁడే గురులింగ మనియు నిశ్చయింపవలయునే కాని, యీగురు
లింగశబ్దమును దీక్షా గురువునకు విశేషణముగాఁ జెప్పెనని తలంచుట
యైక్యము కాదు. లోకములో గురులింగమును పేరు బహుళముగా
వాడుకలోనున్నది. కావున నీగురులింగము త్రిపురారికి దీక్షాగురు
వనితలంచుటయే సమంజసము.

సోమనాథుఁ డాగ్రంథమునందే పైపద్యములకు నాల్గయిదు
పద్యములతరువాతఁ దననుగూర్చి

శ. “భృంగిరిటగోత్రుఁడను గురు

లింగతనూజుండ శివకులీనుఁడ దుర్వ్యా

సంగవివర్జితచరితుఁడ

జంగమలింగ ప్రసాద సత్ప్రాణుండకా”

అని చెప్పకొని యున్నాడు. పైపద్యమునకు వలెనే యీ
పద్యమునకు నర్థముచెప్పి, యిందలి గురులింగము, సోమనాథునకు
దీక్షా గురువని తలంచుటయే భావ్యముకాని, యీశబ్దమును విశేషణ
ముగాఁ దలంచుటయు, సోమనాథుఁడు తనగురునామమును జెప్పలే
దనుటయు నుచితముకాదు. ఈతని దీక్షాగురువు పేరు బయటపడు
వఱకును గురులింగము నే దీక్షాగురువనినిశ్చయింతము. ఈగురులింగ
మును, గోడగి త్రిపురారికి దీక్షాగురువగు గురులింగమును నొక్క
వ్యక్తియే యని తలంపవచ్చును. కృతికర్తయుఁ గృతిభర్తయు
నొక్కనియొద్ద దీక్షును గైకొనిరనుట సమంజసమే యగును.

బ్ర. శ్రీ. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలుగా రీగురులింగము,
బెల్దేవి వేమనారాధ్యునిమనుమఁడే యనిరి. పండితారాధ్యచరిత్రమున
“పేరెన్నఁబడిన శ్రీ బెల్దేవి వేమనారాధ్యుఁడను పరమారాధ్య
దేవుమనుమశిష్యుండ శ్రీమద్గురులింగ ఘనకరుణాహస్తగర్భ సంభ
వుఁడ” నని వ్రాసిన మాటలనుబట్టి శ్రీ శాస్త్రిలుగా రిట్లనుకొని
యుందురు. పండితారాధ్యచరిత్రమును సంస్కృతీకరించిన గురురాజ
కవియు నిట్లే యనుకొని యాగ్రంథమునః—

“బెల్దేవి వేమనారాధ్యస్య శిష్యస్యకృపానిధేః
గురులింగార్యస్య దయాహస్తగర్భసముద్భవః”

యనిపై ద్విపదలను సంస్కృతీకరించియున్నాడు. పాల్కురికి సోమనాథపురాణ మనుషేరున సోమనాథకవి చారిత్రమును గర్జాట భాషలో రచించిన తొంటెదారుడునకు వి “సోమనాథకవి, వేమనారాధ్యుల వంశీయుడైన బ్రాహ్మణుడనియు గురులింగ మంగళాంబలపుత్రుడనియు” వ్రాసియుండెనని శ్రీ శాస్త్రులవారు బసవపురాణ పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. తొంటెదారునిమాటల కాధారములేవియో తెలియలేదు. ఇంతకును, సోమనాథుని మాటలే యుండ మన కితిరులవాక్యములతో బనిలేదు. వేమనారాధ్యునిమనుమండే గురులింగ మగునడలను నాతడే సోమనాథునకు దీక్షాగురువైన పక్షమునను, సోమనాథకవి యివిషయమును బండితారాధ్య చరిత్రమువలకు నాపియుంచక యనుభవసారాది పూర్వగ్రంథముల యందే చెప్పియుండును. ఆగ్రంథములయందు బలుమామలు గురులింగమును స్మరించియుండియు నీసంబంధమును జెప్పలేదు. ఇంతే కాదు. గురులింగమునుగూర్చి చెప్పునప్పుడెల్ల నాతనిహస్తతనూజాతుడ ననియే చెప్పినాడు కాని శిష్యుడనని యెచ్చటను జెప్పకొనలేదు. వేమనారాధ్యుని మనుమని శిష్యుడనని యెచ్చటఁజెప్పి శ్రీ మద్గురు లింగఘన కరుణాహస్తగర్భ సంభవుడ నని వేఱుగఁజెప్పియుండుటచే నాతడు దీక్షాగురువని తలంచుట కవకాశములేదు. వారిరువురును భిన్నులు. శ్రీబండ్లారు తమ్మయ్యగారును నిజమే యభిప్రాయపడియున్నారు.

సోమనాథునిగూర్చిన యద్భుతకథలు

సోమనాథకవి వీరశైవమత ధర్మముల ననుసరించినవారిలో నగ్రగేసరుడు. ఇతనికి శైవమతము నందెంత యభిమానమున్నదో

అంతకు నేయిమడుంగులు పరమతద్వేషమున్నది. ఇతఁడు భవులతో (శైవమతమును గైకొనని యితరులు) సహవాస సంభాషణాదులను వర్జించినవాఁడు. భవులు ముట్టినవస్తువులను ముట్టఁడు. భవులు కనఁబడుదురేమో యని తోచునపుడు తేరవైచుకొనువాఁడు. ఇతని మతాభినివేశ మిప్పటివారికి నవ్య పుట్టింపవచ్చును అసహ్యముగాఁ దోచవచ్చును. కాని యాకాలమునాటి వారికిది వెగటుగా దోచలేదు. లక్షలకొలది ప్రజలితని యనుచరులైరి. ఇతని మతాభినివేశమును విని యాకాలమువారితనిని గన్పింపరాదు. మతచారిత్రములను బరికించితిమేని స్వమతాభిమానముతోఁబాటు పరమతద్వేషము పెరుగుచుండుట ప్రతిమతమునందును గన్పించును. విశేషించినూతన మతకర్తలకాలములో నిది యధికముగా నుండుటయుఁ గాలము గడచినకొలదిఁ క్రమక్రమముగా మతమునందలి పట్టుదలయు దానితోఁ బాటు పరమతద్వేషమును సడలిపోవుచుండుటయు జరుగుచునేయుండును. జైనచార్వాకాది మతవ్యాప్తి సరికట్టుటకై యత్యంతావేగముతో మీశైవ మతోద్ధారణము జరుగుచున్న యాకాలములోనిట్టి మతాభిమానులుడయించి నర్థిల్లిరి. వారి ప్రవర్తనమును వినియిప్పటి వాని విముఖతఁ జెందఁబలిలేరు. కాలము గడచినకొలది ఆమతము నందును పట్టుదలతగ్గినది. సోమనాథునివంటి వారిపుడు లేరు. పరమత సహనము గొప్పసుగుణమే; అది యెవ్వఁకును గాదనలేదు. కాని యది మిషగాఁగొని తనమతధర్మములను విడనాడుటయు, మతమే యనవసరమని తలంచుటయుమాత్రముదోషము. భగవంతునివైభవక్తి విడనాడుటకంటె మూఢభక్తిమేలనిపండితులు వాక్రుచ్చియున్నారు. స్వేచ్ఛనాశించి నియమముల నుల్లంఘించుట శ్రేయముకాదు.

సోమనాథుని యద్భుతశక్తులనుగూర్చిన కథలనేకములున్నవి. వానినన్నిటిఁ నిట డెల్పి యుండలి సత్యాసత్యములనుగూర్చి చర్చించుటకుఁ దావులేదు. అందువలనఁ బ్రయోజనమునులేదు. ఈకవి

కాలనిర్ణయమున కుపయోగపడునది యగుటచే నట్టివానిలో నొక శధను మాత్రమిట వ్రాసెదను.

ఓరుగల్లునందలి శివాలయము నందొకనాఁడు కొండఱు శైవు లీసోమనాథ కవికృత ద్విపద బసవపురాణమును జదువుచుండఁగాఁ బ్రతాపరుద్రమహారాజు యాలయమునకు వచ్చి యది యేమిటని ప్రశ్నించెను. అతనితోడనున్నఘోర్త్రాహ్మణుఁడొకఁడు “మొన్న నీనడుమ పాల్కురికి సోమపతికుఁడు మధ్యవఘ్నపెట్టి యల్లిన యప్ర మాణబసవద్విపద పురాణపతన” మని ప్రశ్నృత్తర మొసంగెను. అది విని యాశైవులు సోమనాథునికడ కేగి యావృత్తాంతమును దెలిపి యోరుగల్లునకు వచ్చి ప్రతిపక్షులను జయించిననేగాని యచ్చట శైవమతము నిలవదని చెప్పఁగా వాగ్వివాదములయెడ నయిష్టుఁ డయ్యును సోమనాథుడు మతవ్యాప్తి యవశ్యకర్తవ్యమని తలంచి యందులకొడంబడి శిష్యబృందముతో నొరంగల్లు కు లింగముద్రలు గలయెడ్లను బూన్చినగుడారు బండిలో నెక్కివచ్చెను. సోమనాథుఁడు వచ్చుచున్నాడని యొరిగంటిలోని ప్రతిపక్షులు విని యల్లఁమూ కకు లింగముద్రలందగిలించి సోమనాథునకెదురుగాఁబంప వారువచ్చి యాతనికి నమస్కరించిరి. కృత్రిమముగా ధరించినవారి లింగచిహ్నములు సోమనాథుని ప్రభావముచే వారికిసహజములైనవి. వారాతని శిష్యులై యాతనిని గొలుచుచువచ్చిరి.

సోమనాథాదు లున్నబండియెడ్లు, ఓరుగంటి కోటగవస పై నున్నగజలక్ష్మీవిగ్రహమును జూచి ముందడుగు వేయలేదు. సోమ నాథుఁ డది గ్రహించి “తొలఁగి పొమ్ము” అని నుడువఁగాయావిగ్ర హము తునియ్యలై పడిపోయెను. అది విని ప్రతాపరుద్రుఁడును, శైవమత ప్రత్యర్థులును భయముఁ జెంది సోమనాథుని కడకు వచ్చి నమస్కరించి వినయమును జూప నాతఁడు కొన్నిదినము లచ్చట నివసించి శైవమతవ్యాప్తి చేసెను. ప్రతాపరుద్రుని మంత్రియుఁ,

దనకుశిష్యుడు నైన “ఇందులూరియన్న యామాత్యునితోఁ” జెప్పి
తైవమతవ్యాప్తికై ‘దోకిపట్టు’ అను నగ్రహారమును దనశిష్యున
కిప్పించెను.

ఈయన్నయామాత్యుడు కాకతీయ గణపతిదేవునికుమార్తె
యైన చుద్రమదేవికిఁ గుమార్తెయగు చుయ్యంబభర్తయే కాని
యన్యుఁడుకాఁడు. ఈయన్న యామాత్యునిగూర్చి యీగ్రంథమున
కొలను గణపతిదేవుని చారిత్రమునఁ జూడనగును.

శివునికంటెను శివభక్తులయందీసోమనాథున కపారమైనభక్తి.
శివభక్తునకును శివునకును భేదములేదనియే యితనిమతము. శివ
భక్తులయం దాపరమశివుని జూచుచు నీతఁడు తన్మయుఁ డగుచుం
డును. అందు విశేషించి బసవన యందీతనికి గలభక్తిప్రేమ లపార
ములు. బసవనను దేవునిగా నారాధింప మొదలిడిన దీతఁడే. ఈతనిని
జూచి తరువాతివారందఱును బసవనను దేవునిగా భావించి యారా
ధింపమొదలిడిరి. ఈతని వృషాధిపశతకమునుబట్టి బసవనయం దెంత
ప్రేమ యాతనికిఁ గలదో తెలియుచున్నది. ఒకమాట ‘బసవా’
యనిన నాతనికిఁ దృప్తిలేదు. బసవా ! బసవా ! బసవా ! యని పలు
మాట పిలిచినఁగాని యాతనిహృదయమునకుఁ దృప్తిగలుగలేదు.
ఇంతటి యావేశహృదయముతో మతగ్రంథములను రచించినవాఁ
డింకొకఁడు గన్పట్టఁడు. తైవులలో సోమనాథుఁ డనిన నెంతయో
గౌరవము కలదు. తరువాతి కవులెందఱో, యీతనికిఁ గృతుల
నిచ్చియు నీతనిని దమగ్రంథములలో నుతించియు నీతనియందపార
భక్తిని గనపఱచుచు వచ్చిరి.

ఇతని రచనములయందలి ప్రత్యేకగుణము.

సోమనాథకవి రచనములలో ముఖ్యములైన గ్రంథములు
రెండు. మొదటిది బసవపురాణము. రెండవది పండితారాధ్యచరి
త్రము. ఇవి రెండును ద్విపదకావ్యములు. ఈ రెండు పుస్తకముల

యందును శివునియొక్కయు శివభక్తులయొక్కయు మహిమలు విశేషముగా వర్ణింపఁబడినవి. ఇవి పద్యములలో సంస్కృతపదసమాసములతో నుండినచో సామాన్యప్రజలలో శైవమత మంతగా వ్యాప్తి నొంద దని భావించి యీతఁడు సులభమైనపదములలో ద్విపదలుగా నీకావ్యములను రచించెను. ఈవిషయము నీతఁ డీక్రింది ద్విపదలలోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఉరుతరగద్యపద్యోక్తులకంటె
సరసమై పఱగినజానుఁడెనుంగు
చర్చింపఁగా సర్వసామాన్య మగుటఁ
గూర్చెద ద్విపదలు గోర్కిడై వాఱఁ

బసవపురాణము

ఆరూఢగద్యపద్యాదిప్రబంధ
పూరితసంస్కృతభూయిష్ఠ రచన
మానుగా సర్వసామాన్యంబు గామి
జానుఁడెనుంగు విశేషము ప్రసన్నతకు

* * *

లటుగాన యభివినతానందితోక్తి
పటుగద్యపద్యప్రబంధసామ్యముగ
గావ్యకళాప్రాణిఁ గల్పింతు ద్విపద
కావ్యంబు భావ్యంబుగాఁగ నట్లయ్యు

* * *

దేసిగా వచియింతు ద్విపదకు వర్ణుఁ
బ్రాసంబులును బొందుపడఁగఁ దావలయు
సనుచుఁ దదీయసూక్తాక్షరపంక్తిఁ
జెనకక యిం తొప్పఁ జెప్పునే యనుచు
సన్నుతిఁజేయుచు సత్కవులలరఁ
దిన్ననిసూక్తుల ద్విపద రచింతు

నదియునుగ్నై హికాముష్మికద్వి

పదహేతు వపుట ద్విపద నాఁగఁబఱగు

ద్విపదాంబురుహముల ధృతి బసవేశు

ద్విపదాంబురుహము లతిప్రీతిఁబూజిన్తు

విశేషసంస్కృత పదములతోను, పెద్దపెద్దసంస్కృత సమాసములతోడను కావ్యమును నింపుటకంటె, దేశీయములైన మృదుపదములతో రసము చెడకుండఁ బొదుకొనుటకుఁ గూడ ననువగులాగున కావ్యమును రచించుట బహుజనోపయోగ మని సోమనాథునియద్దేశము. అట్టితెలుఁగును జానుడెలుఁ గని పూర్వులు వాడుచువచ్చిరి. వృషాధిపశతకమున జానుడెనుఁ గననెట్టిదియో చూపుటకై యీ క్రిందిపద్యమును రచించెను.

చ. బలుపాడతోలు నీరయును బాఁపసరుల్ గిలుపారుకన్ను వ
న్నెలతల సేదుఁగుత్తుకయు నిండిన వేలుపు టేలు వల్లు పూ
సలు గలతేని లెంక నని జానుఁడెనుంగున విన్నవించెదన్
వలపు మదిం దలిర్ప బసవా! బసవా! వృషాధిపా!

కుమారసంభవకర్తయైన నన్నెచోడుఁడు కూడ జానుడెనుంగును పొగడి తనప్రబంధమును జానుఁ డెలుఁగులోనే రచియించి యున్నాఁడు.

చ. సరళముగాఁగ భావములు జానుఁ డెనుంగున నింపు పెంపుతోఁ
చిరిగొన వర్ణనల్ ఘణితి వేర్కొన నర్థములొత్తగిల్ల బం
ధురముగఁ బ్రాణముల్ మధుమృదుత్వరసంబునఁ గందళింప న
క్షరములు సూక్తు లార్చులకుఁ గర్ణరసాయనశీలఁ గ్రాలఁగాన్,

తిక్కన సోమయాజికూడ భారతమున జానుఁడెనుంగు పదములే విశేషముగా వాడియున్నాఁడు. క్రమక్రమముగాఁ గవులు తమ కావ్యములను సంస్కృతపదభూయిష్టముగాఁ జేసి దేశీయపద

ములకుఁ గావ్యములయందు స్థానము లేకుండఁజేసిరి. జానుఁదెనుఁగు నందు సంస్కృతపదములు లేకుండ నుండవలయునని కాదు. దేశీయ పదము లధికముగానుండుటయు, సంస్కృతపదములు మృదువులును సులభములు నై యుండుటయు జానుఁదెనుఁగు కవిత్వలక్షణము. సంస్కృతపదవిరహితమైన దానిని అచ్చ తెలుఁగు కవిత్వమందురు.

సోమనాథుని రచనములు జానుఁదెనుఁగున మృదుమధుర పద సంయుతములై శివభక్తిపూరితములై యలరారుచున్నవి. తెలుఁగు భాషకు ప్రతేకస్వరూపము నిచ్చి తెలుఁగు సాహిత్యము నేర్పరుప వలయునని యీతనియూశయము. ఇట్టి యుద్దేశముతోడనే నన్నె చోడుఁడుకూడ 'తన కుమారసంభవమును రచించియుండెను. వీరు తరువాతి కవుల కీవిషయమున మార్గదర్శకులై రని చెప్పవచ్చును. ఈ సోమనాథకవి రచించిన గ్రంథములలో మతవిషయము లేని గ్రంథ మొక్కటియునులేదు. 'ఇతనిరచనములు వీరశైవ మత బోధకములై ద్విపదరూపమున నున్నను, భాషావిషయమునఁ దక్కిన గ్రంథములకుఁ దీసిపోవు. ఉత్తమకవులలో నీతఁడొక్కఁడని నిస్సంశయముగాఁ జెప్ప వచ్చును. సుప్రసిద్ధకవిసార్వభౌముఁ డగు శ్రీనాథు డీసోమనాథకవి రచించిన ద్విపదల నచ్చటచ్చటఁ జేర్చుకొనుచు నీతని పండితారా ధ్యచరిత్రమును బద్యకావ్యముగా రచించుటయే యిందులకుఁ దార్కాణము.

ఇతఁడు శివభక్తులను విశేషించి బసవననుగూర్చి చెప్పనప్పు డొడలుమఱచి, పరవశిత నొందుచున్నట్లుతఁడుపయోగించిన పదము లనుబట్టి తెలిసికొనఁ గలుగుదుము. ఇతఁడు శ్రీశైల ప్రాంతమునఁ జాలకాలము నివసించియుండి యాకాలముననే గ్రంథ రచనము సాగించినవాఁ డగుటచే నాప్రాంతమం దాకాలమునవాడుకలో నుండెడి యాంధ్రకర్ణాటక భాషాపదము లీతనిరచనములలోఁ గన్పట్టు చున్నవి. అవి యీకాలమునందును దక్కినప్రాంతములవారికిని బరి

చయములుకాక కొంతక్లిష్టతను గల్గించుచున్నవి. అయినను, వాని యర్థమును గ్రహింపఁగలిగినప్పుడు సోమనాథుని కవితామాధుర్యము తెల్లమై యానందము గలుగుచుండును.

సోమనాథకవి కర్ణాటాంధ్ర సంస్కృతములయందలి ఛందో లక్షణములను బాగుగఁ దెలిసియున్నవాఁడు. ఆంధ్రకావ్యములను రచించుటలో ఛందోవిషయమున నీతఁడు గొంతస్వాతంత్ర్యమునుదీసి కొని క్రొత్తమార్గము నవలంబించెను. ద్విపదలలోఁ బ్రాసయతిని వేయరా దనునిషేధమును పదమధ్యమునఁ జరణమంత మొందరా దనునియమమును నీతఁడు పాటించలేదు, ప్రాసలవిషయమునఁగూడఁ గొన్నినియమముల నీతఁడుల్లంఘించెను. టత, డడ, దధ, శస, లకుఁ బ్రాసమైత్రీ సమకూర్చెను. అర్థానుస్వార పూర్ణానుస్వారములకుఁ బ్రాసమున మైత్రీఁ జేసెను. 'హల్' సామ్యమునుగూడఁ బ్రాసలలోఁ బాటించక "చిత్తజాంతకు—మృత్యువుగతి" వంటిప్రాసల నుపయోగించినాఁడు. కొన్నికొన్నితావుల, వ్యాకరణ నియమములకు వ్యతిరేకములైన ప్రయోగ లీతనిరచనలలో గన్పట్టుచున్నవి. అసాధువులైన శబ్దప్రయోగములు నందందు కలవు. జనవపురాణ పీఠికయందు శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిలుగారును పండితారాధ్య చరిత్ర పీఠికయందు డా. చిలుకూరి నారాయణరావుపంతులుగారును సోమనాథుని ప్రయోగములనుగూర్చి విపులముగాఁ చర్చించియుండిరి. శివకవులు కొందఱుసోమనాథుని ననుసరించి తమతమ కావ్యములలో నిట్టిప్రయోగములను జేయజొచ్చిరి. ఇట్టివానికి శివకవిప్రయోగము లని పేరువచ్చినది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నావిషయమును విస్తరింపలేదు.

సోమనాథునిపాండిత్య మప్రతిమానము. ఎఱుంగక యిట్టి ప్రయోగములను జేసెననికాని యందువలన నాతనికావ్యములు పండితామోదమును బడయలేదనిగాని తలంపరాదు. మతావేశప్రాధాన్యములగుటచే నతనిగ్రంథములు విశేషవ్యాప్తిని గనఁజాలకపోయినవి.

కాని కవిత్వలో దోషముండికాని రసవిహీనమగుటచే గాని కాదు. శైవులలో నీతనికావ్యములకు మితిలేనిగౌరవము కలదు. మతప్రాధాన్యములైనను నీతనిగ్రంథముల నితరమతస్థులుగూడ భాషాగౌరవముచే బఠించెదరు. ఇతనికావ్యములవలన నాంధ్రభాషకుఁ గలిగిన మేలపారము, తిక్కనసోమయాజికీ దరువాత నాంధ్రపదప్రయోగ బాహుళ్యముచే వన్నెకెక్కిన వీతనికావ్యములే. ఆంధ్రభాషకుఁ బ్రత్యేకసాహిత్యము నేర్పరుపవలయునని యీతనియద్దేశము. తరువాతిశివకవులీతని నీవిషయమునఁ బూర్తిగ ననుసరింపలేకపోయిరి. ఈతని యాంధ్రకావ్యములలోఁ గర్ణాటకపదములుగూడ పందందుఁ గన్పట్టుచున్నవి.

సోమనాథకవి సంగీతము నందపారమైన ప్రజ్ఞకలవాడని పిడుప ర్తిసోమనాథుఁడు తనపద్యబసవపురాణమున నుడివియున్నాఁడు. ఈతనిగ్రంథములలో నాకు లభించినవానిని గూర్చి యీదిగువఁ గొంచెము ముచ్చటించెదను.

—: ఇతనిగ్రంథముల వివరణము: —

బసవపురాణము: — శైవమతోద్ధారకుఁడైన బసవేశ్వరుని చారిత్రమే యేడాశ్వాసములు గలయీగ్రంథమునఁ బ్రధానముగాఁ జెప్పఁబడినది. ప్రసంగానుప్రసంగముగా నిందనేక శివభక్తులకథలు గూడవర్ణింపఁబడియున్నవి. సామాన్యమానవశక్తికతీతములైన కార్యములనేకములు బసవేశ్వరునిచేతను, శివభక్తులచేతను జేయఁబడినట్లొదలికథలలో నుద్ఘాటితములయినవి. ఈకాలము వారాకథలను నమ్మరు. ప్రతిమతగ్రంథమునందును, నిట్టిమహద్భుత కార్యకరణ సమర్థులగు మతకర్తలును పారిశిష్యులును వర్ణింపఁబడియేయున్నారు. ఆయామతములవా రాయాకథలను నమ్ముచునే యున్నారు. వాని సత్యాసత్యములను గూర్చియు నుచితానుచితములను గూర్చియుఁ జర్చింపఁబూనుకొనుట వృథాప్రయోసము. మతమునకు విశ్వాసమే

మూలముకదా ! ఈబసవపురాణమునఁ బరమతదూషణము పెక్కు-
తావులఁగలదు. భవలతో సహవాససంభాషణాదులనే వర్జించిన
సోమనాథకవి గ్రంథములయందుఁ బరమతనింద యుండుటలోనాశ్చ-
ర్యములేదు. బసవపురాణశైలి తెలియుటకై కొన్నిద్విపదల నిట్ట
నుదాహరించుచున్నాఁడను.

“బసవా యనఁగ విన్నఁ బాన లొండేల !

పసులకు నైనను బ్రబలదే భక్తి

బసవా యనఁగ విన్నఁ బాన లొండేల ?

పసిబాలురకునైన నెనఁగదే భక్తి

బసవా యనఁగ విన్నఁ బాన లొండేల ?

యసమాక్షునకు నైన నలరదేభక్తి

బసవాయనెడిభక్తి పరులఁ జూచినను

నెనఁగు పక్షుల కైన నింపదే భక్తి

బసవా యనెడి భక్తిపరుల చేరువను

మనలుజంతువులకు నెనఁగదేభక్తి

బసవాయనినఁజాలుఁ బానలొండేల ?

నసలారవిషమైన నమృతంబు గాదె

బసవా యనినఁజాలుఁ బాన లొండేల ?

పసిగ మైఁ గులిశంబు గుసుమంబు గాదె

బసవాయనినఁజాలుఁ బానలొండేల ?

వెనఁ గాలుకార్చిచ్చు వెన్నెలగాదె

బసవా యనినఁజాలుఁ బాన లొండేల ?

వసుధ శత్రులు మిత్రవర్గంబు గాదె

పూర్వజన్మార్జిత భూరికర్మములు

గుర్వణగించు నాకొడుక ! రావయ్య !

దక్షిణాభీశ్వరు దర్పమడంచు

దక్షత గల్గునాత్మజుఁడ! రావయ్య!
 విరసపశ్చజ్జన్మమరణదుఃఖములు
 పొరిమాల్పఁ జాలు నాపుత్రి! రావయ్య!
 ఉత్తరం బేలు సుదాత్తయోగిండు
 చిత్తంబునకు వచ్చు శిశువ! రావయ్య!
 అలరు నాకోపభోగాతీతపదము
 లలవడె నేడు నాయయ్య! రావయ్య!
 దండధరోద్దండదండప్రసక్తి
 ఖండింప నోవు పుత్రుండ! రావన్న!
 పాయనివ్యామోహపాశబంధములు
 కోయింగఁ జాలు నాకుట్ట! రావన్న!
 ద్రవిణాది కేవలత్రయవిజృంభణము
 తవులునఁ బడవి నాతండ్రి! రావన్న!

ఈబసవపురాణమును, గన్నడభాషలోనికి భీమకవి యను నాతండు పట్పదీప్రత్తములలో తు. చ. తప్పకుండ పరివర్తనము చేసెననియు, రాఘవాంకకవి 'వృషభేంద్రవిజయ' మనుపేర వృత్తములలో రచించియుండె ననియు, నరవమునఁగూడ నొకకవి యీబసవపురాణమును బద్యకృతిగా రచించె ననియు, నాంధ్రమునఁ బిడుపర్తి సోమనాథకవియేకాక, బెజవాడవాస్తవ్యుఁడు శ్రీపతి పండితారాధ్యసింహాసనారూఢుఁడు నగుమహాదేవారాధ్యుఁడు డొక పద్య బసవపురాణమును, నాపస్తంబసూత్రుఁడు, హరితసగోత్రుఁడు నగు తుమ్మలపల్లి నాగభూషణకవి వేటొక పద్యబసవపురాణమును రచించియుండెననియు, మఱియు నీబసవపురాణమును, ఏలూరు పట్టణవాస్తవ్యులుగానుండెడికందుకూరివారు, సంస్కృతభాషలోనికిఁ బరివర్తనము చేయించిననియు, ద్విపదలుగా యక్షగానములుగా బసవపురాణమును రచించినవారు పెక్కురు గలరనియు బసవ

పురాణపీఠికలో శ్రీప్రభాకరశాస్త్రులుగారు వ్రాసియున్నారు. బసవ పురాణ మాంధ్రకర్ణాటదేశములయందలి శైవులచే విశేషముగా గౌరవింపఁబడును. ఇది యిన్నివిధముల గౌరవింపఁబడుటకుఁ గారణము, బసవనగుణవిశేషము లనుమాటనత్యమే యైనను, సోమనాథుని కవితామృతమే ప్రభావ మని చెప్పవలయును. బసవనారాధ్యుని చరిత్రమును రచింపు మని కరస్థలము సోమనాథయ్య (త్రిపురాంతక వాస్తవ్యుఁడు) రెంటాలమల్లినాథుఁడు, గోడగిరిత్రిపురారి మొదలగు వారు సోమనాథకవిని బ్రోత్సహించినట్లు బసవపురాణమునఁ జెప్పి యున్నాఁడు. సోమనాథుఁడు తానురచించెడి బసవపురాణమునకు గొబ్బారునిఘాసుఁ డగు గొబ్బూరి సంగనామాత్యుని శ్రోతగా నేర్పరచుకొనియెను. ఈ సంగనామాత్యునకు మండెగ మాదిరాజు దీక్షాగురు వయినట్లు బసవపురాణమున నున్నది. బసవనారాధ్యుని తండ్రి పేరుకూడ మండెగ మాదిరాజయినట్లును నతనిది హింగు భేశ్వరాగ్రహార మయినట్లును బసవపురాణమునందే యున్నది. గొబ్బూరిసంగనామాత్యుఁడు పాలకురికి సోమనాథునితో సమకాలి కుఁడు. సంగనామాత్యునిగురువును సోమనాథుఁ డెఱిగియుండును. కావున నాతనిపేరు నుదాహరించుటలో సోమనాథుఁడు పొరబాటు పడియుండఁడు. బసవనతండ్రిపేరును జెప్పుటలోనే పొరబాటు జరిగి యుండును. అతఁడు మండెగ మాదిరాజు కాఁడు, ఆపక్షములో డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుపంతులుగారు సూచించినట్లు (మల్లికార్జునపండితారాధ్యుని చరిత్రమును జూడుఁడు.) మనగోలి ప్రభువు మాది రాజనియు, బసవనితండ్రి కాశ్యపగోత్రుఁడగు చంద్ర మసుఁ డనియుఁ దలంచుటయే సమంజసము.

బసవపురాణమున నింకొకమాదిరాజు కలను. ఇతఁ డేడు వందలసంవత్సరములు జీవించినవాఁడు. బసవన కళ్యాణనగరమునకు వచ్చునప్పటి కీతని కాటువందల యేబది యేండ్లుండె నట! బసవన

లింగైక్య నందునప్పటి కీతఁడు జీవించియుండెను. మల్లికార్జున పండితుఁడు శివతత్త్వసారమును రచించునాఁటి కీతఁడు లింగైక్యము నంది నట్లీక్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

క. “భూతలమున నిది యెంతయు

నూతన మనిపొగడ నేడునూ తేండ్లుమనం

డే తనరుభక్తిఁ ద్రిపురా

రాతీ! సకలేశుమాదిరాజయ్యశివా!”.

ఇట్టి కథలనుబట్టి కాలనిర్ణయము సేయఁజాలము.

వృషాధిపశతకము:—“బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా” యనుమకుటముతో, ౧౦౮ చంపఁగోత్పలమాలలు గల యీ శతకమునందు బసవేశ్వరునిలీలలు వర్ణింపఁబడినవి. నందీశ్వరుడే బసవేశ్వరుఁడుగా నవతరించె నని యాకాలమునాఁటి శైవుల నమ్మకము. ఈశతకమునందు, బసవేశ్వరుని యద్భుతమహిమలు విశేషముగాఁ దెలుపఁబడినవి. కవినామమును దెలుపుపద్యమును, సంస్కృతాంధ్రకర్ణాటద్రావిడార్యాది భాషలయం దీతనికిపాండిత్యముగలదని తెలుపుట కాయాభాషలలో రచించినపద్యముల సీక్రింద నుదాహరించుచున్నాఁడను.

చ. అకుటిలలింగజంగమసమగ్రదయాకలితప్రసాది పా

లకురికిసోమనాథుఁ డతిలౌల్యమునన్ బసవన్న దండనా

యకునకు నొప్ప నీశతక మర్పణ చేసె ధర్మ బరించువా

రికి వినువారికిఁ గలుగు శ్రీయును నాయుపుభుక్తిముక్తియున్.

ఉ. హృన్నలినేస్మరామి భవదీయపదద్వితయం భవాటన

స్విన్నతనుశ్రమాపమా మశేషజగత్ప్రణతగ మదీశని

ష్పన్నదయానిధే యనుచు సంస్కృతభాష నుతీంతునిన్ను వి

ద్యన్నత నామధేయ! బసవా!

చ. వరమనె యన్నయాం డవనె పన్నగ తానెయనాథనాథ నే
పెరియవనే పుళిందవనె పేరుడయానె పిరానె యప్ప నే
తరిమురి యయ్యనే యనుచు ద్రావిడభాష నుతింతు మన్ననో
వరకరుణా విధేయ బసవా! ౫౬

చ. హసుళెయ రెన్న రక్షిసువు దారయలె న్నవసీత నెందు మ
న్నిసువుదు నిమ్మడిం గెరగ నిమ్మప్రసాదియె నిమ్మదాత్యవే
కసి గతి యంచు భక్తి నినుఁ గన్నడభాష నుతింతు వడ్డుణ
శ్వసన పురాత నాత్మబసవా! ౫౭

ఉ. దేవపరీతు మ్మీచ గురు దేవ మణూనుత రీతు తుమ్మీచగో
సావిత రీతుమ్మీచతు మచాచప్రసాద చమ్మీకృపాకరా
హేవరదా యటంచు నుతియించెద నిన్నున నారెభాష దే
వా వినుతార్యలీల బసవా! ౫౮

ఉ. వాయువు నొందు యీవిగతవావ అమాపరహం బభౌ మహా
న్యాయవిధేయ మీశతరియన్యన బాణుకళాభిదంచువా
ద్దేయ మణిప్రవాళమునఁ దెల్లము నిన్ను నలంకరింతు దే
వాయమిబృందవంద్యబసవా! ౬౦

ఉ. బిజ్జలు నర్థమంతయును బ్రీతిగ జంగమకోటి కిచ్చె నా
నజ్జగతీశ్వరుం డడుగ నక్షయబండరువాక్షణంబులో
నిజ్జగమెల్లఁ జోద్యపడి నిచ్చినలింగ సదర్థనమవి
ద్వజ్జన నీపె దిక్కు బసవా! ౬౨

చెన్నమల్లు సీసములు:—

“సోమనాథకవి జీవసమాధి కేఁగుచు భూబలమున శేర్పరచివ
ముప్పదిరెండు మెట్లనుదిగ నెంది యొకమెట్టు దిగునప్పడొక పద్యము
చొప్పున ముప్పదిరెండు పద్యములు రచించినటుల శైవులుకొండలు
చెప్పుచున్నారు. కొందఱిది సంశయమనుచున్నారు. సోమనాథకవి
సిద్ధిపొందిన స్థలము కర్ణాటక దేశమందలి కలికేమనుగ్రామము. సిద్ధి

పొందినచోట నొకశివాలయముఁ గట్టి శివభక్తులు పూజాదికములు
నుత్సవములు సలుపుచున్నారు. సోమనాథుని చెన్నమల్లుసీసము
లచటియుత్సవాదులలో నేటికిఁ బ్రచారముతో నున్నవఁట. అందలి
పద్యమొక్కటి మచ్చున కిచ్చుచున్నాడను.

నీ. కరమర్థి నీకు శృంగారంబుగాఁ బూజ
సేయుదుఁ గాని యాశింప ఫలము
వేడుకతోడుత విభవార్థముగ నుతురో
సేయుదుఁగాని యాశింప మెప్పు
తగిలి నీకు సుఖార్థముగఁబదార్థార్థుణ
సేయుదుఁగాని యాశింప రుచుల
లాలితంబుగ నీకు లీలార్థముగ భక్తి
సేయుదుఁగాని యాశింప ముక్తి

తే. నీవు పూజాఫలార్థి వేనిష్ఫలార్థి
నీవు క్షీర్తిప్రియుండవే నిష్క్రియుండ
సకలసుఖభోగి వీవే ప్రసాదముక్తి
సన్నిహితుడను నీబంటుఁ జెన్నమల్లు.

౧౫

బసవేశ్వరునకు మేనల్లుఁడైన చెన్నబసవనిపేరిట నీచెన్నమల్లు
సీసములను సోమనాథకవి రచించెను.

అనుభవసారము:—ఇది ౨౩౪ పద్యములు గల యొకచిన్న
పుస్తకము. ఇందు శివునిపై భక్తిగలిగియుండుట ముఖ్య మనియు
నందుమూలమున నిహపరములలో మేలుసమకూరు ననియుఁ దెలుపఁ
బడినది. మచ్చున కొక్క పద్యము నుదాహరించెదను.

శా. ఆలస్యంబు మనోవికల్పమును నాత్మద్వైతమున్ సత్ప్రియా
కాలాతిక్రమమున్ జడత్వము నహంకారంబు సంసారలీ
లాలోలత్వము సంచలిత్వము ధురాలాపంబులున్ గూడునే
తొలింగార్చనసేయుభక్తునకు నుద్యద్భక్తచింతామణి. ౧౬౪

సోమనాథకవి శ్రీశైల ప్రాంతమునఁ గొన్నిదినంబులుండి
“మల్లమదేవపురాణ” మను ద్విపదగ్రంథమును రచించె నని
చెప్పుచున్నారు. కాని యాగ్రంథము నాకు లభింపవలెనను
గూర్చి యేమియు వ్రాయఁజాలకున్నాఁడను.

పండితారాధ్య చరిత్రము—

మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని చారిత్రమును బ్రధానముగాఁ
జేసి శైవమతధర్మములను విశేషముగా నిందుఁ బ్రతిపాదించెను.
దీనిని గురురాజకవి సంస్కృతీకరించెను. శ్రీనాథమహాకవి దీని పద్య
కావ్యముగా రచించెను. కాని యది యిప్పుడు లభించుటలేదు. బస
వపురాణముకంటెఁ గవితాసౌందర్యమిం దధికముగాఁ గన్పట్టు
చున్నది. పండితారాధ్య చరిత్రమునందీకవి శ్రీశైలమున భక్తులు
పాడుకొను గేయములను సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాటమహారాష్ట్ర తమిళ
భాషలలో రచించి తనభాషావైరుష్యమును వెల్లడించియున్నాఁడు.

“కావున నీవింకఁ గావు సాంఖ్యుడవు
వావిరి చార్వాకవాదివి గాని
వేదవిరుద్ధమై వెలయుచార్వాక
వాదినీకర్త సంపాద వినుము
దేహంబు యాత్మగా కూహింప వేర
దేహంబులో నాత్మ తెల్ల మున్నదియె
తనువునం దొకచోట తరిగి చూచినను
తనువులో వేర తోచునే యాత్మరూపు
యేను నల్లనివాడ నెట్టనివాడ
యే నిడ్డవాడను నేకుర్చువాడ
ననునెడ నొడలికి నాత్మకొక్కింత
యును భేదమారయ నున్నదెచూడ

నోగిభూజలాగ్ని వాయుప్రభూతంబు
 లగుచతుర్విధ పరమాణువు లొడలు
 నయ్యె డల్లరిభస్మ మైననుబుట్టఁ
 డెయ్యెడ నటుగాన నిలఁ జావు ముక్తి
 గాన వచ్చినయవి గలవు తథ్యంబు
 గానంగరానివి కలుగ వెయ్యెడలఁ
 గరము సుఖంబు స్వర్గంబు దుఃఖంబు
 నరకంబు మరిలేదు పరలోక మనఁగఁ
 బ్రాపించు మతిపుణ్యపాపము లేవు
 యేపార నిజ్జగం బంతయు మిథ్య
 గావున నుత్పత్తిక ర్తయులేదు
 దైవం బనఁగ మోక్షదాతయు లేడు
 ననియె దేనియు విను మాగమవిబుధ
 జనవిరుద్ధుడ వగుచార్యాకవాది

—:వాదప్రకరణము చార్యాక వాదము:—

ఈపండితారాధ్య చరిత్రమున శివభక్తులకథ లనేకములు
 చెప్పఁబడియున్నవి. ఈశివభక్తులందఱును పురాణపుష్కలుకారు.
 బసవానారాధ్యుని కించుక పూర్వులును బసవనతో సమకాలికులును,
 బసవనకును సోమనాథునకు నడుమను నున్నవారై యున్నారు.
 ఆకాలమునాఁటి రాజులయొక్కయుఁ బ్రసిద్ధపురుషుల యొక్కయు
 బేరులిందుఁ గానవచ్చుచుండును. జాగ్రత్తగఁ బరిశీలించినచోఁ జారి
 త్రమున కుపయోగించు సంశయములు కొన్ని లభింపవచ్చును.

బసవోదాహరణము:— ఎనిమిది వృత్తములును, నెనిమిది
 కళికలు, నెనిమిది యుత్కళికలు, నెనిమిది విభక్తులతో రచించిన
 నది యుదాహరణ మనిసించుకొనును. ఉదాహరణములను రచించిన
 త్రిపురాంతకాదికవులు మఱికొందఱుకలరు. ఉదాహరణ రచయిత

లలో సోమనాథకవియే మొదటివాడు. ఇతని యుదాహరణము నుండి పంచమీవిభక్తి యందున్నవృత్తముల నిట నుదాహరించు చున్నాడను. బసవనారాధ్యుని మహిమయే యందు వర్ణింపఁబడుట వలన దీనికి బసవోదాహరణ మను పేరువచ్చినది. సంస్కృతమునఁ గూడ నొకబసవోదాహరణము నీతఁడు రచించియుండెను.

చ. పొసపరిపోరుదూషకుల పొం గణగించి వధించి మించి య
వ్విసము ప్రసాదియై యనుభవించి జగంబుల నెల్లమించి పెం
పెనఁగఁగఁ జేజరిల్లెడు మహిష్టయశోనిధి గాన యెప్పుడు
బసవనందండనాథువలనఁ భజియింతుఁ బ్రసాదసౌఖ్యముల్.

కళిక:- పెండియును జగదేకవీరసత్తమువలన
బండ్లారు సత్పండితోత్తమువలన
వీరమాహేశ్వరాస్వీతవర్తనువలన
ఘోరసంసారసంగిభోక్తనువలన
సుకృతదుష్కృతశుభాశుభవితూరగువలన
సకలనిష్కల తత్త్వసౌఖ్యపారగువలన
నాదవిద్యాసుధార్ణవవిహారునివలన
ఆదియుషభేంద్రాపరావతారునివలన

ఉత్కళిక:- సారజీవన్ముక్తికారణం బగుభక్తి
చేకూరుసమ్మత మేకలింగవ్రతము
త్రోవఁ బొండని పనుప దైవజ్ఞులను మనుష
నోభుధీరునివలనఁ బాపహరునివలన.

ఈసోమనాథకవి రచించిన చిన్నగ్రంథములను శ్రీబండ్లారు తమ్మయ్యగారు సేకరించి ఆంధ్రప్రతిక సంవత్సరాది సంచికలలోఁ బ్రకటించియున్నారు. సోమనాథునికవిత్వశైలి తెలియుటకై వాని నుండి కొన్ని భాగముల నిటనుదాహరించెదను.

బసవరగడ. ఇది ౧౦౮ పాదములు గలది.

“అధిగతప్రమథగణాప - రావతారశరణుబసవ
విధినిషేధపుణ్యపాప - విసరదూరశరణుబసవ
వినుతకలియుగప్రసన్న - వీరభద్రశరణుబసవ
- అనవరతకటాక్షచిరద - యాసముద్రశరణుబసవ

అక్షరాంకపద్యములు:— ప్రతియక్షరమున కొక్కొకపద్యము
చొప్పున నక్షరస్వరూపుడగు పరమేశ్వరుని నుతింపుచు, సంస్కృత
పదజాలముతోఁ గన్నడభాషయందు రిచియించియున్నాఁడు. మచ్చు
నకు రెండుపద్యములు నిచ్చుచున్నాఁడను. ఇట్లే అక్షరాంకగద్యమును
గూడ సీతఁడు విరచించెను. అచ్చులు ౧౬ కి ఒక్కపద్యమునుతక్కిన
వాని కక్షరమున కొక్కటియు మొత్తము 3౮ పద్యములు:

చ, చతుర కళావిధిజ్ఞ, చతురాగమవేద్య, చతుర్ముఖాచ్యుతా
ర్చిత చతుర్వార్ధసేవిత, చతుర్దశలోకహృదంతరంగ, చ
ర్చితసతతోపలాలన, చరాచరలింగనిజాంగ, చక్షురు
ద్గతరవిచంద్రమోనల, చకారనుతం, బసవేశ ! పాహిమాం.

చ. భవ, భసితాంగ, భర్గ, భగవద్గుణ భక్తభటార్చిపున
ర్భవపద, భర్మవీర్య, భరితాఖిలలోక, భయాపహర్త, భ
క్తవివశ, భక్తిభావ, భవర్జిత, భావభవప్రభావిభా
భవసుఖదుఃఖదూరగ, భకారనుతం, బసవేశ, పాహిమాం.

కన్నడభాషలో నాంధ్రమునందువలె పద్యములకు యతిలేదు.

సమస్కారగద్య:—౧౦౮ చరణములకలది

త్రిజగదవన నైపుణ్యాయనమో
రజతరుచిరలావణ్యాయనమః
ప్రోత్సారిత కార్పణ్యాయనమో
హృత్సముదిత కారుణ్యాయనమః

శ్రుతినాదామృత కుంభాయనమో
గతగర్వావప్తంభాయనమః

—: ఈకవిచారిత్రమున వివాదాంశములు నాలుగు:—

మొదటిది ఇతనిజన్మస్థానము. రెండవది గృహనామము.
మూడవది కులము. నాల్గవది కాలము.

—: జన్మస్థానము:—

ఇతని జన్మస్థానము నైజామురాష్ట్రమందలి పాలకురికి యను గ్రామ మని యనేకులు తలంచుచున్నారు. శ్రీచిలుకూరి నారాయణ రావుగారు సోమనాథుని జన్మస్థానము మైసూరురాష్ట్రమందలి పాలకురికియను గ్రామమనియు కన్నడభాషయందలి ‘హ’ యను సత్తర మాంధ్రమున “పా” యని యుచ్చరించెదరనియు నందుచే నది పాలకురికి యయ్యెననియు, సోమనాథుడు హాలకురికియందు జన్మించెననియు, నిజాముదేశములో ‘పాలకుర్తి’ యను గ్రామమే గాని ‘పాలకురికి’ యనునది లేదనియు వ్రాసియుండిరి. పాలకుర్తి వరంగల్లునకు డెబ్బదిమైళ్ళదూరములోనున్నదట! పాలకుర్తియే పాల్కురికియని కొందఱియభిప్రాయము. మైసూరురాష్ట్రములో పాలకురికి యను గ్రామమున్నట్లు పూర్వపు శాసనములవలన. గన్పట్టుచున్నది. నిజామురాష్ట్రమందలి పాలకుర్తికట్టి నిదర్శనములులేవు. సోమనాథుని జన్మస్థానము పాలకుర్తియైనచో నతడు తనయింటిపేరును పాలకుర్తి యనిచెప్పకొనక పాల్కురికి యనిచెప్పకొనడు. అందుచే నారాయణరావుగారు వ్రాసినదియే సత్యమని తోచుచున్నది. నిజామురాష్ట్రమందలి పాలకుర్తి, సోమనాథకవి కాలమునందుగాని యంతకుఁ బూర్వముగాని పాలకురికి యని వాడఁబడినట్లు సాక్ష్యములభించుచో శ్రీనారాయణరావు పంతులుగారి వాదమును ద్రోసివేయవచ్చును. ఈసోమనాథకవి నిజామురాష్ట్రమందలి పాలకుర్తియందు నివసించి

యందుండెనని నిశ్చయించుటకు గ్రంథస్థములయిన యాకాలమునాఁటి యాధారములు నాకు లభింపలేదు. ఇతఁడు పాలకునికి నివాసుఁడని యాతని తరువాతికవులు కొందఱు గ్రంథస్థము చేసియున్నారు. నిజామురాష్ట్రమందలి పాలకు ర్తియే యితనిజన్మస్థానమని బహుజనశ్రుతి కలదు. ఈతని గృహనామమును బట్టియు సీతఁడు నిజామురాష్ట్రము నందు మతవ్యాప్తిగావించుటను బట్టియు, నిజామురాష్ట్రమున బాలకు ర్తియుండుటను బట్టియు, సీపాలకుర్తియే పాలకునికి యనిభావించి, తరువాతి వారీతని నివాసస్థానము పాలకు ర్తియని తలంచియుండురని చెప్పుటకుఁగూడ నవకాశముకలదు. పాలకు ర్తియందు సోమనాథేశ్వరునియాలయమున్నదనియు, నా పేరే యీకవి నామ మనియు, గొందఱనుచున్నారు. కాని యంతమాత్రమునఁ బాలకు ర్తిని బాలకునికి యని నిర్ణయింపఁజాలము.

ఆసోమనాథాలయ మీకవి సమాధిపై నిర్మింపఁబడినదే యని కుంద అనుచున్నాడు కాని యితఁడు మైసూరురాష్ట్రమందలి కలికే మనుగ్రామమున సమాధిగతుఁ డయ్యెనని పిడుప ర్తిసోమన చెప్పి యుండుటచే నీకథ సత్యమయినదికాదు. దీనినిబట్టి పాలకు ర్తి యీతని జన్మస్థాన మని చెప్పవలనుపడదు. ఇతఁడు పాలకునికియండు జన్మించినను పాలకు ర్తియందు జన్మించినను మైసూరు నిజామురాష్ట్రములలో మతవ్యాప్తికై తనజీవితమును గడిపెననియు, మైసూరురాష్ట్రమున సమాధిస్థుఁడయ్యె ననుటయు మాత్రమునిశ్చయము. బహువ్రతరమైన యాధారము లభించువఱకు సీతనిజన్మస్థానము మైసూరు రాష్ట్రమందలి తుముకూరు తాలూకాలోని పాలకునికియనియే నిశ్చయిం తము. ఇతఁడు శ్రీశైలప్రాంతమున విశేషకాలమునివసించి యచ్చటనే గ్రంథరచనము గావించినట్లు కన్పట్టుచున్నది. కిట్టెలుపండితుఁ డీతనిజన్మస్థానము మహారాష్ట్ర దేశ మని వ్రాసియుండెను.

—ఇ త ని గృహ నా మ ము:—

ఈతనియింటిపేరు పాలకురికివారని. చిరకాలమునుండి చెప్పుచున్నారు. ఇది యీతనిజన్మస్థానమును బట్టి వచ్చినదని పలువురి యభిప్రాయము. అది సత్యమనితలంచుట కూడ సహజమే. కాని పాలకురికివాసులందఱును పాలకురికివారు కా నక్కఱలేదు. ఇతఁడు పాలకురికి యందున్నంతమాత్రమున నీతనిగృహనామము పాలకురికి యని నిర్దిష్టము చేయరాదు. ఇతరాధారములచే నీతనియింటిపేరు పాలకురికి యని ధృవపడినప్పుడీతనిజన్మస్థానమునుబట్టి యాపేరు వచ్చియుండునని తలంచుటకు మాత్రమే యదితోడుపడును. ఈతని జన్మస్థానము పాలకురికియగుటచే నన్యదేశములో నీతనిని పాలకురికి సోమన్న యని వ్యవహరించి రని తలచుటకూడ సహజము. ఇతని సమకాలికు లీతనిగృహనామము నెట్లువాడియున్నారో తెలిసికొనుటకుఁ దగినయాధారములు లేవు. సోమనాథునకుఁ బుత్రప్రాప్తాది సంతతి గాని దాయాదులుగాని యున్నారని చెప్పుటఁగూడ నాధారములు లేవు. ఆతనికిఁ దరువాతివారు పాలకురికి సోమనార్యుఁ డనియేయితినిని బిలువఁజొచ్చిరి. వారట్లు వ్రాయుట మూలమున వారు స్వయముగా నీతనిగృహనామము నెఱింగియున్నారని తలంప వీలు లేదు. వాడుకనుబట్టి వారట్లు వ్రాసియుందురు, దీనినిబట్టి యీతనిగృహ నామవిచారణలో సోమనాథునిగ్రంథములు దక్క జేయుసాక్ష్యము లేదని తేలుచున్నది. ఇక సోమనాథునిగ్రంథములేమి చెప్పుచున్నవో చూతము.

నవిఁ బాల్కురికి సోమనాథుఁ డనంగ

వెలసినవాడ నిర్మలచరిత్రుండ.”

—బసవపురాణము

చ. అకుటిల లింగజంగమ సమగ్రదయాకలిత ప్రసాది పా
లకురికి సోమనాథుఁ డతితాల్మమునకా బసవన్నదండనా
యకునకు నొప్ప నీశతక మర్చణచేసె

—వృషాధిపశతకము.

క. అనయము బాలకురికి సో

మనాథుండను బరగువాడ

—అనుభవసారము.

“నవిబాల్కురి సోమనాథుడనంగ

వెలయువాడను జతుర్వేదపారగుడ”

“సుకృతాత్మ పాలకురికి సోమనాథ

సుకవి ప్రణీతభాసుర తరదండ”

—పండితారాధ్య చరిత్రము.

ఇంక ననేక గ్రంథములలో నీతడిట్లే పాలకురికి సోమనాథుండ నని వ్రాసికొని యున్నాడు.

ఇన్ని గ్రంథములలో నిల్లు తాను పాలకురికి సోమనాథుండనని స్పష్టముగాఁ జెప్పకొనియుండఁగా నిఁకసంశయమేల కలుగవలయునని ప్రశ్నింతురేమో! ఇతఁడు వీరశైవాచారపరాయణులలో నగ్రగణ్యుడు. తన పూర్వవృత్తాంతమును జెప్పకొనుట కిష్టపడనివాఁడు. తన గృహనామమును గూడఁ జెప్పట కిష్టములేనివాఁడై తన నామమునకు ముందుఁ దన గ్రామనామమును జేర్చి యితరులువాడినట్లు పాలకురికి సోమన్ననని చెప్పియున్నాడేమో యని సంశయము కలుగుచున్నది. దీనికి తోడితని గ్రంథముల యందెచ్చటఁ జూచినను పాలకురికి చరితమున జన్మములొందిననిసూచించెడి “వంశ” “అన్వయ” “కుల” ఇత్యాది శబ్దములను బ్రయోగింపక “పాల్కురికి సోమనాథుడనంగ వెలసినవాడ” పాలకురికి సోమనాథుడనఁ బలుకువాడ “పాల్కురి సోమనాథుడనంగ వెలయువాడ” అని చెప్పియున్నాడు. దీనినిబట్టి యీతఁడు “పాలకురికి” నుండివచ్చినవాఁడగుటచేఁ బ్రజలు పాలకురికి సోమన్నయని వాడఁజొచ్చిరనియు, దన గృహనామమును జెప్పనివ్వములేని వీరశైవుడగుటఁ ప్రజలనిన రీతిగనే ‘పాలకురికి’ యని యీతఁడును వ్రాసికొని యుండెనేమో! యనియు

సంశయము కలుగుచున్నది. కాని యింతమాత్రముచేఁ బాలకునికి శబ్దము గ్రామనామమేగాని గృహనామము కాదని నిర్ధారణము చేయుటకువీలులేదు. ఈవిషయమునఁ జరిత్రకారులింకను బరిశీధింప వలసియున్నదని నాయభిప్రాయము. నిజామురాష్ట్రమున భాషాచారి త్రక విషయములలో నెక్కువపరిశోధనలు సలిపిన శేషాద్రిరమణ కవులీతఁడు కొండిన్యసగోత్రులగు డత్తమరాజు వారను నియోగి బ్రాహ్మణవంశమున జనించినవాడనియు, శిఖాయజ్ఞోపవీతములను విడనాడి జంగములలోఁగలిసిపోయి నట్లాయుత్తమ రాజవంశీయుల వలన వింటిమనియు వ్రాసియున్నారు. అటువందల సంవత్సరముల క్రిందట జరిగిన యీవిషయము నిప్పటివారు చెప్పెడిమాటలనుబట్టి నిర్ణయించితిమేని యందుఁ బ్రమాదము గలుగవచ్చును. కావున నీ విషయమిదమిత్థమని నిర్ణయింప వీలులేదు. భావిపరిశోధకుల కుపకరించునను నుద్దేశముతో నీ వాక్యముల నిందుఁజేర్చితిని.

—: ఇతని కులము :—

ఇతఁ నీసోమనాథుని కుల కాలములనుగూర్చి చర్చింపవలసి యున్నది. ఈవిషయమున ననేకప్రతికలలోను గ్రంథపీఠికలలోను గ్రంథములలోను పలుమారులు చర్చలు జరిగియున్నవి. అందు ముఖ్యపాత్రమును గైకొనినవారు శ్రీబండారు తమ్మయ్యగారు. సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు గాఁడనియు జంగముఁడనియు నతఁడు మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలములోను, గణపతిదేవుని కాలము లోను నున్నవాఁడనియు నాయన వాదము. బ్ర. శ్రీ. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలువారు సోమనాథుఁడు వేదవేదాంగ విదుఁడైన బ్రాహ్మణుఁడనియు, బ్ర. శ్రీ. కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులు గారీతఁడారాధ్య బ్రాహ్మణుఁడనియు వ్రాసియున్నారు. కాలవిషయమున వీరుమువ్వరు నేకాభిప్రాయులైరి. కాని బ్ర. శ్రీ. మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారును, చిలుకూరి నారాయణరావుపంతులుగారును

ఈసోమనాథకవి ద్వితీయప్రతాపగుడుని కాలములోనివాడని నిర్ణయించిరి. ఈవిషయమున నేనేమి వ్రాసినను, బైఠె జెప్పినవారు వ్రాసినవ్రాతలలోని ముఖ్యాంశములేయగును. అయినను జరిత్రకారుల కిందుఁ జర్చితచర్చణ దోషములేదు.

ఈసోమనాథుడిప్పుడుజంగములని దేశములోవాడుకలోనున్న జంగమశాఖవాడుగాక గురుపదస్థులై మతస్థులని మాహేశ్వరులని వ్యవహరింపబడుచుండి పంచాచార్యుల సాంప్రదాయమునకుఁ జెంది నట్టి సహజవీరశైవజంగమశాఖలో జన్మించినవాఁ డనియు, నట్టి వీరశైవులు వృష, నంది, భృంగి, వీర, సుంద యను నైమ గోత్రములతో వ్యవహరింపఁబడుదురనియు నందీసోమనాథుఁడు భృంగి గోత్రజుడనియు, జన్మముచేతనే జంగముఁడనియు, శ్రీతమ్మయ్య గారివాడము. సోమనాథుఁడు మొదట మఱియొక కులమున జన్మించి పిమ్మట జంగముఁ డయ్యెననువాదమును వీరంగీకరింపరు. సోమనాథుని తల్లిదండ్రులు మొదట జంగమేతరులై, పిమ్మట వీరశైవ దీక్షను గైకొని జంగములై రను వాదమును గూడ వీరంగీకరింపరు.

సోమనాథుఁడు బసవపురాణమునఁ దనతండ్రి విష్ణురామదేవుఁ డనియుఁ దల్లి శ్రియాదేవి యనియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. జంగములు విష్ణువనియు, లక్ష్మీయనియుఁ బేర్లు పెట్టుకొనరు. అందు విశేషించి పీఠస్తుల శాఖలోనివారై వీరశైవ ధర్మముల నక్షరశః ఆచరించు వారిట్టి పేరులను బెట్టుకొనుట యసంభవము. వైష్ణవనామములను విని నంతనే “శివ. శివ.” యని చెవులలో వ్రేళ్ళ నుంచుకొనువారిట్టి నామములను ధరించెద రనుట కెంతమాత్రము నవకాశము లేదు. విష్ణురామదేవ, శ్రీ శబ్దములకు శివపరము లైనయర్థములు లున్న వనియో, పొరుగువురును సోమనాథుని తల్లిదండ్రులు కారనియో,

జంగములలో, నట్టిపేరు లుంచుకొనుట కల దనియో యెవరైన సమాధానము చెప్పజూచెదరేమో !

విష్ణు, రామ, శ్రీ శబ్దములకు వ్యుత్పత్త్యర్థములను గైకొని త్రిప్పి త్రిప్పి వానికి శైవపరము లగునర్థము లున్నవని సాధించిన సాధింపవచ్చును. కాని సోమనాథుని పితామహమాతామహులు, సహజజంగములై (వీరశైవులుగా నున్నవారు, తమసంతానమునకుఁ బేరు లుంచునప్పుడు సామాన్యముగాఁ జూచినచో, దమమతమునకు విరుద్ధములుగాఁగ న్పడునట్టియు, శాస్త్రార్థముచే సాధింపనగునట్టియు, నామముల నెన్నుకొనిరనుట విశ్వాసార్హమైన విషయము కాదు. కావున సోమనాథుని పితామహమాతామహులు గాని, విష్ణురామ దేవ శ్రియాదేవులు గాని, వీరశైవదీక్ష నందిన సహజ జంగములు కారనితలంచుట సమంజసము. తమకొమరునకు శివపరమైన పేరుంచి సంతమాత్రమున విష్ణురామ శ్రియాదేవులను వీరశైవు లని తలంప రాదు. శ్రీతమ్మయ్యగారు ౧౯౨౨ సంవత్సరము ఆంధ్రప్రతిక సంవత్సరాదిసంచికలోను, మఱికొన్ని వ్యాసములలోను విష్ణురామ దేవశ్రియాదేవులు సోమనాథునితండ్రియు, దల్లియునని యంగీకరించి యున్నారు. కాని జంగములలో నిట్టి పేర్లుండునాయని వారు శంకిం పనులేదు. దానికి సమాధాన మీయనులేదు. పండితారాధ్య చరిత్రములో “మును బసవపురాణమున నెన్నఁబడిన పెనుపారుజనులకుఁ బెంపుడుకొడుక” అని సోమనాథుఁడే చెప్పియున్నాడు. కావున నాతఁడు విష్ణురామ శ్రియాదేవులకుఁ బెంపుడుకొడుకు గాని కన్న కొడుకు కాఁడని కొందఁ జనుచున్నారు. ఉమామహేశ్వరులు తలిదండ్రు లనుకొనువానికి విష్ణురామశ్రియాదేవులు పెంపుడుతలిదండ్రు లగుదురు గాని మఱి యేమగుదురు ! ఈభావముతోనే సోమనాథుఁడట్లు వ్రాసెనే కాని, కన్నతలిదండ్రులు వేఱుగా నున్నారనియు, పెంపుడుతలిదండ్రుల యొద్దఁదానుపెరిగితినియుఁజెప్పు నుద్దేశముతో

నట్లు వ్రాసెనని తలంపరాదు. జంగముఁడుగా బుట్టి, యాతలిదండ్రులు పసితనమునఁ బోవుటచేతనో మఱియేకారణముననో జంగములు కాని భవులయింటఁ జెరిగితి నని చెప్పఁ దలచుకొని సోమనాథుఁ డట్లు వ్రాసె ననుట హాస్యాస్పద మగును.

ఇక సహజజంగము లగువీరశైవులలో విష్ణునామ ముంచు కొనువా రాకాలమున నుండెడివారని వాదించువా రావిషయమును ససాక్ష్యముగా ఋజువు చేయవలసియుండును. అట్టివారెవరైన నొక రిద్దరున్నారనినను వారు వీరశైవధర్మమును విడనాడి జంగములు గానుండక వేఱుమతమును గైకొనినవారనిచెప్పవలసి వచ్చును. వీర శైవులలో ఏకోరామ, సిద్ధరామ, ఏకాంతరామ, శ్రీపతి, శ్రీగిరి, ఇత్యాదినామము లున్నమాట నిశ్చయమే. కాని వారు జన్మతః జంగము లని సిద్ధాంత మగువఱకు వారివాదమునందు సత్యమున్న దని నిశ్చయింపరాదు.

సోమనాథుఁడు, జన్మతః జంగముఁడు కాఁడని యాతని తలి దండ్రులనామములే వేసోళ్ళు జాటుచున్నవి. ఆతఁడు జంగముఁడు కాఁడనుట కీవిషయ మొక్కటియే చాలును.

ఇకసోమనాథకవి జన్మతః జంగముఁడని శ్రీబండ్ారుతమ్మయ్య గారు విశ్వసించుటకుఁ గలకారణములను గూర్చి యోచింతము. అవి యనుభవసారమునఁ దనినుగూర్చిచెప్పకొనినప్పుడు సోమనాథుఁడు “భృంగిరిటి గోత్రుఁడను గురులింగతనూజంశ” ననిచెప్పకొనుటయు నీతనిప్రశిష్యుఁడగుపిడుపర్తి సోమనాథకవి “భృంగిరిటిగోత్రసంభవ!” యని తనపద్యబసవపురాణమున సోమనాథుని సంబోధించుటయు నై యున్నది. పీఠస్థులగు జంగములలోఁ దక్క నిట్టి గోత్రము లుండ వనియు, నందుచే సోమనాథుని జంగమునిగా నెంచవలయు ననియుఁ శ్రీతమ్మయ్యగారి యభిప్రాయము. అనుభవసారక ర్తకును పిడుపర్తి

సోమనాథునకును నడుమ దాదాపు రెండువందల సంవత్సరములు కాలవ్యవధి యున్నది. సోమనాథుని కులగోత్రములను పిడపర్తి సోమనాథుడు స్వయముగా నెఱిగియున్నవాడు కాదు. అనుభవసారమును జదివియో, ఇతరులవలన వినియో యాతడు తనపద్య బసవ పురాణమున “భృంగిరిటిగోత్ర సంభవ” అని వ్రాసియుండును. కావున దానినిగూర్చి ప్రత్యేకముగ మనము యోచింపనక్కరలేదు. ఇంక సోమనాథుడు స్వయముగాఁ జెప్పుకొనిన యనుభవసార మందలి “భృంగిరిటి గోత్రజాడను అనువాక్యమే శ్రీతమ్మయ్య గారి వాదమునకు ప్రధానాధారము. “భృంగిరిటి గోత్రుడను” అను వాక్యములోఁ దుద నున్న “ను” యను యక్షరమునకు బడులుగా “గు” యుండవలయుననియుఁ దరువాతిపాదములలో “తనూజుండ” “కులీనుండ” “చరితుండ” “ప్రాణుండక” అని స్వపరములైన పదము లుండుటచే, నీప్రథమపాదమునఁగూడ నట్లే యుండవలయునని విలేఖకులెవరో “గోత్రుడను” అని సవరించియుండు రనియు, సోమనాథునిగురువగు గురులింగముయొక్కగోత్రము భృంగిరిటిగోత్రమని కవి యీపద్యమునఁ జెప్పియుండుననియు నాయభిప్రాయము. “భృంగిరిటిగోత్రుడగు గురులింగతనూజుండ శివకులీనుండ” నని సోమనాథుడు చెప్పియుండఁగా విలేఖకుని సవరణతోఁ గూడినప్రతిని జదివియుండుటచే పిడపర్తి సోమనాథకవి తన పద్యబసవపురాణకృతి పతి యగు పాలకురికి సోమనాథుని “భృంగిరిటిగోత్రసంభవ” యని సంబోధించియుండుననియు మనము తలంపవలసియున్నది.

సోమనాథుఁ డభినవసారమున వీరశైవులు తమకులగోత్రములను జెప్పుకొనుట పాపహేతువని యుద్ఘాటించి యుండుటచేతను, దాను రచించిన యేగ్గింఘమునందును దనగోత్రమును జెప్పియుండక పోవుట వలనను, బసవపురాణమున బసవనగోత్రుండ నని వ్రాసికొని యున్నందునను, ననుభవసారమునఁ జెప్పిన దాతనిగురువుగోత్రమే కాని యాతనిగోత్రము కాదని నిశ్చయింపఁదగియున్నది.

అనుభవసార మీతని మొదటిగ్రంథ మగుటచే, నిందీతఁడు తనగోత్రమును దెలిపియుండె ననియు, నప్పటి కీతఁడు బసవనగ్రంథ ములను జూడలేదనియు, వానిని జదివినదరువాత బసవనయందు భక్తి యమితమై బసవపురాణమున బసవనగోత్రుఁడ నని చెప్పుకొనె ననియు, శ్రీతమ్మయ్యగారి వాదము! ఈవాదమునందు బల మున్నదని నే నంగీకరింపను. కాని యున్నయత్తురమును దీసివేసి, మఱియొక యత్తురమును జేర్చి చెప్పుటచే నావాదము నంగీకరింపక కొందఱు బసవపురాణమునందుఁ దలిదండ్రుల నామములను జెప్పినట్లే సోమ నార్యుఁడభినవసారమునఁ దనగోత్రమును జెప్పియుండె నని వాదించుట కవకాశ ముండుటవలన “భృంగిరిటిగోత్రుఁడను” అనియే సోమనాథుఁడు చెప్పియుండెనని వాదముకొఱ కంగీకరించి, దానికిఁ బ్రత్యుత్తర మీయఁబ్రయత్నించెదను.

బ్రాహ్మణకులమున జన్మించి, ఉపనయనాది బ్రాహ్మణకర్మ లను విడనాడి, జంగమునిశిష్యుడై, జంగమునిచే వీరశైవదీక్షను గైకొని జంగముఁడై పోయినవాఁడు గోత్రమును జెప్పుకొనుట కర్హుఁడగునా? లేక గోత్రశూన్యుఁడగునా? గోత్రమును జెప్పుకొనినచోఁ దనపూర్వగోత్రమును జెప్పుకొనునా లేకదీక్షా గురు కరసంస్కర్షముచేఁ బునర్జన్మము వచ్చి గురువే తండ్రియగును గావున దీక్షాగురునిగోత్రమునే తానును ధరించునా? యనుప్రశ్న లీసం దర్భమున బయలుదేరుచున్నవి వీనికుత్తరములను సంపాదించి యాచర్యును సాగింపవలసియున్నది. శ్రీతమ్మయ్యగారు వ్రాసిన యాకిందివాక్యము లీప్రశ్నల కుత్తరములుగా నున్నవి.

“అట్లు క్రొత్తగ నీమతమునఁ జేరువారికి వారిదీక్షాగురువులు పంచాచార్యపీఠములలో వేసికొని జెందుదురో యీపీఠస్థుల గోత్రాది కమే సంక్రమించును. అనఁగా శిష్యులందఱు గురులింగ తనహజలే. వారి కాగురుగోత్రమే వ్యవహరింపఁబడును. ఇది యీమతాచార

వ్యవహారము. సహజ వీరశైవులకన్ననో వారికి వంశపారంపర్యముగ వచ్చుపూర్వోదాహృతగోత్రవ్యవహారమే కలిగియుండును.

అంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక ౧౮౮౦. ౪౮ పుట.

కులగోత్రాదికము చెప్పునప్పుడు సహజవీరశైవులకును, వీరశైవదీక్షను గ్రహించిన యితరులకును భేదముండునని శ్రీతమ్మయ్య గారు చెప్పలేదు. అట్టి భేదముండునని తలంచుటకుఁ గూడ నవకాశముండదు. అట్టి భేదముండనేని వీరశైవదీక్షను గైకొనిన యితరులు జంగము లనిపించుకొనక వారిజాతి వేఱుగా నిరూపింపఁబడి నేఱుగోత్రముచే వ్యవహరింపఁబడుచుండురు. అట్టిజాతి యొకటి నేఱుగా నున్నట్లు గన్పట్టదు. కావున దీక్షను గైకొనినవారు వారిపూర్వగోత్రమును విడిచి గురుగోత్రమునే చెప్పుకొందురని నిశ్చయింపవలసియున్నది.

ఈసూత్రము ననువర్తింపఁజేసి చూచినచో “భృంగిరిటిగోత్రుఁడను” అనుపద్యము, పాలకురికి సోమనాథుని సహజజంగముఁడని నిర్ణయించుటకుఁ దోడుపడదు. అతఁడు భృంగిరిటిగోత్రునిచే దీక్షను గ్రహించి యప్పటినుండి భృంగిరిటిగోత్రముచే వ్యవహరింపఁబడుచుండినజంగమేతర జన్మఁడని తలంచుటకుఁగూడ నావాక్యమవకాశ మొసంగుచున్నది. మహాభూరవీరశైవ దీక్షాపరుడై గురులింగహస్తతనూజుడైన సోమనాథకవి తనగురుగోత్రమునే తాను చెప్పుకొనె ననితలంచుటలోఁ దప్పండదు. అపక్షములో నేను చెప్పినట్లు “భృంగిరిటిగోత్రుఁడగు” నని యున్నను “భృంగిరిటిగోత్రుఁడను” అనియున్ననునొకటియే యగును. ఈపంచాచార్యులలోభృంగిగోత్రపీఠస్థుల యాచారవ్యవహారముల ననుసరించి దీక్షను గైకొనినవాఁడ నని తెలియచేయుటయే సోమనాథుని యుద్దేశ మనియావాక్యమును బట్టి నిర్ణయించుట తప్పుకాఁజాలదు సోమనాథునిగురువు

గోత్ర మేదియో మనకుఁ దెలియను. కాని గురుశిష్యులగోత్రము లొకటియే యైయుండు నని తలంచుట న్యాయము. అట్లుకా దను వారు గురువుగోత్ర మేదియో చెప్పవలసియుండును. సోమనాథుఁడు సహజ జంగముఁడని సంశయరహితముగా నిరూపింపఁదలంచినవారు, ఆతఁడు భృంగిరిటిగోత్రు డగు సహజజంగముఁ డనియు, నాతని గురువు, సహజజంగముఁడైనను గాకపోయినను, వృషభ, సందీత్యా ద్యన్యగోత్రుఁ డనియు ససాక్ష్యముగా నిరూపింప వలసియున్నది. సోమనాథునివంటి మహానుభావుఁడు తనపూర్వాచార, మతవ్యవహారములను విడచి యన్యగోత్రునిచే దీక్షనొంది, యంతటితో నాతనినివిడిచిపెట్టి, యాతనిగోత్రము నైనఁజెప్పక మరలఁదన పూర్వ గోత్రను జెప్పకొనుచు వ్యవహరించెననుట, విశ్వసింపరానవిషయము. ఆతఁడన్యగోత్రుఁడైన గురువుచే దీక్షనొందెననుటకుఁ దగిన కారణము గన్నదీనఁగాని యావాద మంగీకార్యముకాదు. కావున నీపద్యమునుబట్టి సోమనాథకవి, కేవలము సహజజంగముఁడని నిర్ధారణము సేయరాదనియు, బసవపురాణ మందలి తలిదండులనామములనుబట్టి యీతఁడు జన్మతః జంగమేతరుఁడై , భృంగిరిటిగోత్రుఁడగువానిచే కైవదీక్షనంది, భృంగిరిటిగోత్రుఁడ నని యనుభవసారమునఁ జెప్పకొనెననియు, గురులింగహస్తతనూజాతుఁడనని చెప్పకొనినవాఁడు భృంగిరిటి గోత్రసంభవుఁడ ననిచెప్పకొనుటకు సందేహింపఁడనియు నిర్ణయించుటయేయుభయగ్రింథసమ్మతమగును. శ్రీబండ్లారు తమ్మయ్యగారి విశ్వాసమునకుఁ బ్రధానాధార మైనయీపద్యము, వారివాదమును నిర్బాధకముగా సమర్థించుట లేదు. ఇక శ్రీతమ్మయ్యగారి విశ్వాసమున కాధారములైన యితరగారణములను గూర్చి కూడ నాలోచింతము.

సోమనాథుఁడు జంగముఁడని తలంచుటకు జంగముఁడగు బెలిదేవు వేమనారాధ్యుని మనుమని శిష్యుఁడనని సోమనాథుఁడుపండితా

రాధ్యచరిత్రమునఁ జెప్పకొనుటయు, జంగములగు పిదపర్తి సోమనాథాదు లీతనిని దమకులగురువుగా వర్ణించుకొనుటయునొక కారణమని తమ్మయ్యగారు చెప్పుచున్నారు. బెలి బేవి వేమనారాధ్యుఁడు బ్రాహ్మణుఁడని యొక వాదమున్నది. పండితారాధ్యచరిత్రముననే యాతఁడు భూసురుఁ డని చెప్పఁబడినది. ఈ భూసురశబ్దమునకు సామాన్యార్థము గాకుండ యాగికముగా నర్థము చెప్పవలయు నని తమ్మయ్యగారి యభిప్రాయము. ఈ యభిప్రాయముతో నేనేకీర్తనవింశతి జాలను. అయినను, నీ వాదముభయపక్షములకును బ్రయోజనము లేనిది. వేమనారాధ్యుఁడు బ్రాహ్మణుఁడైన నేమి? జంగముఁడైన నేమి? వేమనారాధ్యునకును, సోమనాథునకును, సంబంధము లేదు. వేమనారాధ్యుఁడు బ్రాహ్మణుఁడైనను నాతని మనుమఁడు జంగముఁడై భృంగిరిటిగోత్రమును ధరింపకూడదా? వేమనారాధ్యుఁడును, నాతని మనుమఁడునుగూడ తమ్మయ్యగారనినట్లు జంగములనియే వాదము. కొఱకంగీకరింతుము. అయిన నేమి? జంగములకు బ్రాహ్మణులు శిష్యులుగా నుండకూడదా? అయినచో వీరశైవమతము నైకొనఁదలఁచిన బ్రాహ్మణులగతి యేమి? బ్రాహ్మణులగురువులనే పెదకుకొనవలయునా? అట్లైనట్టికిని కాదు. కాదని యీ కారణమునందలి రెండవ భాగమే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. పిదపర్తివారు మొదట నియోగి బ్రాహ్మణులనియు, దరువాత వీరశైవమతమును నైకొని జంగములై పాల్కురికిసోమనాథుని తమ కులగురువునుగాఁ జేసికొని రనియు శ్రీ తమ్మయ్యగారే చెప్పియున్నారు. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు కులగురువు కావున పిదపర్తివారు జన్మతః జంగము లని తలంపవలయునా? సోమనాథుఁడు జంగములశిష్యుఁడయినంతమాత్రమున నాతఁడు జన్మతః జంగముఁడని నిశ్చయించుటకు వీలులేదు. అతఁడు మొదట బ్రాహ్మణుఁడైనను తరువాత జంగమునిగురువుగాగ్రహించి పిదప జంగముఁ డగుట కభ్యంతరము లేదు. అతఁడు జంగముఁడైన

పిదప బ్రాహ్మణులకు గురువై వారిని జంగములను జేయుటకు గాని, జన్మతః జంగములుగా నుండువారికి గురువుగా నుండుటకుఁగాని యభ్యంతరముండదు. మొట్టమొదట బ్రాహ్మణుఁడుగానుండి పిమ్మట జంగముఁడైనవాఁడు జంగములకు గురువుగా నుండరాదను నియమ మెచ్చటను లేదు. అట్టినియమము వీరకై వమత విరుద్ధము. ఈనియ మముబసవనయెడలనే వర్తింపదు. వేమనారాధ్యుఁడు జంగముఁడు కావున నాతనిమనుమని శిష్యుఁడైన సోమనాథుఁడు జంగముఁడనియే నిర్ణయింప వలయునను తమ్మయ్యగారి వాదము సంగీకరించితి మేని జంగములకు బ్రాహ్మణు లెన్నఁడును శిష్యులుకారా దను నర్థమువచ్చును. పిదపర్తివారి శిష్యత్వవాదము సంగీకరించితిమేని, జంగము లయినవారికి జన్మతః జంగములైనవారే గురువులుగా నుండవలయును గాని చేష్టతః జంగములయినవారు గురువులుగా నుండరాదను నర్థమువచ్చును. ఈరెండునుగూడ వీరకై వమతధర్మ విరుద్ధములే. కావున నీరెండవకారణము సందలి రెండుభాగములవల ననుగూడ సోమనాథుఁడు జన్మతః యితర కులమువాఁడు కాడని నిర్ధారణము చేయుటకుఁ దోడుపడఁజాలవు.

ఇక తమ్మయ్యగారి మూఁడవ కారణము సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణులను పచ్చిమాల లని తాటిమాల లని కర్మచండాలు రని యతిసీచముగ నిరసించుటయుఁ గొందఱు బ్రాహ్మణులు గూడ నీతనిని సమానార్థకముగ నట్లే పతితుఁడని నిందించినట్లు పిడు పర్తి సోమన తనపద్య బసవపురాణావతారికలో నుగ్గడించుటయ నై యున్నది. ఈకారణముగూడ సోమనాథుఁడుజన్మతః జంగ మేతరుఁడు కాడని నిరూపించుటకుఁదోడుపడదనియభిప్రాయము. తమ్మయ్య గారు చూపిన యీకారణములో, జంగముఁడు తప్పక బ్రాహ్మణ నిందచేయు ననుధ్వని సూచితమగుచున్నది. కాని వారివాదమునకు నేనట్టియర్థమును గ్రహించుటలేదు. సోమనాథుఁడొకప్పుడు బ్రాహ్మ

ఋజైనచో నావిధముగా బ్రాహ్మణునింద సేయఁడనియు నట్టినింద జేసినవాఁడు కావున నాతనిని బ్రాహ్మణునిగా నెంచరాదను నంత వజ్రమూత్రమేవారివాదమనియుఁ గ్రహించుచున్నాఁడను. సోమనాథుడు బ్రాహ్మణుల నందఱను నిందసేయలేదు. శైవమత విరుద్ధధర్మ ప్రచారపవర్తనలు గలవారినే యాతఁడు నిందించెను. శైవమతమే వేదవిహితమయినదనియు నితరమతములు వేదసమ్మతములుగావనియు నాతనినమ్మకము. అందులకు విరుద్ధముగాఁ బ్రవర్తించువారును, విరుద్ధబోధనలు చేయువారును, లోకమునకు గొప్ప యపకారము చేయుచున్నారని యాతనివిశ్వాసము. అట్టివారు సామాన్యముగా బ్రాహ్మణులలోనే యుందురు. కావున నట్టిబ్రాహ్మణులనే యాతఁడు నిందించెను. మల్లికార్జునపండితుఁడు బ్రాహ్మణుఁడే. “బ్రాహ్మ్యంబుతోఁ బూర్వు బాధ్యులైన నేను బసవలింగ !, యని చాటినవాఁడే. అతనిని సోమనాథుఁడు నిందింపలేదు. సరికదా ! అతనిచరిత్రమును వ్రాసి యాతని ననేకవిధముల నుతింపలేదా ? బసవన మొదట బ్రాహ్మణుడుకాఁడా ? అతనిని సోమనాథుఁడు భగవంతునిగా నెంచి పూజింపలేదా ? శైవమతవిరుద్ధముగఁ బ్రవర్తించెడి బ్రాహ్మణులను నిందించి నంతమాత్రమున నాతఁడు జన్మతః జంగముఁడని యెంచవలయునను సిద్ధాంతము నిలువనేరదు. బ్రాహ్మణుఁడైనను మతాంతరమును గైకొనిన తరువాతఁ దనపూర్వమతమును నిందింపఁడను సిద్ధాంతమును నిలువఁజాలదు. మహ్మదీయుఁడైన బ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణులను గౌరవించునా ? బసవనయు మల్లికార్జునపండితుఁడును గూడ, శివనిందచేయువారిని జంపవలయుననియు శివాపచారమును జేయు గ్రంథములను గాల్చి వేయవలయుననియు నట్లుచేయువారికి శివుఁడు ముక్తిని బ్రసాదించుననియు ముక్తకంఠతో నుడివియున్నారు. అట్టివారి యనుచరుడైన సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణులను నిందించినాఁడనంతమాత్రమున నాతఁడు జన్మతః బ్రాహ్మణుఁడుకాఁడని నిర్ధారణసేయుటెట్లు ? ఈకారణముకూడ శ్రీతమ్మయ్యగారి వాదమునకుఁ

దోడుపడఁజాలను. సోమనాథుఁడు జన్మతః జంగమేతరుఁడైనను దరువాత జంగముఁడై వీరశైవమతము నక్షరశః అనుష్టంపెవని తమ్మయ్య గారంగీకరించిరేని వారితో మాకు భిన్నాభిప్రాయము లేదు.

పైన వ్రాసిన వాక్యములనుబట్టి సోమనాథుఁడు జంగమేతరుఁడనియే తేలుచున్నది. కాని యాతఁడు బ్రాహ్మణుఁడని తలంచుటెట్లు? అని యడుగవచ్చును. సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁడా జంగముడా? యనియే యిదివరకున్నవివాదము. మఱియొక కులమువాఁడా? యను ప్రశ్నలేదు. జంగముఁడు కానియెడల నాతఁడు బ్రాహ్మణుఁడే యగును. అయిన నితఁడు నియోగి బ్రాహ్మణుఁడనుట కింకొక యాధారము గన్పట్టుచున్నది. సోమనాథుఁడు తానురచించుచున్న గ్రంథములకు వినువారినిపూడ నియమించుకొనినాఁడు. అందు పండితారాధ్యచరిత్రశ్రోత పాల్కురికి సూరామాత్యుఁడు. ఇతఁడాపస్తంబసూత్రుఁడనియుఁ హరితసగోత్రుఁడనియు, శివభక్తుఁడనియుయుఁ దనకు స్నేహితుఁడనియు విశేషించి తనకు భావుకుఁడనియుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

“పరమపవిత్ర ! యాపస్తంబసూత్ర !

హరితసగోత్ర ! విద్యాపుణ్యగోత్ర !

* * *

మచ్చిక నాముద్దుమఱిది వీవనియు

నెచ్చెలికాఁడవు నీవె కా కనియు

చాతుర్యసాహిత్యశాలి వీ వనియు

శ్రీతృత్యమునకుఁ బాత్రుండ వీ వనియు

రచియింతుఁ బండితారాధ్యచరిత్ర.

* * *

దీవించినిన్ను సంభావించి శ్రోత

గావించు సచివాగ్రగణ్య ! సూరార్య !

* * *

అరలేనిసఖుండ ! సూరార్య ! నాముద్దు
మఱిది విన్నిదిమహిమప్రకరణము.

* * *

శ్రీవృషాధీశసంచితదయాభావ !
భావుక ! మంత్రీక ! పాల్కురికిసూర !

దీనినిబట్టి పాల్కురికి సూరనామాత్యుడు బ్రాహ్మణుడనియు నాతఁడును సోమనాథుఁడును బావమఱిదులనియుఁ దెలియుచున్నది. సూరనామాత్యునకు సోమనాథునిచెల్లెలి నిచ్చి పరిణయము చేసినట్లు “భావుక” యను సంబోధనవలన గ్రహింపవలసియున్నది. ఈసంబంధముచే సోమనాథుఁడు నియోగి బ్రాహ్మణుడని నిర్ధారణ మగుచున్నది. సోమనాథుఁడు వేద వేదాంగములను జదివిన వాఁడు. “చతుర్వేదపారగుండ” నని యాతఁడే చెప్పుకొనినాఁడు. ఈవిషయముకూడ నాతఁడు బ్రాహ్మణుడనుటకుఁ దోడ్పడుచున్నది.

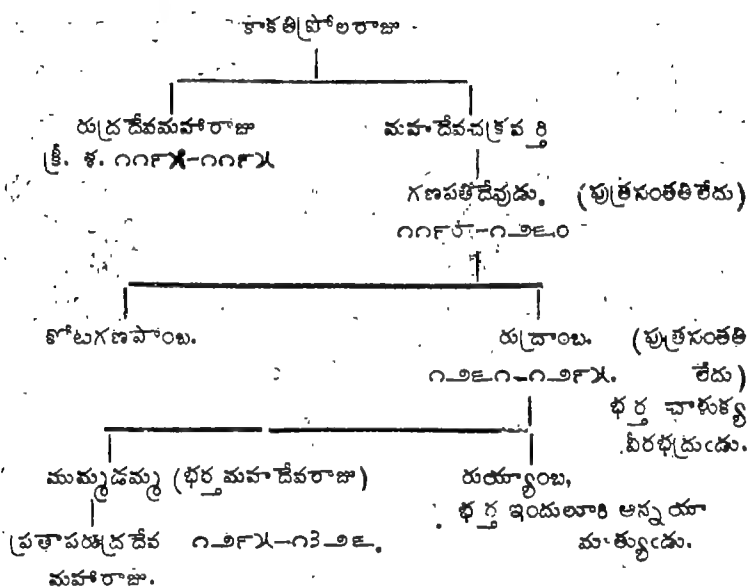
అయితే సూరనామాత్యసోమనాథులకుఁ గల సంబంధము నిజమైనది కాదనియు, నది తిక్కనసోమయాజికిని మనుమసిద్ధికిని గల సంబంధమువంటి దనియుఁ జెప్పుచు, సూరనామాత్యసోమనాథులెరువును పాల్కురికివారే యనియు, నందుచే వారిసదుమ వివాహ సంబంధ మేర్పడుట యసంభవమనియు ననుచున్నారు. పైని చెప్పినట్టిసోమనాథుని యింటిపేరు “పాలకురికి” కాకపోవచ్చును. గృహనామము లొక్కటైనను భిన్నస్వత్వ లయినప్పుడు వివాహ సంబంధములను జేసికొనవచ్చును. అట్టివివాహ మొకటి యాఱు మాసములక్రిందట గోదావరిమండలములో రాజోలు తాలూకాయందు జరిగినది నేనెఱుంగుదును. దేశరాజు వారిలో ఆత్రేయసగోత్రులును గౌతమగోత్రులును గూడఁగలరు. గజబిల్లివారను మధ్య

బ్రాహ్మణులలో రెండుగోత్రముల వారున్నారు. వారువివాహసంబంధములను జేసికొనుచున్నారు. ఇట్టి దృష్టాంతముల నింకను జూపవచ్చును. కావున నిరువురును పాల్కురికివారు కదా ! బావమఱియై తెట్లగుడు రని సంకల్పింప నక్కఱలేదు. సోమనాథుడు తనకు సూరామాత్యుడు భావుకుడని స్పష్టముగాఁ జెప్పినప్పుడు తగినంత యాధారముండినఁ గాని యది కాదని యూరక త్రోసిపుచ్చుట భావ్యము కాదు. బలవత్తమ మయిన యాధార దొరికినప్పుడ బాంధవ్యము నెట్లో సరిపుచ్చుటకు తిక్కన మన్మసిద్ధి బాంధవ్యము నాధారముగాఁ గొనవచ్చును గాని, కృతికన్యకా సంబంధమునుబట్టి తిక్కనమనుమసిద్ధుల మధ్య నేర్పడిన బాంధవ్యధర్మమునన్నితావుల నన్వయింపఁజేయుట ధర్మము కాఁజాలదు. సోమనాథుడు నాముద్దు మఱియని కంఠోక్తిగాఁ జెప్పుచుండఁగా దానిని ద్రోసివైచుట న్యాయము కాదు. భిన్నజాతులవారు వరుసవావులతో మెలంగుచుండుట గ్రామములలో నేటికిని కలదు. కాని యాబాంధవ్యమును గ్రంథస్థముచేయుటయు, ముద్దుమఱియని నుటయు భావుకుడనుటయు నుండదు. ఒకప్పుడు ముద్దు మఱియని ననునేమోకాని సోదరీ భర్తను సూచించు భావుకశబ్దముతో సోమనాథునివంటి పండితుఁ డితరకులము వానిని సంబోధింపఁడు.

కావున పాలకురికి సోమనాథుడు జన్మతః బ్రాహ్మణుడై వేదవేదాంగపారగుడై క్రమముగా వీరశైవ మత ధర్మములను పాటించి జంగముఁ డైక్కిరిని గాంచినవాడని నాయభిప్రాయము. సోమనాథుఁ డేకులమున జన్మించినను బూజనీయుడే. సత్యాస్వేషణమునకై యింతదూరము వ్రాసితిని. కాని యాతఁడు జంగముడని తేలినను నాతనియందు నాకుఁ గల గౌరవ మిసుమంతయేని తగ్గదు.

ఇతఁ నితనికాలమునుగూర్చి యోచింతము. ఇతఁడు మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడని యొకపక్షమువారును, ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడని రెండవపక్షమువారునుననుచున్నారు.

ఈ ప్రతాపరుద్రుని లిరువురును కాకతీయ ప్రభువులు. వారి చరిత్రము నిందు రుద్రదేవమహారాజు చరిత్రమున వ్రాసియున్నాడను. అయినను సోమనాథుని కాలనిర్ణయమునకు గావలసిన విషయముల నిట వ్రాయుచుంటిని. కాకతీయ ప్రభువుల వంశవృక్ష మిది.

పై వంశవృక్షములో జూపబడిన యంకె లా యా ప్రభువుల రాజ్యకాలమును దెలుపును. మొదటి ప్రతాపరుద్రుని రాజ్యంతవత్సరమునకును ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుని రాజ్యారంభ సంవత్సరమునకును నడుమ నూని సంవత్సరముల వ్యవధి యున్నది కావున మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలమునందున్నవాడు రెండవ ప్రతాపరుద్రుని కాలమునందుండుట యసంభవము. సోమనాథుని కాలనిర్ణయమునకీ ప్రతాపరుద్రులతో సంబంధము కలుగఁజేసినది పై వ్రాసిన బసవపురాణ పతనగాథయును, షోకిష్ణు దానకథయును. ఈ కథలు లేకపోయినచో ప్రతాపరుద్రులతో సోమనాథునకు సంబంధములేదు. సోమనాథుడు కాని, యాతని పూర్వులుగాని ఏ ప్రతాపరుద్రునొద్దను నుద్వోగులు

కారు. సోమనాథుఁ డేప్రతాపరుద్రునకును దనకావ్యములను గృతి
యాయలేదు. కావున ప్రతాపరుద్రుల కాలమును బురస్కరించుకొని
సోమనాథుని కాలమును నిర్ణయింప వలయుననినచోఁ బైన చెప్పినకథ
సత్యమని నమ్మి కాలనిర్ణయమునకుఁ గడంగవలయును. ఆకథయసత్య
మందుమేని ప్రతాపరుద్ర సంబంధమును ద్యజించి సోమనాథునికాల
నిర్ణయమును స్వతంత్రముగా నితరాధారముల ననుసరించి చేయ
వలసియుండును. ఇదివఱకు కాలనిర్ణయమును గావించినవారు పైన
చెప్పినకథల నాధారముగాఁ గొనియున్నారు. కావున నామార్గమునే
యనుసరించి చూతము. ఓరుగల్లులో ఈశ్వరాలయమున బసవపురా
ణశ్రవణమును సోమనాథుఁడు తన శిష్యుఁడైన ఇందులూరి యన్న
యామాత్యునిచేతఁజెప్పించి పిడుపర్తి శివరాత్రి కొప్పయ్యకు డోకి
పట్టు నగ్రహారముగా నిప్పించుటయు నొకప్రతాపరుద్రుని కాలము
లోనే జరిగియుండవలయు ననుట నిశ్చయము. అంతేకాని పురాణపత
నము మొదటిప్రతాపరుద్రుని కాలములోను డోకిపట్టు దానము రెం
డవ ప్రతాపరుద్రుని కాలములోను జరిగినదని చెప్పుటకు వీలులేదు.
ఇందులూరి అన్నయామాత్యుఁడు పాలకురికి సోమనాథుని శిష్యుఁడు
కదా ! ఈయన్నయామాత్యుఁడు రెండవ ప్రతాపరుద్రుని పినతల్లి
యైన రుక్మాంబభర్తయని పైన చెప్పియున్నాఁడను. పైనచూపిన
వంశవృక్షమును బరికించినచో నీయన్నయామాత్యుఁడు రుద్రమ
దేవికాలములోను రెండవప్రతాపరుద్రుని కాలములోను నుండిన
వాఁడనియు, నతఁడు మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలములో నుండుట
యసంభవమనియు స్పష్టముగాఁ దెలియును. బసవపురాణపతన గాథ
ద్వితీయప్రతాపరుద్రుని కాలములో జరిగినదికాని మొదటి ప్రతాప
రుద్రుని కాలములో జరిగినదికాదనికూడ నిశ్చయమగును. ఆపక్ష
ములో సోమనాథుఁడు ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రునికాలము వాఁడుకాని
ప్రథమప్రతాపరుద్రునికాలము లోనివాఁడు కాఁడని తేలుచున్నది.

ఊకిపట్టు దానకథ యసత్యమనుటకు వీలులేదు. ఆదానప్రతి గ్రహీతయైన శివరాత్రి కొప్పయ్య మనుమండయిన పెదసోమయ్య యను నాతఁడు. తనతాతకిచ్చిన యగ్రహారమున కభ్యంతరము కలుగగాఁ జౌధరాయమహీపతి నాశ్రయించి మఱిలఁతెచ్చెననియాపెద సోమయ్యకు మునిమనుమండయిన పిడుపర్తి సోమనాథకవి తన పద్య బసవపురాణమున నీక్రిందిపద్యములోఁ బెప్పియున్నాఁడు.

క. ఆదిస్థతాపుఁ డిచ్చిన

యాదోకిపురంబు నడుమ నంకిలి వడినక్కి

మోదమునఁ జౌధరాయమ

హీదయితునిచేతఁ దెచ్చి నిందలు నెఱుంగఁ.

అగ్రహారమును బడసినవారి వంశీయులే యీ గాథను వ్రాసి యుండుటచే నిది సత్యమనియే తలంపవలసియున్నది. ఇందుఁజెప్ప బడిన ప్రతాపుఁడు ప్రతాపరుద్రుఁడేకాని యన్యుఁడుకాఁడు. ఇందలి ప్రౌఢరాయలు కర్ణాటరాజ్యపరిపాలకులగు సంగమవంశములోని దేవరాయలని తలంపవలసియున్నది. దేవరాయనామధారు లీవంశ ములో మువ్వరున్నారు. వీరిని ప్రౌఢదేవరాయలని కవులునాడుట కలదు. శాసనములలోఁగూడ నట్లే చెప్పబడినది. (నెల్లూరు శాసనసంపుటములు : 12 పుట ; 950 పుట). ఇందు మొదటి దేవరాయలు క్రీ. శ. ౧౨౦౬ మొదలు ౧౨౩౩ వఱకును, రెండవ దేవరాయలు ౧౨౩౩ మొదలు ౧౨౪౫ వఱకును మల్లికార్జునరాయ లని నామాంతరముగల మూడవ దేవరాయలు ౧౨౪౫ మొదలు ౧౨౬౫ వఱకును గర్ణాటరాజ్యమును బరిపాలించి యుండిరి. ఇందు మొదటిదేవరాయలే ఊకిపట్టును దిరిగియిచ్చినవాడనియు ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుఁడు క్రీ. శ. ౧౩౨౦ ప్రాంతమున మొదటయిచ్చిన వాడనియు గ్రహించితిమేని, యీసంక్షేపములము దాదాపు ౯౦ సంవత్సరములుండును. కొప్పయ్యకు దానకాలమునాటికి ౨౫ సంవత్స

రముల వయసుండుననియు నాతనికి 3౫వ యేటననఁగా ౧౩౩౦ ప్రాంతమున బసవయ యనుకుమారుఁడుకలిగెననియు, నాతని ముప్పదవ యేటననఁగా ౧౩౬౦ ప్రాంతమున పెదసోమయ్య జన్మించె ననియుఁ దలంచితమేని తన యేఁబదియవ సంవత్సరమున నీయగ్రహారమును పెదసోమయ్య తిరిగిసంపాదించియుండవచ్చును. మొదటి దేవరాయలు గాక రెండవ దేవరాయలని యెంచినను (ఇతనిని ప్రాథరాయలనియే శాసనములలో వాడియున్నారు.) అగ్రహారమును దిరిగిసంపాదించిన కాలము ౧౩౨౦ గాఁ దలంచినచో నప్పటికి పెదసోమయ్యకు ౬౦ సంవత్సరములకంటె నెక్కువ వయసుండదు. మొదట నీదానమిచ్చిన వాఁడు ప్రథమ ప్రతాపరుద్రుఁడని యెంచినచో ప్రతిగ్రహీతయైన కొప్పయకును పునస్సంపాదకుఁడైన పెదసోమయ్యకును నడుమకాలము ౧౦౦ సంవత్సరములగును.

తాతకును మనుమనికిని సంతవ్యత్యాసముండుట యసంభవము గాన డోకిపట్టు నిచ్చినవాఁడు ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుఁ డనుట స్పష్టము. మొదటిప్రతాపరుద్రుఁడని మనము వాడుచున్నవాని పేరు రుద్రదేవమహారాజు. ఇతనికి ప్రతాపరుద్రుఁడను పేరు లేదు. కాని యచ్చటచ్చట నీతనినిగూడ ప్రతాపరుద్రుఁ డని యనుచున్నట్లు కన్పట్టుటచే నీనడుమ చరిత్రకారులు ప్రథమ, ద్వితీయశబ్దములను జేర్చి పిలువ మొదలిడిరి. పూర్వగ్రంథములయందు గణపతిదేవుని పెదతండ్రిని రుద్రుఁడనియు, రుద్రాంబదాహిత్రుఁ డయిన వానిని ప్రతాపరుద్రుఁ డనియు వాడుచుండువారు. పైపద్యములో ప్రతాపుఁ డని యుండుటచే దీనినబట్టిగూడ ద్వితీయప్రతాపరుద్రుఁ డని చరిత్రకారులచే బిలువఁబడు ప్రతాపరుద్రుఁ డిచ్చినట్లుగనే భావింపవలసి యున్నది. కావున డోకిపట్టును దనశిష్యునితోఁజెప్పి దానమిప్పించిన పాలకురికిసోమనాథుఁడు రెండవప్రతాపరుద్రుని కాలములో నున్న వాఁడు కాని మొదటిప్రతాపరుద్రుని కాలములోనివాఁడు కాఁడనుట

సత్యము. బ్ర. శ్రీ. శేషాద్రిరమణకవులు వైషద్యమునందలి “ప్రాథ
రాయ” శబ్దము లోని ‘ప్రాథ’ ప్రాథ కాదనియు నది ‘ప్రాథి’
యనియు నిక మిగిలినరాయ లెవ్వరో మఱియొక రాయలుగాని
ప్రాథరాయలు కాఁడనియు, నీరాయలు వేములవాఁడ భీమకవి కృత
చాటుధార యనిచెప్పఁబడియెడి “వేయిగజంబులుండఁ బదివేల
తురంగము లుండ నాజిలో రాయలఁ గెల్చి” యను పద్యములోని
రాయలయి యుండవచ్చు ననియు వ్రాసియున్నారు. కాని యది
యంగీకరింపఁదగినది కాదు. ప్రాథశబ్దమును ప్రాథిగా సవరించుట
కూడ సరసముగా లేదు.

శివరాత్రి కొప్పయకును, నాతనిమనుమఁ డైన బెద్దసోమయ్య
కును నడుమ ౧౯౦ సంవత్సరముల వ్యవధి యుండుట యసంభవమని
గ్రహించి, యీయసంభవమును దొలగించుటకై, శ్రీతమ్మయ్యగారు
శివరాత్రికొప్పయకు, బసవయ్య (పెద్దసోమయ్యతండ్రి) కుమారుఁడు
కాఁడనియు, నాతనివంశీయుఁ డనియుఁ జెప్పి పద్యబసవపురాణకర్త
యైన పిడుపర్తి సోమనాథుని పద్యములకు లేనియర్థమును గల్పించిరి
కాని యిందులూరి యన్నయమంత్రి శాసనములకు వారేమియు
సమాధానమియలేదు. కొప్పయ్యకు బసవయ్య పుట్టినట్లును, పెద
సోమయ్య సాక్షాత్తుగఁ జొత్తుఁ డయినట్లు నీ కిందిపద్యములు
ఘోషించుచున్నవి.

క. ఆకొప్పయ్యకుఁ బుణ్య

శ్లోకుఁడు బసవయ్య పుట్టె సోమేశునకుఁ

జోకఁ బిడుపర్తిలోపలఁ

బ్రాకారముఁ బువ్వుదోట బావి ఘటించెన్.

చ. వినయవివేకభూషణుఁడు * * *

* * *

... .. డాబసవయ్యపథుఁ డొప్పుఁడదాత్మ సంభవుల్.

ఆ. సోమయప్రభుండు సొరిదిఁ గొప్పయ్యయుఁ
గొండవీటిలింగకోవిదుండు
శివునియానతయ్య భువనయ్య దేవర
యనఁగ వెలసి రందు నగ్రజుండు.

సీ. * * *

కులపవిత్రుండు పెదసోమగురువరుండు.

ఈ పెదసోమయ్యయే డోకిపర్తిని, ప్రాథరాయలనుండి తిరిగి
సంపాదించినవాఁడు. శివరాత్రికొప్పయ్యకు బసవయ్యపుత్రుడే కాని
తమ్మయ్యగారనినట్లు వంశీయుఁడుకాఁడు.

సోమనాథకవి రెండవప్రతాపరుద్రునికాలము వాఁడని నిర్ణయించుట కీ పెదసోమయ్య కథయును నిందులూరి యన్నయమంత్రి
శాసనములును బ్రబలతమమైన సాక్ష్యముగా నున్నవి. పద్యబసవ
పురాణమును రచించిన పిడుపర్తిసోమనాథకవి పిడుపర్తినివాసుఁ
డయిన ట్లాతని యన్నకుమారుడైన బసవనకవి, తనపద్యప్రభులింగ
లీలలో “పిడుపర్తివాసుడౌ సోమగురుండు దాద్విపద చొప్పెడ
చెప్పె విచిత్రవైఖరి” అనిచెప్పియున్నాఁడు. ఆనాటికి సోమనాథ
కవి “డోకిపర్తి” యగ్రహారములో భాగస్వామియై యుండునని
కూడఁదలంపవచ్చును. అట్టివాఁడు చెప్పినగ్రంథస్థ నిదర్శనములను
వదలి కర్ణాటకకవి చారిత్రమును మనసునం దుంచుకొని, పాలకురికి
సోమనాథకవి కాలమును నిర్ణయింపఁబూనుట “పాడిగేదె” సామె
తను బోలియుండును. పెదసోమయ్యకు మునిమనుమఁ డైనసోమనాథ
కవి వాక్యములు తక్కినవానికంటె నెక్కువప్రమాణములని విశ్వ
సింపఁదగియున్నవి.

దానమిచ్చిన డోకిపట్టు, గుంటూరుమండలములోనిదని యొక
రును, కృష్ణామండలములోనిదని వేటొకరును వ్రాసియున్నారు. రెండు

మండలములలోను డోకిపట్టు లున్నమాట వాస్తవము. గుంటూరు మండలములో పిడపట్టుకూడ నున్నది. బ్ర.శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు, పిడుపర్తి, డోకిపర్తి, యనుగ్రామములు నిజామురాష్ట్రములో నున్నవనియు, నవియే ప్రస్తుతకథనో సంబంధించిన వనియు వ్రాసియున్నారు. అదియే సత్యమని తోచుచున్నది.

కళ్యాణకటకాధిపతియు, బసవనకు దండాధిపత్యమిచ్చి యాదరించినవాఁడు నగుబిజ్జలుఁడు, బసవసప్రోత్సాహముచేక్రి. శ. ౧౧౬౮ సంవత్సరమునఁ జంపఁబడియెనని చరిత్రకారు లందఱు నేకగ్రీవముగా నంగీకరించియున్నారు బసవన ౧౧౬౯ వ సంవత్సరమున లింగైక్యము నందె ననుటకూడ చరిత్రకారు లందఱంగీకరించినదియే. ఆవిషయమున వివాదము లేదు. మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు క్రి. శ. ౧౧౭౦ సంవత్సరమునఁ జనిపోయెనని కొందఱు అనియున్నారు. కాని యాతఁడు ౧౧౮౦ వ సంవత్సరమువఱకు జీవించియుండె నని వ్రాసియుంటిని.

పాలకురికి సోమనాథకవి క్రి. శ. ౧౧౬౦-౧౨౪౦ నడుమ నున్నాడని బండారు తమ్మయ్యగారును, ౧౧౮౦-౧౨౨౦ మధ్య కాలమువాఁడని చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారును, ౧౧౮౦ సంవత్సర ప్రాంతమువాఁడని వీరేశలింగము పంతులుగారును, ౧౧౫౦ ప్రాంతమువాఁడని శేషాద్రి రమణకవులును, బసవపురాణరచనాకాలము ౧౧౯౦ ప్రాంతమని వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారును వ్రాసియున్నారు. వీరికథనమునుట్టి బసవనారాధ్యుఁడును మల్లికార్జున పండితారాధ్యులును లింగైక్యమును బొందునప్పటికి సోమనాథకవి దాదాపు ౧౦ సంవత్సరములువయసును గలిగియున్నాడనియవారల యనంతరమున నిరుపది యిరువదియైదు సంవత్సరముల మధ్య సోమనాథకవి వారల చారిత్రములను రచించియుండెననియుఁ దేలు

చున్నది. కొందరియూహ ననుసరించి పండితారాధ్యుల జీవితకాలములో సోమనారాధ్యుడు యుక్తవయసు నందున్నాడని తేలుచున్నది. ఈకాలము సరియైనది కాదని సోమనాథుని గ్రంథములే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. బసవారాధ్య పండితారాధ్యుల చరిత్రముల నితరులవలన విని తాను గ్రంథములను రచించితి నని కవియే చెప్పియున్నాడు.

ఏకాంతరామయ్య యను శివభక్తుని చరిత్రము బసవపురాణమున సోమనాథకవి వర్ణించియున్నాడు. రామయ్య వీరశైవుడు. ధార్వార్ మండలమున లక్ష్మీశ్వర్ అనే హలల్లెరియందలి సోమనాథేశ్వరుని భక్తుడు. శివుని యాజ్ఞానుసారముగా అబ్బలూరి గ్రామమున కేగి జైనులతోఁ బంతమాడి తనతలను శివునకర్పించి మఱిఁ బడసిన మహిమాన్వితుడు. ఇతనికోర్కెపైని మాసోమనాథేశ్వరునకు కదంబవంశీయుడగు కామదేవ మహామండలేశ్వరుడు హనుగల్లుగిరి లోని మల్లిహల్లిగ్రామమును దానమిచ్చి యొకశాసనము వ్రాయించెను. ఆశాసనమునఁ గాలములేదు. కాని కామదేవుడు క్రీ. శ. ౧౦౮౧ నుండి ౧౨౦౩ దాక రాజ్యమేలినవాడు. కావున నీశాసనము తనద్యుక్తకాలపుదయి యుండును. (ఈవిషయములను బసవపురాణపీఠికనుండి గ్రహించితిని.) ఈదానకాలము క్రీ. శ. ౧౧౯౦ అని యనుకొంటిమేసి, పైనివ్రాసిన పండితుల యభిప్రాయనుసారముగ నది బసవపురాణ రచనాకాలమై యేకాంతరామయ్యయు సోమనాథుడు నేకకాలమున నున్నవారగుదురు. బసవపురాణమున నేకాంతరామయ్యను గూర్చి వ్రాసినభాగమును జదివితిమేని, బసవపురాణమున నాతనికథను వ్రాయునప్పటి కితఁడు జీవించియుండినట్లుగాని, యాతని వృత్తాంతమును దానుస్వయముగ నెఱింగి యుండినట్లుగాని, వినియుండినట్లుగాని, అట్టిమహానుభావునిఁదాను దర్శించి తిననిగాని, చూడ నిచ్చయున్నట్లుగాని సూచించు నొక్కపదమైనను

బసవపురాణమున నుపయోగించినట్లుగాని మఱియే యితర గ్రంథమునందుగాని కన్పట్టదు. బసవనికాలమునను సంతకుఁ పూర్వమునను నున్న శివభక్తుల కథలను వర్ణించినట్లే యీయేకాంతరామయ్య కథనుగూడ వర్ణించినాఁడేకాని తనకాలములో నున్నవాని కథను జెప్పుచున్నట్లుగా వ్రాయలేదు. “ఏకాంతరామయ్య” నుగూర్చి పైనవ్రాసిన శాసనములోఁ జెప్పినకథయును, బసవపురాణమునఁ జెప్పినకథయు నొక్కటియే కావున వారు భిన్నపురుషు లనరాదు. కావున బసవపురాణము తచ్చనాకాలము ౧౧౯౦ కాదనియు నదితరువాత నెప్పుడో యెయుండుననియు నిర్ణయింపవలసి యున్నది.

ఈసోమనాథకవి గ్రంథరచనాకాలము ౧౨౯౦-౧౩౨౬ అయియుండు నని శ్రీసోమశేఖరశర్మగారును, నారాయణరావుగారును నిర్ణయించియున్నారు. ఇతనికాలము క్రీ.శ. ౧౨౪౦-౧౩౨౦ అయియుండును నని నాకుఁదోచినది.

సోమనాథుని కాలనిర్ణయమునకుఁ బైనవ్రాసినవి కాక మఱి మూఁడుకథల నాధారముగాఁ జైకొనుచున్నాడు.

౧ బెలిదేవి వేమనారాధ్యుని మునుమనిశిష్యత్వకథ.

౨ మల్లికార్జునపండితారాధ్యుల వంశపరంపరగాథ.

౩ కరస్థలము సోమనాథయ్యకథ.

వీనినిగూర్చి యీక్రిందఁ గ్రమముగా వ్రాసెదను.

౧. సోమనాథకవి తాను బెలిదేవి వేమనారాధ్యుని మునుమనిశిష్యుడననియు, నావేమనారాధ్యుఁడు మల్లికార్జున పండితారాధ్యులను దర్శించుటకై, యాయనలింగార్చనాసమయమునకు సూరసేనమ్మతోఁగూడ రాఁగాఁ బండితుఁడు వారిని గౌరవించె ననియుఁబండితారాధ్యచరిత్రమున నీక్రింది ద్విపదలలోఁజెప్పి యున్నాఁడు.

“పే రెన్నఁబడిన శ్రీబెలిదేవి వేమ

నారాధ్యులను పరమారాధ్యదేవు

మనుమనిశిష్యుండ మద్దురులింగ

* * *

అంతర్నిహివసాంబయఘగిరిశంబ
శాంతగుణకదంబ కాంతసూరాంబ
పేరెన్నంబడిన శ్రీబెలిదేవి వేమ
నారాధ్యు లాదిగా నఖిలజంగమము
దవిలిపండితభుజు దర్శించువేడ్క
నిపు డంగసద్భక్తనివహంబుతోడ
నరుగుదెంచుచునుండ నంతనిక్కడను

* * *

యనుచుఁ బండితమల్లికార్జునారాధ్యుఁ
డనురాగలీల లింగార్చన సేయ
సూరసానియు గణస్తోమంబు వేమ
నారాధ్యులును సముద్యద్భక్తివిరతి
ఘనతరలింగ జంగమపారవశ్య
వినుతసుధామృతవీధి నోలాడు
పండితమల్లయ్యభావంబుఁ గనియు

పండితారాధ్యులు క్రీ. శ. ౧౧౮౦ వఱకు జీవించియుండెనని చెప్పియుంటిమి. ఇతఁడు శ్రీశైలప్రాంత మందలి వెల్లటూరు నందు నివాస మేర్పరచుకొనిన పిమ్మటనే యీసనూచేశము జరిగెనని యూహింపవలసియున్నది. అది ౧౧౭౦-౧౧౭౫ ప్రాంతమై యుండును. శ్రీతమ్మయ్యగారి యూహననుసరించి ౧౧౬౦ సంవత్సర ప్రాంతమున జన్మించిన సోమనాథకవి తనకంటె నథమ మిరువది యేండ్లు పెద్దవాఁడుగానుండు వేమనారాధ్యపౌత్రుని గురువునుగా గ్రహించెనని తలంచితమేని, యాగురువుజననము క్రీ. శ. ౧౧౪౦ ప్రాంతమగును. అతనితాతయైన వేమనారాధ్యునిజననము ౧౦౮౦

ప్రాంతమగును. దీనినిబట్టి మల్లికార్జునపండితారాధ్యులతో సమావేశమగునాటికి వేమనారాధ్యునివయసు దాదాపు నూఱుసంవత్సరములగును. ఇది యుసంభవము. తనకంటె ముప్పదిసంవత్సరములు చిన్నవాఁడగు మల్లికార్జునారాధ్యుల లింగార్చనమును జూచుటకై ప్రఖ్యాతవీరశైవుఁడగు నూరేండ్ల మునుసలి వచ్చెననుటకూడ సంశయాస్పదమైన విషయమే.

ఇంతకంటెఁ బైనఁజెప్పిన సమావేశము నాటికి, వేమనారాధ్యులు ౨౦-౨౫ యేండ్లవయసు వాఁడనియు, నాతనిమనుమఁడు ౧౨౨౦ ప్రాంతమున జన్మించి, తననలువ దేండ్లవయసునఁ దనకంటె నిరువదేండ్లచిన్నవాఁడగు సోమనాథకవికి గురు వయ్యెననియుఁ దలంచుట స్వాభావికముగ నుండుననియు నాయభిప్రాయము. ఎట్లయిన సోమనాథకవి ౧౨౦౦ వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వపువానినిగా జేయుటకయి, తాతను, మనుమనిశిష్యుని నేకకాలము వారినిగా భావించుట సాంప్రదాయవిరుద్ధము. ఇందులూరి అన్నయూ మాత్యునికాలమును డోకిపట్టుదానకథను మనమునందుంచుకొన్నచో, వేమనారాధ్యుని మనుమని శిష్యునివిషయమై నేను సూచించిన విధానమే సత్యమునకు సమీపముగా నుండును. గురువుకంటె వృద్ధులైన శిష్యులు కలరని కొందఱు వాదింపవచ్చును. కాని యది సర్వసామాన్యవిషయముకాదు.

౨. పండితారాధ్యులు, భార్యతోడను, అప్పటికిఁ దనతోఁ గూడనున్న సంతానముతోడను శివసాయుజ్యమును బొందఁగా బండితారాధ్యులంతకు పూర్వమున్న కుమారుడైన కేదారయ్యను దీసికొనివచ్చి యారాధ్యులవారి శిష్యుడైనదోసమయ్య, పీఠస్తునిగాఁ జేసెననియు, పండితారాధ్య చరిత్రమునాటికి కేదారయ్యమనుమలు మొదలుగా వారిసంతతి యుండెననియు, నీక్రింది ద్విపదలలో సోమనాథకవి చెప్పియున్నాఁడు.

“సంతలోనన పండితారాధ్యు నాత్మ
 సంతతి మును గలసతీసమేతముగ
 లింగోదరంబున లీన మైరట్లు
 సంగతంబుగ శివాజ్ఞాపత్ర సరణి
 శివగణపార్ధన జిక్కినసకల
 భువనపావను తనపూర్వతనూజు
 దళితసంసారు కేదారయ్య బుణ్య
 భరితు లోకారాధ్య పట్టంబుగట్టి
 ప్రస్తుతలోకుఁ డాపండితారాధ్య
 హస్తాగ్రజుఁడు దోనమయ్యయుభక్త
 వర్గంబుఁ గొనియాడ వసుధ తద్గురుఁడు
 నగ్గళభక్తి రాజ్యము సేయుచుండె.
 అంత కేదారయ్య యాత్మసంతాన
 సంతతియును శైవసంతానసంత
 తియు భువనారాధ్యతేజోవిభాత
 శ్రీయన సతులభాగీరధీవాహ
 భావనలోకముల్ బరమపావనము
 గావింప మరి యట్లుగాక తదీయ
 కేదారదేశికు గీతచరిత్ర
 గాదిలిసుత చతుష్కము చెప్పనొప్పు
 మనుచుపండితుఁడు భీమన పండితయ్య
 యును మహాదేవయ్యయును జిన్నవిశుఁడు
 నన గురుచతుష్క మాత్మసంతాన
 తనయపరంపరోత్తర పరంపరల
 పరిచిత గురుపరంపర దేజరిల్లు.”

ఈద్విపదలలో బండితారాధ్య చరిత్రచనము నాటికి కేదారయ్యయు నాతని దనయులును, జీవించియున్నట్లు కొందఱికిఁ దోచినది కాని నాకట్లుపొడగట్టుటలేదు. “రాజ్యముసేయుచుండె” అను వాక్యములో “దుర్వ్యోధనుఁడు రాజ్యముసేయుచుండె” అనితిక్కన వ్రాసిన వాక్యములో నెంతయర్థమున్నదో యంతయే యర్థమున్నదని నాయభిప్రాయము. కేదారయ్య కుమారులకు మనుమలు కుమారులుకూడ పండితారాధ్యచరిత్రమునాటికిఁ గలిగియున్నారని “గురుచతుష్కమాత్మ సంతానతనయ పరంపర” అనుమాటలవలన స్పష్టపడుచున్నది. పండితారాధ్యులు చనిపోయిన పిమ్మట కేదారయ్య ౧౧౮౦ ప్రాంతమునఁ బీఠస్తుండయ్యె ననుకొందము. ఆతనికి నలుగురు కుమారులును ౧౧౮౫-౧౨౦౦ నడుమ జన్మించియుండురు. వారు వృద్ధులుగా నున్నప్పుడు సోమనారాధ్యునకు వారి పరిచయముండియుండును. వారిసంతాన పరంపరలు పండితారాధ్య చరిత్రమునాటి కభివృద్ధి నొందియుండి నన్నచో నందువిరుద్ధమేమియులేదు. కేదారయ్య పీఠస్తుండగునప్పటికి దళితసంసారుడని చెప్పియుండుటచే నాతఁడు పీఠస్తుడైన పిమ్మటనే వివాహముచేసికొని, సంతానవంతుడయ్యెననియాహవొడముచున్నది. ఈయూహలు సత్యము లయ్యెనేని, సోమనాథకవి నేనుచెప్పినకాలములో నున్నాడని స్పష్టమై యిందులూరి యన్నయాదులకాలముతో సరిపోవుచున్నది అట్లుగాక శ్రీతమ్మయ్యగారి యభిప్రాయానుసారముగఁ కేదారయ్యయు, గురు పీఠస్తులుకాదగిన యతనినలుగురు కుమారులును వారి సంతానమును వారిమనుమలును బండితారాధ్య చరిత్రమునాటికి నున్నారనినచో పండితారాధ్యులవారి వయఃకాల మాతఁడు చనిపోవునాటికి నూఱు సంవత్సరములకు మించిపోయి యస్వాభావికముగాఁగాన్పించును.

ఎంతయస్వాభావికములుగాఁ గన్నట్లుచున్నను, వీనినన్నిటిని స్వాభావికములే యని సరిపుచ్చుకొనుటకు, చరిత్రకారులనుభ్రమింపఁ

జేసినది కర్ణాటక కవుల చరిత్రము. “సోమరాజను” కర్ణాటక కవి
యుద్భటకావ్య మని యొక ప్రబంధమును రచించెను. అందాతఁడు
మ. ప్రమథానీకకథార్ణవేందు హరిదేవాచార్యసం ధైర్యసం
సముదంచద్యృషభస్తవామరమహీరామసం సోమసం
విమలజ్ఞానసుదీపికాస్ఫురితచేతస్సద్మనం పద్మనం
క్రమదిందంబలగొండు పేళ్వెనొసెవాసి కావ్యమం నేవ్యమం.

అని హరిదేవాచార్యుని, వృషభస్తుతి నెఱపినసోముని, పద్మ
రసును స్తుతించినాఁడు. ఈసోమరాజు తనగ్రంథరచనాకాలము నిట్లు
చెప్పకొన్నాఁడు.

మ. జననాథోత్తమ సోమరా జనుసిద్ధికావ్యం వలం శాలివా
హనశాకాబ్జ మదెయై సాసిరదనూటింసందనాల్వత్తునా
ల్కనె యారంజితచిత్రభాను నన రాశ్వజో తిస్సితైకాదశీ.
వనజాతారితనూజవాసర దొళా దత్తల్లమం గర్వితం.

శక ౧౧౮౪ (క్రీ. శ. ౧౨౨౨) లో నది రచితమయ్యెను.
పాల్కురికి సోమనాథుఁ డీకాలమునకుఁ బూర్వుఁడు గావలసి
యున్నాఁడు. కర్ణాటకకవిచే స్తుతింపఁబడిన సోముఁడు వేటొకఁడు
గావచ్చునని గాదు. వృషభస్తుతి నెఱపినసోముఁ డీతఁడే కాని
వేటొకఁడులేడు. బసవపురాణాదిగ్రంథరచనముచే క్రీ. శ. ౧౨౦౦
నాఁటికి సోమనాథుఁడు ప్రఖ్యాతికెక్కి యుండె నని యిది చెప్ప
చున్నది. (బసవపురాణ పీఠిక.)

సోమరాజకవికాలముగూర్చి వ్రాసిన యాపద్యములో నొక
పొరబాటున్నదనియు, “నూటింసంద” అనేపాఠ మొక్కప్రతిలో
మాత్ర మున్నదనియు ననేకప్రతులలో “నానూత్సంద” అని
యున్నదనియు నీపాఠమునుబట్టి యాసంఖ్య ౧౮౮౪ అగుననియు,
శాలివాహనశకము ౧౧౮౪, ౧౮౮౪ సంవత్సరములు చిత్రభానులే
యైనను. ౧౧౮౪ వ సంవత్సరమున నాశ్వయుజయైకాదశి పైపద్య
ములోఁ జెప్పిన ప్రకారము బుధవారముగాక యాదివారమయ్యె

ననియు, ౧౮౪౪ సంవత్సరమున నాశ్వయుజశుక్ల యేకాదశిబుధవార
మై వైషద్యమునకు సరిపోవుచున్న దనియు వ్రాయుచు శ్రీచిలుకూరి
నారాయణరావుపంతులుగారు సోమరాజకవికాలము క్రీ. శ. ౧౫౨౨
ప్రాంతమనియు నందుచే బాల్కురికి సోమనాథుడు పదుమూడవ
శతాబ్దియందున్నవాడని నిర్ణయించుట కభ్యంతరము లేదని నిర్ణ
యించినారు. నారాయణరావుగారి నిర్ణయముపైఁ గొందఱేవియో
సమాధానములను వ్రాసినారు. కాని మఱి సమంజసములుగా లేవు.
కావున నీవిషయమున నిక చర్చ యనావశ్యకము.

సోమనాథకవిశిష్యుడైన యిందులూరి యన్నయ మంత్రిని
గూర్చి కొలనిగణపతిదేవుని చరిత్రమున వ్రాయునన్నాడను. ఇతఁ
డైదువందల నిష్కములను భీమేశ్వరస్వామికిసమర్పించి వ్రాయించిన
శిలాశాసనము ద్రాక్షారామాలయము నందున్నది. దానినీక్రింద
నిచ్చుచున్నాడను. (ద. హి. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౩౦౭).
....పం దదా నిష్కం పంచశతం త్రిభువనక్రితేపి తస్య భీమేశ్వర
స్వాచంద్రార్క మి హన్నయాఖ్యశచిహః శ్రీమంత్రి చూడామణిః
శకవరుషంబులు౧౨౧౫ నేంట్టిశ్రీమత్త్రిభువనచక్రవర్తిశ్రీరాజాధి
రాజదేవర విజయరాజ్య సంవత్సరంబులు ౭. ౬ శ్రహి. సౌప్య
బహుళ ౭ సోమవారమునందు ఇందలురిగన్నయమహాప్రధానికొడుగు
అన్నయప్రధాని తమ... ..మార్గముగాను... ..”

ఈశాసనము క్రీ. శ. ౧౨౯౩ ద్వితీయప్రతాపరుద్రనికాలము
నాటిది. పాలకురికి సోమనాథుని బ్రథమరుద్రునికాలమునాటికిఁదీసి
కొని పోవలయుననినచో నన్నయ్యమంత్రి శిష్యత్వము, డోకిపట్టు
దానము మొదలగు కథలన్నియు నసత్యము లగును. కావున సోమన
కాలమును బైనవ్రాసినట్లే పదుమూడవ శతాబ్దియంతరభాగ మని
నిర్ణయింపవలయును. ఇందులూరి అన్నయశాసనము లింకను మఱి
కొన్ని కలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నిట నుదాహరింప లేదు.

సోమనాథకవికాలమును నిర్ణయించుట కీయన్నయామాత్యుని శాసనములే చాలును. ఇది కాదనుటకు మార్గాంతరములు లేవు.

3. కరస్థలముసోమనాథయ్య సోమనాథునికాలము - వాడు. బసవపురాణరచనమున కాతనిని బ్రోత్సహించిన వాడు. ఇతడు పండితారాధ్యక్షపాసముద్ధతుఁ డని బసవపురాణమునం దున్నది. కరస్థలము విశ్వనాథయ్య పాలకురికి సోమనాథుని గురువు. ఈయంశముల నాధారము చేసికొని శ్రీతమ్మయ్యగారు పండితారాధ్యక్షుఁడనఁగా మల్లికార్జున పండితారాధ్యక్షుఁ డని నిర్ణయించి, విశ్వనాథయ్యకు, సోమనాథయ్య జ్యేష్ఠసోదరుఁ డని యూహచేసి, సోమనాథయ్యకు డెబ్బది యేండ్లుండునని చెప్పి దానినిబట్టి సోమనాథుఁడు క్రీ. శ. ౧౧౬౦-౧౨౪౦ ప్రాంతమున నున్నవాఁడని తేల్చిరి. ఇవి యాధారరహితములగు నూహలు. పండితారాధ్యక్షుఁడనఁగా మల్లికార్జునపండితుడే యని నిర్ణయించుట కాధారములేదు. మల్లికార్జున పండితునకుఁ బండితయ్య యనుమనుమఁ డున్నాఁడు. అతఁడే సోమనాథయ్యకు గురువు కావచ్చును. సోమనాథయ్య విశ్వనాథయ్యల సోదరత్వముకూడ నాధారరహితమైనది. కావున దీనినిబట్టి సోమనాథునికాలము నిస్సంశయముగా ధృవపడదు.

బసవపురాణ పఠనకథ, డోకిపర్తి దానము సోమనాథునకు, ఇందులూరి యన్నయ శివరాత్రి కొప్పయల శిష్యత్వగాథ, ఇవి సత్యములని మనమంగీకరించితిమేని, సోమనాథుఁడు ముమ్మాటికినిరెండవ ప్రతాపరుద్రునికాలమువాఁడని యంగీకరింపకతప్పదు. సోమనాథునకు దాదాపు ౧౫౦ సంవత్సరముల కాలములోనుండి సోమనాథునిద్విపద బసవపురాణమును బద్యబసవపురాణముగా రచించి, యాగ్రంథమును సోమనాథునకే కృతియిచ్చి నట్టియు, సోమనాథుని శిష్యుడైన కొప్పయ్యకుమనుమని మనుమని కుమారుఁడైనట్టియు, పిడుపర్తిసోమనాథ

కవి చెప్పిన యీక్రింది వాక్యములయందు మనము గౌరవముంచితిమేని, సోమనాథుడు ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలములోనివాడని యనకతీరదు.

“అట్లుండియు, సోమేశ్వరుండు కాలత్రయవేది గావున నాగామికాల్యకౌశల్యంబు నెఱింగి, పిడుపర్తి శివరాత్రి కొప్పయ్యగా రాదిగాఁగల తమశిష్యులనందఱఁ బిలిపించి, యీదేశంబింకఁ దురుఘ్నులచే నాక్రాంతంబుగాఁ గలదు.”

క. సోమేశుండు హరిపురికిం

దా మేఁగకమున్న యన్నదండాధిపుఁడే

బ్రేమంబున నిప్పించిన

భూమండలి దోఁకిపర్తి పురిశరణులలోఁ

క. ధరఁ బాలకురికి సోమే

శ్వరగురుకారుణ్య హస్తసంభవుఁడగుటకా

గురుదత్తలింగభావాం

తరుఁడై శివరాత్రి కొప్పనాథుం డొప్పన్.

ఇట్టి వింకనుగలవు. వీని ససత్యములని త్రోసివేయుట కింత కంటె బలన త్తరములైన యాధారములులేవు.

సోమనాథుని కాలమును వెనుకకు నెట్టవలయు నని ప్రయత్నించినవారు కూడఁ బ్రతాపరుద్రుని వదలిపెట్టలేకున్నారు. దానికిఁ గారణ మీక క్కలయందు వారికిఁగూడ నమ్మకముండుటయే. లేకున్న సోమనాథుని కాలనిర్ణయమునకుఁ బ్రతాపరుద్రమహారాజేందులకు పైనఁజెప్పిన మూడుకథలుతప్ప ప్రతాపరుద్రునితో సోమనాథునకు సంబంధమును గలుపుకథ లేవియునులేవు. పైనఁజెప్పినగాథలనునమ్మి, కర్ణాటకకవి చారిత్రమునందలి కథను సత్యమని భ్రమించి, సోమనాథునిఁ ప్రతాపరుద్రుని కాలములోని వాడనుకొని చరిత్రకారులు

దుల కనువుగనుండునట్లు బెలిచేవి వేమనారాధ్యాదులతో సంబంధించిన కథల నెట్లోసరిపెట్ట యత్నించుటచే నీవివాదము పెద్దదయినది. భావిపరిశోధనమున, సోమనాథకవి ద్వితీయప్రతాపరుద్రుని కాలము వాఁడని నిస్సంశయముగా ధృవపడుశాసనములు లభింపఁ గలవని నానమ్మకము.

28 చక్రపాణి రంగనాథుఁడు

ఇతఁడు వైష్ణవమతాభిమాని, వీరశైవుఁడగు పాలకురికి సోమనారాధ్యునితో వాదించుటకై యోరుగల్లునకుఁ బోఁగా భవులను జూడనొల్లని సోమనాథుఁ డీతనితో వాదించుట కిష్టపడలేదనియు, సోమనాథుఁని తనయుఁడగు చతుర్ముఖ బసవేశ్వరుఁ డీతనితో వాదించెననియు, నావాదమునం దీరంగనాథుఁడోడిపోయి తనయింటికి శ్రీశైలమార్గమునఁ బోవుచు శ్రీశైల మల్లికార్జునిని జూడకఁబోఁగా నీతని కంధత్వము వచ్చెననియు, నంతఁట నీతఁడహోబలమున కేగి నరసింహదేవుని వేఁడుకొనఁగా నాస్వామి స్వప్నమునఁ గన్పడి శివ ద్వేషముతగదని బోధించెననియు, నందుపై నాతఁడు శ్రీగిరికిఁబోయి మల్లికార్జునుని స్తుతియింపఁగా నొకనేత్రము వచ్చెననియు, నందులకు సంతోషించి, పిదపఁ బాలకురికి సోమనాథుని కడకుఁబోయి యాతనిని బ్రార్థింపఁగా రెండవకన్నుగూడ వచ్చెననియు నొకకథ చెప్పుదురు. సోమనాథుఁడే తెరచాటుననుండి యీతనితో వాదము సలిపెనని కొందఱుండురు.

ఈకవి శివభక్తి దీపికయను పేర నొకచిన్న గ్రంథమును 'నయన గతిరగడ'లో రచించెను. దీనిప్రతియొకటి మదరాసుప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున నున్నది. అందలి యాక్రిందిపద్యముపై కథను ధృవపఱచుచున్నది.

క. శ్రీపార్వతీశుఁ జూడక

పాపాత్ముడ నగుచు బోవ బధమునఁజట్టె

దీపించుదృష్టి తొలఁగిన

శ్రీపతి నడుగంగఁ జెప్పె శివుఁ గర్తనుగాక.

శివభక్తి దీపికను నయనగతి రగడలో రచించుటయు, నందుఁబ్రతిపాదాంతమునను “గంటి” “పాడగంటి” యనుకబ్బములఁ జేర్చుటయుఁగూడ నీయంశము సత్యమని చెప్పుచున్నవి ఆరగడ యందలి కొన్నిపాదము లివి.

కడఁగి సంసారములు కడగంటి ననికంటి

కడఁగి శ్రీగిరి చెన్ను కారుణ్యమనికంటి

ఘనుఁడు రంగనఁ దూషకరగండఁడనికంటి

జనకల్పతరులలో జయశాలి యనికంటి

తవిలి రంగనమంత్రి ధన్యకృతి యనికంటి

భువిలోనఁ ప్రోలాంబ పుణ్యవతి యనికంటి

ఇంక శ్రీగిరిచేర నేఁగందు ననికంటి

తనర శ్రీఁ గగకవి దాతయని పాడగంటి

ఈద్విపదలయందలిశ్రీరంగకవియే రంగనాథుఁడై యుండును. రంగనమంత్రి ప్రోలాంబ లెన్వగో తెలియదు. కవితలిదండ్రులేమో! రంగనను మంత్రియనుటచే నీతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డేమో యని సంశయము కలుగుచున్నది. చక్రపాణివారు శ్రీ వైష్ణవులలోఁ గలరు. కావున నీతఁడు శ్రీవైష్ణవుఁ డని నిర్ణయింపఁదగి యున్నది. గోలకొండకవులసంచిక యట్లే చెప్పుచున్నది.

రంగనాథద్విపదరామాయణకర్తయని చెప్పఁబడియెడి రంగ నాథుఁడును, నీరంగనాథుఁడును నొకవ్యక్తియే యని కొందఱు అను చున్నారు. కానియందుల కాధారములు లేవు. ఇరువురు నొకవ్యక్తి

యేయనిశలంచునెడల రామాయణమును బాలకురికి సోమనాథునితో జరిగినవాదకాలమునకుఁ బూర్వము రచించి యుండవలయును. ఆవాదకాలము క్రీ. శ. ౧౩౦౦ కు పూర్వమయి యుండును. రంగ నాథరామాయణరచనాకాలము ౧౩౨౦ ప్రాంతము. కావున వీరిరువురు నొకరు కారు. కొఱవి గోపరాజు, రామాయణకర్త యైన రంగనాథుఁడు సయోగిబ్రాహ్మణుఁ డని చెప్పియుండెను. ఈరంగ నాథుఁడు శ్రీవైష్ణవుఁడుగాఁ దోచుచున్నాఁడు. అందుచేఁ గూడ వీరిరువురును భిన్నులని చెప్పనొప్పును.

ఇతడు శివస్తుతిఁ జేయుచుఁ గొన్ని శోట వృత్తములను రచించినట్లు లక్షణగ్రంథములలోని యదాహరణములను బట్టి తెలియుచున్నది. ఈశ్వరుని త్రిపురాసుర వృత్తాంతమును వర్ణించు నీక్రిందిపద్య మీతనిచేయని జగన్నాథకృత ప్రబంధరత్నావళివలనఁ జెలియనగుచున్నది

చ. అదలని తేను ; తేరునకు నాదరువై తగువిల్లు ; వింటికిం

గుడు రగునారి ; నారిపయి గూర్కుశరంబు ; శరంబుబొడ్డునం

బాదలినయంత, యంతముఖముల్ నిజవాసములైన గుట్టముల్

చెదరక నీకు నెట్లు పని సేయునయా ! గిరిజేశనాయకా.

ఇతఁడు శ్రీగిరినాథవిక్రమ మను నాంధ్రకావ్యమును రచియించినట్లు చెప్పదురు. కాని యాగ్రంథమిప్పుడు కానవచ్చుటలేదు. కన్నడభాషలో వీరభద్రవిజయము, శరభలీల యనుగ్రంథములను రచించి సనిచెప్పుచున్నారు. కర్ణాటక కవిచారిత్రమున నీతనిని గూర్చి యేమయిన వ్రాసియుండిరేమో తెలిసికొనవలసి యున్నది. పాలకురికి సోమనాథునితో సమకాలికుడు. ఈకవివివాసము కర్నూలు మండలమై యుండును.

29 క వి రా త్త సుఁ డు

అప్పకవి, యీకవినిగురించి యీక్రిందిపద్యములను దనయప్ప కవీయమునందుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. ఆదిని శబ్దశాసనమహాకవి చెప్పిన భారతంబులో
నేది వచింపఁగాఁ బడియె నెందును దానినె కాని సూత్రసం
పాదన లేమిచేఁ దెలుఁగుబల్కు మఱొక్కటికూర్చి చెప్పఁగా
రాదని దక్షవాటి కవిరాత్త సుఁ డీనియమంబు చేసిననా

క. ఆమూఁడు పర్వములలో
న మాన్యుఁడు నుడువు తెనుఁగు లరసికొని కృతుల్
తాము రచించిరి తిక్క- సు
ధీమణి మొదలైన తొంటి తెలుఁగు కవీంద్రుల్.

ఈపద్యములనుబట్టి యీరాత్త సుని నివాసము గోదావరీమండ
లములోని ద్రాక్షారామ మనియు, నీతఁడొక లక్షణ గ్రంథమును
వ్రాసినట్లును దెలియుచున్నది. ఆలక్షణగ్రంథము పేరు కవిరాత్త
సీయమని యుచున్నాఁడు. కాని నాకదిలభింపలేదు. అప్పకవి, కవి
రాత్తసీయము పేరు నుదాహరించియున్నాఁడు. కానియందుండిలక్ష్య
ములనీయలేదు. వేములవాడ భీమకవియును నీతఁడును నొకవ్యక్తియే
యని కొందఱనుచున్నాఁడు. కాని యందులకాధారములు లేవు.

ఈకవి యాదినారాయణచరిత్ర మనునొక గ్రంథమును రచి
యించినట్లుకానొకలక్షణ గ్రంథములో నీక్రిందిపద్య ముదాహరింపఁ
బడియున్నదట ! ఆదినారాయణచరిత్ర మిప్పుడు లభించుటలేదు.

ఉ. శ్రీయ్యత లోచనోజ్జ్వల మరీచులు భానుమరీచి విస్ఫుర
త్త్రోయజకాంతితోడఁ దులఁదూఁగెను పచ్చని పట్టుగట్టి య
త్యాయత కంఖచక్రిరుచిరాసి గదాధరుఁడేగుఁడెంచె నా
రాయణుఁ డార్తరక్షణపరాయణుఁ డాకరిరాజు పాలికిన్.

ఈపద్యము గజేంద్రరక్షణకథ లోనిదిగాఁ గాన్పించుచున్నది.

శ్రీమహావిష్ణువు దశావతారములై తిరుప్తసంహారమును శిష్టసంరక్షణమును గావించినట్లు రామాయణ భారతాద్వితీహాసముల వలనను మత్స్య కూర్మాది పురాణములవలననుదెలియుచున్నది. ఈపదియును గాక, ఆదినారాయణాద్యవతారములు మఱికొన్నిగలవు. ఆదినారాయణావతార చరిత్రలో గజేంద్రమోక్షణాది కథలుండి యుండును. ఆకథల నీచారిత్రములో నీకవిరాక్షసుఁడు నర్ణించి యుండును. ఈరాక్షసకవి రచనములు లభింపకపోవుట యాంధ్రుల దురదృష్టము.

మద్రాసునందలి అడయారులైబరీలో నున్న దేవకీనందన శతకవ్రాతప్రతియం దీక్రిందిపద్యమున్నదట.

మ. సదయస్ఫూర్తి కళత్ ఘటించి కవిరక్షశ్రేష్ఠఁ డుత్సాహియై
పదివే ల్పద్యము లందు నూటపది సత్పద్యంబు లర్పించె నీ
పదనీరేచములంను దివ్యతటిసీసాధః ప్రపూర్ణాభిముఖ్యదయఁ గాంచిన వాట హాకరుణ కష్టాదేవకీనందనా !

ఇందలికవిరక్ష శ్రేష్ఠఁ డనఁగా నీకవిరాక్షసుఁ డేమోయని సంశయింపఁబడుచున్నది. ఇందలి పదినేలపద్యములను రచించె నను విషయ ముత్పేక్షయేమో !

ఈశతకము వెన్నెలకంటి జన్నయమంతికృత మని ప్రకటించుచు, శేషాద్రిమణికవులు ఓరికలో నీక్రిందివాక్యములు వ్రాసి యున్నారు.

“ఈ శతకమున వ్యాకరణ దోషములు గనుపట్టుచున్నవి. అయినను అప్పకవివంటిలాక్షణికుఁ డిందలిపద్యముల నుదాహరణము నకుఁ దీసికొనుటవలన నీశతకప్రశస్తి యప్పకవికాలమునకే సుప్రసిద్ధముగా నుండెననుటకు సంశయములేదు. లిఖిత ప్రతియొకదానిలో

నీకతకము కవిరాత్నసుండు వ్రాసినటుల గలదు. కవిరాత్నసుండు జన్మయ్యకవియో యాచిరుదనామె మెవరిదో యెఱుంగ వీలు కాదు. మఱియు నాపద్య మొకప్రతియందే గానవచ్చుటవలన నంతవఱకు విశ్వసనీయమో యెఱుంగ నయితిగాదు.”

కవిరాత్నసుండు ద్రాక్షారామవాసి. జన్మయకవి కల్లూరు మండలమువాఁడు అందుచే జన్మయ, కవిరాత్నసుండు కాఁడు. జన్మయకవికి, రాత్నసచిరుద మున్నట్లు విక్రమార్కచరిత్రమునలేదు. విక్రమార్కచరిత్రమున గవిరాత్నసుని సంస్కృతకవులలోఁ జేర్చి వేఱుగ నీక్రిందిపద్యములో నుతించియున్నాఁడు అందుచే గవిరాత్న సుండు జన్మయకాఁడు.

నీ. శ్రీహర్ష శివభద్రుఁ జిత్తపుశివదాసు

సామిల్లిని సుబంధు సార్వభౌముఁ;

గర్ణామృతకవీంద్రుఁ గామందకుఁ గళింగుఁ

గవిరాత్నసుని భాసుఁ గాళిదాసు”

కవిరాత్నసుండు నన్నయభట్టునకును దిక్క నసోమయాజికిని మధ్యకాలములో నున్నట్లు అప్పకవివ్రాసినవైపద్యములవలనద్యోతక మగుచున్నది.

కస్తూరిరంగకవి, కవిరాత్నసీయ ముచులక్షణగ్రంథములోనివని తనయానందరంగరాట్టండమునందుఁ గొన్నిపద్యముల నుదాహరించి యున్నాఁడు. రంగకవి కీగ్రంథము లభించెనో లేక పూర్వపులక్షణ గ్రంథములలో నుదాహరింపఁబడిన పద్యములను గ్రహించెనో తెలియదు.

ఈకింది రెండుపద్యములును గవిరాత్నసీయము లోనివని యానందరంగరాట్టండమున నుదాహతములైనవి గాని యివి యనంతని ఛందమున ననంతనివిగాఁ జెప్పఁబడియున్నవి. ఇందేది సత్యమో తెలియదు.

గీ. సంఖ్యకును బరిణామసంజ్ఞకుఁ దనర్చు
 శబ్దములపై విభాగోక్తి సంఘటించు
 నప్పుడుయతులు రెండేసియును నుపేందుఁ
 డిచ్చుచుండర్థమును నొప్పెడేసి యనఁగ

గీ. ప్లాది నిత్య సమాసశబ్దములు గాక
 పెరిపదంబులపై యచ్చు బెరసినప్పు
 డన్నియును స్వరయతులగు సాంబళివుఁడు
 శ్రీశుండమరాస్వయాభి పూర్ణేందుఁ డనఁగ.

కవిరాక్షసుఁడుసంస్కృతమున నాతేసియర్థములుగల పదముల
 నటువది శ్లోకములలోఁ గూర్చి వదర్థనిర్ణయ మను చిన్న నిఘం
 టువును రచించెనని చెప్పుదురు. మఱియు నూఱుశ్లోకములు గల
 కవిరాక్షసీయ మను నొక కావ్యమును గూడఁ గవిరాక్షసుఁడు రచి
 యించియుండినట్లు. ఇతఁడు కీమేశ్వరుని కంఠితముగా లక్ష్మీనారా
 యణవిలాస మను నొక గ్రంథమును రచియించె నని చెప్పుదురు.
 ఈగ్రంథము లేవియు నిప్పు డగుపడుట లేదు.

కవిరాక్షసీయములోనివని చెప్పెడిపద్యములలో “శ్రీదైతా”
 యనుపద్యమునందు యతులిర్వదియొక టని యన్నది. అప్పకవీ
 యమునందలి: —

క. భీమన పది చెప్పె ననం

తామాత్యుఁడు చేసె వెనుక యతు లిరువదినా

ల్లామీఁదఁ గొందఱు కవి

గామణు లిరువదియునేడు గావించి రొగిన్.

యనుపద్యమునుబట్టికవిరాక్షసుఁడనంతామాత్యునకుఁబూర్వుఁ
 డని తలంపవచ్చును. “సూత్రసంపాదనలేకపోవుటచే నన్నయ భార
 తమునందుఁ జెప్పఁబడిన ప్రయోగములు దక్క నందులకు విరుద్ధ
 ప్రయోగములు కవులుచేయరాదను నియమము కవిరాక్షసీయము

సంజేయున్నదనియు, దానిని జూచియే ముప్పకవి “అదినిశబ్దశాసన మహాకవిచెప్పిన” అనుపద్యమును వ్రాసియుండెననియు దలంపవలసి యున్నది. అపద్య ముప్పకవితమే యైనను, నందలి భావములు రాక్షసునివి. దీనినిబట్టి యాతఁడుకూడ నాంధ్రశబ్ద చింతామణి నెఱుంగఁడనియు నన్నయకు శబ్దశాసనవిరుద్ధము భారతరచనము వలననే వచ్చినదని యాతఁడు తలంచియుండెననియు స్పష్టమగు చున్నది. కవిరాక్షసుఁడు స్పష్టముగాఁ జెప్పెనుగాని, బాలసరస్వతికి బూర్వమున్న కవులలో నన్నయభట్టును శబ్దశాసనునిగాఁ జేర్కొనిన వారందఱును భారతరచనమువలననే యాతని కాబిరుదము వచ్చిన దని తలంచియుండిరి. “విపులశబ్దశాసనుఁడ” ననిభారతములోనన్నయ చెప్పకొనియుండినమాట వాస్తవమేయైనను యాతఁ డట్లు చెప్పకొనుటకు భారతమే కారణమని యాకవులందఱు నూహించియున్నారు. కనుకనే తమగ్రంథములయం దాతనిని శబ్దశాసనుఁడని యంగీకరించి నుతించియుండిరి. భారతమునుబట్టి శబ్దశాసనవిరుద్ధ మతనికిఁ దగి యున్నదని వారియభిప్రాయము. మనముకూడ నట్లేభావించుటలోఁ దప్పులేదు. ఇక్కనకవి తన విక్రమార్కచరిత్రమున నీయభిప్రాయమునే గూర్చిందపద్యములో నిట్లు తెలిపియున్నాఁడు.

ఉ. వేయివిధంబులందుఁ బదివేపులు పెద్దలు సుప్రబంధముల్

పాయక చెప్పిరట్లు రసబంధురభావభవాభిరామ భా

రేయలు శబ్దశాసనవరేణ్యులు నాఁగఁ బ్రశస్తి కెక్కిరే

యేయెడ నన్నపార్శ్వగతి నిద్ధర నట్టిమహాత్ముఁ గొల్చెనక

చింతామణి విషయపరిశోధనకర్త లీపద్యము నుదాహరించి “ఇక్కనపలుకు చక్కనైయుండ లే”దని వ్రాసినారు. నన్నయభట్టు భారతాదిని తననుగూర్చి వ్రాసికొనిన “తనకుల బ్రాహ్మణు” అను పద్యములో “విపులశబ్దశాసను” “ఉభయభాషా” కావ్యరచనాభి శీఘ్రు” అని వేఱువేఱుగాఁ జెప్పకొని యుండుటచేత శబ్దశాసన శబ్దము వ్యాకరణ కర్తృత్వమునే బోధించుచున్నదని వ. చి. సీతా

రామరాస్త్రులవారి యభిప్రాయము. చింతామణి నెఱింగినవారగుటచే వారికట్లు స్ఫురించినది. కాని యౌగంధము నెఱుంగని వారందఱును భారతరచనము వలననే యాభిరుదమాతనికి లభించినదనితలంచియుండిరి. శబ్దశాసనుఁడనని నన్నయ వ్రాసికొనెను గదాయని తరువాతివా రింధప్రాయము నాశబ్దమును వాడియున్నారని తలంపరాదు. భారతమునందలి ప్రయోగములనుబట్టియు శబ్దరూపములనుబట్టియు నాతఁడు శబ్దములను సంస్కరించి భాషకు వన్నెదెచ్చెనని భావించి యాతనిని శబ్దానుశాసనుఁడని పొగడియున్నారని తలంపవలసియున్నది. చింతామణిచే సాధింపజాలని ప్రయోగముల కాతఁడు శబ్దానుశాసనుఁ డగునా? కాజాలడా? ముమ్మాటికి నగును. అందుకనియే విపులశబ్దశాసనుఁ డనని చెప్పకొనినాడు. ఒక నిమిషము చింతామణిమాట మఱచిపొందు. అప్పుడు నన్నయకు శబ్దానుశాసనవిరుద ముండునా? పోవునా? భారతశబ్ద ప్రయోగములనుబట్టి యాతనిని శబ్దానుశాసనుఁ డనఁగూడదా? చింతామణి నన్నయకృతమనుట కీశబ్ద మొక్కించుక సాక్ష్యమైనఁ గావచ్చును గాని, దీని నాధారముచేసికొని చింతామణికర్త నన్నయయని నిర్ధారణము చేయరాదనియు, భారతమువలన నన్నయకు శబ్దశాసనవిరుదము వచ్చిన దని తలంచుటలో దోషము లేదనియు నాయభిప్రాయము.

30 మార్చి

ఇతఁడు మార్కండేయ పురాణము నాంధ్రీకరించిన మహాకవి. ఆగ్రంథమందలి యీదిగువగద్యనుబట్టి యీతఁడు తిక్కనామాత్యును పుత్తుఁడనియు, నుభయకవి మిత్రుఁడైన తిక్కనసోమయాజి శిష్యుఁడనియుఁ దెలియుచున్నది.

గద్య “శ్రీమనుభయ కవిమిత్ర తిక్కనసోమయాజిప్రసాదలబ్ధ సరస్వతీపాత్ర తిక్కనామాత్య పుత్రనూరయనామధేయ ప్రణీతంబైన మార్కండేయ పురాణము.”

తండ్రి కమాత్యశబ్దము నపయోగించుటచే నీతఁడు నియోగి బ్రాహ్మణుఁడనుట స్పష్టము “తిక్కనామాత్య పుత్త్ర” యని గద్యమునందుండుటచే భారతకృతి కర్తయగు తిక్కనసోమయాజి పుత్తుఁడని కొందరను కొనఁ జొచ్చిరి. కానియది సత్యముకాదు. “తిక్కన సోమయాజిప్రసాదలబ్ధ సరస్వతీపాత్ర” తిక్కనామాత్యపుత్త్ర “అని గురువును, తండ్రిని వేఱువేఱుగాఁ జెప్పియుండుటచే వారిరువురు నొక్కరుకారనుటఁ స్పష్టము. వారిరువురు నేకనామము గలవారగుటచేఁ గొందఱిభ్రాంతికి లోనయిరి.

గద్యలోఁ దెలుపఁబడిన పైరెండు విషయములు తప్ప తనను గూర్చి యీతఁడు గ్రంథమునం దెచ్చటను నొక్కమాటయైనఁ జెప్పలేదు. తుద కీతనిగోత్రముగాని గృహనామముగాని గ్రంథమునుబట్టి తెలియదు. మార్కండేయ పురాణముతప్ప వేఱొక గ్రంథమేదియు నీతనిరచనము గానరాదు.

ఈమార్కండేయ పురాణమును గవి, గన్నయసేనానాయకుని కంకితము చేసెను కృత్రిమతీ కవితో నీగ్రంథమును రచియింపుమని చెప్పినట్లుగా రచించినపద్యము లివి:—

శా. పాండిత్యం బమరం బురాణముల ముక్తాంశు లెప్పగా
విండు నిన్వంతిలుగావు నూతన కథావిస్తారమై యోగ్యమై
చండాఘోతరహసియై పరమవిజ్ఞానాశ్రయం బైనమా
ర్కండేయాఖ్య మహాపురాణము వినం గౌతూహలంబయ్యెడిక

శా. తర్కింపంగ నశక్యమైన వితతోన్యదీప్తి జాలంబు చే
నర్కుండెట్లు వెలుంగునట్లు బహుపుణ్య శ్రేణికావ్యాప్తి సం
పర్కస్ఫూర్తి నఘాంధకారము లడంపంజాలి లోకంబు న
న్మార్గంజేయ పురాణరత్న మమదు న్మార్గశ్యసంపాదియై.

ఉ కావునఁ దత్పురాణము ప్రకాశితసారకథామృతం జూసిం
ద్రావి జగజ్జనంబు లలర న్వచియింపు తెనుంగున న్వచ
శ్రీవిభవంబు పెంపు విలసిల్లంగఁ గోవిదు లిచ్చ మెచ్చి సం
భావనసేయ చారుగుణభాస్వర ! మారయసత్కవీశ్వరా ?

ఈపద్యములలో గ్రంథప్రాశస్త్యము దక్క గ్రంథకర్తను
గూర్చినవిషయము లేమియు లేవు. కవితారిత్రక విషయమున నిత
తోనే మనము తృప్తి జెందవలసియున్నది.

కృతిపతి యైనగన్నయనాయకుని, బ్ర. శ్రీ. వీరేశలింగము
పంతులుగారు కవుల చరిత్రములోను, చిలుకూరి వీరభద్రరావు
పంతులుగారు ఆంధ్రులచరిత్రములోను గన్నయమంత్రి యని వ్రాసి
యున్నారు. కాని యది సత్యముకాదు. కాకతీయప్రతాపరుద్రమహా
రాజకడ సీతఁడు సేనానాయకుఁడుగా నున్నట్లు మార్కండేయ
పురాణమునం దున్నది. కాని, మంత్రి యని యెచ్చటను జెప్పలేదు.
సేనానాయకుఁడు మంత్రికాఁడు.

కృతిపతి యైనగన్నయ, శూద్రుఁడైనట్లును, కాకతిగణపతి
దేవమహారాజకడఁ దలవరిగానున్న మేచయనాయకునకుఁదాహిత్వఁ
డైనట్లును నాగయసేనానికిని, మల్లమాంబికకును బుత్తుఁడైనట్లును,
బ్రతాపరుద్రమహారాజచే రాజ్యచిహ్నములు వడసినట్లును, నీకింది
పద్యములవలనఁ దెలియుచున్నవి.

మ. ఆమలంబు ద్విజరాజవర్ధనము మర్యాదాన్వితంబున్ గుణో
త్తమరత్నంబు ననంతభోగమహిమోదారంబు గాంభీర్య ధు
ర్యము శ్రీజన్మగృహంబునై శుభయుతంబై యాచతుర్థాన్వయం
బమృతాంధోనిధిమాడ్కి నుర్విగడుఁ బొల్పారుజ్జనస్తుత్యమై.

తే. అట్టి కాకతిగణపతిత్కాధినాథు
 ననుఁగుఁ దలవరి ధర్మాత్ముఁ డధికపుణ్యుఁ
 డయిన మేచయనాయకుఁ బ్రియతనూజ
 నతులశుభలక్షణస్ఫురితామలాంగి.

చ. శివుఁడగజాత రాఘవుఁడు సీతఁ గిరీటి సుభద్రఁ బెంపు సాం
 పు వెలయఁబ్రితిఁ బెండ్లి యగుచోల్కిని నాగచమూవిభుండుభూ
 రివిభవ ముల్లసిల్లఁగ వరించె సమంచితరూపకాంతిభా
 గ్యవిభవ గౌరవాదిసుగుణానుకృతాంబిక ముల్లమాంబికా.

శా. ఆమల్లాంబకు నాగశౌరికి విశిష్టాచారు లుద్యద్గుణ
 స్తోమాకల్పు లనల్పకీర్తిపరులస్తోకస్థిర శ్రీయతుల్
 ధీమంతు ల్సుతు లుద్యవించి రొగిఁ గాంతేయ ప్రభావోన్నతుల్
 రామప్రభావులు వహ్ని తేజలు జగత్ప్రభావత శౌర్యోదయుల్

వ. అందగ్రజుండు.

సీ. తనసుందరాకృతిఁ గని వెఱఁ గందిన
 వనిత లంగజనొప్పుఁ దనువుఁ జేయఁ
 దనకళాచతురత్వమున కద్భుత బంధు
 బుధులు భోజనినేర్పు పొల్లు సేయఁ
 దననయాభిజ్ఞత వినినప్రాజ్ఞులు దివి
 జేకుని తద్జ్ఞత యేపు దింపఁ
 దనయాశ్రయంబున మను బంధుమిత్ర వ
 ర్గము కల్పతరువు నాశ్రయముఁ దెగడ

తే. నెగడి జగమున నెంతయుఁ బొగడు వడసె
 గాకతిత్కృతలాధీశకటకపాలుఁ
 డమలసితకీర్తి ధనలోలుఁడన్వయాబ్జ
 మండదినవల్లభుఁడు గన్నపైన్యవిభుఁడు.

చ. ఎలమిఁ బ్రతాపరుద్రమనుజేంద్రునిచేఁ బడసెం బ్రవీణుడై
కొలిచియు శౌర్యలీల రిపుకోటి రణావనిఁ గీటడంచియు
స్ఫరిపుతుల్యవిక్రముఁడు నాగయగన్నవిభుండు దేజమున్
విలసితరాజ్యచిహ్నములు విశ్రుతలక్ష్మీయు నాయకత్వమున్

ఈగన్నయసేనాని, ప్రతాపరుద్రుని సేనాధిపతి యైనను, ముఖ్యముగా రాజధానీనగరరక్షకుడైనట్లు పైపద్యములో నున్నది. ఈక్రింది యాశ్వాసాంతపద్యములు కూడ నీవిషయమును స్థిరపరచుచున్నవి.

క. శరనిధిసమగాంభీర్యా
మరుదుగనిధధైర్య సతతమహితౌదార్యా
సురపురసదృక్షకాకతి
సరపాలకకటకపాలనస్థిరశౌర్యా !

చ. సరలకళాచతుర్ముఖ ! యశశ్శ్రితదిబ్బుఖ బాహుదండవి
స్ఫురదురుశక్తి షణ్ముఖ ! వచోవిలసన్ముఖ ! వైరిభీమసం
గరముఖ ! నిత్యపోషణవికాసిసుహృముఖ ! కాకతిక్షీణీ
శ్వర పురపాలనప్రకటశౌర్యవిశేషణ వంశభూషణ !

ఈపద్యములనుబట్టి శృతిపతి నివాసము ప్రతాపరుద్రమహీపాలుని రాజధానీనగరమైన ఓరుగల్లు అగుటస్పష్టము. శృతికర్తయైన మారనకవి నివాసము నాతఁడు తిక్కనసోమయాజి శిష్యుడని చెప్పబడెనట్లు నెల్లూరుమండల మయియుండు నని యూహింపఁదగియున్నది. విద్యార్థిదశ గడచినపిమ్మట ఓరుగల్లునకు వచ్చి మార్కండేయ పురాణమును రచించి గన్నయకుఁ గృతియిచ్చి కొంతకాలమేని, యక్కడ నివసించి యుండవచ్చును. ప్రతాపరుద్రమహారాజు కీ. శ. ౧౨౯౫ మొదలు ౧౩౨౬ వరకు నాంధ్రరాజ్యమును బరిపాలించిన ప్రభువగుటచేఁ గవియై గృతిపతియు నాకాలమునందుండి రనుట నిశ్చయము.

మార్గమునకు మార్గముండేయ పురాణము శ్రీ. శ. ౧౩౨౦ సంవత్సరప్రాంతమున రచించి యుండవచ్చును. ఈ గ్రంథరచనాకాలమునకుఁ బూర్వమే తిక్కనసోమయాజి యిహలోకమును వీడియుండును. మార్గమునకు కవిత్వము తిక్కనసోమయాజి కవితతో సరిరాకున్నను ప్రాథమిక, సలక్షణమై, హృదయంగమముగా నున్నది. ఈతఁడు రచించిన మార్గముండేయపురాణ మెనిమిది యాశ్వాసములు కలది. సంస్కృతమున వ్యాసమహర్షి రచించిన మార్గముండేయపురాణమున కిది యాంధ్రీకరణము. గౌరన, శంకర, వీరశరభకవులు రచించిన హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమునకుఁ బెద్దనార్య కృతమగు మనుచరిత్రకును, సవరము చిననారాయణనాయక కృత కువలయాశ్వ చరిత్రమునకును, నింకననేక ప్రబంధములకు మూలాధార మీమార్గముండేయ పురాణమే. దీనిని పందొమ్మిదవ శతాబ్దియందు మండకామేశ్వరకవి యాంధ్రీకరించి, విజయనగర సంస్థాన ప్రభువగు విజయరామగజపతి పట్టమహిషియైన శ్రీ యలకాంబ మహారాజ్ఞ కంకితముచేసి యుండెను.

మార్గమునకు కవిత్వశైలి తెలియుటకై యెనిమిది యాశ్వాసముల నుండి యెనిమిది పద్యముల నుదాహరించుచున్నాఁడను. —

చ ఉరగముచేతఁ జచ్చినతనూభవుని గొని శోకవేదనా
పరవశయు నివ్వకీర్ణ కచభారయు సుద్గతశాష్టపూరయు
స్థరతల తాడితాస్యయును గద్గదికావికలార్తనాదయు
స్థరణవిపర్యయాపగత సత్వరయానయు నై పొరింబారిన్. ౧౩

చ. అనలము ప్రజ్వలించి విహితాగమతంత్రములాచరించి పెం
పొనరగ మంత్రయుక్త మగుహోమము మున్నొనరించుతుంబురుం
డనఘండు సేయఁగాఁ గువలయాశ్వండు పెండిలియయ్యెఁబ్రీతిన
త్యసుసమ రూపయావన మదాలసమానస నమ్మదాలసన్.

శా. క్షత్రాచారముఁ దప్పఁద్రొక్కకుము రాజ్యశ్రీ దలిర్ప న్నుచ్చా
న్మిత్రీవాతముఁ బోవు ముజ్జ్వలకృపాణీవిస్ఫురత్పాణివై
శత్రుశ్రేణిజయింపు ట్తోణిసురరక్షాప్రాధివాటింపు న
త్పాత్రీత్యాగ మొనర్పుయజ్ఞములుపుత్తా! సేయుమత్స్యన్నతిన్.

చ. హిమగిరిదక్షిణంబున మునీశ్వర ! పొల్పుగుభారతాఖ్యన
 ర్షము విను కర్మభూమి యది సంతతము స్పృహపుణ్యపాప క
 ర్మము లొనరించి యద్దివిజమానవనారకతిర్యగాదిజ
 న్మములచునాక మోక్షములుమానుగఁబొందుదు రందునన్నరుల్.

ఉ. ఎక్కడనుండివచ్చు నతఁ డీతుహీనాదికి వేడ్కనూని ? యే
 నక్కట ! యక్కుమారురుచిరాకృతి యాదట నేలచూచితిన్
 మక్కువ యేల నాటెమది ! మన్మథుఁ డేల సహించునన్ను ? వాఁ
 డెక్కడ పచ్చు నింక ? నది యేలపొసంగు ? దురాశ యేటికిన్.

శా. తేజస్సూర్తిదినాధినాథుఁడయి కాంతిం జందురుండై పృతా
 పాజేయత్వమునం గృశానుఁ డయి ఘోరైశ్వర్య శౌర్యోన్నతిం
 దా జిష్ణుండయి దర్పమొప్పఁ గొనియెం దత్తత్పదమ్ము లబ్బ
 భ్రాజిష్ణుం డసురేశ్వరుం డసురు లుబ్బ న్లోకసంహారుండై.

చ. అనుపమవేగసత్త్వసముదంచితవాహన వాహ్యమానకాం
 చనరథచక్రసంకషణ చారుసుమేరు నగేంద్రసాను సం
 జనిత సువర్ణరేణుచయ సంతతభూషిత దీప్తియైన యీ
 దినమణికి న్నభోమణికి దేవశిరోమణి కేను మ్రొక్కెదన్. 2 ఆ

మ. సితపక్షంబున నాఁడునాటికిఁ గడుంజెన్నొందు శీతాంశు న
 ట్లతి లావణ్యవిలాసభాసురతనుం డై తల్లికిం దండ్రికి
 న్సతతాహ్లాద మొనర్చుచుం బెరిగి యాచార్యోపదేశంబునం
 జతుగుం డయ్యె మరుత్తుఁ డాగమముల న్నాస్త్రములన్విద్యలన్.

ఈమార్కండేయ పురాణకృతిపతియైన గన్నయసేనాని
 ప్రతాపరుద్ర మహారాజు ననంతరమున మహమ్మదీయ మతమును
 వైకొని ఢిల్లీచక్రవర్తిని గొలిచి యాతనికి సేనానియై రాజకార్య
 నిర్వాహకుండై యుండినట్లు డాక్టరు నేలటూరి వెంకటరమణయ్య
 గారు బహుధాన్య సంవత్సరమాఘ మాసము భారతీపత్రికలో నిల్లు
 వ్రాసియున్నారు.

“... ..క్రీ. శ. ౧౩౨౨-౨౩ సంవత్సరములలో ఢిల్లీచక్రవర్తియగు ఘయాజుద్దీన్ తుఘ్లాక్ అనుసూత్రము ఒక మహాసైన్యమును తనశ్రేష్ఠపుత్రుఁ డగు ఉలూఘఖానుని యాధిపత్యముక్రింద ఓరుగంటిని ముట్టడించుటకై పంపెను. ఉలూఘఖానుడు మొదట ప్రతాపరుద్రునిచేత పరాజితుడై పారిపోయినను అచిరకాలముననే మహాసైన్యముతో మరలివచ్చి యోరుగంటిని ముట్టడించెను. ఇతడింతత్వరలో మరలివచ్చునని ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి తలచియుండలేదు. తత్సూర్యము తురకలయడాపుడివల్ల దేశమంతయును నాశనమై ప్రజాక్షోభకలిగి తిననాహారముకూడ లేక జనులు బాధపడుచుండిరి. వారిబాధను దొలగించుటకు చక్రవర్తి కోటలో నిలవచేసి యుంచినధాన్యము ; ఇతరసామగ్రిలను నల్పక్రియమున కమ్మించి వారికిఁ గొంత తోడ్పడెను. మఱియు కోటసంరక్షణకై వచ్చియుండిన నాయకులనందరను తమతమ సైన్యములతోగూడ స్వస్థానములకుఁబంపి వేసి దేశమునందు వ్యవసాయము విరివిగా సాగించుటకు తగునేర్పాటులు గావించెను. ఈకారణమువల్ల ఉలూఘఖానుడు రెండవ మారు ఓరుగంటిని ముట్టడించినపుడు ముట్టడికినిలిచి, శత్రువిదారణము కావించుటకు ప్రతాపరుద్రునికి శక్తి చాలకపోయెను. తత్కారణమున శీఘ్రకాలముననే ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి తురకలకు లొంగిపోయి దైవవశమున వారికి బందీగా చిక్కెను.

ఉలూఘఖానునికి ప్రతాపరుద్రుని తెలుగుదేశమున నిలువనిచ్చుట కెంతమాత్రము నిష్పము లేకపోయెను. చక్రవర్తి పట్టుబడ్డ విషయమును నాయకు లెరింగిన వెంటనే వారందరును మరలివచ్చి యాతనిని బందీవిముక్తిని గావింపఁ బ్రయత్నింతురని ఉలూఘఖాను డెరుగును. ఇదివరకాంధ్రుల కత్తిపోటును రెండు మూడు పర్యాయములు రుచిచూచిన వాడగుటచేత తానానాయకులతో పోరి నిర్వహించుకొనగల నన్ననవ్వుక మాతనికి లేకపోయెను. తత్కారణమున నతడు ప్రతాపరుద్రుని శీఘ్రముగ తగు కావలిసైన్యమును తోడిచ్చి ఢిల్లీకి పంపివేసెను.

ఇట్లు ఢిల్లీకి బందిగాపోయినవాడు చక్రవర్తియొక్కడే కాదు. ఆకాలమున రాజధానియందుండిన ననేకులు దొరలును నాయకులును గూడ బందీలుగ గొంపోబడిరి. అట్టివారిలో ఓరుగంటి పురపాలకుడును చక్రవర్తితోకూడ కడవరకు పోరినవాడును నగు నాగయగన్న సేనానియొకడు. ఇతడు చక్రవర్తివనుసరించియే ఢిల్లీకిపోవుచుండెను మార్గమధ్యమున ప్రతాపగుడ్ర చక్రవర్తి తనస్థితికి మక్కిలి దుఃఖితుడై దివంగతుడుకాగా గన్నయ మహమ్మదీయ మతమును బుచ్చుకొని ఢిల్లీఫాదుషా కొలువునజేరెను. ఈలోపల సుల్తాను ఘయాజుద్దీను మృతినొందగా డిల్లీ ఘోషానుడు ఢిల్లీ సింహాసనము నెక్కి సుల్తానుమహమ్మదు అనుపేరుతో రాజ్యము చేయ నారంభించెను. ఇతనికి గన్నయసేనాని యన్న నెక్కువయభిమానము. మహమ్మదీయ మతము నవలంబించిన పిమ్మట అతనికి మల్లిక్ మక్బూల్ అను నామకరణముచేసి సుల్తానతనిని తనయాస్థానమున నుంచుకొనెను. అటుపిదప జరిగిన కిష్లుఖానుని పితూరి నణచివేసి సుల్తాను మక్బూలును ముల్తానుకధిపతిగా నియమించెను. మక్బూలు ముల్తానుపరిపాలించుకాలమున హలూబాక్ గుల్ చంద్ అనునిద్దరు సర్దారులు సుల్తాను ప్రభుత్వముపై తిరగబడి పంజాబు నల్లకల్లోలము కావించిరి. వారిని నిర్జించి మక్బూలు సుల్తాను మన్ననకు పాత్రుడాయెను. క్రీ. శ. ౧౩౩౪ వ సంవత్సరము ప్రాంతమునదక్షిణాపథమున ఢిల్లీసామ్రాజ్యమునకు చెందిన రాష్ట్రమున్నియుఁ దిరుగుబాటు చేసెను. అందుముఖ్యముగా మధురయందు కొత్వాలుగానున్న సయ్యదు జలాలను వాడచ్చట ప్రభుత్వము చేయుచున్న రాష్ట్రపాలుని, అతనియనుయాయులను కృత్రిమముగ వధించి జలాలుద్దీను అహ్మద్ షా అనుబిరుదముతో స్వతంత్రుడాయెను. వానిని తరుమగొట్టి మధురయందు మరల స్వాధికారమును పునఃప్రతిష్ఠించుటకై సుల్తానుగొప్పసైన్యముతో దేవగిరిమార్గముగ వచ్చి వరంగలు పట్టణమునుచేరెను. నెలరోజులపర్యంతము నచ్చటనాగి సుల్తానుమహ

మృదు యుద్ధమునకు వలయు సన్నాహములను జేయుచుండగా ఓరు గంటియందప్పుడు విజృంభించియుండిన స్లేగుజాడ్యము ఆతని సైన్యమునగూడ వ్యాపించి దానిలో మూడువంతులు నాశనము చేసెను. సుల్తానుకుకూడ స్లేగు తగిలెను. అతఁడు మృతినొందెనన్న కింపదంతి రాజ్యము నందంతటను వ్యాపించెను. ఈవార్త తెలిసి పెక్కుస్థలముల యందున్న సర్దారులు అధికారులకు లొంగక తిరుగుబాటు చేసిరి. ఇట్టిపరిస్థితియందు సుల్తాను మధురదండయాత్రను జాలించి దేవగిరికి డొల్లీలోతిరిగి వెళ్ళెను. పోవునప్పుడు దేశమునందున్న కలవరమును శాంతింపజేయుటకుఁ దగువాడని తలచికాబోలు మక్కుబులును తెలంగానాకుఁ బాలకునిగ నియమించెను. కాని మక్కుబులు జన్మతః ఆంధ్రుడయ్య దేశమున పూర్వము చక్కనిపలుకుబడి గలిగిన వాడయ్య అన్యమతావలంబనము చేసినకారణమున ప్రజలాతనికి లొంగరైరి. ఆతడు తనయధికారమును నెగ్గించుకొనజాలక పోయెను. కావున సుల్తాను ఢిల్లీకిపోయిన కొద్దికాలమునకే ఆంధ్రనాయకుఁడగు కాపయ నాయకుని ప్రతాపమున కోర్చుకొనలేక ఓరుగంటిని ఆంధ్రరాజ్యము తోసహా అతనికర్పించి, మక్కుబులు ఢిల్లీకి పారిపోయెను. అప్పటికిని నతడు సుల్తాను ననుగ్రహమును కోల్పోలేదు. వెంటనే సుల్తాను ఇతనిని గుజరాతుకుఁ బాలకునిగా నియమించి అచ్చటికి బంపెను. సుల్తానుకడపటి గోజులవరకు నతడచ్చటనే యుండెను. సుల్తాను తఱిమిను పితూరీదారును వెంటబడించి సింధుదేశమునకుఁ బోవునప్పుడు అతడు రాజ్యసంరక్షణకై ఢిల్లీయందేర్పరచిన మంత్రాంగసభ యందు మక్కుబులు నొకనిగ నియమించెను. సుల్తాను ధర్మపట్టణమునందు మృతినొందినప్పుడు మక్కుబులు ఢిల్లీపట్టణము నందుండెను. సుల్తాను మహమ్మదు ముఖ్యమంత్రియగుఖ్వాజాహాను సుల్తాను మహమ్మదు కుమారుని సింహాసనము నెక్కింపగా సైన్యాధిపతులు తమ సుల్తానుగా చెన్నుకొన్న ఫిరోజిషాహజుము నవలంబించి, మక్కుబులు పట్టణమువదలి సైన్యములతో ఢిల్లీపై వచ్చుచున్న ఫిరోజిషాను గలసి

కొనెను. అతడు మక్కుబులును మిక్కిలి శౌరవించి తనరాజ్యాభిషేకానంతరము అతనికి ఖానిజహానన్న బిరుదునిచ్చి అతనిని తనప్రధానమంత్రిగ నేర్పరచుకొనెను. అది మొదలు తన మరణము వరకును ఖానిజహాను ఆపదవియందే యుండి ఢిల్లీసామ్రాజ్యమును గడుజాగరూకశతో గాపాడెను. ఇతడు రాజనీతిజ్ఞుడు. రాజపట్టణమును విడిచి దూరదేశమునకు యుద్ధమునకుఁ బోవునప్పుడితని యుద్ధగుల నమ్మకముచేత సుల్తానుఫిరోజుషా రాజ్యమునతని కప్పజెప్పి పోవువాడు. ఖానిజహాను అఖండవైభవము ననుభవించి ఘత్రపాత్రులను బడసి వృద్ధుడయిన వెనుక తనయధికారమును తనకుమారున కప్పగించి క్రీ. శ. ౧౩౭౨-౭౩ లో మృతినొందెను."

ఈకవి తండ్రియైన తిక్కనామాత్యుడు తిక్కనసోమయాజు నులుంబములోనివాడని కొందఱనుచున్నారు. కానియందులకాధారములులేవు. ఖడ్గతిక్కన కుమారులలో తిక్కననామధారులు లేరు. ఆతని మనుమని కుమారుడు తిక్కనయుద్ధ శిష్యుడుగా నుండెనని చెప్పవీలులేదు. తిక్కన దాయాదులలో నెవరైన తిక్కన యుండెనేమో తెలియదు. మారనకవినిగూర్చి యంతకంటె నేమియుఁ జెలియరాలేదు.

31. నంధూరి కేతనమంత్రి.

కేయూరబాహు చరిత్రకృతిపతి యగు నంధూరి గుండయమంత్రి కీతఁ డగ్రజుడు. ఈతఁడు కవి యని మంచనకవి యీక్రింది పద్యములోఁ జెప్పియున్నాడు.

ఉ నూతనదర్పకుం డన మనోహరమైనసురూప మొంది వి

ఖ్యాతకవిత్వసంపదఁ బొగడ్తుకు నెక్కి యశేషబాంధవ

వ్రాతహితాత్ముడై గణకనర్గకళామహిమన్ బ్రగల్భుడై

కేతనమంత్రి దిగ్భరితకీర్తివహించె నమాత్యకోటిలోన్.

ఈతఁ డేగ్రంథములను రచించెనో తెలుపలేదు. కువలయాశ్వ
చరిత్ర మను ప్రబంధమును రచించిన కేతనకవి యొకఁడు మనకుఁ
గావలసియున్నాఁడు. అతఁ డీతఁ డేమోయని భావిపరిశోధకుల యుప
యోగముకొఱ కీతని నిందుఁ జేర్చితిని. కువలయాశ్వచరిత్రములోని
యొకపద్యమును కేతన ప్రెగ్గడచారిత్రమున నిచ్చియున్నాఁడను.

ఇతఁడు క్రీ. శ. ౧౩౦౦ ప్రాంతమువాఁ డని చెప్పవచ్చును
మంచనకవిచారిత్రమున నీతనివంశము నిచ్చియున్నాఁడను. దాని
వలన నీతని వంశవృత్తాంత మెఱుంగనగును. ఇంతకంటె నీతనిఁ
గూర్చి యేమియుఁ దెలియరాలేదు.

32. మంచనకవి.

ఈమహాకవి కేరయూబాహుచరిత్ర మను నాల్గొశ్వాసముల
యుత్తమప్రబంధమును రచించి నంజూరి గుండయామాత్యున కంకి
తము చేసెను. ఈకవికులగోత్రాదులను దెలుపు పద్య మొక్కటియు
నీగ్రంథమున లేదు గద్యయం దైనను కవిపేరుదక్క మఱియేమియు
లేదు. “ఇదిసకలసుకవిజనవిధేయ మంచననామధేయ” అనిమాత్రమే
నన్నయభట్టుని గద్యనుబోలినగద్యయున్నది. కృతిపతి కవినిగూర్చి
పలికినట్లు చెప్పిన యాకింది పద్యములలో నైనను గవిచారిత్రమును
దెలుపు విషయములు గాన్పింపవు.

క. తనయిష్టసఖుని విద్య

జ్ఞనమాన్యుని నుభయకావ్యసరణిజ్ఞుని మం

చన నామధేయు నన్నుం

గనుగొని యిట్లనియె వినయగౌరవ మెసకగళ.

గీ. నందనుండు వనము నల్లిల్లు నిధి సుర
గృహము చేలువు మేలుకృతి యనంగ
జగతి వెలయు సప్తసంతానములు వీనఁ
బుణ్యములు యశంబుఁ బొందవచ్చు.

క సొమ్మలలో ముప్పోర్పు జ
గమ్మెల్లను జోడుముట్టఁగాజేయును శ్లా
ఘ్య మృగువస్తువు నగుటను
గమ్మని కనకంబుగాదె కవిత దలంపక.

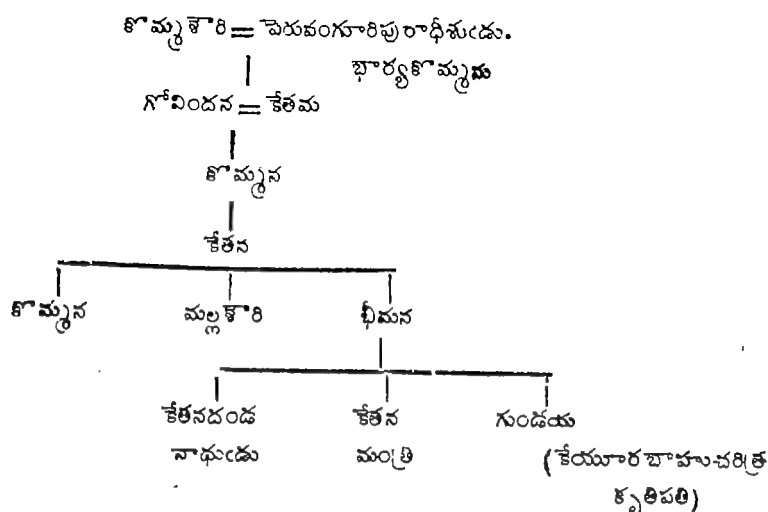
ఉ. కావున నాకు నొక్కకృతి నైకొనవిష్టము నీవుఁ బ్రాజ్ఞసం
భావితకావ్యదక్షుడవు భవ్యమతిం ద్విజ దేవనిర్మితం
బై విలసిల్లుతంత్రము పీయంబునఁ జూచిన నంకుఁ గర్ణసౌ
భ్యావహమై పబంధరచనాశ్రయ మయ్యెడుమార్గ మూతగన్.

క. స్థాయిరసము శృంగారం
బై యలవడఁ గథలు నియతులై యెడనెడ రాఁ
గేయూర బాహుచరితము
సేయుము నీ వట్టికావ్యశిల్పము మెఱయక.

పూర్వకవిస్తుతిచేయుచు రచించిన యీక్రింది పద్యమునం
బాంధ్రకవులలో నన్నయభట్టును దిక్కన సోమయాజియు మాత్రమే
యున్నారు.

మ. శ్రవణానందనభారతీచతురునిన్ బ్రాచేతసుం దివ్య స
త్యవతీనందనుఁ గాళిదాసుఁ గృతికర్త గొల్చెదన్ వాక్కుమే
రువులన్ నన్నయభట్టుఁ దిక్కయకవిం ద్రున్ భక్తితోఁ గొల్చియు
ద్ధవచాణక్య యుగంధరాదినయ విద్యాకోవిదధ్యానినై.

ఈకవికాలమును నిర్ణయించుటకుఁ గృతిపతిని వర్ణించిన పద్య
ములే యాధారమగుటచే, వారివంశవృక్షము నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁ
డను.

ఈవంశములోని వారు మహాపురుషులై పరాక్రమవంతులై ధర్మముననొనర్చి శాసనములు ప్రాయించియున్నారు. కవికాల నిర్ణయమున కవనరమగుటచేతను వీరితో సంబంధించిన ప్రభువు లగు వెలనాటిచోడుల చరిత్రతోఁ గొందఱు కవులకు సంబంధముండుట చేతను, గ్రంథవిస్తరభయమున్నను, కేయూర బాహుచరిత్రమందలి పద్యములును గొన్ని శాసనములును నీకింద నుదాహరించుచున్నాఁ డను. కేయూర బాహుచరిత్రఁ గృతినందిన నడూరిగుండయమంత్రికిఁ దాతకుఁ దాత యైన గోవిందప్రభాని గొంకమహిషతికి మంత్రియైన ప్రికిరింది పద్యములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

శా. పొగ్గిక్పశ్చిమ దక్షిణోత్తరదిశాభాగప్రసిద్ధక్షమా
భుగ్దర్పాంతకుఁ డేలఁ గొంకవిభుఁడీభూచక్ర మకూరతన్
వాద్దేవీ స్తనహార నిర్మలయశోవల్లభ్య సంసిద్ధితో
దిగ్గంతిశ్రవణానిలజ్వల దట త్రీవ్రప్రతాపాఘ్నుడై.

క. ఆవిభునకుఁ బ్రెగ్గడయై
భూవలయంబున యశోవిభూషణుడయ్యెన్
గోవిందనప్రభానుం
దావాసముగౌత మా (శికా!) న్వయం బాయనకున్.

మ. విహితాస్థానములందుఁ జూపుఁ దగ గోవిందాభిధాన ప్రభు
 డ హితోర్విధరవజ్ర గొంకవిభురాజ్యాధిష్ఠియై సంధి వి
 గ్రహముభ్యోచితకార్యసంఘటన వాక్రౌఢత్వముక బాధ స
 న్నహనోదగ్ర రిపుక్షితిశ బహుసైన్యధ్వంసనా టోపముక.

ఈగోవిందమంత్రి తనయుఁ డైన కొమ్మన, గొంకవిభుని తన
 యుఁడైన రాజేంద్రచోడుని యొద్ద మంత్రిగను దండనాయకుఁడుగ
 నుండి యనేక ధర్మకార్యముల నొనరించి ఇరువది యొక్క వేయి
 గ్రామములు గల పాకనాఁడును బరిపాలించి నట్లీక్రింది పద్యములలోఁ
 జెప్పఁబడియున్నది.

క. ధీరుండా గోవిందన

కూరిమి నందనుఁడు వెలసెఁ గొమ్మన గొంక

త్రొరమణున కుదయించిన

వీరుఁడు రాజేంద్రచోడవిభుఁడైగడయై

సీ. నవకోటి పరిమితదవిణ మేధాపాలు

భాండారమున నెప్పుఁబాయకుండు

నేకోనశతదంతు లేరాజునగరిలో

నీలమేఘంబుల లీలఁ గ్రాలు

బలవేగరేఖ నల్పదివేల తురగంబు

లేనరేంద్రుని పాగ నెప్పుడుఁ దిరుగు

ప్రతివాసరంబు డెబ్బదియేను పుట్ల నే

యేవిభుమందల నెప్పుడుగల్గు

అంతఃపురమున

గీ. నట్టియధికవిభుఁడగు కులొత్తుంగరా

జేంద్రచోడ నృపతి కిష్టసచిన

తంత్రముఖ్యుఁ డనుఁగుమంత్రి గోవిందనం

దనుఁడు కొమ్మన ప్రథానుఁ డొప్పు.

ఉ. ఇల వెలనాఁటిచోడ మనుజేంద్రునమాత్యత యానవాలుగాఁ
గులతిలకంబుగా మనిన కొమ్మన ప్రెగ్గడకీర్తి మాటలం
దెలుపఁగ నేల త్కత్తియఁ బ్రసిష్ఠిత మైనతటాకచేవతా
నిలయ మహాగ్రహరతతి నేటికి నల్లడఁ దాన చప్పఁగఁ.

మ. అరుదందన్ వెలనాటి చోడమనుజేంద్రా జ్ఞాపనంబూనిదు
స్తరశక్తిం జని యేక వింశతి సహస్రగ్రామ సంఖ్యాకమై
ధరణిం బేర్చిన పాకనాఁడు నిజదోర్దండైక లగ్నంబుగాఁ
బరిపాలించె నమాత్యకొమ్మన జగత్ప్రఖ్యాత చాత్రితుండై.

క. చలముమెయిఁ గటక సామం
తులు కరిహయబహుళ సేనతో నేతే
దలపడియెఁ గొమ్మసచివుండు
బలియుండై క్రొత్తచెల్ల పరిసరభూమిన్.

నీ. సెలకట్టెవాటునఁ జెలఁగి రెంటిని మూఁటిఁ
గూడ గుఱ్ఱంబులు గుదులు గ్రుచ్చుఁ
బ్రతిమొగం బగు నరపతుల కత్తళమునఁ
గడిమిమై వీఁపులు పెడలఁ బొడుచు
బందంపు గొఱియల పగిది నేనుంగుల
ధారశుద్ధిగ నసిధారఁ దునుము
చదియించుఁ బగిలించుఁ జేతులతీటఁ వో
వడిఁగాండ మేసి మా వతులతలలు

తలపుడికివేసి మావంతులతలలు శత్రు
రాజశిరములు ద్రొక్కించు రాఁగెడిటు గ
వాగె నుబ్బెడు తనవారువంబుచేత
మహితశౌర్యుండు కొమ్మనామాత్య వరుండు.

పైపద్యములవలనఁ గొమ్మనామాత్యుఁడు కేవల మంత్రి మాత్రుఁడేకాక సేనానియై దేశపాలకుఁడై యుద్ధములలోఁ బాల్గొని యర్జునునివలెఁ బరాక్రమమును జూపినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఈ నండ్వారికొమ్మన, కొట్టరువుకొమ్మన, ఖడ్గతిక్కన మొదలగు వారి చారిత్రములవలన నాకాలపు నియోగిబాహ్మణులు యుద్ధములలోఁ దమపరాక్రమమును జాపుచుఁ బ్రాణములను సరకుసేయక స్వామి భక్తిపరాయణులై కీర్తిని గాంచియున్నారని విదిత మగుచున్నది.

ఈకొమ్మన మంత్రికిఁ బ్రభువైన రాయరాజేంద్రచోడుని భాండాగారమున నెప్పుడును దొమ్మిదికోట్ల నాణెము లుండెడివనియు సీతనియొద్ద నలువదివేల గుఱ్ఱములును తొంబది తొమ్మిది యేను గులు నుండెడివనియుఁ బ్రతిదినమును డెబ్బదియైదు పుట్ల నేయి యయ్యెడి యాలమందలుండెడి వనియుఁ బైపద్యములో వ్రాసి యున్నాఁడు. దీనినిబట్టి యాకాలమునాఁటి దేశైశ్వర్యమును దెలిసి కొనవచ్చును.

మంచనకవి కాలనిర్ణయమునకుఁ దోడ్పడునను నుద్దేశముతో గొంకరాజునకును వీరరాజేంద్రచోడునకును మంత్రిగ నున్న కొమ్మ యామాత్యుని పద్యశాసనములను రెండింటి నీక్రింద నిచ్చుచున్నాఁ డను. ఇవి గుంటూరు మండలమందలి బాపట్ల గ్రామమున శ్రీభావ నారాయణస్వామి గుడిగోడమీఁద చెక్కఁబడియున్నవి.

(1)

క. అనుపమ మగు బండారము

ననభుం బగుసంధివిగ్రహి...—బె

క్కునియోగంబులుఁ దేజము

గొనకొని వడసిన యమాత్యకొమ్మఁడు ప్రీతిక.

చ. కరగజభేందు సంఖ్య శకకాలము వొల్పుగ భావపట్టు దే
వరని నఖండదీప మతిభాసురలీల వెలుంగ నిల్పె వి
స్తరమతిఁ దల్లిదండ్రులకు ధర్మపుగా శశితారకంబుగా
గురుభుజుఁ డిద్ధవిక్రముఁడు గొమ్మన ప్రెగ్గడ ధన్యుఁ డున్నతిన్.

(2)

ఉ. శ్రీరమణీయ నక్షుఁడు వశీకృతలోకుఁడు విప్రవంశని
స్తారణకారణుండు విలసద్గుణభూషణుఁ డిష్టబంధు ర
తొరతుఁ డుత్తమోత్తముఁడు గౌళిక గోత్రుఁడు గొమ్మశౌరి ధ
ర్మోరు చరిత్రుఁ డప్పెరువ రూరి పురీశుఁడు ధన్యుఁడున్నతిన్

ఉ. అవసుధామరేశ్వరున కన్వయరత్నము కొమ్మమాంబకు
భూవినుంకుడు విప్రకుల భూషణుఁ డుద్భవమయ్యె గొంక ధా
త్రీవిభు సంధివిగ్రహి యతిస్థిరచిత్తుఁ డమాత్యరత్న మా
గోవిందన ¹ వంశవర్ధనుఁడు గోత్రపవిత్రుఁ డుధాత్రుఁడీ త్రయిన్.

చ. గురునిభుఁడయ్యమాత్యనిధి గొయ్యన ప్రెగ్గడ కంబుజాస్యయం
బురుహదళాక్షి గేతమకుఁ బుత్రుఁడు గౌళికగోత్రుఁ డంబుజో
దరపదభక్తియుక్తుఁడు ప్రతాపదినేశుఁడు గొంకధారుణీ
శ్వరునకు సంధివిగ్రహి ప్రసన్నమనస్కుఁడు గొమ్మడిమ్మహిన్

క. రమణీయ ధనదపురవర
మమరంగ నిజరాజధాని యయ్యుండంగ నక²
రము నెల్లూరును లోపుగఁ
గ్రమ మొనరంగ నేతె బాహుగర్వము వెలయన్
1, 2. చండో భంగమైనది.

క. వననిధిపరివృతమహిఁ గల
యనఘ శివాలయము లెన్ని కాం
చనకలశంబులు వెట్టిన
యిననిభుఁ డగు గొంకధారుణీశ్వరుచేతన్.

ఈపద్యములు తిక్కనసోమయాజికీ బూర్వము నూఱుసంవత్సరములనాఁటివి. ఈపద్యములను రచించినకవి యెవ్వరో తెలియదు. ఈశాసనమునుబట్టి కొమ్మనామాత్యుఁడు శా. శ. ౧౦౮౨వ(అనఁగా క్రీ.శ.౧౧౬౦)సంవత్సరమునందున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఈకొమ్మనకుమారుఁడైన కేతన పృథ్వీశ్వరునకు మంత్రియైనట్లేక్రిందిపద్యములో మంచనకవి వర్ణించియున్నాఁడు.

క. ఆకొమ్మనప్రెగ్గడ సుతుఁ

డై కేతన చోడభూవరాత్మజుఁడై ధై

ర్యాకగుఁ డగుపృథ్వీశమ

హీకాంతునిమంత్రియయ్యె నెంతయుఁ బేర్చిన్.

ఉ. కాశికగోత్రభూసురశిఖామణి కేతన భూవరుండు పృ
థ్వీశనరేంద్రమంత్రి యయి యెల్లెడఁ జాలఁ బొగడ్తు కెక్కి నా
కాశనదీమరాళ శివకాశసురాశన తార కేశసి
కాశతరాధిరోచిరవకాశవికాసయశోవిశాలుఁడై.

ఇచ్చట పృథ్వీశరాజు చోడభూపతికుమారుఁ డైనట్లు మంచనకవి వ్రాసియున్నాఁడు. శాసనముల కిది విరుద్ధముగా నున్నది. ఇంతవఱకు వ్రాసినదానినిబట్టి కేయూరబాహుచరిత్రకృతిపతి యగు గుండయామాత్యుని పూర్వులు గొంకరాజు మొదలగు భూపతులకడ మంత్రులుగా నున్నవారని మాత్రమే తెలియుచున్నది. కాని యా భూపతులెవ్వరో, వారేకాలమువారో వారేదేశమును బరిపాలించినవారో తెలియుట లేదు. ఆవివరములు దెలియుటవలనఁ గవికాలము దేశము నిర్ధారణ మగును. కావున నాప్రభువులను గూర్చి కొంచెమిటు వ్రాయవలసి వచ్చినది.

నన్నెచోడకవితారిత్రమునఁ జోడులనుగూర్చి వ్రాసియున్నాఁడను. చోడులలో ననేకశాఖలున్నవి. నెలనాఁటి చోడులశాఖవేరు.

వీరు చోడులని పిలువబడుచున్నను సూర్యవంశపు క్షత్రియు లగు కరికాలచోడుని మూలపురుషునిగాఁ జెప్పకొనియెడి చోళశాఖకుఁ జెందినవారుకారు.

ఈవెలనాఁటి చోడులు వర్మ, రాజు శబ్దములచేఁ బిలువఁ బడుచున్నను క్షత్రియులుకారు. చతుర్థకులజల మని శాసనములలో జెప్పకొని యున్నారు. వీరు శూద్రులయినను బరాక్రమవంతులై దేశపరిపాలకు లయినట్లు కన్పట్టుచున్నది. వెలనాఁటి చోడులమూల పురుషుఁడు మల్లవర్మ. ఇతని కుమారుఁడు ఎఱ్ఱయవర్మ. ఇతని తన యుఁడు కుడ్యవర్మ. ఇతనిపుత్రుఁడు రెండవమల్లవర్మ. ఇతనిసుతుఁడు రెండవకుడ్యవర్మ. ఇతని తనూజుఁడు రెండవయెఱ్ఱయవర్మ. ఇతని కొడుకు నన్నిరాజు. ఇతని కైదుగురు పురుషసంతానము. విదుర రాజు. గండరాజు, గొంకరాజు, మల్లయ, పాండయ, అని వారి పేర్లు. వీరితల్లి గుండాంబ. ఇందులోని గొంకరాజును మొదటి గొంకరాజని యెదరు.

ఈవంశవృక్షమునకు మూలపురుషుడైన మల్లవర్మ త్రిలో చన పల్లవునొద్ద సేనాధిపతిగానుండి రాజచిహ్నములతోఁగూడ వెల నాఁటి విషయము నాతనివలనఁ బడసెనని యొక శాసనము నందు న్నది. (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౦౮౨) ఆంధ్రశాసనసంపు టములలో వెలనాఁటిచోడుల శాసనములు పెక్కులున్నవి. ఈశాసన ములవలన వెలనాఁడుతో సంబంధించిన చారిత్రక విషయము లనేక ములు తెలిసికొనవచ్చును. వానిని వివరముగాఁ జెలుపుట ఆంధ్రకవి తరంగిణి పనికాదు. మంచనకవితోడను గృతిపతి తోడను వారి పూర్వులతోడను సంబంధమున్నంతవఱకు క్లుప్తముగా నిటఁ బ్రస్తావించెదను.

ఆఱువేల నాఁడును, పట్నహస్తి దేశమని సంస్కృతమునఁ జెప్పెదరు. ఆర్వేలనాఁడును పేరెట్లువచ్చినదో తెలియదు. పాకనాఁ

డిగువదియొక్క వేయి గ్రామములను గలిగియున్నదనినట్లే ఆఱువేల గ్రామములను గలిగి యున్నప్రదేశమున కాఱువేల నాడని పేరు వచ్చియుండును. ఈప్రదేశము కృష్ణానదికి దక్షిణ ప్రదేశమునం దున్నదనియు దీనికి ధనదపురము రాజధాని యనియుఁ జెప్పెదను. ఈధనదపురమే కొన్నాళ్ళు ధాన్యకటక మని పిలువఁబడిన దనియు నిపుడు అమరావతి యని పిలువఁబడుచున్నదని యుఁ జెప్పుచున్నారు. రెండవ గొంకరాజు డ్రాక్షారామ శాసన ములో పట్టహస్రావసీ నాఘండ నని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. అతని తరువాత నీవంశీయు రాఱువేలనాఁడును, స్వతంత్రముగాఁగాకపోయి నను సామంతులుగా నుండియైనను బరిపాలించుచున్నట్లు తెలియ వచ్చుచున్నది. కేయాం బాహుచారిత్రమున గొంకరాజునకుధనద పురమే రాజధాని యని చెప్పుచు నాపట్టణము నీక్రిందిపద్యములలో వర్ణించియున్నాఁడు.

నీ. పుష్పక నివహంబు భూమిపై నిలిచిన
యట్లందమైన దేవాలయములు
రూప్యాచలము బహురూపంబుల నటించు
రమణ కోభిల్లు సాధములపెల్లు
అలకాధిపతి నిధులన్నియు వెలిసీట
విడిసిన క్రియఁ బణ్యవీధికలును
ధాత మేదిని మిన్నఁ దఱఁగినైచిన మాడ్కిఁ
గనుపట్టు బహుతటాకముల పొంపు

గీ. సువవనంబులు సరసులు నొప్పుచేయుఁ
జెఱకుఁదోటలు బ్రాసంగుచేలు మెఱయి
నఖిలవిభవంబులకు నెల వగుచు వెలయు
ధన దపురమున కెనయనఁ ధనదుపురము.

గీ. మంటికడవ నులకమంచంబు పూరిల్లు
 నూలిచీర రత్నకీలితంబు
 గానివైడి తొడపు గలుగు పెఱుంగరు
 ధనదుపురములోని జనములెల్ల.

౧-మొదటి గొంక రాజు. ఇతఁడు సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధన మహారాజుల సర్వసేనాధిపతి యైనట్లు గుంటూరు మండల మందలి బాపట్లతాలూకాలోని చేబ్రోలు నందున్న యొక శిలాశాసనములో నున్నది. ఆశాసనము నీక్రింద నుదాహరించు చున్నాఁడను.

“స్వస్తి శఖవర్షంబు ౯౯౦ నేంటి నలశంవత్సర శ్రావీ స్వస్తి సర్వలోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణువర్ధన మహారాజుల ప్రవర్ధమాన విజయరాజ్య శంవత్సరంబు ౭ నేఱుశ్రీమత్సముస్త సేనాధిపతివెలనాంటి గొంకయ శ్రీమూలస్థాన మహాదేవరకు మాఘమాసమున పున్నమయు శుక్రవారమున సోమగ్రహన నిమిత్తమున నఖడ్డవర్తి.

ఇందుఁ జెప్పఁ బడిన సర్వలోకాశ్రయ శ్రీవిష్ణువర్ధనమహారాజు భారతకృతిపతి యైన రాజరాజనరేంద్రుని కుమారుఁడగు కులోత్తుంగ చోళదేవుఁడే కాని యన్యుఁడు కాఁడు. ఇతనిని సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధనుఁడనియు త్రిభువన చక్రవర్తి కులోత్తుంగచోడదేవుఁడనియుఁ బిలుచుచున్నారు. ఇతని శాసనము లనేకములున్నవి. వానిని బట్టి చూడఁగా నీతనిరాజ్య సంవత్సరము శా. శ. ౯౯౦లోఁ బ్రారంభమైనట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఆసంఖ్య యీశాసనములో నిచ్చిన సంఖ్యతో సరిపోవుచున్నది. కావున నీవెలనాంటి గొంకయ యీకులోత్తుంగ చోడదేవునకు, సామంతుఁడై సర్వసేనాధిపతియై వెలనాంటి దేశమును దన పాలనమున దుంచుకొని యుండెనని తలంపవలసియున్నది

బ్ర. శ్రీ. చిలుకూరి వీరభద్రరావు పంతులుగా రాంధ్రుల చరిత్రమున, నీగొంకరాజు నొద్దనే నండ్లూరి గోవిందనామాత్యుఁడు

మంత్రిగా నుండనని చెప్పుచు, కేయూరబాహు చరిత్రములోని “ప్రాగ్విశ్చయ” యనుపైన వ్రాసినపద్యము నుదాహరించి యున్నారు. కాని యదిపొరపాటు. గోవిందనమంత్రి యీగొంకయ మనుమండైన రెండవగొంకరాజు కడ మంత్రిగా నున్నవాఁడు కాని, యీ మొదటి గొంకయకు మంత్రికాఁడు. గోవిందనమంత్రి కుమారుండైన కొమ్మనామాత్యుని శాసనములు శా. శ. ౧౦౮౨లోనివి పైన నుదాహరించి యున్నాడను. ఈ మొదటిగొంకయ శా. శ. ౧౦౮౨వ సంవత్సరము నాఁటి శాసనము పైన నుదాహరించితిని. తండ్రికుమారులనడుమ ౮౦ సంవత్సరముల వ్యవధి యుండుట యసంభవము. కావున గోవిందనమంత్రి రెండవ గొంకరాజునొద్ద మంత్రియైయుండెనని తలంచుటయే సమంజసము. ఈ మొదటిగొంకయ తల్లిగుండ్రాంబ.

౨-చోడరాజు:— మొదటిగొంకయకుమారుఁడు చోడరాజు. ఈచోడరాజునకు, వెలనాఁటి చోడుఁడని కులోత్తుంగచోడుఁడని నామాంతరములు కలవు. ఇతనిభార్య గుండ్రాంబ. ఈమె శాసన మొకటి కనబడుచున్నది (ద. హిం. శా. సం. ౬ సం. ౧౦౮) ఈకులోత్తుంగునిశాసనములు శా. శ. ౧౦౬౦ వఱకుకనబడుచున్నవి. (ద. హిం. శా. సం. ౬ సం. ౧౨౩, ౧౦౮ ౧౦౯) పైన చెప్పిన మొదటిగొంకయ తనయేలికయైన ఈకులోత్తుంగచోడుని నామమును గృతజ్ఞతాసూచకముగఁ దన కుమారునకుఁ బెట్టియుండును. ఈ కులోత్తుంగచోళ నామధారులెందఱో యున్నారు. ద్రావిడచోళులలో నొకఁడును. చాళుక్యచోళులలో మువ్వరును, వెలనాఁటి చోడులలో నిరువురునున్నారు. కులోత్తుంగచోళు లిందఱుండుటచేఁ దఱచుగా భ్రాంతి కలుగుచుండును. కావున నీభేదమును జరిత్ర కారులును బాఠకులును జాగ్రత్తగా గమనింపవలసియున్నది. ఈ వెలనాఁటి కులోత్తుంగచోడుని కాలముననే వేగిదేశమునూడ వెలనాఁటి చోడులవశమైనది. చాళుక్యచోడుఁ డీకులోత్తుంగచోడుని వేగిదేశమునకు రాజప్రతినిధిగ నియమించెను. అప్పటినుండియు వేగి

దేశముపైని వెలనాటి కులోత్తుంగ చోడుడును నాతని సంతతివారును నధికారము వహించి పరిపాలించిరి. ఇతని కుమారుడు రెండవ గొంకరాజు.

3-రెండవ గొంకరాజు:- ఇతడు వెలనాటి కులోత్తుంగ చోడుని కుమారుడు. ఇతనిని రెండవగొంకరాజునందును. ఇతనిభార్య సబ్బాంబిక. సుబ్బాంబిక యని యొకశాసనములో నున్నది. ఇతడు శా. శ. ౧౦౬౦ ప్రాంతము మొదలు శా. శ. ౧౦౮౩ వఱకు 2౪ సంవత్సరములు రాజ్యముచేసినవాడు. ఇతనియొద్ద పండడను దండనాయకుడుండెను, ఇతడు గొంకరాజునకు మేనమామయు, గులోత్తుంగ చోడరాజునకు శ్యాంబుకుడును గుండాంబకు సోదరుడు నై యున్నాడు. ఈపండడండనాయకుడు తన మేనల్లునకు బాసటయై యుండి కర్ణాటలాటమరాట కటకములను యుద్ధములో జయించి యిచ్చెనని నిడుబోలు శాసనము జెప్పబడియున్నది. (ద. హి. శా. సం. ౬ సంఖ్య ౧౨౩ మరియు ౧౦౩) ఈరెండవ గొంకరాజు నొద్దనే నండుారి గోవిందనయు, నితనికుమారుడైన కొమ్మనయు మంతులుగా నుండిరి.

ఇతని శాసనములు శా. శ. ౧౦౬౦ మొదలు ౧౦౮౩ వఱకును గన్పట్టుచున్నవి. (ద. హి. శా. సం. ౪ మఱియు ౬).

౪-వీరరాజేంద్రచోడుడు:- రెండవ గొంకరాజునకును, ఇతనిభార్య యైన సబ్బాంబికకును జన్మించిన యీవీరరాజేంద్ర చోడుడు (ఇతనిని కులోత్తుంగరాజేంద్రచోడుడని కూడ నందును). రెండవగొంకరాజు తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చెను. (ఇతనిభార్య గొంకమహాదేవి) ఇతనియొద్దనే నండుారి గోవిందనమంత్రితనయుడైన కొమ్మనామాత్యుడు మంత్రీయై, దండనాయకుడై ప్రసిద్ధి కెక్కినాడు. ఈతనికాలములో బాకనాటిని జయించి దానికి బరిపాలకుడుగా నీకొమ్మనామాత్యుని నియమించినట్లు గొమ్మనామాత్యుని గుఱించి వ్రాసిన ప్రైవద్యమువలన దెలియుచున్నది. కొమ్మనామా

త్యుని రెండవశాసనమువలన నీతఁడు రెండవ గొంకరాజునకుఁగూడ మంత్రియై నట్లును; నెల్లూరువఱకుగల ప్రదేశమును జయించి తన ప్రభువుచే రాజ్యము చేయించినట్లును గూడఁ దెలియుచున్నది. పై శాసనములు శా. శ. ౧౦౨౨ నాఁటి వగుటయేయందులకుఁదారాణము. (నె.శా. సం. పుట ౧౯౯).

రెండవ గొంకరాజుకుమారుఁడైన, రెండవకులోత్తుంగరాజనఁబడియెడి యీవీరరాజేంద్ర చోడునికాలములోఁగూడ నీకొమ్మనామాత్యుఁడే మంత్రిగానుండి యీతని యాజ్ఞానుసారముగ పాకనాడిరువదియొక్క వేయినిపరిపాలించి యుండెను. కొత్తచర్లయొద్ద కటకసామంతులతో జరిగిన యుద్ధములో నీకొమ్మనామాత్యుఁడు చూసినపరాక్రమమునువర్ణించిన మంచనకవిపద్యములను రెండిటినిపైన నుదాహరించియున్నాడను. నెల్లూరునుండలములోని ధర్మితాలూకాయంపలి కొచ్చర్లకోటయే యీకొత్తచర్లకోట. ఈకొచ్చర్లకోట పాకనాటిలోనిది. పాకనాటిని బరిపాలించుచున్న కొమ్మనామాత్యుఁడొద్దరత్నణమునకై పోరాడి తనపరాక్రమమును జూపియుండెను. ఈపద్యములోని కటకసామంతులు కళింగదేశాధిపతులయిన గజపతుల సామంతులని భ్రమగొలుపుచున్నది. కాని యీనాఁడు కళింగదేశీయులచాలన మంతవఱకుఁ బ్రాచీనము. నడుమ వేగినాఁడు వెలనాఁడుదేశములు వెలనాటిచోడులస్వాధీనముచున్నవి. అందుచే గటకసామంతులనఁగా కళింగరాజుల సామంతులు గారనియుఁ గళ్యాణకటకము నేలుచుండిన పాశ్చాత్యచాళక్యుల సామంతులనియుఁ జరిత్రకారు లభిప్రాయపడి యున్నారు. ఈవిషయములన్నియుఁ జర్చించుట కిట తావుచాలదు. ఈవీరరాజేంద్రచోడుని శాసనములు శా. శ. ౧౦౦౮ (ద. హిం. శా. సం ౮) వరకును గనుపడుచున్నవి.

౫-మూడవగొంకరాజు:—ఇతనిని మనమగొంకరాజందురు.

ఇతడు వీరరాజేంద్రునికుమారుఁడు. ఈతఁడు రాజ్యము చేసినట్లు కన్పట్టదు. ఇతని శాసనములును గనపడుటలేదు. ఈతనికాలములో

నీరాజ్యము నితరు లాక్రమించుకొని యుండురని తోచుచున్నది. అందుచేతనే కాబోలు మంచనకవి యీతనిపేరును జెప్పక యీతని కుమారుఁ డైన పృథ్వీశ్వరుని చోడభూవరాత్మజుఁడని మాత్రమే పైనుదహరించిన పద్యములో నుడివియున్నాఁడు. ఈచోడశబ్దము వెలనాఁటిచోడుఁడని వంశమును సూచించును ద్వేషముతో నుపయోగించియున్నయెడల వివాదము లేదు. కాని యది వీరరాజేంద్ర చోడుని సూచించును ద్వేషముతోఁ జెప్పియున్నయెడల, మంచనకవి పొరబాటు పడియున్నాఁడని చెప్పవలసియున్నది. ఈ మనుమ గొంకరాజు తండ్రిజీవితకాలములోనే చనిపోయెనని తలంచుటకుఁ గూడ సవకాశము కలదు. ఇతని కుమారుఁ డైన పృథ్వీశ్వరుని భృత్యుఁడు వ్రాయించినయొక శాసనములోఁ (ద. హిం. శా. సం. ౪ సంఖ్య ౧౦౩౪) దసయేలికను “కులోత్తుంగరాజేంద్రచోడ పృథ్వీశ్వరుఁడని చెప్పియున్నాఁడు. అందు గొంకరాజు పేరెత్తలేదు. ఈమనుమగొంకరాజభార్య జయాలిక.

౬-పృథ్వీశ్వరుఁడు:—మనుమగొంకరాజు జయాలికల కుమారుఁడు పృథ్వీశ్వరుఁడు. ఈతనికడ నండుారి కొమ్మయామాత్యుని కొడుకు కేతన మంత్రిగా నున్నాఁడు. ఈపృథ్వీశ్వరుని యొద్దనే కొఱవి వెన్నయామాత్యుఁడు మంత్రిగను దండనాయకుఁడుగ నుండి కళింగ దేశమును గూడ జయించి పృథ్వీశ్వరునిచే నేలించినాఁడు. ఈ వెన్నయామాత్యుని గురించి కొఱవిగోపరాజు వ్రాసినపద్యముల నీతనిచరిత్రమున నుదాహరించెదను. యీ వెన్నయామాత్యునకుఁ కళింగ దేశ నిర్ణామధామ, వీరఘోట విభాళ, వెలనాఁటి పృథ్వీశ్వరరాజ్య సముద్ధరణయను బిరుదములున్నట్లు చెప్పబడినది. ఇతని తండ్రియైన మనుమ గొంకరాజుకాలములోఁ బాకనాఁడును ఆర్యేల నాఁడును, వెలనాఁడులో జాలభాగమును నీ వెలనాఁటి చోడుల స్వాధీనమునుండి తప్పిపోయి యుండును. నేఁగి దేశమయినను నుండెనో లేదోయనుసంశయములో నున్నట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఆయాపత్న

మయములో నీవెన్నయామాత్యుఁడు పృథ్వీశ్వరుని జేపట్టి చంద
వోలునఁ గాలునిలువఁ ద్రొక్కి వేగి దేశమును నిలుపుకొని, పృథ్వీశ్వ
రరాజ్య సముద్ధరుఁడై తమను వీడిపోయిన పాకనాఁడు మొదలగు
ప్రదేశముల జోలికిఁబోవక తనకు సాధ్యమయిన కళింగదేశముపై
దండెత్తి జయించి కళింగదేశ నిర్ధామధాముఁడై ప్రఖ్యాతికెక్కిను.
ఈవెలనాఁటి పృథ్వీశ్వరుని శాసనములు శా. శ. ౧౧౦౮ మొదలు
౧౧౨౮వరకుమాత్రమేకనబడుచున్నవి. (ద. హి. శా. సం. ౫౭౭ సంఖ్య
౧౨౫౪ ఎ. ఇం. సం. ౪ పుట ౩౩) ఇందుఁగడపటి శాసనముకళింగ
దేశమును జయించిన బిమ్మట శ్రీకూర్మమునవ్రాయించినది. దీనితో
సీతనిరాజ్య మంతరించినది. శా. శ. ౧౧౨౮ వ సంవత్సరమునకుఁ
బిమ్మట కొలఁదికాలములోనే చోడతిక్కరాజుపృథ్వీశ్వరునిసంహరించి
యుండెను. ఈవెలనాఁటి పృథ్వీశ్వరునకుఁ బిమ్మట నాతనిస్వాధీన
మున నుండువేగి వెలనాఁటిదేశములు కృమకృమముగాఁ గాకతీయుల
పరమైనట్లు కనుపడుచున్నది. పృథ్వీశ్వరునితో వెలనాఁటి చోడవం
శమంతరించెనా లేక యాతనిపుత్ర పౌత్రులుండి రాయని ప్రశ్న
కుత్తరమును దిక్కన సోమయాజి చరిత్రమున నిదివఱకే వ్రాసి
యున్నాడను.

వెలనాఁటి చోడవంశకథనముచే నిదివఱకే గ్రంథవిస్తరమైనది
కావున నది విడచి ప్రస్తుతాంశమునకు మరలెదను. సంస్కృతమున
రాజశేఖరకవిచే రచియింపఁబడిన నాలుగంకములు గల విద్ధసాల
భంజికయను నాఁటికనాధారముగాఁ దీసికొని ప్రసక్తానుప్రసక్తముగ
ననేకనీతులను బోధించుకథలను బెక్కింటిని గల్పించి, మంచనకవి
యీప్రబంధమును రచియించెను. తననుఁ బెండ్లాడినవాఁడు సార్వ
భౌముఁ డగునని వరమునొందిన మృగాంకావలియునుకన్యను, భాగు
రాయఁడు డను మంత్రి తనబుద్ధిబలముచేఁ దనయేలికయగు కేయూర
బాహువనుమహారాజున కౌతని ధర్మపత్నిచేఁ బరిణయము చేయిం

చినకథ యందుఁ బ్రధాన మయినది. సంస్కృతనాటికయందు, రాజు విద్యాధరమల్లుఁ డనియు, రాజధాని యుజ్జయినీ నగర మనియు నున్నది. మంచనకవి యాపేరులనుమార్చి యిందు రాజు కేయూర బాహువనియుఁ రాజధాని త్రిపురీనగర మనియుఁ జెప్పినాఁడు. ఇతని కవిత్వము సలక్షణమై మృదువై హృదయరంజకముగా నుండి శుక్ల పక్షచంద్రునివలెఁ గ్రమముగా నమృతరసపూరిత మగుచుండును. ఈకవి కేయూర బాహుచరిత్ర కృత్యాదియందు :—

ఉ. బాలరసాలసాలనవపల్లవకోమలకావ్యకన్యకన్

గూళల కిచ్చి యప్పడుపుఁగూడు భుజించుటకంటె సత్కవుల్

హాలికులైన నేమి మఱియంతకు నాయతిలేనినాఁడు గా

ద్దాలికు లైన నేమి నిజదారసుతోదరపోషణార్థమై.

అని చెప్పియున్నాఁడు. ఈపద్యము బమ్మెరపోతరాజురచించె నని లోకమునఁ బ్రవాదమున్నది. ఇట్టిపద్యము నిజముగా నరకృతి విముఖుఁ డగు బమ్మెరపోతరాజువంటివాఁడు చెప్పఁదగినదే. కాని నండ్లూరి గుండయమంత్రికిఁ దనకావ్యమును గృతియిచ్చిన మంచన వంటివాఁడు నుడువఁదగినది కాదు. పోతరాజు రచించిన పద్యమును మంచన తనగ్రంథమునఁ చేర్చుకొనె ననుటకు వీలులేదు మంచన కంటెఁ బోతనామాత్యుఁడు సూత్రేండ్లు తరువాతివాఁడు. మంచన వైపద్యమును వ్రాసి, తాను నరకృతిచేసి నందులకు సమాధానము చెప్పటకై

క. “అని తగనివానిదెస నా

మన మెప్పుడు రోయుఁ గాన మతిమజ్జనవ

ర్ణనలకు మిగిలినసుగుణుని

నినుఁ బొంది మదీయకవిత నెగడుకొ బుడమిన్.

వ. కావున నీకుం గృతియిచ్చెదనని యొడంబడి” అని వ్రాసి తనకృత్యమును సమర్థించుకొన యత్నించినాఁడు. కాని యిది సర్వ జనాంగీకార మైన సమర్థనము గాఁజాలదు.

కేయూర బాహుచరిత్రకుఁ బీఠిక వ్రాసిన శ్రీ పోలవరము జమీందారుగారు (సరస్వతీపత్రికాధిపతి) “ఓరుగంటి ప్రతాపరుద్రుని మంత్రి యగు యుగంధరు నితఁడు నుతించుటచేత క్రీ. శ. ౧౨౯౫-౧౩౨౩ సంవత్సరములకు మధ్య నున్న ప్రతాపరుద్రునికిఁ దరువాతివాఁడనుట స్పష్టము గావున క్రీ. శ. ౧౩౫౦ ప్రాంతములయం దున్న వాఁడు” అని వ్రాసియున్నారు. ప్రతాపరుద్రునియొద్ద యుగంధరుఁడను మంత్రి లేఁడు వత్సరాజునకు మంత్రి యుగంధరుఁడని చెప్పఁబడినది. యుగంధరుఁడెప్పటివాఁడో నిశ్చయముగాఁ జెలియదు. ప్రతాపరుద్రునిఁ జెఱునుండి విడిపించినవానిని, మంత్రి యుగంధరుఁడని పొగడియుండుటచే నప్పు డొకయుగంధరుఁడున్నాడని కొందఱు తలంచుచున్నారు. అది పొరబాటు. అందుచేఁ జైన నిర్ణయించిన కాలము సరియైనది కాదు క్రీ. శ. ౧౨౦౬ వ సంవత్సరమువఱకును రాజ్యము చేసిన వెలనాఁటి పృథ్వీశ్వరుని మంత్రి యగు నండ్లూరి కేతనకుఁ గేయూర బాహుచరిత్రకృతినందిన నండ్లూరి గుండయా మాత్యుఁడు, మనుమఁ డగుటవలనను, తిక్కనసోమయాజి నీతఁడు నుతించియుండుటవలనను మంచనకవి క్రీ. శ. ౧౩౦౦ సంవత్సరప్రాంతమున సీగ్రంథమును రచించియుండునని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ఈతని కవిత్వధారణి తెలియుటకై కేయూర బాహుచరిత్రమునుండి కొన్ని పద్యముల నుదాహరించుచున్నాఁడను. కృతిపతియైన గుండనామాత్యుఁడు మిగుల వదాన్యుఁడనియు శ్రీకాకుళేశ్వరుని తిరునాళ్ళలో సంతర్పణములను జేయుచు నర్థులకు ద్రవ్యమిచ్చువాడనియు ననేకపద్యములలోఁ గవివర్ణించియున్నాఁడు. అందొక్కపద్యము నుదాహరించి యీతనిచరిత్రమును ముగించెదను.

సీ. వాచకత్వము లేఖనోచితత్వము నాంధ్ర
లిపిరీతిగా సర్వలిఘలయండు

ఫణితి జాతియుఁ దీవభంగియును దెనుంగు

బాసపోలిక సర్వభావలందు

వదనవికాసంబు మృదునాక్యతయు బంధు

జనులయల్లు సర్వజనులయందు

మర్మజ్ఞతయుఁ బ్రాథమతీయును గణకత్వ

విద్యయట్ల నె సర్వవిద్యలందు

గీ. మన్ననయును నిర్వంచనమతియు మిత్ర

గణములట్లను సర్వార్థిగణములందు

ననుట సహజంబు లివియు వర్ణనలుగావు

గుండనామాత్యునకు మంత్రి కుంజరునకు.

మంచనకవి కవిత్వశైలికై కేయూరబాహుచరిత్రము నుండి
నాల్గుపద్యముల నిట నుదహరించెదను.

మ. చతురప్రజ్ఞఁడు చంద్రగుప్తున కిలం జాణక్యుభంగిం దివ
స్పతికిం దైవతమంత్రి యోజ సుమనస్లాఘ్యుండు వత్సాననీ
పతికిం దొంటి యుగంధరాఖ్యుగతి శుంభత్పూర్వఁ డమ్మేదినీ
పతికిం బ్రెగ్గడ భాగురాయణుఁ డనం బ్రఖ్యాతుఁ డిద్ధసితిన్.

మ. అరయం దుష్టజనుల్ స్వదుశ్చరణ జాత్యంధుల్ నిజాచారధీ
గరిమాతిస్తుతి మంతు లాత్మఘనరక్షా జాగరూకాత్మకుల్
పరదోషేక్షణ దివ్యచక్షు లితర ప్రజ్ఞాప్రశంసానిరం
తర మానివ్రతు లన్యవిత్ర మారణధ్యాన క్రియానైపుణుల్.

మ. బలవద్దైన్యము వక్త్రగహ్వరముగాఁ బల్పిట్లఁ గొన్నట్టి య.

ప్పులు మైచాటులుగాఁగ బాలకుదితంబు ప్రోగుటల్లాఁగ దు
ర్నిల యారణ్యములో భయప్రకరమూర్తి క్రూరమైయుండఁగాఁ
దలమే వెల్వడఁ జేయ లావుకలిమిన్ దారిద్ర్యశార్దూలమున్.

ఉ. అమదిరాక్షి రూపవిభవాతిశయంబులు దృష్టి సోకినన్
సోమునినైన వేట యొక సోముఁడు నామనినైన వేటయొ

కామని కమ్మదెమ్మగలనైనను వేరొకకమ్మ తెమ్మగల్
కామునినైన వేఱయొక కాముడు నేచుదు రేమిసెప్పుదున్.

33. క మ ల నా భా మా త్యు డు

ఇతఁడు పాకనాటి నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబ
సూత్రుఁడు; భారద్వాజ గోత్రుఁడు.

కవిసార్వభౌమ బిరుదాంకితుఁడై శృంగార నైషధాద్యనేక
గ్రంథనిర్మాత యగు శ్రీనాథ మహాకవి యీకమలనాభునకుఁ
బొత్తుఁడు. శ్రీనాథ మహాకవి తనకు బితామహుఁడైన యీకమల
నాభామాత్యునిగురించి యీక్రింది పద్యములలోఁ జెప్పియున్నాఁడు

మ. కనకత్నాధరధీరు వారిధితటీక్రాలృప్తణాధీశ్వరున్

ఘనునిన్ బద్మపురాణసంగ్రహకళాకావ్యప్రబంధాధిపున్

విసమతాకతీసార్వభౌముఁ గవితావిద్యాధరుం గొల్తుమా

యనుగుండారత బ్రదాత శ్రీకమలనాభామాత్యచూడామణిన్.

భీమేశ్వరపురాణము

తే. మత్పితామహుఁ గవిపితామహునిఁ దలఁచుఁ

గవితకావ్యకలాలాభుఁ గమలనాభుఁ

జంద్రచందన మందార సదృశకీర్తి

సరససాహిత్య సామ్రాజ్యచక్రవర్తి.

కాశీఖండము

శ్రీనాథుఁ డీపద్యములను రచింపకపోయినచో నీకమలనాభుని
నామ మీచరిత్రమునఁ జేరియుండదు. ఈతఁడు రచించిన పద్మ
పురాణసంగ్రహ మిప్పు డెచ్చటను గన్పించుట లేదు. సముద్రతీరమం
దున్న క్రాలృప్తణమున కధీశ్వరుఁ డని చెప్పుటచే నీతఁ డాయూరికిఁ
గరణమై యుండినట్లు తోచుచున్నది. ఈక్రాలృప్తణ మేదియో

తెలియలేదు. ఇందునుగూర్చి శ్రీనాథకవి చారిత్రమునఁ గొంత వ్రాసియున్నాఁడను. ఇతఁడు కాకతిసార్వభౌమునిచే గౌరవింపఁ బడినవాఁడని పైపద్యములో నున్నది. ఈకాకతీయ ప్రభువు రెండవ ప్రతాపరుద్రమహారాజుని యూహింపఁదగియున్నది. రెండవప్రతాప రుద్రమహారాజు క్రీ. శ. ౧౨౯౫ మొదలు ౧౩౨౩ వఱకును రాజ్య పాలన చేసినవాఁడు. కావున కమలనాభామాత్యుఁడు నాకాలము నందున్నవాఁడని చెప్పవచ్చును. ఇతని మనుమఁడైన శ్రీనాథ మహాకవి హూ. శ. ౧౩౮౦ ప్రాంతమున జన్మించె నని చెప్పు చున్నారు. కమలనాభామాత్యుఁడు ౧౩౨౦ నాటికి ౨౫ సంవత్సరములవయసు కలవాఁడనుకొంటిమేని, ౧౩౪౦ ప్రాంతమున నీతని కుమారుఁడును ౧౩౮౦ ప్రాంతమున శ్రీ నాథుఁడును జన్మించి రనుటలో విరోధ మేమియు నుండదు.

ఉత్పలదేశాధిపతి యగు నరసింహరాజును వర్ణించుచు విద్యాధరుఁడను కవి సంస్కృతమున నేకావళి యను నలంకారగ్రంథమును రచించెను. ఆరీతిగనే విద్యాధరుఁ డను కవి సంస్కృతమున ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుని కీర్తి ప్రతాపములను వర్ణించుచుఁ బ్రతాపరుద్రయశోభూషణ మనుపేర నలంకారః శాస్త్రమునురచించెను. శ్రీనాథమహాకవి ప్రతాపరుద్రుని యాస్థానమున శాస్త్రవిషయమున విద్యానాథుఁడున్నట్లే కమలనాభామాత్యుఁడు వినయతాకతి సార్వభౌముఁడై కవితావిషయమున విద్యాధరుఁడై యుండెనని సూచించుటకో యనఁ దనతాతను గవితావిద్యాధరుఁడని పైపద్యములో వర్ణించియున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. కమలనాథుఁడు దన గ్రంథము నెవ్వరికిఁ గృతియిచ్చెనో దెలియదు.

ఇంతకంటె నీకవినిగూర్చిన విశేషము లేమియుఁ దెలియరాలేదు.

34. శరభాంకుఁడు.

ఈకవి ఓరుగల్లు నివాసి యనియు, వేమనవలె తనపేర శరభాంకశతకము వ్రాసికొనెననియుఁ నితఁడు ప్రతాపరుద్రుని మంత్రి యని లింగధారణచంద్రికలోఁ గలదనియు, నేములవాడనుండి యొకానొక రీకవి తరు వంశమునకు మూల పురుషుఁ డని వ్రాసిరని గోలకొండకవులసంచికలో వ్రాసియున్నారు.

ప్రతాపరుద్రమహారాజును మహ్మదీయులు చెఱగొనిపోయి నప్పుడు, మొదట చకారమును, నాఱవచోట హకారము నుంచి ఢిల్లీపట్టణమును దిట్టుచు, నీకవి యీక్రిందిపద్యమును రచించి సని చెప్పెదరు

ఉ. చాపముగా నహార్యమును జక్రిని బాణముగాఁగ నారిగాఁ

బాపదొరం బానర్చి తలపం ద్రిపురంబులఁ గాల్పవే మహా

ద్వీపతీవ్రహ్మమున దేవత లెల్ల నుతీంప నాటివి

ల్పాపపు డిల్లిమీఁదఁ దెగఁ బాపఁగదే శరభాంకలింగమా !

ఈపద్యమును లింగమకుంటితిమ్మనకవి తనసులక్షణసారమున లక్ష్యముగా నుదాహరించెడిట్లున్నాడు. ఎడపాటిఎఱ్ఱన, రాజలింగకవి మొదలగువారీకవిని నుతించెడిట్లున్నారు. రెండవ ప్రతాపరుద్రుఁడు క్రీ. శ. ౧౨౯౫ మొదలు ౧౩౨౬ వఱకు నున్నవాఁడు. కావున నీతఁడు నాకాలమునం దున్నవాడని చెప్పవచ్చును.

శరభాంకలింగశతకము ముద్రితమైనది. అందలి పీఠికయం దిట్లు వ్రాసియున్నారు. “లింగధారణచంద్రికలోని” శ్రీమద్యజ్ఞశ్శాఖాపస్తంబసూత్ర, కాశికగోత్ర పవిత్రవాదివీరశైవభక్తత్రయాం తర్భూతాయ ప్రతాపరుద్ర పృథివీశ్వర సంస్థానమంత్రిశేఖర శరభాంకవంశ సంభూతాయ.

అను వాక్యమువలన శరభాంకుఁడు కాశికగోత్రుఁ డనియుఁ బ్రతాపరుద్రునిమంత్రి యనియు, నారాధ్యబ్రాహ్మణుఁ డనియు విశ్వ

సింపవీలు కలుగుచున్నది. శరభాంకుడు శివదేవయ్య, విశ్వేశ్వర దేశికులు సోదరులనియు నీమువ్వురు ప్రతాపరుద్రునిమంత్రు లనియుఁ జెప్పచున్నారు గాని, కాకతీయ సామ్రాజ్యమునకు సంబంధించిన చరిత్రగ్రంథములందు మాచూచినంతలో శరభాంకుని పేరు గాన రాదు.....” “చాటుపద్యమణిమంజరిలో ఈశతకమునందలిపద్యములుదాహరింపఁబడినవి. ఆపద్యము లీశతకమునం దిరచుకేని మార్పు లేకయున్నవి. ఉదాహృతపద్యములవలన శరభాంకులింగ శతకము లోకోత్తరముగా నుండునని భ్రాంతిపడితిమి. గాని భాషావిషయిక దోషములు శతకమునిండఁగలవు. విషయము కొన్ని పద్యములలో సక్రమముగా నిముడలేదు. శబ్దలోపములుగూడఁ గలవు. కొన్ని పద్యములు మనోహరము లగు భావములతో నిర్దుష్టముగా నున్నవి. ఇందలిపద్యములు రెండు తెగలుగా విభజించినచో నీరసములుభాషా దుష్టము లగుపద్యములు కొన్నియు, సరసములు నిర్దుష్టములు నగు పద్యములు కొన్నియు లభింపఁ గలవు. శతకమునందలియుత్తరార్థము నందలిపద్యములు పూర్వార్థమునందలిపద్యములకంటెఁ బ్రౌఢముగా రసవంతముగా నున్నవి. భిన్నప్రతులు పరిశీలించితిమి గాని విపుల భేదములు గల పాఠాంతరములు కనిపింపలేదు. కారణ మాయ నగును.” విశ్వేశ్వరదేశికులు శ్రీవత్సగోతుఁడని తలంపఁబడు చున్నది. శరభాంకుడు కౌశికగోతుఁడు. కావున వీరిరువురు సోదరులుకాదు. శరభాంకుడు క్రీ. శ. ౧౫౫౦ వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వం డనుమాట నిశ్చయము. శతకమునందలి శైలినిబట్టి పదు న్నాల్గవశతాబ్దికవులలోఁ జేర్చితిని. ఈతని కవిత్వశైలి తెలియుటకై శతకమునుండి నాల్గుపద్యముల నుదాహరించుచున్నాఁడను.

చ కలలకుఁ జింతయేల తనకడ్డమువచ్చిన పిల్లి కోసమై

యలమట యేల తుమ్మెనని యాపడయేల యనేకకీడులే

దొలంగక కంటిమంచు మది దోచక నిల్చి కృశింపనేల పో

తెలియఁగలేరు మానవులతిక్కకు వేటొకమందు గల్లునా
మెలఁగక వ్రాయుబ్రహ్మలిపి మిథ్యయో యోశర.

౨౦

చ. వగచెడిదేహికై న పరవాసికినైనను స్థితై ననుం
దగినధనంబునైన నది దప్పిన నించుక నన్నమైననుం
దెగువను దక్కిమైన మఱి దీనతఁ గల్గిన నంబలైన ని
మ్మగుదయ నివ్వలేనినరమాత్ములు చచ్చిన నున్న నొక్కటే
తగనిహతాంగజాత భవదండన యోశర.

౪౦

ఉ. కోరిన రావు సంపదలు కోరికయుండిన మాన వాడలో
కోరిన కోరికున్న ననుకూలములై తనపూర్వకర్మచే
సారెకు వచ్చు బోవు ననిశంబును మీపదభక్తియుక్తినేఁ
గోరుదు గాని యన్యములు గోరనయా శరభాంకలింగమా! ౫౦

ఉ. వాడకు వాడగాదు త్రిదివంబున కేఁగెద మంచు కొండల
ల్లాడుదు రేమిచిత్రమొ వియచ్చరులో శివమంత్రసిద్ధులో
కూడలిసంగమేశ్వరునిఁ గొల్చినభక్తుని బంటుబంటు లో
నేడకు నేడసుద్దు లివి యెక్కడయా శరభాంకలింగమా! ౫౧

ఈపద్యమున “కూడలిసంగమేశ్వరుని” స్మరించియుండుటచే
నీకవి యాప్రాంతవాసుఁ డని తోచుచున్నది. ఈశతకమందలి
పూర్వార్థపద్యములు పంచపాదులు. ఉత్తరార్థమందలి పద్యములు
నాల్గుపాదములు కలవి. శైలినిబట్టిచూచినను, పాదసంఖ్యను బట్టి
చూచినను నిందు రెండుకవిత్వము లున్నటులఁ గాన్పించుచున్నది.
“తరిదివిలుకాడవొదువు శరభలింగ” యను మకుటముతో నొకశతక
మున్నదట! అదినాకు లభింపలేదు. అదియీతనిదో, మఱియొకరిదో
చెప్పలేము.

35 హాళక్కి భాస్కరుఁడు.

మంత్రీభాస్కరుఁడువేఱు ఇతఁడువేఱు. భాస్కరరామాయణ కర్తలలో నీతఁడొకఁడు. ఈ రామాయణ రచనమునుగూర్చి మంత్రీ భాస్కరునిచరిత్రమున నిదివఱకుఁ గొంతవ్రాసి, తక్కిన విషయములను హాళక్కిభాస్కరుని చారిత్రమున వ్రాసెదనని యచ్చటఁ జెప్పియుంటిని. ఆసందర్భమున నిచ్చట నీకింది నాలుగుప్రశ్నలు దయించుచున్నవి.

౧. భాస్కర రామాయణ రచయిత లగు హాళక్కి భాస్కర మల్లికార్జునభట్ట, కుమారరుద్రదేవ, అయ్యలార్యులకుఁ గల సంబంధము తెట్టివి?

౨. భాస్కరరామాయణమున నీనల్వరు నేయేభాగములను రచించిరి?

౩. సాహితీమారయకును నీనలువురుకవులకు నెట్టిసంబంధము?

౪. ఈగ్రంథము నిందఱుకవు లేల రచింపవలసివచ్చినది?

బ) శ్రీ. వీరేశలింగముపంతులుగా రాంధ్రీకవుల చరిత్రమున హాళక్కిభాస్కరుని గూర్చి వ్రాసినవాక్యము లీప్రశ్నలకుసమాధానములుగా నున్నవి. వారువ్రాసినదాని నీకింద, వ్రాసియందలిసత్యాసత్యముల నారయఁబ్రయత్నించెదను.

“... .. అట్టి సుప్రసిద్ధకవి (భాస్కరకవి) కడ మిత్రులును శిష్యులును బలువురు చేరి కవిత్వమును నేర్చుకొనుచుండుటయుఁ దాముచేసిన గ్రంథములను పద్యములను గురువునకుఁ జూపి దిద్దించుకొని యాతనిమెప్పు పడయఁజూచుచుండుటయు వింతకాదు గదా! భాస్కరుఁడు రామాయణరచనకుఁ బూనినప్పుడు తామును గొంత భాగమును జేసి చూపెద మని వేడఁగా మిత్రానురాగముచేతను

శిష్యవాత్సల్యముచేతను వారికోరికను నిరాకరింపక యంగీకరించుట స్వాభావికసౌజన్యము కాదా ! ఈప్రకారముగాఁ దనపుత్రునకును ఛాతునకును మిత్రునకును భాస్కరుఁడు కొంతకొంత భాగమిచ్చి తానొకభాగమును బుచ్చుకొని వారు చేయుచువచ్చిన దానిని తానప్పుడప్పుడు చదివి సంస్కరించుచు నడుమ నడుమఁ దనపద్యములను జేర్చుచు జ్ఞాఘ్యముగా నున్నదానిని తనపుస్తకములోని భాగముగా స్వీకరించుచు వచ్చియుండును. ఈ హేతువుచేతనే రామాయణమునకు మూఁడుకాండములు చేసిన మల్లిఖార్జునభట్టు పేరు రాక యొకకాండమునో కాండమునరనో చేసిన భాస్కరునిపేరు వచ్చెనునటకు సందేహము లేదు. తండ్రికి కుమారునిపేరు ప్రసిద్ధికి వచ్చునప్పటికంటె నెక్కువసంతోషము వేతొకప్పుడు కలుగదు. అందుచేతనే తనకుమారునివి మూఁడుకాండములు తనరామాయణములో నుంచుట కంగీకరించి యతఁడు కృతార్థుఁడయ్యెను. సద్గురువునకు స్వపుత్రునియందు వలెనే, సచ్ఛాత్రునియందును నత్యంతప్రీతియుండును. అందుచేతనే భాస్కరుఁడు తనప్రియశిష్యుఁడు చేసిన కాండమును సహితము తనపుస్తకములో నుంచుట కంగీకరించి యుండును. ఈ కుమార రుద్రదేవుఁడు సామాన్యశిష్యుఁడు గాక భాస్కరమహాకవి కాశ్రయుఁడైన సాహిణిమారయ ప్రభువునకు పుత్రుఁడయి కూడ నుండెను. తనసుతుఁడు కవియగుటయు నాతని కవిత్వము తనకంటిత మొనర్పఁబడిన పుస్తకములో నుండుటయు రాజునకు సహితము పరమప్రీతికరముగానే యుండును. భాస్కరుఁడు మొట్టమొదటఁ దనకుమారుఁడైన మల్లిఖార్జున భట్టునకు బాలకాండమునుశిష్యుఁడైన కుమారరుద్రదేవున కయోధ్యాకాండమును దెనిగించుట కిచ్చి తానారణ్యకాండమును బుచ్చుకొని యుండును. తానే మొదటి దైనబాలకాండమును బుచ్చుకొని యితరులకే తరువాతికాండముల నియ్యక తా నేల యారణ్యకాండమును బుచ్చుకో

వలెననికొంద అడుగవచ్చును. పరిష్కృతులయి చిరకాలమునునగోరెడి తరుణవయస్కులైనవారి కాకాండము నియ్యక వారి శ్రేయస్సును గోరియే యతఁడు తాను వయస్సు చెల్లినవాఁడయిమోక్షార్థియై యున్నవాఁడగుటచేత నారణ్యకాండమును గైకొని యుండును. ఆకాలమునందువలెనే యీకాలమునందును సకారణముగానో యకారణముగానో భారతారణ్యపర్వమువలెనే రామాయణారణ్య కాండమును శుభదాయకము కాదన్న సమ్మతము సామాన్యముగా జనులలో వ్యాపించియున్నది. పిన్నయీడువాఁడైన మల్లికార్జునభట్టేంద్రు చెల్లినవాఁడైన తండ్రికంటె సధికవేగముగాఁ బద్ధురచనము చేయఁగల కవితాధార కలవాఁడగుటచే జనకుఁ డారణ్యకాండమును ముగింపకముందే తనబాలకాండమును ముగించి తనసహపాఠి యైన కుమారరుద్రదేవుని కిచ్చిన యయోధ్యాకాండమును దండ్రి చేయుచుండిన యారణ్యకాండమును విడిచిపెట్టి కిష్కింధాకాండమును జేయనారంభించెను. ఇంతలోపల భాస్కరుఁడు తనయారణ్యకాండమును ముగించి కొడుకుచేయుచున్న కిష్కింధాకాండము తరువాయి నందుకొని దానిని పరిసమాప్తి నొందించి సుందర కాండమును ముగించియుండును. మఱిల భాస్కరుఁడు యుద్ధకాండమును జేయుచుండఁగా మిత్రుడైన యయ్యలార్యుఁ డాతని యనుమతిమీఁదనే యుద్ధకాండము యొక్క యుత్తరభాగమును గైకొని రామాయణమును దుదముట్టించియుండును.”

పంతులుగారు వ్రాసిన యీవాక్యములన్నియు, సూహల మీఁద నాధారపడి యున్నవి. ఆయాపాలలోఁ గొన్ని పరిశీలనము చేసి చూచునప్పుడు నిలుచునవికావు. అరణ్యకాండకర్తృత్వమును గూర్చి మంత్రీభాస్కరుని చారిత్రమునఁ జర్చించి యందు హుళక్కి భాస్కరునకు సంబంధములేదని నిర్ణయించియుంటిని. ఇతఁ నాతనికి యుద్ధకాండమున నెంతవఱకు సంబంధమున్నదో యాలోచింతము.

యుద్ధకాండములో ౧౦౩౯ పద్యములకుఁ బిమ్మట తాళపత్ర ప్రతులలో “ఇచ్చటనుండి అయ్యలార్యుని కవిత్వము” అని వ్రాయఁ బడియున్నది. దానినిబట్టి ముద్రితప్రతులలోఁగూడ నట్లేయదాహృత మైనది. అందువలన ౧౦౩౯ పద్యములవఱకునొకకవియును, బిమ్మట నయ్యలార్యుఁడును రచించియున్నారనుట స్పష్టము. యుద్ధకాండాదిని గల యీక్రిందిపద్యమును బట్టి యీకాండమును సాహిణి మారయకుఁ గృతియిచ్చుట కుద్దేశించినట్లు కన్పట్టుచున్నది.

క. శ్రీకర కరుణారుచిరవి

లోకనలీలావికాసలోల విపశ్చి

ల్లోక వివేకకలాశి

తౌకుశలా! మేరుధీర! నాహిణిమారా :

ఈభాగమునందున్న ౧౦౩౯ గద్య పద్యములలోను నీపద్య మొక్కటి దక్క, కృతిపతినిగాని కృతికర్తనుగాని తెలుపు వేఱు పద్య మొక్కటియును లేదు. తక్కినకాండములనువదలి ప్రత్యేకముగ నీభాగమును, వేఱుగఁ జూచినచో, దీనిని రచించినకవి యెవ్వరో తెలియును. ఎవరో యొకకవి సాహిణిమారనకుఁ గృతి యివ్వఁదలఁచి యీభాగమును రచించెనని మాత్రమే తెలియును. కాని యుద్ధకాండాదులనువదలి చివరభాగమును రచించిన యయ్యలార్యుఁడు యుద్ధకాండాంతమునఁజెప్పిన యీక్రింది పద్యమునుబట్టి యుద్ధకాండమునందలి పూర్వభాగమును (వ్రాతసౌకర్యమునకై హుళక్కి భాస్కరుఁడు రచించిన భాగమును, బూర్వభాగమనియు, నయ్యలార్యుడు రచించిన భాగమును, ఉత్తరభాగ మనియు నిందు వ్రాయుచున్నాఁడను. కాని ముద్రితప్రతియందుగాని దాళపత్ర ప్రతులయందుఁ గాని యీభాగనిర్ణయములేదు.) హుళక్కి భాస్కరుఁడు రచించినట్లు మనకుఁ దేలియున్నది. దీనినిబట్టి యుద్ధకాండమున ౧౦౩౯ పద్యములుమాత్రమే హుళక్కిభాస్కర రచితము లనుట స్పష్టము.

చ. అమరసూళక్కి భాస్కరమహాకవి చెప్పంగ నున్న యుద్ధకాండము తరువాయి చెప్పె (1) బ్రకటప్రతిభాషణుఁ డప్పలార్యున త్తమసుతుఁడయ్య లార్యుఁడు గృతస్థితి నార్యులు మెచ్చునట్లుగా హిమకరతారకా రవిమహీవలయస్థిరలక్ష్మిచేకురన్.

ఈపద్యమింగ్లంఘమున లేకపోయినచో మనకు సూళక్కి భాస్కరుఁడు లేకే లేడు. నన్నయభట్టు రచింపఁగా మిగిలినయారణ్య పర్వభాగమును పూరించి యెఱ్ఱాప్రగ్గడ పర్వంతమునఁ దనను గూర్చి చెప్పకొనినట్లే యీయయ్యలార్యుఁడును యుద్ధకాండంతమున నీపద్యమును రచించియున్నాఁడు. ఆంధ్రభాగవతము నందలి పంచమ పుష్కంధములను రచించిన గంగన, సింగనలు తమ తమ స్కంధాదులయందు వేఱుగఁ గృత్యాదులను వేసికొ నియున్నారు. తిక్కనసోమయాజియు, విరాటపర్వాదియందు వేఱుగ నవతారికను రచించియున్నాఁడు. సూళక్కి భాస్కరుఁడు గాని, కుమార రుద్ర దేవుఁడుగాని తమ రచనములకు ముందు వేఱుగ నవతారికలను రచించియుండలేదు.

సూళక్కి భాస్కరుఁడు యుద్ధకాండమును రచించుచున్నప్పుడే యాతనియనుమతిపై నాతనిమిత్రుఁడగు నయ్యలార్యుఁడు మిగత భాగమును రచించి నని వీరేశలింగము పంతులుగారి యూహ. వాస్తవ మదియే యైనచో, నేదియో యొకకథాంతము నుండి యీ భాగమును నీవు రచింపు మని భాస్కరకవి నిర్ణయించును గాని యొకకథలో మధ్యభాగమునుండి యారంభింపు మనియు సంతవఱకు నేను రచింతు ననియుఁ జెప్పియుండుట యసంభవము కదా! శ్రీరామచంద్రుని యాజ్ఞానుసారముగా వానరులు లంకాదహనము చేయుచున్నకథలో బదిపద్యములవఱకును భాస్కరకవి రచించెను.

(1) కొన్నితాళ పత్రప్రతులలో “వికటప్రతిభా ఘన” డనియుఁ కొన్నిటిలో “బ్రకట ప్రతిభాఘన” డనియు నున్నది.

తక్కినపద్యములయ్యలార్యరచితములు. భాస్కరుని రచనాంతపద్యమును నయ్యలార్యుని రచనాద్యపద్యమును స్క్రికిందఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

ఉ. ఇంక బలీముఖుల్ బలసి రెక్కడిరావణుఁ డేటిలంక పొం

డింకను మేఘనాథునగ రీపెనుమంటలతోడిచిచ్చుల

భంకవశాతకుంభశిఖరం బగుమోసలఁ గంటి రెట్లు నా

వంకఁ జరింప దగ్ని యవి వారివిభీషణ పుణ్యగేహముల్.

ఉ. శ్రీనుతమూర్తి యైనరఘు శేఖరు లేడముఁ బోలెఁ బర్వచుక్

భానుసహస్రమండలవిభాసి సమగ్రతరప్రకాశుఁడై

మానుగ మింటితో నొఱయుమంటలు దిక్కులగ్రమ్మనుగ్రవై

శ్యానరుఁ డేపుతో నెసఁగె వాళరరోషసముత్థుఁడో యనన్.

ఈపద్యములను జదివినవారికి, వైపద్యమువఱకును భాస్కరకవి రచించిన పదప సెందువలననో యది యాగిపోయె ననియు, నయ్యలార్యుఁడు తరువాతనందుకొని పూర్తిచేసి యుండె ననియుఁ దోచును. అంతియకాని ముందేభాస్కరకవి యట్టి నిర్ణయమును జేసియుండె ననుట యుక్తిసహము కాజాలదు.

అయ్యలార్యుఁడు తన రచనారంభము నన్నిహాత్రవర్ణనమును జేయవలసినవచ్చినది. ఆదోషమును బోగొట్టుకొనుటకై ‘శ్రీ’ యను నక్షరమును కథానాయకునిస్మరించి వస్తునిర్దేశమును జేయుటకై శ్రీరామచంద్రుని నామమును జేర్చి గూఢపద్యమును వ్రాసియుండెను.

అయ్యలార్యుఁడు యధికాండాంతమున వ్రాసిన “అమర హుళక్కి-భాస్కరమహాకవి చెప్పఁగ నున్నయధికాండము” అను పద్యములో “భాస్కరమహాకవి చెప్పఁగ నున్న” అనఁగాఁ జెప్పఁగా మిగిలినభాగమును దాను పూరించినట్లు చెప్పెనే గాని. యాతఁడీ పద్యము మొదలుగా రచింపుమని తనకనుమతి నిచ్చినట్లుస్పష్టముగాఁ

గాకపోయినమానే సూచనగా నైనను జెప్పియుండలేదు. అట్లు చెప్పఁ దలంచినచో “చెప్పఁగనున్న” యనుటకు మాఱుగ “చెప్పు మటన్న” యనిచెప్పియుండును. భాస్కరకవి యంతవఱకు వ్రాసిన పిమ్మటఁ గాలధర్మము నొందుటవలననో, మఱియేదయిన యితర కారణము మూలముననో, ఆటంకము సంభవించి యాతని రచన మంతటితో నాగిఁపోయి యుండుననియు నయ్యలార్యుఁడు మిగిలిన భాగమును బూరించె ననియుఁ దలంచుటయే యుక్తము.

అయ్యలార్యుఁడు భాస్కరకవికి మిత్రుఁడనని గద్యలో వ్రాసి కొనియున్నట్లు కొన్ని తాళపత్రప్రతులలో నున్నదని వీరేశలింగము పంతులుగారును, గురుబాడ శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారును వ్రాసి యున్నారు. కాని యాతాళపత్రప్రతులెచ్చట నున్నవోవానివ్రాయ లేదు. వీరేశలింగముపంతులుగారు మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నున్న యిరువదినాలుగు ప్రతులను జూచితిమని చెప్పుచు, గద్యలయందు భేదములున్న కొన్ని ప్రతులను సంఖలతోఁ గూడవ్రాసి కిష్కింధసుందర కాండములలో నట్టిభేదములున్న వని చూపియున్నారు, కాని యుద్ధకాండంత గద్యమునుగూర్చి భేదము న్నట్లు చెప్పలేదు. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారాధ్యక్షులు ప్రకటించినపట్టి కలలోఁగూడ నీపట్టున నేమియువ్రాయలేదు. నేనుపదుల కొలది తాళపత్రప్రతులను జూచియున్నాఁడను వానిలోనెచ్చటను గద్యలలో అయ్యలార్యుఁడు, భాస్కరకవి మిత్రుఁడనని చెప్పకొన లేదు. ఏవేని కొన్ని ప్రతులలో నట్టిగద్యలున్నను నది లేఖకునికృత్యమని తలంపవలయునే కాని సత్యమని తలంపరాదు. అయ్యలార్యుని తాతయైన శాకల్యమల్లుఁడును హుళక్కిభాస్కరుఁడును సమకాలికులైనందున వారిరువురు మిత్రులైయుందురు. అయ్యలార్యుఁడు హుళక్కి భాస్కరుని కాలములోలేడు. అందునుగూర్చి యాతని చారిత్రమున వ్రాయఁదలచినాఁడను.

భాస్కరకవి యుద్ధకాండము పూర్వభాగమును మాత్రమే రచించి కాలధర్మము నొందినయెడల మిగిలినభాగమును మల్లికార్జున భట్టుగాని కుమారరుద్రదేవుడుగాని యేల రచింపలేదు? అయ్యలార్యుని వజ్రకుసు నాభాగమేల పూరింపబడకుండ నుండెను? అను ప్రశ్నలువచ్చుచున్నవి. ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానము నిచ్చుట చాల కష్టము. కావ్యరచనము నిర్విఘ్నముగాఁ గొనసాగుట దుస్సరము. విశేషించి యిట్టిమహాకావ్యముల సంగతి వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? వారికేమి యవగోధములు దలస్థమయ్యెనో యెవరు చెప్పగలరు? భారతారణ్యపర్వశేషమును దిక్కనయేల పూర్తిచేయలేదు? కేతనాదు లేల రచింపలేదు? ఎఱ్ఱాప్రగ్గడవజ్రకుసు నెందుల కుండవలయునను ప్రశ్నలకు సమాధానములు కుదురలేదు. ఇదియు నశ్లే.

ఇక హుళక్కి భాస్కరుడు యుద్ధకాండభాగమును సాహిణి మారయకుఁ గృతియిచ్చెనా యనువిషయము నాలోచింపవలసి యున్నది.

ఆంధ్రదేశము నేలిన శాకతీయరాజుల చరిత్రమును డెలుపు సోమదేవ రాజీయమునందుఁ గాకతీయుడైన ద్వితీయప్రతాప రుద్రుని యాస్థానమున “శాకల్య మల్లికార్జునభట్టు మొదలైన బ్రహ్మ విద్వాంసులు బంగరుపల్లకీ లెక్కివచ్చువారు నూటయేబండు)ను హుళక్కి భాస్కరుడు మొదలుగాఁగల సత్తవీశ్వరుఁ లిన్నూటఁ యేబండు)ను, గుండభొట్లు ప్రతాపభోట్లు మొదలగు వేదవీదాంగ పారగులయిన పురోహితు లిన్నూటయిరువండు)ను... అశ్వంబుల కధికారియైన సాహిణిమాంసయు” అని చెప్పియుండుటచే హుళక్కి భాస్కరుడొకడుండెననియు, ఆతఁడు సత్తవీశ్వరుడనియుఁ బ్రతాపరుద్రుని కాలమువాడనియు నాప్రతాపరుద్రుని కాలములో సాహిణిమారయ యను నశ్వసేనాధిపతి యొకడుండెననియు సోమదేవ రాజీయమునలన మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

సోమదేవరాజీయ మొక ప్రామాణికగ్రంథము కాదనియు దానినిబట్టి కవికాల నిర్ణయాదులు చేయవలను పడదనియుఁగొందఱనవచ్చును. కాలనిర్ణయముచేయుటకు శాసనాదులవలె నాగ్రంథము ప్రమాణము కాకపోవచ్చును. కాని యందుఁ జెప్పబడిన మనుష్యులును వారినామములు నసత్యములై యుండవను సమ్మతముతో విషయవిమర్శనకుఁ గడంగవచ్చునని నాయభిప్రాయము.

సోమదేవరాజీయములోని పైవాక్యముల వలన సాహిణిమారనయు, హుళక్కి భాస్కరుఁడు నేకకాలమున ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుని కొలువుననుండిరని స్పష్టమగున్నది. ఇంతేకాదు. హుళక్కి భాస్కరుఁడు దశగతులను గ్రంథము సాంధ్రీకరించి సాహిణిమారయ కంకితము చేసెనని శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు వాసియున్నారు. ఆగ్రంథము నాకు లభింపలేదు. ఈవిషయము సత్యమయ్యెనేని యుద్ధకాండమునుగూడ సాహిణిమారయ కంకితముచేసె నని తలంచుట కవకాశమున్నది. అందులకు యుద్ధకాండాది పద్యముగూడఁ దోడుబడుచున్నది. కాని యీవిషయమున నొక సంశయము కలదు. రామాయణమున బాలకష్టింధ సుందరకాండములను రచించిన మల్లికార్జునభట్టు హుళక్కి భాస్కరుని కుమారుఁడని చెప్పుచున్నారు. అతఁడాకాండములకు సాహిణిమారని కంకితమీయలేదని కాండాంత పద్యములవలన స్పష్టమగుచున్నది. కాని యీకాండాదిపద్యములు మాత్రము సాహిణిమారయకు సంబంధించునవిగా నేయున్నవి. ఆపద్యములు పక్షిప్తము లనియు, విలేఖకులెవరో తెచ్చియిందుఁ జేర్చి రనియు నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. అట్లే యుద్ధకాండాదిపద్యముగూడ నెవరో విలేఖకులు మార్చి యుందురనియు హుళక్కి భాస్కరుఁ డీకాండము నాతని కంకితము నేయలేదనియు నాయభిప్రాయము. ఏకగ్రంథములోని వేఱువేఱుభాగముల నేక

కాలమున రచించిన తండ్రికుమారులలో నొకరు ప్రభువునకును నొకరు దేవునకును గృతియిచ్చి వారు, భిన్నాభిప్రాయులై రనిసంశయాస్పదమైన యొకపద్యము నాధారముచేసికొని భావించుటకంటె అపద్యమును ద్యజించి భాస్కరుడు తనరచనమును సాహిణికితమును జేయలేదని తలంచుటయే సమంజసము. ఇత సిరామాయణ మెప్పుడు రచింపఁబడియె ననువిషయమును యోచింతము. మంత్రి భాస్కరుని చారిత్రమునఁ జేసిన చర్చలనుబట్టి రామాయణమున, మంత్రీభాస్కరుఁడు రచించిన భాగములో మల్లికార్జున భట్టును, గుమారరుద్రదేవుఁడును కొన్నిమార్పులను గావించి రనియు, యుద్ధ కాండ పూర్వభాగమును శుశక్తిభాస్కరుఁడును ఉత్తరభాగము నయ్యలార్యుఁడును రచించియుండిరనియుఁ జేలినది. ఇందు మొదటి మువ్వురు సమకాలికులు వీరు. తమరచనముల నేకకాలము నందే సాగించి రని తలంపవలసియున్నది. కొన్ని శాసనములనుబట్టి సాహిణి మారయ, క్రీ. శ. ౧౩౧౧ వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమే స్వర్గము నలంకరించె నని తెలియుచున్నది. (కుమారరుద్రదేవుఁనిచరిత్రమును జూడుడు) కుమారరుద్రదేవుఁ డయోధ్యాకాండమును సాహిణి మారన జీవితకాలములోనే రచించియుండు నని యాకాండమును సాహిణిమారన కంకితమును జేయుటనుబట్టి యాహింపవలసియున్నది. చనిపోయినవానిపేర నంకితము చేసియుండుకూడదా యని యెవరైన నడుగవచ్చును. అట్టిగ్రంథము లాంధ్రమున నొకటిరెండుకంటె నధికముగ లేవు. అవియైనను గతించినవారి సంబంధుల కోర్కెలపైననో యితరసంబంధమువలననో అట్లు చేసినట్లాగ్రంథములలోనే చప్పి యున్నది. అట్టి ప్రతేకసూత్రమును సర్వత్ర వర్తింపఁ జేయరాదు. కావున సాహిణిజీవితకాలములోనే కుమారరుద్రదేవుఁ డయోధ్యా కాండభాగమును రచించెనని తలంపవలయును. మల్లికార్జునభట్టును,

హుళక్కిభాస్కరుడును, సాహిణిమారనికాలములోనే రామాయణ రచనమును ప్రారంభించి యుందురనియు, నాతని జీవితకాలములో నవి పూర్తికాలేదనియు, నొకయూహ వాడుముచున్నది. ఇం దెంత వఱకు సత్యమున్నదో చెప్పజాలము. సాహిణిమారని యనంతరమే వీరిరువురును రామాయణము నారంభించి రని తలంచుట కొక యభ్యంతరము గన్పించుచున్నది. కుమారరుద్రదేవుఁ డయోధ్యా కాండభాగమును రచించుటకుఁ బూర్వము బాలకాండ భాగమును రచించుట కెవరైనఁ బ్రారంభించి యుండవలయునుగదా ! లేకున్న రుద్రదేవుఁ డయోధ్యాకాండము నారంభింపక బాలకాండమునే కైకొనియుండును. కావునఁ గుమారరుద్రదేవుఁ డయోధ్యాకాండమును సాహిణిజీవితకాలముననే పూర్తి యొనర్చినని నమ్మితిమేని, బాలకాండమును యుద్ధకాండమునుగూడ నాతఁ డుండగనే ప్రారంభింపఁబడి యుండు నని నిశ్చయింపవలసియున్నది. ఈపక్షములోఁ “గాండాదిపద్యములు సాహిణిమారని పేర నుండుట సహజముకదా ! దానినిబట్టి హుళక్కిభాస్కరుడును, మల్లికార్జునభట్టును దమతమ భాగములను సాహిణి కంకితము చేయదలచినట్లు నిశ్చయింప వచ్చునుకదా ! ఆపద్యములను బ్రక్షిప్తములని యేలతలపవలయును ?” అను ప్రశ్నమురావచ్చును. సాహిణి జీవితకాలములో బాలకాండము పూర్తియయ్యెనేని, యాకాండాంతపద్యములు సాహిణిపరముగానే యుండవలసి యున్నది. అవి యట్లులేక శివపరముగా నున్నవి. అందుచే బాలకాండభాగరచనామధ్యమున సాహిణి మరణించె నని తలంపవలసియున్నది. ఇది సత్య మయ్యెనేని, కిష్కింధ సుందర కాండాదిపద్యములు సాహిణిమారయ పేర నుండుట యసంభవము. కావునఁ గాండాదిపద్యము లెట్లును బ్రక్షిప్తము లనకతప్పదు.

సాహిణిమారయ జీవించియుండఁగనే యుద్ధకాండ పూర్వ భాగాంతమువఱకును, రామాయణము రచింపఁబడియె నని తలంచుటకుఁగూడ నవకాశ మున్నది. అందుల కభ్యంతరము కలుగఁజేయునది మల్లికార్జునభట్టు తనగ్రంథము నీశ్వరాంకితముచేయుట దక్కనేతొకటి యుండదు. తండ్రికుమారులిరువురును సాహిణిమారుని యాస్థానమున నున్నను, దా మగ్రంథభాగములను బూర్తిచేయుటకుఁ బ్రోత్సాహక ర్రసాహిణియే యైనను, దమగ్రంథములను బరమేశ్వరార్చణము చేయుటకుఁ దమ ప్రభువును గోరికొనుటయు నందుల కారఁడు సంతోషముతో ననుజ్ఞ యిచ్చుటయుఁగూడ నసంభవకార్యములు గావు. సాహిణియే యట్లైనప్పుడని యాకవులను గోరినఁ గోరియుండును. యుద్ధకాండమున ౧౧౩౯ పద్యములురచిరచు నప్పటికి, సాహిణిమారన మృతుడయ్యెననియు, దానితో నిరుత్సాహమును జెంది భాస్కరుఁడుగాని భట్టుగాని, రుద్రదేవుఁడుగాని తగువాయిగ్రంథమును బూర్తిచేయ లేదనియు, దరువాతఁ గొంత కాలమున కయ్యలూర్పుఁడు దానిని బూరించెననియు, నిశ్చయింప నచ్చును. ఈవిషయమున నిదివఱకుఁ దోచిన యూహలన్నిటిలో నిదియే సత్యమునకు సమీపముగా నుండునని నాయభిప్రాయము.

హుళక్కి భాస్కర, మల్లికార్జునభట్టు, రుద్రదేవు లొక్కకాలమున నొక్కతావున నుండిరనియు, వారు భాస్కర రామాయణమున రచింపఁగా మిగిలియున్న భాగమును రచించుటయు, నదివఱకు రచితమై యున్న భాగము క్లుప్తముగా నున్నందున దానిని సవరించి కొంతకొత్తభాగమును రచించి, యందుఁజేర్చి దానిని విపులముగాఁ జేయుటయు నొక కార్యముగాఁ బెట్టుకొని పనిచేసెననియు, నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

వారీ కార్యము నేల తలపెట్టిరని ప్రశ్నింతురేమో ! భాస్కర రామాయణము సమగ్రము కాకుండ నిలిచిపోయినది. యుద్ధకాండ

మునురచించి దానిని బూర్తి చేయవలసిన యవసరమున్నది. దానితోఁ బాటు క్లుప్తముగనున్న తక్కిన కాండములలోఁ గొంతయధికముగఁ జేర్చి, విపులమైన రామాయణముగఁ జేయవలయునని వారు సంకల్పించుకొనిరి. ఇంతకంటె వీరందఱును గలిసి స్వతంత్రముగఁ దలొక భాగమును రచింపఁ దలపెట్టక యీయతుకులబొంతను లోకమున కీయనేల యని యందురేమో! అప్పటి పరిస్థితులనుబట్టి వారిహృదయముల యందుఁ గలిగిన యుద్దేశముల నట్లెందు కుండవలయునని యిప్పుడు మనము ప్రశ్నించినలాభమేమి? ప్రాధిమ్యై రసవంతమై యున్న యాకావ్యము ననుసగ్రముగా నట్లేపడియుండఁజూచుచుండుట కంటె దానినెట్లో యుద్ధరించి ప్రచారములోనికిఁ జెచ్చుట మంచి దని వారికిఁ దోచి యుండవచ్చును. ఒకమహాపురుషుఁడు దేవాలయనిర్మాణమున కారంభించి యది పూర్తికాకముందే చనిపోయెను. నిర్మితమై యున్న భాగమునకు నన్నెలు చిన్నెలు పెట్టి యందముగా నుండునట్లుచేసి యనిర్మితభాగమును బూర్తిచేయుట ముఖ్యమనియు, నందుమూలమున నధికపుణ్యము సంప్రాప్తమగు ననియుఁ దలంచి దానిని గొనసాగించెడివారును నుందురు. దానితో మనకుఁబనియేమి? మనమొక నూతనాలయమునేనిర్మించి యశమునార్జింతమని తలంచి దానినట్లే విడచి కొత్తయాలయమును నిర్మించెడి వారును నుందురు. లోకమున నీయిరు తెగలవారికినిగూడ తావుగలదు కదా!

పశుశక్తి భాస్కరాదులు తలపెట్టిన యాకార్యము తిక్కన సోమయాజి యనంతరమునను సాహిణిమారయ గతించుటకుఁ బూర్వముననుఁ అనఁగా క్రీ. శ. ౧౨౮౦-౧౩౧౦ నడుమనెరవేరినదనిచెప్పవచ్చును. సాహిణిమారయ నివాసము గుంటూరు మండలములోని పలనాడు. కావున నీమువ్వురు కవుల నివాసమును నాప్రాంతమనియే నిశ్చయింపవలయును.

దీనినిబట్టి భాస్కరరామాయణము ముందును, ఎఱ్ఱాప్రగడ

రామాయణము పిమ్మటను రచితము లైనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. హుళక్కి భాస్కరుడే శాఖాబ్రాహ్మణుడు?—హుళక్కి భాస్కర శబ్దములోని “హుళక్కి” యనునది యింటిపేరు కాదనియు, బిరుద నామమనియుఁ జెప్పటకై భాస్కర రామాయణ పీఠికాకారులీక్రింది వాక్యములను వ్రాసియున్నారు. “మొదట నీతనియింటిపేరు మంగళ పల్లి వారంట. ఈ మంగళపల్లి భాస్కరమహాకవి రాజాస్థానము నందుఁ గవిత్యవిషయమున నగ్రతాంబూలము నందెనట. ఈతని పోషకుఁ డయినరా జొకనాఁడు రత్నఖచితమైన బంగారు పళ్ళె రమున నమూల్యాభరణాదియంతం బగుకర్పూరపీఠికనిడి యందఱు కవులలోను నెక్కుడు రసవంతముగా నేకవి కవిత్యమును జెప్పఁ గలఁడో వాని కాయమూల్యమైన విధియము నొసంగెద నని ప్రతిజ్ఞ చేసినట్లును అప్పు డీభాస్కరుఁడు రాజాస్థాన మందున్న కవులందఱిని రసవంతమైన తనకవితాధోరణిచే జయించి యాతాంబూలమును గెల్చికొని ననియును నందుమూలమున భాస్కరుని సంతతి వారికిని గూడ ‘హళక్కి’ యను నుపపదము గలిగెఁ ననియును జెప్పుదురు. కన్నడభాషలో ‘హళక్కి’ యను పదమునకుఁ దాంబూల మర్థము. తమిళ (అరవము) భాషలో దీనికి ‘అడైక్కాయ్’ అందురు.”

మంగళపల్లివారు గోదావరి మండలములోఁగూడఁ గలరు. వీరు వెలనాటిశాఖకుఁజెందిన వైదిక బ్రాహ్మణులు. తెలంగాణ్యులలో మంగళపల్లివారున్నారు. వీరిరువురునుభిన్నగోత్రీయులు. వెలనాటి వారిలో సున్న లేదు. తెలంగాణ్యులకు సున్నయున్నది. పీఠికాకారులు వ్రాసినకథయందు సత్యమందు నేని హుళక్కి భాస్కరుఁడు వెలనాటి వైదిక బ్రాహ్మణుడనిచెప్పవచ్చును. కాని, ద్వ్యతింశతాస్థలభంజకను రచించిన కొఱవి గోపరాజు పూర్వకవులను నుతించుటలో నీక్రిందిపద్యమున హుళక్కి భాస్కరునిఁ దనకుల చంద్రులలోఁ జేర్చి యున్నాఁడు. గోపరాజు నియోగి బ్రాహ్మణుడు.

చ. అనఘు హుళక్కి భాస్కరు మహామతిఁ బిల్లలమట్టి వీరరా
జును ఘనునాగరాజుఁ గవిసోమునిఁ దిక్కునసోమయాజిఁ గే
తనకవి, రంగనాథు నుచితజ్ఞుని నెఱ్ఱన నాచిరాజు సో
ముని నమరేశ్వరుం దలఁతు మత్కులచందుల సత్కవీంద్రులన్॥

గోపరాజు హుళక్కిభాస్కరునకుఁ దరువాత నూఱు సంవత్స
రములలో నున్నవాఁడు. ఆతఁడు పౌరపాటు పడియెనని చెప్పుట కవ
కాశములేదు. మంగళపల్లివారు నియోగులలో నుండినో లేనో తెలి
యలేదు. హుళక్కిభాస్కరుఁడును మంత్రి భాస్కరుఁడునుగూడ
రామాయణకర్తలే యగుటచే వారిరువురు నొకవ్యక్తియే యనుకొని
మంత్రిభాస్కరుఁడు నియోగి బ్రాహ్మణుడగుటచే హుళక్కిభాస్క
రునిఁ దనకులచందుఁడని గోపరాజు చెప్పుకొనియే నేమో యని
కొందఱనుచున్నారు. నూఱు సంవత్సరములలో నున్న గోపరాజిట్టి
భ్రమకు లోనగునా? యని కొందఱు ప్రశ్నించుచున్నారు. ఏది
యెట్లున్నను బ్రమాణాంతరము లభించువఱకు నీతనినివైదిక శాఖకుఁ
జెందిన బ్రాహ్మణుడని తలంచుటయే యుక్తము. భాస్కరరామా
యణ పీఠికాకారు లీతనిని హరితస గోతుఁడని వ్రాసియుండిరి. అం
దులకు వారి కాధారమేమియో తెలియలేదు. వెలనాటి వైదిక
బ్రాహ్మణులుగా నున్న మంగళపల్లివారు భారద్వాజ గోతులు.
శ్రీయాచార్యులవారి వ్రాతయధారసహితమైనదయ్యెనేనహుళక్కి
భాస్కరుఁడు తెలగాణ్యశాఖయఁడనిచెప్పుచు గృహనామమునందుఁ
బూర్ణానుస్వారమును జేర్చవలసియుండును. తెలగాణ్యులయిన
మంగళపల్లివారు హరితస గోతులు సలుతావుల నున్నారు.

హుళక్కిభాస్కరుని కవితత్వము ప్రౌఢమై ధారాశుద్ధికలిగి
హృదయంగమముగా నుండును. యుద్ధకాండమునుండి కొన్ని పద్య
ముల నుదాహరించుచున్నాఁడను.

ఉ. బుద్ధులు మాల్యవంతుఁ డొగిఁ బోలఁగఁ జెప్పిన మండి నీ వసం

హుళక్కిభాస్కరుని కాలము పదుమూడవ శతాబ్ది ద్వితీ యార్థమును పదునాల్గవ శతాబ్ది ప్రథమపాదమునై యుండునని యాతనిచారిత్రమున నిర్ణయించి యున్నాడను. మల్లికార్జునభట్టు కాలము క్రీ. శ. ౧౨౮౦-౧౩౩౦ అయి యుండును. ఇతని నివాసము గుంటూరు మండలములోని పలనాడై యుండునని తలంపవలసి యున్నది.

ఈతఁడురచించినట్లు గద్యలు గన్నట్టుచున్నమూడుకాండము లలోను, మంత్రిభాస్కరుని కవిత్వ మున్నదని నిర్ణయించి యుండుట చేతను, మంత్రిభాస్కరుని కవిత్వ మేదియో మల్లికార్జునుని కవిత్వ మేదియో నిరూపింప శక్యము కాకపోవుటచేతను, నీతని పద్యముల నిట నుదాహరింపలేదు. మొత్తముమీఁద నీమూడు కాండముల యందలి కవితయు సరసమై ప్రాథమై మనోహరముగా నుండుటచే నీతని కవితయు నాలక్షణములుగలది యని చెప్పవలసి యున్నది. భాస్కరరామాయణ భాగములుదక్క నీతనిరచనము లింక నేవియుఁ గన్నట్టుట లేదు.

ఇంక నీతని గ్రంథమునకుఁ గృతిపతి యెవ్వ రని యాలోచింపవలసియున్నది

ఇతనిరచనాభాగమునకుఁ గృతిపతిని నిర్ణయించుటలో వివాద మున్నది. సాహిణిమారుఁ డీగ్రంథకృతిపతి యని కొందఱనుచున్నారు. కొందఱ టిడి యీశ్వరాంకిత మనుచున్నారు. కావున నీతఁడురచించిన భాగమును సాహిణిమారునకుఁ గృతియిచ్చెనా యను విషయ మిట చర్చనీయము. ఈసందర్భమున సాక్ష్య మొసంగునని కాండాద్యంత పద్యములు. బాలకాండాదిని సాహిణిమారుని సంబోధించిన పద్యము లేదు. అతనిని సంబోధించిన యీక్రిందిపద్యము బాలకాండమున ౨౫ వ పద్యముగా ముద్రితప్రతిలోఁ గన్నట్టుచున్నది. ఇదియైనను కుండలీకరించిన భాగములోనిది. కుండలీకరించిన భాగములు వాిత ప్రతిలోని వని ముద్రాపకులు వ్రాసియున్నారు.

క. శ్రీరామా కుచయుగళీ

హరిద్రోల్లసిత వత్సహరిచరణ సరో

జారాధ్య బుద్ధవిభుసుత

సారసహిత తేజ ధీర సాహిణమారా !

ఈపద్యమే యించుక మార్పుతో అరణ్యకాండ ద్వితీయా
శ్వాసాదియం దీక్రిందివిధమున నున్నది.

క. శ్రీరామా కుచయుగళీ

హరిద్రోల్లసిత వత్సహరిచరణసరో

జారాధ్యుడు మారయ ధర

ణీరమణోత్తముడు సాహిణీతిలక మిలన్.

దీనినిబట్టి యీపద్యమును బాలకాండయం దెవ్వరో ప్రతిలేఖ
కుడు రచించియుండు ననియు నిది మల్లికార్జునభట్ట కృతము కాదని
యు నూహింపఁదగి యున్నది. బాలకాండంత పద్యములివి:

క. నత దివిజయక్ష రాక్షస

శతమఖముఖదివిజమకుటసన్నగణరం

జితనఖకిరణపదాంబుజ

శ్రీరథ క్తక్షేతనాశ శివ గిరిజేశా !

మా. సకలసురశరణ్యా సర్వదేవాగ్రగణ్యా !

ముకుట నిహితగంగా ముక్తితాత్పర్యచంగా !

శకలిత వినతాఘా సాధుసస్యాఘమేఘా !

ప్రకటితసమద్రదా భక్తవారాశి చంద్రా !

ఈపద్యములు శివపరములు. దీనినిబట్టి బాలకాండ మీశ్వరున
కంకిత మీయఁబడినదనియు దీనితో సాహిణీమారయకు సంబంధము
లేదనియు స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. కిష్కింధ కాండాద్యంత
పద్యములివి:—

నియోగియని కొందఱును దలంచుచున్నారు. పై గద్యయందుఁ దన పేరునకు భట్టశబ్దమును జేర్చుటచే మల్లికార్జునుఁడు వైదికశాస్త్రాహ్వానఁ డని యూహింపఁదగియున్నది. నియోగియైనను, శ్రీనాథమహాకవి తననామమునకు భట్టశబ్దమును జేర్చియుండుటచే భట్టశబ్దమును బట్టి వైదికులును బహుళముగా నుపయోగించుచుండుటచే, బలవత్తర మైన సాక్ష్యము లభించువఱకు నీకవిని వైదికశాఖకుఁ జెందిన శాస్త్రాహ్వానఁ డనియే తలంపవలసియున్నది.

హుళక్కి భాస్కరుఁడు నియోగి యని తలంచునెడల, మల్లి కార్జునభట్టు నాతని కుమారుఁడని యనుట కవకాశము లేదు. లేదా భట్టశబ్దము శ్రీనాథభట్ట శబ్దము వంటిదని యెంచి మల్లికార్జునభట్టును గూడ నియోగి యని నిర్ణయింప వలసియుండును.

హుళక్కి భాస్కరుఁడును, మంత్రీభాస్కరుఁడు నొక్కఁడే యనియు మల్లికార్జున భట్టాతని కుమారుఁ డనియుఁ గవిజీవితములలో గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. కానియది యంగీకరింపఁదగినదిగాదు. మంత్రీభాస్కరునకు మల్లనయను కుమారుఁ డున్న మాట సత్యమేకాని యాతఁడు కవి యనిచెప్పట కాభార ములు లేవు. ఆతనిని గేతనకవి తనదశకుమార చరిత్రమున నీకింది పద్యములోఁ గీర్తించి యున్నాఁడు. అందాతనిని కవియని చెప్పియుం డలేదు.

ఉ. బల్లిదుండే నృకోదరుఁడు భాగ్యసమగుండే కిన్న రేశ్వరుం
డుల్లసిత ప్రతాపగుణయుక్తుఁడె పంకజశాంధవుండు వా
గ్వల్లభుండే విరించి సుభగత్వమనోజ్ఞుండే మన్మథుండు మా
మల్లనమంత్రీమంత్రీజనమండనుఁ బేర్కొని చెప్పి చెప్పుచోన్.

ఇందలి “వాగ్వల్లభుండే విరించి” యనుమాటలలో నీతఁడు విద్యలయందు బ్రహ్మయంతవాఁడని యున్నది. కావున నీతనిని గవి యని చెప్పటకు సంశయింప నక్కఱలేదని కొందఱుందురు. ఇతరా

ధారములేవైన లభించి యీతఁడు కవియని యూహించుటకుఁ గొంతయువకాశ మున్నప్పటి వాక్యములందులకుఁ దోడుపడవచ్చును. కాని యీవాక్యముల వలన నాతఁడు కవిత్వము చెప్పగలవాఁడని స్థిరపడదు. మంత్రీభాస్కరుఁడును హుళక్కిభాస్కరుఁడు నొక్కరు గారనియు, వారిరువురి నడుమ నూఱు సంవత్సరముల వ్యవధి కలదనియు, మంత్రీభాస్కరుని చారిత్రమున వ్రాసియుంటిని. కాలమును బట్టి చూచినను మల్లికార్జునభట్టు మంత్రీభాస్కరునకుఁ గుమారుఁడు కాఁడు సర్వవిధముల నీతఁడు హుళక్కి భాస్కరుని తనయుఁడనుట యే సమంజసము. ఆకాలమున సత్కవి యనిపేరు గనినవాఁడు హుళక్కి భాస్కరుఁడు దక్క మఱియొక భాస్కరుఁడు గన్నట్టుటలేదు.

ఇతఁడు హుళక్కిభాస్కరుని పుత్రుఁడు గాఁడను వారు మూఁడు కారణములను జూపుచున్నారు. మొదటిది గద్యయందు “భాస్కర సత్కవిపుత్ర” యనియెనే కాని హుళక్కి భాస్కరయని యనలేదనుట. ఇది నిలువఁదగిన యాక్షేపణముగాదు. “ఈహుళక్కి” గృహనామముకాదు. ఏదియైనను నది తప్పక చేర్చవలయు నను నియమములేదు. రెండవది యీతఁడొకమారులు తమకృతుల నేకాంకితము చేయక యొకరీత్యునకును వేరొకరు సాహితి మారయకును గృతుల నిచ్చుట. ఇదికూడ బలవత్తరమైన యాక్షేపణము కాదు. ఈవిషయమునఁ దొండికుమారులకు భిన్నాభిప్రాయము లుండిన నుండవచ్చును. ఇంతకును హుళక్కి భాస్కరుఁడు యుద్ధకాండమును సాహితిమారునకుఁ గృత్యిచ్చెనని సంశయ రాహిత్యమగు నాధారము లేను. మూడవది యీతఁడు హుళక్కి భాస్కరుని పుత్రుఁడే యైన యెడల, యుద్ధకాండ శేషము నీతఁడే పూరించి యుండుననుట. ఇదియు నిస్సారమైన వాదమే. దీనికి హుళక్కిభాస్కరుని చారిత్రమున సమాధానముల నిచ్చియున్నాఁడను. కావున నిందులకు విరుద్ధమైన సాక్ష్యము లభించిననే తప్ప మల్లికార్జునుఁడు హుళక్కిభాస్కరుని తనయుఁడే యని నిశ్చయింపవచ్చును.

హుళక్కి-భాస్కరుని కాలము పదుమూడవ శతాబ్ది ద్వితీయార్థమును పదునాల్గవ శతాబ్ది ప్రథమపాదమునై యుండునని యాతనిచారిత్రమున నిర్ణయించి యున్నాడను. మల్లికార్జునభట్టు కాలము క్రీ. శ. ౧౨౮౦-౧౩౩౦ అయి యుండును. ఇతని నివాసము గుంటూరు మండలములోని పలనాడై యుండునని తలంపవలసి యున్నది.

ఈతఁడురచించినట్లు గద్యలు గన్నట్లుచున్నమూడుకాండములలోను, మంత్రీభాస్కరుని కవిత్వమున్నదని నిర్ణయించి యుండుట చేతను, మంత్రీభాస్కరుని కవిత్వ మేదియో మల్లికార్జునుని కవిత్వ మేదియో నిరూపింప శక్యము కాకపోవుటచేతను, నీతని పద్యముల నిట నుదాహరింపలేదు. మొత్తముమీఁద నీమూడు కాండముల యందలి కవితయు సరసమై ప్రౌఢమై మనోహరముగా నుండుటచే నీతని కవితయు నాలక్షణములుగలది యని చెప్పవలసి యున్నది. భాస్కరరామాయణ భాగములుదక్క నీతనిరచనము లింక నేవియుఁ గన్నట్లులేదు.

ఇంక నీతని గ్రంథమునకుఁ గృతిపతి యెవ్వరని యాలోచింపవలసియున్నది.

ఇతనిరచనాభాగమునకుఁ గృతిపతిని నిర్ణయించుటలో వివాదమున్నది. సాహితీమారుఁ డీగ్రంథకృతిపతి యని కొందఱనుచున్నారు. కొందఱ టిడి యీశ్వరాంకిత మనుచున్నారు. కావున నీతఁడురచించిన భాగమును సాహితీమారునకుఁ గృతియిచ్చెనా యను విషయ మిట చర్చనీయము. ఈసందర్భమున సాక్ష్య మొసంగునని కాండాద్యంత పద్యములు. బాలకాండాదిని సాహితీమారుని సంబోధించిన పద్యము లేదు. ఆతనిని సంబోధించిన యీక్రిందిపద్యము బాలకాండమున ౨౫ వ పద్యముగా ముద్రితప్రతిలోఁ గన్నట్లుచున్నది. ఇదియైనను కుండలీకరించిన భాగములోనిది. కుండలీకరించిన భాగములు వాగ్దత్తప్రతిలోని వని ముద్రాపకులు వ్రాసియున్నారు.

క. శ్రీరామా కుచయుగళీ
హరిద్రోల్లసిత వక్షహరిచరణ సరో
జారాధ్య బుద్ధవిభుసుత
సారసహిత తేజ ధీర సాహణమారా !

ఈపద్యమే యించుక మార్పుతో అరణ్యకాండ ద్వితీయా
శ్వాసాదియం దీక్రిందివిధమున నున్నది.

క. శ్రీరామా కుచయుగళీ
హరిద్రోల్లసిత వత్సహరిచరణసరో
జారాధ్యుడు మారయ ధర
ణీరమణోత్తముడు సాహిణీతిలక మిలన్.

దీనినిబట్టి యీపద్యమును బాలకాండయం దెవ్వరో ప్రతిలేఖ
కుడు రచించియుండు ననియు నిది మల్లికార్జునభట్ట కృతము కాదని
యు నూహింపఁదగి యున్నది. బాలకాండంత పద్యములివి:

క. సత దివిజయక్ష రాక్షస
శతమఖముఖదివిజమకుటసస్మగ్గణరం
జితసఖకిరణపదాంబుజ
శ్రితభక్తక్షేత్రనాశ శివ గిరిజేశా !

మా. సకలసురశరణ్యా సర్వదేవగ్రగణ్యా !
ముకుట నిహితగంగా ముక్తితాత్పర్యచంగా !
శకలిత వినతాఘా సాధుసస్యాఘమేఘా !
ప్రకటితసమదింద్రా భక్తవారాశి చంద్రా !

ఈపద్యములు శివపరములు. దీనినిబట్టి బాలకాండ మీశ్వరున
కంకిత మీయఁబడినదనియు దీనితో సాహిణీమారయకు సంబంధము
లేదనియు స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. కిష్కింధ కాండాద్యంత
పద్యములివి:—

(౧) శ్రీరమణీప్రియ రమణీ
 శ్రీరమ్యోరుకుచకుంభసేవాలాల
 స్ఫారదృగ్భాగయనేత్రాం
 భోరుహపూజా ప్రహృష్టపురుష విశిష్టా ! (1)

(౨) లాటీచందనచర్చచోళమహిళాలావణ్య సామగ్రి క
 ర్ణాటీ గీతకలాసరస్వతి కళింగాంతః పురీమల్లికా
 వాటీమందరి గౌడవామనయనానతోజహారాలి యై
 పాటింపం దగునీదుకీర్తిరధినీపాలాగ్రణీ సాహిణీ ! (2)

(3) సురనుత పద్మా శుద్ధవిజ్ఞానపద్మా
 వారిణకలిత హస్తా యాపగాసిక్త మస్తా
 వారిహయ సురరమ్యా యంచిత ధ్యానగమ్యా
 స్ఫురదురుగిరిచాపా పుణ్యవీధిస్వరూపా ! (3)

ఇందు ౧, 3 పద్యములు శివసంబోధకములు. మాయూరనున్న తాళపత్రప్రతిలో నీరెండవపద్యము లేదు. ౧, 3 పద్యములు శివ పరముగా నున్నప్పుడు రెండవపద్యమును సాహిణిని సంబోధించుచు గవి రచించియుండెడు. ఇది విలేఖకుని కృత్యము. కావున నీకాండము కూడ నీశ్వరునకే యంకిత మీయఁబడియె ననియు, సాహిణిమారున కీకాండముతో సంబంధము లేదనియు నిర్ణయింపఁ దగియున్నది. సుందరకాండాద్యంత పద్యములివి: -

క. శ్రీరమణీ హృదయేశ్వర
 కారుణ్య సుధాంబురాశి కల్లోల భవ
 శ్రీరంజిత వర వైభవ
 సార యశశ్రీవిహార సాహిణీమారా !

క. సురతరుణీ కోమలతర
 కరసరసిజపీడ్యమానకమనీయభవ
 చ్చరణసరోరుహసేవా
 కరణచణ ప్రమథనాథ గౌరీనాథా !

మా. సవనభుగవిసంద్యా ! సర్వలోకైకవంద్యా !
 రవిశశి శిఖినేత్రా ! రమ్యరామార్థగాత్రా !
 భువననివహనేతా ! భుక్తిముక్తిప్రదాతా !
 ప్రవిమలగుణసంగా ! భవ్యకోటిరగంగా !

ఇందుఁ గాండాదిపద్యము సాహిణి మారయ పరముగను కాండాంతపద్యములు శివపరముగను నున్నవి. ఈ కాండాదిపద్యము నెవరో రచించింది యిందుఁ జేర్చియుందురు. ఇవి మూఁడును మల్లికార్జునభట్టకృతములే యనితలంచితిమేని యాశనిని మతిలేనివాడని చెప్పవలసివచ్చును. కావునఁ గాండాదిపద్యము కవికృతముకాదనియు నీకాండమునఁ గూడ సాహిణిమారునకు సంబంధము లేదనియు నిర్ణయింపఁదగియున్నది. కాండాదిపద్యము లొకతీరునను గాండాంత పద్యము లొకతీరునను నుండుటచేఁ గాఁబోలు కిష్కింధ సుందర కాండములను గొంత తండ్రియుఁ గొంత కుమారుఁడును రచించి చె నని వీరేశలింగముపంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. తండ్రి సాహిణి మారునిపరముగను, కుమారుఁడు శివునిపరముగను పద్యములను వ్రాసియుండురని వానిని సమర్థించుటయే వారియుద్దేశ మై యున్న యెడల—బహుశః అట్లుండదు. — వారు పొరపాటుపడి రనియే చెప్పవలసియున్నది.

ఒకకాండమునఁ గొంతభాగము తండ్రి రచించి యదిసాహిణి మారుని కంకితము చేయుటయు, మిగతభాగమును కుమారుఁడు చేసి దానిని శివునకుఁ గృతియిచ్చుటయు సంభవ మని యెవ్వరు ననలేరు. మల్లికార్జునభట్ట గద్యముతో నున్న మూఁడు కాండములతోను, హుళక్కిభాస్కరునకు సంబంధము లే దనియు, నవి పరమేశ్వరాన్ని తము లనియు, సాహిణిమారున కంకితములు కావనియు, నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

37. కు మార రు ద్ర దే వుఁ డు.

భాస్కరరామాయణ కృతికర్తలలో సీతఁడొకఁడు. ఆరామాయణ కవులందఱివలెనే, యీతనిచారిత్రమును వివాదాంశములతోఁ గూడియున్నది. ఇతఁ డయోధ్యాకాండము నేకాశ్వాసముగా రచియించిన ట్లే కిందిగద్యవలనఁ దెలియుచున్నది.

“గద్య :—ఇది సకలకలావిశారద శారదాముఖముకు రాయమాణ సారస్వతభట్టబాణ నిశ్చంకవీర మారయకుమార కుమార రుద్రదేవప్రణీతంబైన శ్రీరామాయణమహాకావ్యంబునం దయోధ్యా కాండంబు సర్వంబు నేకాశ్వాసము.”

ఈగద్యనుబట్టి యయోధ్యా కాండమంతయు సీతనిరచనమే యని తోచును. కాని వాస్తవ మది కాదు. మంత్రిభాస్కరవిరచిత మగుసయోధ్యా కాండమున సీతఁడు కొంతభాగము నధికముగా రచించి నడుమఁ జేర్చెను. ఈవిషయమునుగూర్చి యీగ్రంథమున మంత్రిభాస్కర హుళక్కిభాస్కరుల చరిత్రములయందు విపులముగాఁ జర్చించియున్నాడను. పునరుక్తిదోషభయమున నాయంశములనిట మఱల వ్రాయలేదు.

వైనవ్రాసినగద్యతక్కు సీతని చారిత్రమును దెలిసికొనుట కాధారములు గ్రంథమున నేమియు లేవు. ఇతని నితరకవు లెవ్వరు నుతింపలేదు. ఆయోధ్యాకాండమున కీతఁడు వేఱుగ నవతారికను వ్రాయలేదు. ఇతఁడు పూర్వకవుల నెవ్వరిని నుతింపలేడు.

పైగద్యయందుఁ గొన్ని తాళపత్రప్రతులలో “శ్చంకవీర” యనునక్షరములులేవు. “సారస్వతభట్టబాణని మారయకుమార...” అని యున్నది. ఇందు ‘ని’ యను నక్షర ముపయోగ శూన్యమగు చున్నది. ఈతాళపత్రవిలేఖకులు ‘శ్చంకవీర’ యను నక్షరములను పొరబాటున విడిచిపెట్టిరో, లేక కొన్ని తాళపత్రప్రతులలో ‘ని’

యను నక్షరము పొరజాటున వ్రాసియున్నచో నది యర్థశూన్య మగుటనుగ్రహించి కొందఱు లేఖకులు “శృంకవీర” యనునక్షరము లను జేర్చిరో చెప్పజాలము. ‘ని’ యను నక్షరము స్థవంతముగాఁ జేయుట కేదేని మార్గమున్నదేమో చూడవలసియున్నది.

ఈకుమారరుద్రదేవునితండ్రి యెవ్వ రనువిషయము వివాదాస్పదము. బద్దెనకవి రచించిననీతిశాస్త్రముక్తావళి పీఠికలో శ్రీమాన వల్లి రామకృష్ణకవిగారు ఓరుగంటి రుద్రదేవున కీతఁడుబంధువనియు, రుద్రదేవునకుఁ దరువాత నఱువదిసంవత్సరములలో నీతఁ డున్నవాడనియు వ్రాసియున్నారు. అట్లు వ్రాయుటకు వారి కేమియాధారములు కలవో యందుఁ దెలుపలేదు. శ్రీరామకృష్ణకవిగా రిట్లే యెందఱో పూర్వకవులనుగూర్చి యనేకవిషయములు పీఠికలోను బత్రికలలోను వ్రాసియున్నారు, వ్రాయుచున్నారు. కానివానివాతల కాధారము లేవియో తెలిపి తరువాతి పరిశోధకుల కవకాశములను గల్పించుచుండుట లేదు. ఇచ్చట రుద్రదేవుఁ డనగా మొదటి ప్రతాపరుద్రదేవుఁడని యనుకొనవలయును. ఆతఁడు క్రీ. శ. ౧౧౫౦ మొదలు ౧౧౮౬ వఱకు రాజ్యము చేసినవాఁడు. ఆతని తుదిసంవత్సరమును దీసికొని లెక్కించినను, కుమారరుద్రదేవుఁడు ౧౨౫౦ ప్రాంతముననున్న వాఁడగుచున్నాఁడు. తిక్కనసోమయాజి నిర్వచనోత్తరరామాయణమును రచింపకపూర్వమే యీతఁ డయోధ్యా కాండమును రచించెనని యిందువలనఁ దేలుచున్నది. అయోధ్యా కాండకృతిపతి యైన సాహిణిమారయ, ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలమువాడని చరిత్రీకారులనుచున్నారు. ద్వితీయప్రతాపరుద్రుఁడు క్రీ. శ. ౧౨౯౫ మొదలు ౧౩౨౬ వఱకు రాజ్యము చేసినవాఁడు. రామకృష్ణకవిగారు చెప్పినకాలములోఁ గుమారరుద్రదేవుఁ డుండు నడల, నాతఁడు సాహిణిమారయ కయోధ్యాకాండమును గృతియిచ్చుట యసంభవము. రామకృష్ణకవిగారి వాక్యములు బలవత్తు

రము లగు సాక్ష్యముపై నాధారపడియున్న యెడల, సయోధ్య కాండకృతిపతిత్వము సాహిజిమారయ నుండి తొలగి పోగలదు. శ్రీరామకృష్ణకవిగారు తమ యాధారములను బయటపెట్టువలయును, కుమారరుద్రీదేవుఁడు రుద్రీదేవునకు బంధువని కాని యాతనికలువది సంవత్సరములకు దరువాతివాఁడని కాని నిశ్చయించుటకు వీలులేదు.

ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రునినకుఁ రుద్రీదేవుఁడని కుమార రుద్రీదేవుఁడని పేరులున్న ట్లొక శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఆశాసనము శా. శ. ౧౨౧౨ సంవత్సరము నాఁటిది. అందుఁగుమారరుద్రీదేవునకు బుణ్యమునకుగాను మానుమకొండ పరిపాలకుఁడైన నిశ్శంక వీర మల్లికార్జునుని కుమారుఁడగునిమ్మడిమల్లికార్జునునిచేదానమీయ బడినట్లున్నది. (నైజాము దొరతనమువారు ప్రకటించిన శాసనసంఖ్య టము సంఖ్య 3౫) ఈశాసనమువలనఁ గవియగు కుమారరుద్రీదేవుని విషయమునఁ గ్రోత్తగాఁ దెలిసిన దేమియులేదు. ఈశాసనమందలి నిశ్శంకవీరశబ్దము మల్లికార్జున నాయకునకు బిరుదమైనఁ గావచ్చును. లేదా ఆతని యింటిపేరైనఁ గావచ్చును. ఇది గృహనామమైనచో “నిశ్శంకవీర” అను నింటిపేరుగలవా రున్నారని తేలుచున్నది. దీనిని బట్టి మనకుమార రుద్రీదేవుని యింటిపేరు “నిశ్శంకవీర” అనునది యై యీశాసనకర్తయైన యిమ్మడి మల్లికార్జుననాయకునకు దాయాదియైనఁ గావచ్చును. నిశ్చయముగా నేమి చెప్పటకును నాధారము లులేవు. నిశ్శంక యను గృహనామము కలవారుకూడ నున్నారు.

గద్యయందున్న “నిశ్శంకవీర” శబ్దము బిరుదుగాదనియు, నిశ్శంకయను నది గృహనామ మనియు, వీరశబ్దము కవిసితామహుని నామమును దెలుపుచున్నదనియుఁ గవి నిశ్శంకవీరయ్యగారి మారయ్య కుమారుఁడైన రుద్రీదేవుఁడనియుఁ దలంచుట కవకాశమున్నది. శివలీలావిలాసమును రచించినవాఁడు నిశ్శంక కొమ్మనామాత్యుఁడు. అతఁడు గద్యములో “ఇది శ్రీమదవ్యభాషా కవితాప్రవీణ, బుధజన

స్తుత్య నిశ్చంక కొమ్మనామాత్య” యని వ్రాసికొని యుండుటచే, నిశ్చంకయను గృహనామముగల వారున్నారని తలంచుట కభ్యంతరములేదు.

ఈ “నిశ్చంక” “నిశ్చంకవీర” శబ్దములు గృహనామసూచకములను వాదమున కవకాశమున్నదని భావింపరిశోధకులకుఁ జూపుట కొఱకు నీవాక్యములను వ్రాసితిని. కాని ఈ వాద మిప్పుడు పండితాంగీకారమును బొందునని భావింపను.

ఈమూరరుద్రదేవుఁ డయోధ్యా కాండమును సాహిణి మారయ కంకితముచేసెను. ఈకవి యీమారయకుఁ గుమారుఁడే యనికొందఱును, గాఁడనికొందఱును తలంచుచున్నారు. కాదనితలం చెడివారు తమ కాధారముగాఁ గొనిన విషయము లివి.

“శ్రీవీరభద్ర)రావు పంతులుగా రాంధ్రుల చారిత్రమునఁ గుమార రుద్రదేవుఁడు సాహిణిమారయ కుమారుఁ డనుటను సందేహించి యున్నారు. ఇతఁడు సాహిణి మారయకుఁ గుమారుఁడనియు, హుళక్కి భాస్కరునకు శిష్యుఁడనియుఁ గవిచరిత్రకారులునురామాయణ పీఠికాకారులును వ్రాసియున్నారు. కాని యట్లు తలంచుటకు వారికిఁ గలయాధారము లేవియో యందుఁ దెలుపలేదు. అయోధ్యకాండమును సాహిణిమారునకుఁ గృతయొసంగుట చేతను, గద్యలో మారయ కుమారుఁడని యుండుట చేతను, ఆమారయయే యీమారయ యని వారు తలంచియుందురు. ఈకవి తానుభాస్కర కవికి శిష్యుఁడనని తాను రచించిన రామాయణభాగమున నెచ్చట నుజెప్పియుండలేదు. ఇతఁడితర గ్రంథములను వేనిని రచియించినట్లు గన్పట్టను. సాహిణిమారియ ప్రతాపరుద్రుని వద్ద నశ్వాధిపతియై ఘనతెక్కి యుండుటవలనను, అతనికి భాస్కరకవి దశగతులను గ్రంథమును గృతయిచ్చుట వలనను, వారిరువురును సమవయస్కులును జరిపరిచితులునై యుందురని యూహించి మారయకుమారుఁ

డైన గుద్రీదేవుడు రామాయణభాగమును రచించి యుండుటచే నీతఁడు భాస్కరుని శిష్యుడై యుండునని తలంచి చరిత్రకారులట్లు వ్రాసియుందురు. ఈపితాపుత్ర గురుశిష్య సంబంధములూహమాత్ర జన్యములే గాని వాస్తవము లనుట కాధారములులేవు. ఈసంబంధములను దెలుపు వాక్యమొక్కటియు గ్రంథమున లేదు. గద్యయందలి “నిశ్శృంకవీర” శబ్దము విశేషణమనియు వది మారయకు బిరుదమనియుఁ గొందఱు తలంచుచున్నారు. “నిశ్శృంకవీర” శబ్దకాలమున నొక చిరుదముగాఁ బరిగణింపఁబడు చున్నమాట వాస్తవము. అట్టిచిరుదమును వహించిన వారును గొందఱున్నారు. కాని యాచిరుదము సాహిణి మారయకుఁ గలదనుట కాధారములు గన్పడుటలేదు. నిశ్చయముగా నాతనికిన్న సాహిణి శబ్దమును గాండాంతపద్యమున వాడియుండియు, గద్యలో నుపయోగింపలేదు. నిజముగాఁ గుమారగుద్రీదేవుడు సాహిణిమారయకుఁ దనయుండేయై యుండినయెడల గద్యయందు సాహిణిశబ్దము నేలయేపయోగింపకుండును ? “నిశ్శృంకవీర సాహిణి మారయ కుమార” అని తప్పక వేసికొని యుండును. సాహిణిమారయకుఁ గృతియిచ్చిన కుమారగుద్రీదేవుడు, తన తండ్రియే కృతిపతి యని తెలుపునట్టి యొక్కమాటయైనను గద్యలోఁ గాని యాశ్వాసాంత పద్యములలోఁగాని మఱియెచ్చుటనుగాని చెప్పి యుండకపోవుటను బట్టియు, “కాచమాంబా కుమారా!” అనిసాహిణిమారయ తల్లిపేరు నుదాహరించినవాడు, తనతల్లిపే రయినఁ జెప్పకపోవుటను బట్టియు, నీతఁడు సాహిణిమారయ కుమారుడని యెంచుట కవకాశము లేదు.

తానురచించిన యయోధ్యాకాండమును సాహిణిమారయకుఁ గృతియిచ్చుటచేఁ గుమార గుద్రీదేవుడుకూడ నాకాలమువాఁడనుట నిస్సంశయమేకదా! ఇతఁడు సాహిణిమారయ కుమారుడే యైనయెడల, ప్రభుత్వాధికారము నందున్న సాహిణిమారయకుఁ

గలప్రభుత్వాధికార సూచక విశేషణములు కొన్నియైనను గుమార రుద్రదేవుడు గద్యలోఁ దనకు వేసికొనియుండును. అట్లు వేసికొన లేదు సరికదా తండ్రికిఁగల సాహిణిబిరుదమునుగూడఁ ద్యజించి, కేవలము విద్యాధికతను సూచించు సకలకలా విశారదేత్యాది విశేషణములను మాత్రమే వేసికొనియుండుటచే నీతఁడు సాహిణిమారయ కుమారుఁడు కాఁడని తలంపవలసి యున్నది."

ఇక గుమార రుద్రదేవుడు సాహిణిమారయకుఁ గుఱ్ఱురు దేయనుటకుఁ గొన్నియుపపత్తులు గన్పట్టుచున్నవి. వానినిగూర్చికూడ నాలోచింతము. గద్యయందలి నిశ్శంకవీర యనుబిరుదు కుమార రుద్రదేవుని దనియు, మారయసాహిణి తనస్వామియైన ప్రతాప రుద్రదేవునిపేరు తనకుమారుకుఁ గుమారరుద్ర దేవుఁడని పెట్టెననియు, స్వామిభక్తిపరాయణులు తమప్రభువు పేరు తమకుమారుల కుంచుట యాచారమనియు చోడ తిక్కరాజు పేరే భారత కృతికర్త యగు తిక్కనపేరనియు నాపంశమీన మన్మసిద్ధికూడఁ గలఁడనియుఁ గొంద రుదాహరణములఁ జూపుచున్నాడు. ఈవాదముయుక్తియుక్తముగనే కన్పట్టుచున్నది. గ్రంథములోఁ గవి సాహిణిమారయను గూర్చి యేమిచెప్పెనో చూతము.

అయోధ్యాకాండాద్యంత పద్యములలోఁ గుమార రుద్రదేవుఁ డీతని నిట్లు వర్ణించెను.

క. శ్రీరమణీరమణసుధా

ధారాళదయాకటాక్షధామస్మిత దృ

క్రైరవవితరణకరణవి

శారదబుద్ధయకుమార ! సాహిణిమారా !

ఉ. రాజకిరీటకీలితవిరాజితనూతనరత్నరాజినీ

రాజనమంగళాచరణరంజితపాదసరోజ ! భిక్షధా

రాజయలభ్యమానగుచిరద్యుతిమన్మణిశాతకుంభవి

భ్రాజితసద్విత్తీర్ణరిపుపార్థివఖండన ! కీర్తిమండనా !

క. భూరిభుజార్గళసదసి

ధారాచలితప్రతాపదహనమహాదు

ర్వాగళిఖాంతరనిపత

ద్వీరారికుమార ! శలభవిక్రమసులభా !

మా. వినయగుణవిశాలా ! విశ్రుతాచారలోలా !

వినుతశుభచరిత్రా ! విద్యదంభోజమిత్రా !

ఘనవిజయధురీణా ! కామిసీపంచభాణా !

కనకకుధరధీరా ! కాచమాంభాకుమారా !

ఈపద్యములవలన నీతఁడు బుద్ధయకాచమాంబల కుమారుఁడనిమాత్రమే తెలియుచున్నది. కాని యంతకంటె విశేషములేమియుఁదెలియింపలేదు. ఇతఁడు ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుని కాలములో, నశ్వదళాధిపతిగా నుండినట్లు కాకతీయులచారిత్రమును దెలుపు సోమ దేవరాజీయమునం దున్నదని మంత్రిభాస్కరుని చారిత్రమున వ్రాసియుంటిని. హుళక్కి-భాస్కరమహాశయి దళగతులను గ్రంథమునాంధ్రీకరించి యీతనికిఁ గృతియిచ్చెనని చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. దీనినిబట్టి యీతఁడు కవిపండితపోషకుఁడని యూహింపవచ్చును.

ఈసాహితీమారయకురుద్రదేవుఁడనుకుమారుఁడున్నసంగతి మాత్రము వాస్తవము. గుంటూరు మండల మందలి సత్తెనపల్లి తాలూకా కోట నెమలిపురియం దున్నమూలస్థానేశ్వరస్వామి యాలయమున నొకతాతిపలకపై శాసనమొకటి A. R. (307 of 1934-35) కలదు. అది శా. శ. ౧౨౩౩ విరోధికృతుసంవత్సర పుష్య శు ౧౫ గురువారమున మకరసంక్రాంతినాఁడు, ఆ దేవునకుఁ గొంతభూమిని దానమొసంగినసందర్భమున వ్రాయఁబడినది. దానకర్త మారయ సాహితీరుద్రదేవనింగారు. ఇతఁడు ప్రతాపరుద్రునకు సామంతుఁడైనట్లును, గజసాహితీ యైనట్లును, పల్లినాఁడు, గురిండాల స్థలమున నటువదియూళ్లను నిజస్థాయిగా నేలుచున్నట్లును, నీశాసనమున

జెప్పబడినది. ఈరుద్రదేవుడు మారయసాహిణికుమారుడనినిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. మారయసాహిణియన్నను, సాహిణి మారయయన్నను నొక్కవ్యక్తియే. ఈతనికి రుద్రదేవుడను పేరు లేదు. సాహిణిశబ్దము గృహనామ మని కొందఱు అభిప్రాయపడిరి. కాని యీశాసనమునుబట్టి యిది గృహనామముకాదనియు, అధికార సూచకపద మనియుఁ దలంపవలసియున్నది. ఈశాసనము ననుసరించి, మారయసాహిణి కొంతచిన్న దేశమునకుఁ పుభువై ద్వితీయప్రతాప రుద్రునికడ నశ్వదళాధిపతిగా నుండెననియు, దరువాత నీతనితనయుఁడైన రుద్రదేవుఁ డాప్రదేశమును బరిపాలించుచుఁ బ్రతాపరుద్రుని యొద్ద గజదళాధిపతి యయ్యెననియు నిశ్చయింపవచ్చును. మఱియు నీశాసనమునుబట్టి మారయసాహిణి క్రీ. శ. ౧౩౧౧ కుఁ బూర్వమే యిహలోకమును వీడిపోయె ననికూడ స్పష్టమగుచున్నది. కానిచో రుద్రదేవునిపేర నీశాసనము పుట్టియుండదు.

ఈసంవత్సరములోనే మాచయసాహిణింగారను నాతఁడు గురిండాల్ఫలమునఁ బింగళిస్థలము సహితముగాఁ బరిపాలన చేయుచు, గుండయ సాహిణికిని, మారయ సాహిణింగారికిని బుణ్యముకుగాను దానమొసంగుచు వ్రాయించిన శాసనమొకటి వొప్పి చెర్లలో దేవ తలఠావి యని పిలువఁబడు నూతియొద్ద నున్నది. ఇండలి మారయ సాహిణి, పై శాసనమందలి మారయసాహిణియే యని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. శాసనములలో “పుణ్యముకుగాను” అని యామనుష్యుల జీవితకాలములోను, వారు మరణించిన తరువాతను గూడ వ్రాయుట కలదు. అందుచే దీనినిబట్టి మారయసాహిణి అప్పటికి జీవించియుండెనో లేదో నిర్ణయింప లేము గాని యీరెండు శాసనములను గలిపి చదివినప్పు డప్పటికి మారయసాహిణి దివంగతుఁడైనాఁ డని చెప్పుటకు సంశయింపనక్కఱలేదు. కావున నాతనికిఁ గృతియిచ్చిన యీయయోధ్యాకాండ మంతకుపూర్వమే రచితమైన దని నిర్ణయింపవలసియున్నది.

ఈ శాసనములనుబట్టి సూరయసాహిణికి రుద్రదేవుఁ డను తనయుఁ డున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. కావున నయోధ్యాకాండ కర్త యీతఁ డేల కాకూడదు? అను ప్రశ్నవచ్చుచున్నది. “శాసనములో రుద్రదేవుఁడనియే యున్నది. అయోధ్యాకాండగద్యలోఁ గుమారరుద్రదేవుఁడని యున్నది. కావున వీరిరువురు నొక్కరు గారని నిర్ణయింపవలయు” నని కొందఱు అనవచ్చును. కాని, యిది లెక్కింపఁదగిన యాక్షేపణము కాదు. సాహిణిమారయ జీవితకాలములో నాతఁడు కుమారరుద్రదేవు డని పిలువఁబడుచు నాతనియనంతరమున రుద్రదేవనింగా రని వ్యవహరింపఁబడి యుండవచ్చును (ద్వితీయప్రతాపరుద్రమహారాజు మొదట కుమారరుద్రదేవుఁ డని పిలువఁబడినట్లు శాసనదృష్టాంతమును పైనఁ గనుపరచితిని.) లేదా అయోధ్యాకాండగద్యలో, “మారయకుమార కుమారరుద్రదేవుఁ” డనుటలో నొక ‘కుమార’ శబ్దమును విలేఖకుఁడు పొరపాటున నధికముగాఁ జేర్చియుండవచ్చును. ఈ శాసనసాహాయ్యమున నీరుద్రదేవుఁడే యయోధ్యాకాండకర్త యని నిశ్చయింప వలసియున్నది. అయితే గద్యలో సాహిణిశబ్దముగాని, తన ప్రభుత్వాధికార సూచక పదముగాని లేకుండుటయు, శాసనమునందు గద్యలోనున్నట్టుగాఁ జొండిత్యసూచకపదము లేవియు లేకుండుటయు, గద్యలో “నిశ్చంక వీర” యను బిరుదముండి, శాసనములో లేకపోవుటయు, శాసనములోనున్న శ్రీమన్మహారాయ — గజసాహిణి — స్వామిదోహర గండ — ఇత్యాదిబిరుదములు గద్యలో లేకపోవుటయుఁ జూచి వీరిరువురును భిన్నులని నిర్ణయింపవలయునని పూర్వపక్షము రావచ్చును. దీనిని నివారించుటకు శాసనములేమియుఁ దోడుపడుటలేదు.

ఈసందర్భమున మనమింక నొకవిషయ మాలోచింపవలసియున్నది. అయోధ్యకాండ కృతికర్త రుద్రదేవుఁడు. ఆతని తండ్రి మారయ. కృతిభర్త మారయ. ఆతనికి రుద్రదేవుఁ డను కుమారుఁడు న్నాడు. ఈతండ్రి కొడుకులకును, ఆతండ్రికొడుకులకును నామ

సామ్యమున్నది. అయోధ్యాకాండ కర్త, కృతిభర్త కుమారునికంటె భిన్నుడైన యెడలఁ దనయొక్కయుఁ దనతండ్రియొక్కయు భిన్నత్వమును దెలుపు పదములను గద్యలోఁ దెలుపవలసి యుండును. అది సహజము. అట్లు తెలుపలేదు. కావున వీరిరువురును భిన్నులుకారని సిద్ధాంతము చేయవలసి యున్నది.

అయితే, తనతండ్రికి సాహిణిపదమును కేర్పకయుఁ దనకు నధికారమాచక బిరుదములను, కేర్పక, కేవలపాండిత్యసూచకపదములను మాత్రమే చేర్చియుఁ దనభిన్నత్వమును జూపియే యున్నాఁడని మఱలఁ బూర్వపక్షము చేయుదురేమో ! పూర్తిగా సంశయరాహిత్యము కాని యట్టిమాటల నుపయోగింపక తన కులగోత్రములను దెలిపియో, తనకును సాహిణి మారయకును గల యాశ్రియాశ్రిత సంబంధమును జెప్పియో స్పష్టముచేసి యుండును. అట్లుచేయలేదు కావునను, నాకాలమున మారయ కుమారుడైనరుద్రదేవుఁడు వేటొకఁడున్నాఁడను స్వతంత్రసాక్ష్యములేదు కావునను, భావిపరిశోధనము వలన నిందులకు వ్యతిరేకసాక్ష్యములభించిననే తప్పనియయోధ్యాకాండకర్తను మారయ సాహిణి తనయుఁడైన రుద్రదేవునిగానే నిశ్చయించి; కావ్యకర్తను దెలుపుటయే ప్రధానమైన గద్యలోనందులకుఁ దగినట్లు భట్టబాణేత్యాది విశేషణములనే వేసికొని నాఁడనియు ప్రభుత్వసూచక విశేషణముల నందుపయోగించుట యనుచితమని భావించివిడచి వేసెననియుఁ దానశాసనసందర్శనమున దనకున్న ప్రభుత్వాధికారము మాత్రమే యుదాహరణీయము కాని పాండిత్య ప్రకంసయచ్చట ననుచితమని తలంచి వదలివేసెననియు సంశయరాహిత్యమును గావించుకొనఁ దగియున్నది.

సాహిణిమారయ, యేకులమువాడను విషయమున భాస్కరరామాయణము తటస్థముగా నున్నది. దశగతులలో నేమైన నుండు నేమో ! అది నాకులభింపలేదు. దేశపరిపాలనమును బట్టియు, గజాశ్వదళాధిపత్యమును బట్టియుఁ గులమును నిర్ణయింపలేము. కొందఱు చరిత్రకారు లీతఁడు క్షత్రియుఁడో రెడ్డియో, వెలమయో యైయుం

డునని వాసిరి. రెండవప్రతాపరుద్రునియొద్ద రెడ్లు, వెలమలు, సేనానాయకులుగా నుండి యాతని తరువాత వారు స్వతంత్రులై వేఱు వేఱుగ రాజ్యములను స్థాపించుకొని రను నొకసామాన్య ప్రతీతియుండుటచేఁ జరిత్రకారు లీతనికులమును గూర్చి యట్లు వాసియుండిరి. కాని యేదైన నొక యాధారమును దీసికొని వాసియున్నట్లుకాన్పించదు. భాస్కరరామాయణమునకుఁ బీఠిక వ్రాసిన శ్రీమేడపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, ప్రతాపరుద్రుని రాజ్యానంతరము స్వతంత్రరాజ్య సంస్థాపన మొనర్చుకొనిన వారిలో సాహిణి మారయ యొకఁడనియుఁ గొండవీడునీతఁడు పాలించెననియు వ్రాసియున్నారు. కాని యిందు సత్యములేదు. మారయసాహిణి, ప్రతాపరుద్రుఁడు రాజ్యముఁజేయుచుండఁగ నే చనిపోయెననిశిలాశాసనముల ననుసరించి పైన వ్రాసియుంటిని.

ఆంధ్రదేశమున ముప్పదియిద్దరు మంత్రులొనర్చిన సత్కార్యములను దెలుపు సీసమాలిక యొకటి ప్రచారములో నున్నది. అందు “గొనియె భాస్కరునిచేఁ దెనుఁగు రామాయణం బారూఢి సాహిణిమార మంత్రు” అనియున్నది.

దీని ననుసరించి మారయసాహిణి నియోగిబ్రాహ్మణుఁ డని తెలియుచున్నది. ఈసీసమాలిక క్రీ. శ. పదునాఱవశతాబ్దియందో, అటుపిమ్మటనో రచితమై యుండును. సాహిణి క్రీ. శ. ౧౩౦౦ ప్రాంతము వాఁడు. అయినను నీపద్యకర్త సాహిణి కులమేదియో, తెలిసికొనకుండ మంత్రులలోఁ జేర్చెనని తలంచుట కవకాశములేదు. రామాయణకృతిపతిత్వవిషయమున భిన్నాభిప్రాయుండైన నను నీవిషయము ననుమానించుటకుఁ కారణము లేమియు నాకుఁ గన్పట్టలేదు. కావునఁ బ్రమాణాంతర మేదేని లభించునఱకు నీతనిని నియోగి బ్రాహ్మణుఁడనియే యెంచవలసియున్నది.

రింగనాథ రామాయణకర్త యగుబుద్ధభూపతియే, సాహిణి మారయతిండి బుద్ధయ యని యొకవాదమున్నది. కాని యది

విశ్వసనీయముకాదు. ఆబుద్ధభూపతి క్రీ. శ. ౧౩౦౦ ప్రాంతమునందుండెననియాతని చరిత్రముననిర్ణయించియుంటిని. క్రీ. శ. ౧౩౧౧కు పూర్వమే సాహిణిమారయ చనిపోయెనని పైన వ్రాసియుంటిని. అందుచే నీమారయ బుద్ధభూపతికుమారుడగుట పొసగదు. సాహిణిమారయ జననము క్రీ. శ. ౧౨౫౦ ప్రాంతము. అప్పటికి రంగనాథరామాయణ బుద్ధభూపతి జన్మించెనో! లేదో! రంగనాథరామాయణమున నీబుద్ధభూపతి వంశ మైదాఱుతరములనుండి వర్ణితమైయున్నది. అందు సాహిణిమారయపేరు లేదు. ఇతని తండ్రిపేరు బుద్ధయ యగుటచే నామసామ్యముండుటవలనను, ఈబుద్ధయభార్య కాచమాంబయు నాబుద్ధభూపతికుమారులలో గాచవిభుఁ డుండుటను బట్టియు, రంగనాథరామాయణముతో, బుద్ధభూపతికిని, కాచవిభునకును సంబంధ ముండి, భాస్కర రామాయణముతో, బుద్ధయకుమారుఁ డైన మారయకు సంబంధ ముండుటచేత, భ్రమఁ జెందికొంద టీమారయ యాబుద్ధయ కుమారుఁ డని తలంపఁజొచ్చిరి. ఇది బాదరాయణసంబంధమే కాని వాస్తవము కాదు. సాహిణిమారయ తండ్రి బుద్ధయకును, రంగనాథరామాయణ బుద్ధభూపతికిని లేకమును సంబంధము లేదు.

కుమారరుద్రదేవుఁడు క్రీ. శ. పదుమూడవ శతాబ్ది శుది పాదమునను పదునాల్గవశతాబ్దిఁ దొలిపాదమునను నున్నాఁ డనియు, గుంటూరు మండలమునందలి పలనాఁటిలోనియఱువద్ది గ్రామములకుఁ బ్రభువనియు, ద్వితీయ ప్రతాపరుద్రుని సామంతుఁ డనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఈతనికవిత్వము సరసమై, ప్రౌఢముగానున్నది. ప్రస్తుతముద్రితప్రతిలోఁ గుండలీకరింపబడినభాగమే యీతనికవిత్వమనియుఁ దక్కినది మంత్రిభాస్కరవిరచిత మనియుఁ జెప్పియుంటిమి. అట్లు కుండలీకరింపఁబడిన భాగమునుండి యీతనికవిత్వశైలి తెలియుటకై నాల్గుపద్యముల నీక్రింద నుదాహరించెదను.

చ. పతి యెడరెందులేక కులభామలు తా రతఁ డెట్టిఁ జైన స
స్మృతిఁ జరియించు టొప్పు ననినం గమనీయచరిత్రుఁడుం గృహ
న్వితఁడు జితేంద్రియుండు పతినిర్మలధర్మయుతుండు సూన్యతో
ర్జితఁడును రాముఁ డీరఘువరేణ్యుని నేగతిఁ గొల్చు టొప్పుచే.

ఉ. శమ్ముఁడుఁ దాను నొంటిఁ బడి తాపసులై వనభూమి నుండఁగా
నిమ్ములఁ గిట్టి పట్టి వధియింపఁగఁ బోవుచు నున్నవాఁడ వా
యమ్మకుఁ బుట్టినాఁడ వఁట యక్కట నీతలఁ పేమి నెప్పు ని
న్నిమ్మొనతోడఁ బోవిడుచునే గుఱుఁడిప్పుడుసూడుమంతయున్.

క. కులపాంసిన విను సగరుఁడు
కులనాశకుఁ డైనయట్టికొడుకుఁ గనఁగ దా
నిలలోన నుండనీయక
నిలయము వెడలంగ నడిచె నిశ్చయబుద్ధిన్. ౧౯౫

ఉ. చెప్పినపువ్వుబోడులకుఁ జిక్కనిహారము లంబరంబులున్.
గప్పురవీణెముల్ మిగులఁ గాంచనరత్నసుగంధమాల్యముల్
దెప్పలుగాఁగ నిచ్చి మదిఁ దేకువ సంతసమంది విఘ్నముల్
చొప్పుడకుండ దేవతలసాంపునఁ బూజలు సేసె వేడుకన్. ౩౪

38. క వి భ ల్ల టుఁ డు.

ఈకవినిగూర్చి బ్ర. 1 శీ. వీరేశలింగము పంతులుగారు ఆంధ్ర
కవుల చరిత్రమునం దిట్లు వ్రాసి యున్నారు.

“ఈకవియొక్క లక్షణగ్రంథమును, విక్రమార్క చరిత్రము
ను, రచించినని చెప్పుచున్నారు. ఈగ్రంథములు నాకు లభింప
లేదు. ఈతఁడు సంస్కృతమున నిఘంటువులు రచించెను. ఇతని
పదమంజరి యం దీశ్లోకమున్నది.

శ్లో. లక్ష్మీర్బుద్ధవృషాశేన | యః ప్రాప్తాకవిభల్లటమ్
తేన కావ్యదృశా ప్రోక్తాః సప్రాసా పదమంజరీ.

దీనినిబట్టి యితఁడు బుద్ధవృషానికాలములో ననఁగా ౧౨౩౦ సంవత్సర ప్రాంతముల రంగనాథ రామాయణకాలములో నుండినట్లు తెలియవచ్చు చున్నది.

“శ్రీమద్దాతౌరామ భీమనాథ వరప్రాసాదలబ్ధ సకలభాషా
కవితానిర్వాహక కవిభల్లట విరచితా గణమంజరీ సమాప్తా”

అనియితని గణమంజరి కడపటనున్నందున నితఁడు గోదావరీ మండలములోని వాఁడనియుఁ దనపుస్తకములను దాతౌరామ భీమేశ్వరస్వామి కంకితముచేసెననియు తెలిసికొనవచ్చును”

భల్లటుఁడను సేరాంధ్రులలోఁ గానరాదు. ఇది కయ్యట, ముమ్మట శబ్దములను బోలియున్నది. వీరు కాశ్మీరదేశీయులు. సంస్కృతమున భల్లట శతకమును, మఱికోన్ని కృతులను రచించినభల్లటుఁడొకఁడున్నాఁడు. అతని నివాసము కాశ్మీరదేశ మని కొందఱి యభిప్రాయము. అతఁడును గణమంజరి కారుఁడు నొక్కఁడగునో కాదో చెప్పఁజాలము. బుద్ధవృషాని, ప్రాతౌరామమును స్మరించి యుండుటచేఁ గవిభల్లటుఁ డాంధ్రదేశీయుఁడని నిశ్చయింపవచ్చును. కాశ్మీరదేశమునుండి యిక్కడకు వచ్చి బుద్ధవృషాలు నాశ్రయించె నేమో తెలిసికొనవలసియున్నది. ఇతఁడు రంగనాథ రామాయణ కృతికర్త యగు గోనబుద్ధరా జయియుండునని యూహించి కవి శ్రీ. శ. ౧౨౩౦ ప్రాంతమువాఁడని శ్రీవీరేశలింగము పంతులుగారు రాంధ్రకవుల చరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. గోనబుద్ధవృషాలుఁడు నిజామురాష్ట్రమందలి వర్ధమాన పురప్రభునని తెలియచున్నది. కవిభల్లటుఁడు ప్రాతౌరామ భీమనాథవరప్రాసాదలబ్ధ సకలభాషా కవితా నిర్వాహకుఁడనని చెప్పకొని యుండుటచేఁ గోదావరీమండలము వాఁడని యూహవొడముచున్నది. వీరుపురకు సమావేశ

మెట్లయ్యెనో తెలియదు బుద్ధనృపతులు పెక్కురున్నారు. గోన బుద్ధరాజు కవుల నాదరించినవాఁ డగుటచేఁ గవిభల్లటునిఁ గూడ నాదరించినేమో !

ఇతఁడు రచించిన విక్రమార్క చరిత్రము లభ్యమగుట లేదు. మదరాసురాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున నున్న విక్రమార్క చరిత్ర యముద్రితప్రతులలో నీగ్రంథము లేదు. ఈక్రిందిపద్యము భల్లటుని విక్రమార్కచరిత్రములోని దట !

గీ. చెప్పకున్న నీవు జీవంబు విడుతువు

చెప్పినపుడు తనకు జీవహాని

చెప్పి మున్న నీకు జీవంబు విడిచెద

నీవు చన్న వెనుక నిలువలేను.

చాలకాలముక్రిందట నెచ్చటనో నేనీక్రిందికథను జదివియో వినియో యున్నాఁడను “ఒకనొకరాజొకనాఁడు పీటపైఁగూర్చుండి యభ్యంగము జేసికొనుచుండె నట ! అపుడామార్గమున బారు గట్టి పోవుచున్న చీమలగుంపునకు రాజుకూర్చుండినపీటకో డడ్డముగా నుండెనట ! అదిచూచి, ముందునడచున్న చీమ తటాలున వెను కకుఁ దిరిగి తనవెనుకవచ్చు ప్రతిపిపీలికకు నాసంగతిని తెలుపుచుఁ బోయి కడవటనున్న గండుచీమ కావిషయము నెఱింగించెను. ఈ పిపీలికాసైన్యమున కధికారి యగు నాపేద్దచీమ “మనకంటె రాజవ్వఁడు? మీరందఱును బట్టియూపీటను లాగివేయుఁ” డని యుత్తరు విచ్చెను. సేనాధిపతి యాజ్ఞానుసారముగ నాచీమలన్నియుఁ గోడుచుట్టునుజేరి పట్టుబట్టెను. కాని పీటను గదల్పలేకపోయినవి. ఈసంగతిని మఱల నాపేద్దచీమకుఁ జెప్పగా నది “అట్లయినచో నామార్గమును దప్పించి నడువుఁ” డని యాజ్ఞాపించెను. అవి యట్లే తమమార్గమును దప్పించి మఱల బారుగట్టి పోవుచుండెను. చీమల భాష నెఱింగిన యారాజు చీమలప్రయత్నమును దుదకుఁ దప్పించు

కొని పోవుటయుఁజూచి నవ్వుకొనియెను. ఆతఁడు నవ్వుటయు నాతనిభార్య యచ్చటకువచ్చుటయు నొక్కసారిగా జరిగినవి. రాజు ఎందులకో తననుజూచి నవ్వుచున్నాఁడని యనుమానపడి హాసకారణమును జెప్పమని భర్తను నిరోధించెను. రాజునకుఁ బిబీలికాభాష నుపదేశించినగుడు “వీరహాస్యము నెవ్వరికైనఁ జెప్పితివేని నీతల రెండువక్కలగు” నని యాదేశించియుండెను. ప్రాణభయముచే రాజకథను రాణికిఁ జెప్పక “ఏమిలేదు. ఏమిలేదు” అని మఱిపింపఁ జూచెను. రాణి కనుమానము మెండ్లై “హాసకారణమును సరిగాఁ జెప్పలేని ఇదిగో! ఈ వజ్రపుటుంగరముచే నిష్పజ్జే నాతనువును విడచెదను. ఇది నిశ్చయము.” అని రాజునకు విన్నవించెను. రాజు నకు నిజముచెప్పక తప్పదయ్యెను. ఆసందర్భమున రాజు రాణితో ననిన మాటల నీపద్యములోఁ గవి రచించియుండెను. జక్కయ విక్రమార్కు చరిత్రమునఁ గాని గోపరాజు ద్వాతంత్ర్యాల భంజి కలోగాని విక్రమార్కుచరిత్ర కొకభాగముగానుండు భేతాళ పంచ వింశతి (కథాసరిత్సాగరమున నున్నది) లోఁగాని యీకథలేదు. ఈపద్యావసరము గన్నట్టైడి సందర్భముగల మరియొకకథయుఁ గాన రాలేదు. కవిభల్లటుని విక్రమార్కు చరిత్రమునందలి కథలు వేఱుగ నున్న వేమో తెలియదు. ఆరాజుభార్యకు నిజముచెప్పెను. ఆతని తల వక్కలయ్యెను. రాణి విన్నఁబోక యారెండువక్కలనదిమిపట్టి “ఏను పతివ్రత నైతివేని యివి యతుకుకొని నాభర్త జీవించుఁ గాక!” అని భర్తను బ్రదికించుకొనియెను.

వైపద్యములో నస్మచ్ఛబ్దప్రేక్షకవచనమున “నాకు” అని యుండుటకు బదులుగాఁ “దనకు” అని యుపయోగించినాఁడు.

పైనఁజెప్పిన నాల్గుగ్రంథములలో, పదమంజరి, గణమంజరుల కర్త యొక్కఁడే యని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఆ గ్రంథము లను నేను చూడలేదు. విక్రమార్కుచరిత్రమునురచించిన దాతఁడో

భిన్నుఁడో చెప్పట కాధారములు లేవు. ఇతనిలక్షణగ్రంథము గాని, విక్రమార్కచరిత్రముగాని లభ్యమగుట లేదు. ఇతని వ్యాకరణమునే లక్షణగ్రంథ మని పంతులుగారు వ్రాసియుందురు. భల్లటభండస్సు వేఱుగాఁ గన్పట్టుట లేదు.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్ట కృతమగునా! కాదా! యని విమర్శించుటలో “ఈసందర్భమునఁ గవిభల్లటుని చారిత్రమున వ్రాసినవాక్యములనుగూడఁ జూడవలసియున్నది” అని నన్నయభట్టు చారిత్రమున వ్రాసియుంటిని. అప్పకవి తనగ్రంథమునఁ బూర్వ గ్రంథనామములను జెప్పటలోఁ ద్రివిక్రమవృత్తియు, హేమచంద్ర ఫక్కిశయును, గవిభల్లట ఫక్కిశయును, శబ్దానుశాసనయంబును, బేర్కొనియున్నాఁడు. ఇందలి శబ్దానుశాసనమే, అధర్వణకృత మని తలంపఁబడుచున్న త్రిలింగశబ్దానుశాసనమనియు, ద్విలింగశబ్దమును దరువాత నెవ్వరో చేర్చియుందు రనియు, గొందఱి యభిప్రాయము. అప్పకవి పేర్కొనిన శబ్దానుశాసనము మనఁగా, నాంధ్రశబ్దచింతా మణియే యని కొందఱి మతము. శేషసుమతి యనునతఁడాంధ్రశబ్దా నుశాసన మనునొకవ్యాకరణమును రచించియుంచెను. ఆతఁడెప్పటి పాఁడో తెలియదు. అప్పకవి పేర్కొనిన నాల్గును నాంధ్రవ్యాకరణ గ్రంథములు. వ్యాకరణ కర్తలైన త్రివిక్రమ, హేమచంద్రుల బాలసరస్వతీయకృతమైనటికతోనున్న యాంధ్రశబ్దచింతామణినుండి తొలగింపఁబడినవి. కాని కవిభల్లటునినామము మాత్ర మందుండి తొలగింపఁబడలేదు. అప్పకవియు నహోబల పండితుఁడును గవిభల్ల టుని నాంధ్రవ్యాకరణకర్తనుగా నంగీకరించియున్నారు. విక్రమార్కచరిత్రముమాట యెట్లున్నను, గణమంజరి, పదమంజరి యను సంస్కృత గ్రంథములను రచించినవాఁడే, యాంధ్రభాషకు వ్యాకరణమునుగూడ రచించియుండునని తలంపవచ్చుననినాయభిప్రాయము.

కవిభల్లటునినామ మాండ్రశబ్దచింతామణి యందలి యొక సూత్రములో నుదాహృతమై యున్నది. ఆసూత్రమిది:—

“కవిభల్లటైః క్రియాణాం నామ్నాం చోల్లోపఞ్చమ్యతే హ్యేషు ప్రథమైకవచనామాత్రే వికృతో నాస్తాదయోపి కథ్యస్తే”

ఇది హలంతపరిచ్ఛేదములోని ౨౪ వ సూత్రము. ఇందు “కవిభల్లటైః” అని బహువచన ముపయోగించుటచే గొందఱు భల్లట శబ్దమునకు శ్రేష్ఠు లనునర్థమును జెప్పి “కవిశ్రేష్ఠులచే” నని యన్వయింపఁ జూచుచున్నారు. కాని భల్లటశబ్దమున కాయర్థము గానిపించుటలేదు. వ్యాఖ్యాత లెవ్వరు నట్టియర్థమును జెప్పలేదు.

“కవిభల్లటైః” అనుపదమున కాండ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు ప్రకటించిన బాలసరస్వతీయమునందు “కవిభల్లటైః = కవిభల్లటుల చేత (కవిభల్లటులనఁగాఁ బురాతనకవులు, వారోకలక్షణకర్తలు)” అను టీకావాక్యములు గన్పడుచున్నవి. విషయ మాండ్రవ్యాకరణముతో సంబంధించినది. కావున నింగుఁ జెప్పఁబడిన కవిభల్లటులు నన్నయమతమున నాండ్రపురాతనకవులును నాండ్రలక్షణకర్తలునై యుండురని బాలసరస్వతి యూహించి యావిధముగాఁ దీకనువాసి యున్నాడని గ్రహింపవలసియున్నది. ఈసూత్ర మందలి తక్కిన భాగమునకు బాలసరస్వతీయటీక నీక్రింద నిచ్చుచున్నాడను.

క్రియాణాం = భాతువులకును, నామ్నాంచ = శబ్దములకును ఉల్లోపః = ఉకారలోపము, ఇవ్యతే = ఇచ్చయింపఁబడుఁగాదా (చెప్పినారనుట, చూతుర్, చూతురు., ఇత్యాదిక్రియలయందు రేఫలమీది యుత్పములకును, కన్ను, మిచ్చు, మన్ను, మున్ను, ఇత్యాదిశబ్దములయం దుత్పములకును లోపము. ఏషు = ఈలోప ప్రదేశములయందు, వికృతో = అచ్చతెనుఁగున, నాస్తాదయోపి = నకారాంతాదిశబ్దములును, ప్రథమైకవచనమాత్రే = ప్రథమైక వచనమందే,

కథ్యస్తే = చెప్పబడును. కన్ను దెఱచి" యన్నచోట భల్లటుని మతమున, ఉకారలోపమైన నకారాంతమై యుండును. కన్దెఱచి, చన్దడిచి—రాంతములు, పేర్వాడి, గోర్మోపి క్రియలకుఁ గ్రియాపరిచ్ఛేదములో స్పష్టముమెత్తుర్నులు, చూడర్జనులు-ఇత్యాది. నాన్తాదయః అసియాది శబ్దముచేత లాంతములును ; కల్ట్రావి, విల్పూని, ప్రథమైక వచనముతప్పిన ఉకారాంతాది కన్నులు, కంటిచేత"

“కవిభల్లటైః అనుపదమునకుఁ డీకవ్రాయుటలో పైని, పురాతనకవులని, వాటోకలక్షణగ్రంథమును వ్రాసినని చెప్పియున్నను, భల్లటుఁ డొకవ్యక్తియని యాతడొక వ్యాకరణమును రచించెనని బాలసరస్వతి యూహించియున్నట్లు” ‘భల్లటుని మతమున’ అని వ్రాసిన పైమాటలనుబట్టి తెలియుచున్నది. బాలసరస్వతీయమున మఱికొన్ని తావులయందుఁ గూడ నీభల్లటుని మతము గైకొనఁబడినది.

అహోబల సండితుఁడు “కవిభల్లటైః అనుపదమునకు కవిభల్లటాభైః వ్రాచీనాచార్యైః” అనివ్యాఖ్యానము వ్రాసియున్నాఁడు. అప్పకవి యీపదమునందలి బహువచనమును బూజార్థముగా గ్రహించి కవిభల్లటుని నొకవ్యక్తి యనియేతలంచిన ట్లికిందిపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

తే. ధాతుపదముల కడపటఁ దనరు రేఫ

శృంగములకు లోపంబులు చెల్లుచుండు

హల్లువైకొన్నచోఁ గవిభల్లటార్య

మతమున వికల్పనంబునఁ బతగగమన.

నీ భల్లట విరచిత ఫక్కిలో సూత్రింబు

వలనను బైహల్లు నిలుచునపుడు

ప్రథమైక వచనము ల్పలికెడు చోటను

సమసనములు గూర్చు సమయమునను

దేనుఁగు నామంబుల కొనను నుండెడునర

లడకొమ్ములు వికల్పంబువలనఁ

గాంచును లోపము”

ఆంధ్రకబ్బచింతామణి నన్నయకృత మని సిద్ధాంతీకరించుటకై “చింతామణి విషయపరిశోధన” మను గ్రంథమును రచించిన బ్ర. శ్రీ వజ్రుల చినసీతారామశాస్త్రిగారు కూడ నీకవిభల్లట నొక వ్యక్తిగానే భావించియున్నారు. (పుట ౧౦) దీనినిబట్టి కవిభల్లటఁ డను నాతఁడొక వ్యక్తియనియు నాతఁడొక యాంధ్రీవ్యాకరణమును రచించెననియు నిర్ధారిత మగుచున్నదికదా ! ఇతనిని కవియని పిలుచుటచే నితఁడు గ్రంథమునో గ్రంథములనో రచించియుండు నని యూహించుటకూడఁ దప్పుగాదుగదా ! అందుచే విక్రమార్క చరిత్రము నీతఁడు రచించెనని పరంపరగావచ్చు జనశ్రుతియందు సత్యమున్నదని యనుకొనుట కూడ నపమంజసము గాదుగదా ! ఆంధ్రీకబ్బ చింతామణి నన్నయకృతమని తలంచినప్పుడు తనకుఁ బూర్వ మాంధ్రీవ్యాకరణ గ్రంథకర్త యొక్కఁడుండెనని నన్నయయే యంగీకరించెనని తలంచుట పొరపాటు కాదుగదా !

ఆపక్షలో, నాంధ్రీకబ్బ చింతామణి పృథమాంధ్రీవ్యాకరణ ము కాఁజాలదు. విక్రమార్క చరిత్రమును రచించిన దీకవిభల్లటఁ డేయని యంగీకరించితిమేని, నన్నయభారతమాదికావ్యమును గానే రదు. దీనితో నన్నయభట్టునకు బృథమాచార్యత్వమును నాదికవి బిరుదమునుగూడఁ బోయి యవి కవిభల్లటనకు సంక్రమించును.

ప్రథమాచార్యత్వమును నన్నయభట్టునందు నిలుపవలయుననినచోఁ
బై సూత్రమునందలి “కవిభల్లటైః” అనుపదమునుబట్టి ప్రథమనిచెప్పి
హేమచంద్రాదులనువలెనే కవిభల్లటునిగూడ గ్రంథమునుండితొలఁ
గింపవలయును. లేదా యాశ్చర్యమునకుఁ బురాతన కవులనియో కవి
శ్రేష్ఠులనియో యెట్లొకర్థము చెప్పవలసి యుండును. ఈరెండును
గూడ సరియగు మార్గములు కావని నాయభిప్రాయము. నిష్పా
క్షికముగనాలోచించినచోనాంధ్రశబ్ద చింతామణి కర్తనన్నయకాఁ
డని నిర్ధారణమొనర్చుటయేన్యాయమునుసమంజసమునునై యుండును.
కవిభల్లటుఁడరచించినది సమగ్రవ్యాకరణము కాదనియు, నదియేదో
యొకచిన్నగ్రంథమై యుండుననియు, కాదేని కవిభల్లటుఁడు, శిష్ట
జనుఁ డనియు, శిష్టజనులు వాడుకొనుభాషను గావ్యభాషనుగాఁ
జేయఁ దలపెట్టిన నన్నయభట్టు, కవిభల్లటుఁడు మాటలాడినభాష
నాసూత్రమున వివరించెననియు నొకవాదము రావచ్చును. కాని
యావాదము నిస్సారమైనది. కవిభల్లటుఁడు సూత్రములతోఁగూడిన
యొకఫక్తికను రచియించిన ట్లప్పకవి మనకుఁ జెప్పుచున్నాఁడు.
దాని నాతఁడు చూచియుండును. అది యెంత గ్రంథమో తెలిసి
కొనుట కాధారములు లేవు. కాని సూత్రమునందుఁ జెప్పినవిషయ
మునుబట్టి చూచినచో నది శిష్టజనులు వాడుకొనుభాషను దెలుపుట
కుద్దేశించినది కాదనియుఁ గావ్యభాషయందలి ప్రయోగములకు
గతికల్పించుటకై రచింపఁబడిన దనియు స్పష్టమగును. “చూడర్జ
నులు, నత్తుర్మునులు, కన్దెఱచి” ఇత్యాదులు శిష్టజనభాషను దెలు
పవు. మఱియు, నాఫక్తిక కేవల మత్యల్పగ్రంథముగాక వ్యాకరణ
విషయములను విశేషముగాఁ దెలుపునట్టి యొకగ్రంథ మనికూడఁ
దోచును. ఆంధ్రశబ్దచింతామణికూడ సమగ్రమయినవ్యాకరణము
కాదని పండితు లంగీకరించియున్నారు. అట్లే భల్లటఫక్తికయు
సమగ్రము కాకపోవచ్చును. నన్నయభట్ట ప్రథమాచార్యత్వము
పోవుటకు భల్లటుని ఫక్తిక యెంతగ్రంథమయినను జాలును. ఈకార

ణములచేఁ బై వాదమునందు బలము లేదని నాయభిప్రాయము. ఆంధ్రవ్యాకరణమును రచించిన భల్లటుఁ డొకఁడు నన్నయకుఁ బూర్వమున నున్నాడని తలంచినచో నన్నయకుఁ బూర్వమున ననేకాంధ్రగ్రంథములుండియుండవలయును. లేనిచో వ్యాకరణమేలే ఆంధ్రవాఙ్మయమున నన్నయ యగ్రస్థానమును నిలుప వలయు ననినచో, నీసూత్రములు నన్నయభట్టకృతములు గాక మఱియెవ్వరో రచియించి నన్నయ పేరుపెట్టి యుందురని సిద్ధాంతము నేయుటకంటె గత్యంతర ముండఁబోదు.

భల్లటుఁడు నన్నయకుఁ బూర్వఁడైనను, అతఁ డొక వ్యాకరణమును రచించెనని యంగీకరించినను, నాతనికాలమున గ్రంథము లుండియుండు నని విశ్వసింపనక్కఱ లేదని కొందఱనవచ్చును. కాని యావాదము విద్వజ్జనాంగీకృతము కాదని నాతలంపు. వ్యాకరణము యొక్క ప్రయోజనము భాషాసంస్కరణము. ఈ సంస్కరణము కావ్యనిర్మాణము కొఱకు. వ్యాకరణమువలన జనులు మాటలాడు కొనుటలో శబ్దశుద్ధికలిగినఁ గలుగవచ్చును. కానివారిట్లుమాటలాడు కొనవలయునని వ్యాకరణము శాసింపదు. శాసించినను బ్రజలు దానిని పాటించరు. వ్యాకరణనిర్మాణమునకు శిష్టజనవ్యవహారిక భాషయు, దానినిబట్టి బయలుపెడలిన కావ్యములును నాధారములు. లోకమునఁ బ్రచారములోనున్న భాషను నిచ్చవచ్చినరీతిని వివిధ మార్గములఁబోకుండఁ గాపాడుటయుఁ బండితులచే గ్రంథములయందుపయోగింపఁబడిన ప్రయోగములకు గతికల్పించు చుండుటయు వ్యాకరణమునకు ముఖ్యప్రయోజనములు, ఛందోబద్ధము చేయుట కో, లయానుగుణముకొఱకో శ్వావ్యముగఁ జేయవలయు ననియో రసోత్పత్తిఁ గాంక్షించియో, కవులు తమ పద్య గద్య గేయముల యందు, శబ్దజాలమున మార్పులు గావించుచుందురు. ఒక్కొక్కప్పు డట్టిమార్పు లర్థరహితములై, శ్రవణకఠోరములై, యుచ్ఛారణ

ననుకూలములై భాషకు వికార రూపమును గల్గించుచుండును. భాష కట్టిబాధ కలుగకుండ, సంరక్షించుచుండుటయు సుప్రయోగములకుఁ దావొసగుటయు వ్యాకరణకార్యములు చేసిన ప్రయోగములకు వ్యాకరణము మార్గమును గల్పించునేకాని, “కల్పావి, విల్పాని” ఇత్యాదిప్రయోగములను చేసికొనవచ్చునని వ్యాకరణము ముందుగా జోధింపదు. కవు లెప్పుడో ప్రయోగింపఁజూపు రూపముల కిప్పుడు వ్యాకరణ మెట్లు వ్రాయబడును? భల్లటుఁడు “క్రియాణాం నామ్నాం” అనుసూత్రమును వ్రాయుట కదివఱకు కావ్యములలో నట్టిప్రయోగము లుండి యుండవలయును. కవు లిట్టి ప్రయోగములను చేసికొనవచ్చునని యూహించి యాసూత్రము నాతఁడు లిఖించియుండె ననుట సరికాదు కావున కవిభల్లటుని నాఁటికి గ్రంథము లున్నవని భావించుటయే సమంజసము. నన్నయ నాఁటికిఁ గావ్యములు లేవని తలంచునెడల భల్లటుని నన్నయకుఁడను వాతివానినిగాఁ జెప్పకతప్పదు.

భారతరచనమునకు ముందు నన్నయభట్టాంధ్రశబ్ద చింతా మణిని రచియించె నని కొందఱు పండితుల యభిప్రాయము. అందు ముఖ్యులు శ్రీచిన్మతారామశాస్త్రిలవారు. వారియభిప్రాయముతో నేనేకీర్తవింపఁ జాలకున్నాఁడను. నన్నయ భారతరచనమునకు ముందు గ్రంథములు లేకపోయినను, నలంతిపద్యములును, గేయములును గలవని శ్రీశాస్త్రిలవా రంగీకరించినారు. మేలైనశిష్టజనభాష యున్నది. ద్రావిడకర్ణాటక గ్రంథములున్నవి. వీని సాహాయ్యమున భారతరచనమును నన్నయ చేయఁగలిగెను. దానికొక కాతఁడు ముందుగ వ్యాకరణము రచియింపనక్కఱలేదు. భారతమునం దామహానుభావుఁడు ప్రయోగింపఁజూపుపదజాలము నంతను మనసు నందుంచుకొని దానికి ముందుగ వ్యాకరణమును రచియింప నారంభించె నని తలంచుటలో నిసుమంతయు స్వారస్యము లేదు. బుద్ధిని

బృహస్పతినిబోలినయామహాపండితుడు, అదివఱకాంధ్రముననున్న పద్యగద్యసాహాయ్యమునను, కర్ణాటకగ్రంథముల తోడ్పాటునను, శిష్టజనులు వాడుకొనుభాషనుబట్టియు, సహారసంస్కృతగ్రంథసాహాయ్యమునను, శ్రీమహాభారతము నాంధ్రీకరింపమొదలిడి, తనయపార బుద్ధికౌశలముచేతను, నారాయణభట్టుసాహాయ్యమును గైకొనియు, శబ్దముల నుచితరీతిని సంస్కరించి ప్రయోగించుకొనుచు, శబ్దానుశాసనుడై, భారతరచనమును గొనసాగించెనేగాని, శబ్దసంస్కారముకొఱకు ముందుగ వ్యాకరణమును రచింప నారంభింపలేదు. నన్నయభట్టప్రయోజనము నభిలషించి భారతమునకంటె ముందుగ నాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచించె నని ప్రశ్నించుకొనవలసియున్నది. తనవ్యాకరణమునకు భారతమును లక్ష్యగ్రంథముగాఁ జేయఁదలంచి మొదట చింతామణిని రచించెనా? లేదు. చింతామణి సూత్రముల కన్నిటికి భారతమున లక్ష్యములు లేవు. ఆవిషయమును శ్రీచినసీతారామస్వామిశాస్త్రిలవా రంగీకరించియున్నారు. (ఆంధ్ర) శబ్దచింతామణి విషయపరిశోధనము). భారతమునందలి ప్రయోగముల కన్నిటికిని చింతామణియందు సూత్రములు కల్పింపఁబడియున్నవా? అదియునులేదు. అంతటియదృష్టము పట్టలేదుగాని, శబ్దశాసనుడు మహాభారతమును బూర్తిగరచించియున్నచో నింకను నెన్నియపూర్వ ప్రయోగములను జేసియుండునో? చింతామణికి భారతము, లక్ష్యగ్రంథము కాదు. భారతప్రయోగముల కన్నిటికి చింతామణి ప్రమాణములను జూపదు. ఇకనన్నయకుఁ జంతామణి వలనఁ ప్రయోజన మేమియున్నది? ఏమియును లేదు. “సంస్కృత భారతాంధ్రీకరణసమర్థముగఁ దెలుగును, జేయఁగోరి సంస్కృతశబ్దములను దెనుఁగులోనికి దెచ్చుకొనుటలోని నియమముల నుపదేశించుట, వానికి సుప్తిజ్వీభక్తులను జేర్చుపద్ధతుల నుపదేశించుట ప్రధానముగఁ జేసికొని రచింపఁబడిన దగుటం జేసియది యాంధ్రకావ్యవాఙ్మయారంభదశలోని దనిసిద్ధాంతితమగుచున్న”దని శ్రీశాస్త్రిల

వారియభిప్రాయము. చింతామణిసూత్రములలో ఏబదిమాత్రమే యాచ్చికశబ్దవిషయములై యున్నవని వారితెక్క. ఆంధ్రభాషాచారిత్రమును రచించిన డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావు పంతులు గారు చింతామణిసూత్రములు 30౯ లోను, తత్సమ దేశ్యములకు రెంటికిని వర్తించునవి ౧౯౫ అనియు, కేవలతత్సమములకు సంబంధించినవి 33 అనియు, కేవలదేశ్యములకు వర్తించునవి ౮౧ అనియు తెక్కచెప్పి “అందుచే నాంధ్రశబ్దచింతామణి తత్సమప్రక్రియను బోధించుట కేర్పడినదనుట తగదు” అని వాసియున్నారు. చింతామణిని పరిమితప్రయోజనముకొఱకు నన్నయ రచించెననుటలోఁ కూడ స్వారస్యము లేదు. నన్నయవంటి ధీశాలి సంస్కృతశబ్దములను దెలుఁగులోనికిఁ దెచ్చుకొనుటకై వేఱుగ నొకగ్రంథమును రచించె ననుటయాతనికొక కొఱఁత తెచ్చి పెట్టుటయగును. విభక్తులనాతఁడు క్రొత్తగాఁ దెచ్చిపెట్టలేదు. అదివఱకు పద్యగద్యము లున్నవి. అందు విభక్తులున్నవి? అదివఱకు శిష్టజనులు విభక్తులు లేకుండ మాటలాడుచుండి రనితలంపరాదు. అందుచేఁ బైనఁజెప్పిన రెండుకార్యములకుమాత్రమే చింతామణి యుద్దేశింపఁబడినదని యెట్లు చెప్పగలము? ప్రయోజనశూన్యమైన గ్రంథమును రచించెనని నన్నయ భట్టున కారోపింపఁదగదు.

అదివఱకున్న గ్రంథములలోని ప్రయోగములకు గతి కల్పించుటకుఁగూడఁ జింతామణి యుద్దేశింపఁబడినదని యనుటకు, సంతకుఁ బూర్వము గ్రంథములున్నవని యంగీకరించుట లేదు. ఇతర సీగ్రంథమును నన్నయ యెందుకొఱకై రచించెనందులో తెలియదు. ‘విశ్వక్రేయము నభిలషించి భారతమువంటి యుద్గ్రంథమును బ్రార్థగభించె ననుట నన్నయవంటి మహాపండితునకుఁ బ్రతిష్ఠాకరము. కాని యప్పటిపరిస్థితులను బట్టి యాంధ్రభాషకు ముందుగ వ్యాకరణము నారంభించె ననుట సమరజనముకాదు.

ఇట్టి వివాదవిషయములను జారిత్రకదృష్టితో బరిశీలించుటకుఁ గొందరుపండితు లంగీకరింపరు. కాని వారియభిప్రాయములను దెలుపుటలో మాత్రము వారాదృష్టిని విడువలేదు. శ్రీచినశీతారామశాస్త్రిలవారు, “ఇందుఁజేర్కొనఁ బడిన కవిభల్లటుఁడు క్రీ. శ. ౧౨౩౦ సంవత్సరపు ప్రాంతమువాఁడని వ్రాసినకవుల చరిత్రవాచిత నిరాధారమగుటచేఁ బరాస్తమగుచున్నది.” అనిభల్లటుని విషయమున వ్రాసియున్నారు. కానిభల్లటుఁడెప్పటివాడోవారుచెప్పలేదు. స్పష్టముగాఁ జెప్పకపోయినను చింతామణిలో నీతనిపేరున్నదికావున నీతఁడు నన్నయకుఁ బూర్వుఁడని శ్రీశాస్త్రిల వారంగీకరించిరని మనమును కొనవచ్చును. క్రియాపదముల యందును, నామపదముల యందును వచ్చెడి యుకారమునకు లోపము వచ్చునను సామాన్యవిషయము నకుఁగూడ సూత్రమును రచించిన భల్లటుని వ్యాకరణ మొకటి పూర్వమున నుండి యుండఁగా జింతామణి ప్రథమాంధ్రవ్యాకరణ మెట్లగునో, భారతాంధ్రీకరణార్థము విభక్తుల నుపదేశించుటకై నన్నయ, చింతామణి నేలవ్రాయవలసివచ్చెనో శ్రీశాస్త్రిలువారు తెలుపరైరి. శ్రీశాస్త్రిలవారు తమ పరిశోధనమున జింతామణి సూత్రములను బాలసరస్వతి రచియింపలేదని చూపుటకై యనేకవాక్యములను వ్రాసియున్నారు. మనకుఁ గావలసినది చింతామణి నన్నయకృతమగునా కాదాయను ప్రశ్న కుత్తరముగాని యది బాలసరస్వతి రచించెనా లేదా యను ప్రశ్న కుత్తరముకాదు. చింతామణికర్త బాలసరస్వతి కాకపోయిన నాతనితాత మఱియొకఁడు కావచ్చును. ఆగ్రంథకర్త బాలసరస్వతికాఁడనినంత మాత్రముననన్నయ కర్తృత్వము స్థిరపడదు. చింతామణికర్త నన్నయయనియీగ్రంథమునందేముందుటయుఁ దరువాతి వ్యాఖ్యాతలూ కర్తృత్వము నంగీకరించుటయు, నాఁటినుండి నేఁటివఱకుఁ బండితులు జింతామణిని నన్నయ రచించెనని ఘంటాపథముగఁ జెప్పుచుండుటయు, నన్నయ పక్షమునఁ

దీర్ఘాన మొసంగుటకుఁ జాలునని యంగీకరించితిమేని యీవివాదము
తోఁ బనియేయుండదు. వ్యతిరేకవాదమున కుండు సాక్ష్యబలమును
నాలోచించి యీసమస్యను బరిష్కరింపవలసి యున్నది.

అధర్వణ కారికలధర్వణాచార్య కృతమని విశ్వయించుకొని,
యాతనికాలము క్రీ. శ. ౧౨౦౦ సంవత్సరప్రాంతమని యాధారము
లను జూపకయే నిర్ణయించి, సత్యము నారయకయే బాలసరస్వత్య
ప్రకవ్యాదు లధర్వణ కారికలను దమవ్యాఖ్యానములలో నుదాహ
రించిరని యుద్ఘాటించి వాని నాధారము చేసికొని శ్రీశాస్త్రులువారు
చింతామణి పరిశోధనమున గొన్నివాక్యములను వ్రాసి యున్నారు.
కాని వారు గైకొనిన యాయాధారములు సత్యములు కానప్పడందు
పైనాధారపడిన యుక్తులు వారివాదమునకు బలము చేకూర్చుటగదా!
ఈవిషయము నధర్వణాచార్యుని చారిత్రమునఁ జర్చించితిని.

భారతాదినున్నశ్లోకములలో “శ్రేయసే” అని యుండుటయు,
నాంద్రశబ్దచింతామణి “విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్” అనుసూత్రముతోఁ
బ్రారంభ మగుటయుఁ జూడఁగా నారెండు నేకకర్తృకములని స్పష్ట
మగునని శ్రీ శాస్త్రులవారి యభిప్రాయము. అంతమాత్రముచే
వాగ్దంతైకకర్తృత్వము స్థిరపడదు. శ్రీచిన్నయసూరిగారు కూడ,
సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణాదిని “శ్రేయః ప్రమేయవిజ్ఞానమ్.
సిద్ధిశ్లోకః” అని వ్రాసియుండెను. చింతామణి గ్రంథాదిశ్లోకములు
నన్నయభట్టేగాక మఱియొక డేపండితుడైనను వ్రాయఁగలిగియుండును.
వ్రాసియుండును. ఇప్పుడు చింతామణిలోఁ గన్నట్లుచున్న యేసూత్ర
ములవలన, నాగ్రంథము నన్నయభట్టకృతమని నిర్ధారణము చేయఁ
బూనితిరో, ఆసూత్రములు నన్నయభట్టునకుఁ దరువాత నున్నపండి
తుఁడుకూడ వ్రాయవలసి యుండుననియు, వ్రాసియుండు ననియుఁ
దలంచినచోఁ జింతామణి ప్రథమాంధ్రవ్యాకరణ మని యెట్లు నిశ్చ
యింపఁగలము? చింతామణిని బాలసరస్వతి రచించినను, మఱి

యొకరు రచించినను, నన్నయకుఁ బూర్వమునను, నన్నయ కాలమునను, బ్రచారములో నున్న భాషకుఁ గూడ నన్వయించునట్లు వ్యాకరణమును వ్రాయవలసియుండునుగాదా ! లేకున్న నప్పటి ప్రయోగములకు గతి కన్నడక నవి యప్రయోగము లనిపించు కొనును. ఇప్పటికిని వ్యాకరణ మసమగ్రముగ నుండుటచేతనే మహాకవుల సుప్రయోగములకు గతికన్నడక యవి యప్రమాణము లని వానిని పండితులు సవరించుచున్నారు. చింతామణినిబట్టి చూచినచో నన్నయభారతమునందలి కొన్నిప్రయోగములకుఁ గూడ నట్టిగతియే పట్టినదని పండితులంగీకరించియున్నారు. భారతగ్రంథనిర్మాణమునకై ప్రత్యేకముగ ముందువ్యాకరణము నిర్మింపఁదలంచుకొనిన మహాపండితుఁడు రాబోవుకవులకుఁ గావ్యములకు మార్గదర్శకుఁడుగా నుండుటమాట యెట్లున్నను, దనగావ్యమునందలి ప్రయోగములకై నను దనవ్యాకరణమునఁ బ్రమాణముఁ గల్పించుకొన లేదని నన్నయపై యపవాదమును గల్పించుటకంటె నీవ్యాకరణ మాతనిది కాదని నిర్ణయించుట సమంజసము కాదా !

“క్షుత్తియవంత్కులై ధరణి” అను భారతాదిపర్వము నందలి పద్యములోని ప్రాసవిషయమునఁ బండితులెంతయో తగవు పడుచున్నారు. “ఒక్కొండు” ఇత్యాదిసంశయాస్పదము లగు ప్రయోగము లెన్నియో భారతమున నున్నవి ఇట్టి సంశయాస్పదప్రయోగములకుఁ బ్రమాణమును గల్పింపక సామాన్య విషయములకును దనభారతమున లేనిప్రయోగములకును సూత్రములను నన్నయ గల్పించెనని తలంచుటలో నేమిస్వార్థస్యమున్నది!

చింతామణి సూత్రములకు విరుద్ధములగు ప్రయోగములు భారతమున లేవనిచూపుటకై చింతామణి విషయ పరిశోధనమున బెక్కుపుటలు వ్రాయఁబడినవి. నిజముగా నట్టి విరుద్ధప్రయోగములున్నను, సంతమాత్రమున నన్నయ చింతామణిని రచింపలేదని

యనరాదని నన్నయభట్టు చారిత్రమున వ్రాసి యుంటిని. శ్రీశాస్త్రి
లవారు “తానుజేసిన వ్యాకరణమునకుఁ దాను రచించిన ప్రబంధము
లోని ప్రయోగములెల్ల లొంగియుండవలె ననుటయు నట్టివ్యాకరణ
ముచే సాధింపఁబడిన రూపములెల్లఁదత్కృతప్రబంధములోఁ బ్రయో
గింపక తప్పదనుటయు ననుభవసిద్ధములగు విషయములుకావు” అని
వ్రాసియుండిరి. చింతామణికి వ్యతిరేక ప్రయోగములు భారతమున
లేవనినంతమాత్రమున చింతామణి నన్నయకృతమని చెప్పలేము.
చింతామణి నెవరు వ్రాసినను భారతప్రయోగములకుఁ బ్రమాణము
జూపఁ బ్రయత్నించును గాని దానికి విరుద్ధముగ సూత్రములను
వ్రాయసాహసింపఁడు. కావునఁ జింతామణి కర్తను నిర్ణయించుటలో
దానియందలి సూత్రములకు విరుద్ధములగు ప్రయోగములు భారత
మునం దున్నవా లేవా యను విచారణము వలనఁ బ్రయోజనము
కలుగదు.

భల్లటుఁడు వ్యాకరణమును వ్రాయలేదనియు, నాతఁడు వ్రాసిన
యితరగ్రంథములోని ప్రయోగములనుబట్టి క్రియలలోను నామము
లలోను, ఉకారలోపము గనపట్టుచున్నదని యాప్రయోగములకు
గతి కల్పించుటకై యాసూత్రమును జింతామణికర్త రచించెనని
కొందఱునవచ్చును. కాని యావాదమునకు ముందు నన్నయకుఁ
బూర్వ మాంధకావ్యము లుండెనని వారంగీకరింప వలసియుండును.

పై నబేర్కొనిన గణమంజర్యాది నాల్గుగ్రంథములను రచిం
చిన భల్లటుఁడు వేఱనియుఁ జింతామణియందుఁ బేర్కొనిన భల్లటుఁ
డు వేఱనియు, నీభల్లటుని చారిత్రమునఁ చింతామణి విమర్శన
మప్రస్తుత ప్రసంగమనియు నొకయాత్రేపణము రావచ్చును. కవిభల్ల
టుఁడని కెండుగ్రంథములయందు నుండుటచే నాతఁడొక్కఁడే యని
నాయుద్దేశము. వాదముకొఱకు వారిరువురును భిన్నులని యంగీకరిం
చినను, జింతామణికి ముందాంధ్రభాషకు వ్యాకరణమును రచించిన

గావించుచున్నార మేమోయని నాయభిప్రాయము. నిజముగానాతఁ డాంధ్రశబ్దచింతామణిని రచించియున్నచో నది యాతనిది కా దనుటకూడ నొకయుపరాధ మనుట నిశ్చయమే. కాని నిర్బాధకము కాని యుక్తులచే చింతామణి కర్తృత్వమును నన్నయకు సాధించి పెట్టుటకంటె దానిని త్యజించుటయే మేలని నాయుద్దేశము. ఇట్టి పట్టుల సహృదయుల కంతరాత్మయే ప్రమాణ మని మఱియొకమారు వ్రాసి, భల్లటునిచారిత్రమును ముగించుచున్నాఁడను.

ద్వితీయప్రతాపరుదుని యాస్థానమున వీరభల్లటుఁ డనునొక కవి యున్నాఁడు. ఆతఁ డీతఁ డేమో చెప్పలేము. ఆవీరభల్లటుఁడు నాట్యశాస్త్రమునఁ బండితుఁ డనుప్రసిద్ధియున్నది. కానిశబ్దశాస్త్ర మునఁ బ్రవీణుఁడను ప్రతీతిలేదు. దీనినిబట్టి భల్లటనామధారులాంధ్ర దేశీయులు కారని చెప్పవీలులేదు. గోనబుద్ధరాజుకూడ దాదాపుగ నాకాలమువాఁడే కావునను, నాబుద్ధరాజు వర్ధమానపురాధీశ్వరుఁడని చెప్పఁబడుచుండుటను బట్టియు, ప్రతాపరుదుని రాజధాని యగు నోరుగల్లును వర్ధమానపురమును నిజామురాష్ట్రములోనివే యగుటను బుద్ధనృపాలు నాశ్రయించిన భల్లటుఁడును బ్రతాపరుదుని నొద్దనున్న వీరభల్లటుఁడు నొక్కడే యగునేమో యని యూహకలుగుచున్నది. కాని యిదమిత్థమని నిశ్చయింపఁజాలము. బ్ర. శ్రీ చిలుకూరి వీర భద్రరావుపంతులుగా రాంధ్రులచరిత్రమున (౯౧ వ పుట) “కవి భల్లటుఁడనుకవి తాళపంచవింశతి యను తెలుగు ప్రబంధమును బాళుక్యవిక్రమాదిత్యున కంకితము చేసెనని తెలియుచున్నది” అని వ్రాసియున్నారు. విక్రమాదిత్యులు తూర్పుచాళుక్యులలో నిరువు రున్నారు. వీరిలోనొకరు శా. శ. ౮౫౦ ప్రాంతమునను, నింకొకరు ౯౨౫ ప్రాంతమునను నున్నవారు. ఇది సత్యమైనచో నీకవిభల్ల టుఁడు నన్నయకుఁ బూర్వుఁ డగును. ఈభేతాళపంచవింశతియే విక్ర మార్కచరిత్రమై యుండునా? ఈకథయం దెంత సత్యమున్నదియుఁ జెప్పజాలము. ఈగ్రంథము బయటఁబడినచో నీభల్లటుఁ డీకవితరం గణియందు మొదటి వాఁడగును.

39 కృష్ణమాచార్యులు

ఈకవినిగూర్చి శ్రీ విడుదవోలు వెంకటరావుపంతులు M.A. గారు భారతి (పార్థివ-భాద్ర)పదము) లో నిట్లు వ్రాసియున్నారు.

“తెలుగునతొలివచనకావ్యకర్తయు, వచనసంకీర్తనవాఙ్మయమునకు మూలపురుషుఁడును, వైష్ణవభక్తాగ్రేసరుడు నగు కృష్ణమాచార్యుఁడు కాకతీయచక్రవర్తులలోకడపటివాడగురెండవప్రతాపరుద్రుని కాలమున ననగా క్రీ. శ. ౧౨౯౫ నుండి౧౩౨౬ వఱకుఁగలకాలమున విలసిల్లెనని ప్రతాపచరిత్రముచు, ఏకశిలానగరవృత్తాంతముచు చెప్పుచున్నవి. తిరుపతిదేవస్థానమున సంకీర్తనాచార్యులలో ప్రథములు తాళ్లపాక అన్నమయ్యగారు (క్రీ. శ. ౧౪౦౮-౧౫౦౩) కృష్ణమాచార్యుని తమసంకీర్తన లక్షణమున పెక్కునుటచే ప్రాకాలముధ్రువమగుచున్నది. అన్నమయ్యగారి మనుమకు చిన్నన్న తనపరమయోగి విలాసమున నీతని ప్రశంసించియున్నాడు. ఇంతేకాకఆచార్యసూక్తిముక్తావళియందు కృష్ణమాచార్య ప్రశంసకలదు. వీనినిబట్టిచూడ కృష్ణమాచార్యుఁడు వైష్ణవమతవాఙ్మయమున కాంధ్రదేశమున ప్రథమాచార్యుడని చెప్పనొప్పును.

ఈతఁడుసింహాచలక్షేత్రనివాసియనిసింహాచలనరసింహస్వామికి భక్తుఁడై యతని పేరననేకసంకీర్తనలు రచియించెననిసింహాచలక్షేత్రమాహాత్మ్యచరిత్రము తెలుపుచున్నది. సింహాగిరినరహరి వచనములను పేర సంకీర్తనలు కృష్ణమాచార్యులవారివి నేటికిని వెలయుచుండుట వేనిది నిజమని చెప్పనొప్పును. ఆచార్యసూక్తిముక్తావళిలో—

కృష్ణమాచార్యుల కీర్తనలవియు

నిత్యభోగములయ్యె నేటికైన

మఱికొన్నినాళ్లకు మల్కి నేబనువాడు

స్టేచాచ్చిదిపతి వచ్చి మిన్నురాయు

దివ్యవిమానంబు తెగటార్చి కోవల
 బారచాపల తైలభాసితముగఁ
 జాట్టించి కాల్చిన సుడిసి యేడహములు
 కాలిభక్తితోచే గదలకుండె

అని యొకయైతిహ్యము (విస్తరభీతి నీయైతిహ్యమునీయ లేదు)
 కూడ వైవిషయమును ధ్రువముచేయుచున్నది.

మఱియు తిరుపతిక్షేత్రముపై మహమ్మదీయులుదండెత్తివచ్చి
 నపుడు శ్రీ వెంకటేశ్వరస్వామిని సంబోధించుచు చెప్పిన వేంకటాచల
 విహారశతకమునకూడ—

“కృష్ణమాచార్యు సంగీర్తనంబులఁ జిక్కె—
 సింహాద్రియప్పని చేతగాదు”

అనువాక్యము కృష్ణమాచార్యుని సింహాచలక్షేత్రవాసమును, అతని
 సంగీర్తన ప్రశస్తిని తెలుపుచున్నది.

లక్షణశిరోమణి మతమున తెలుగున వచనరచన అయిదువిధ
 ములు; (౧) గద్య (౨) బిరుదుగద్య (3) చూర్ణిక, (౪) వచనము
 (౫) విన్నపము వీనిలో కడపటిమూడు తెలుగుల రచనములను కృష్ణ
 మాచార్యుడు రచించియున్నాడు. కృష్ణమాచార్యునికి ముందుగద్య,
 బిరుదుగద్యలున్నను వచనములు, విన్నపములు, నున్నట్లుకానరాదు.
 కావుననే కృష్ణమాచార్యుని తొలివచనకావ్యకర్తయని బేర్కొంటిని.

౧ చూర్ణికలు.

కృష్ణమాచార్యుడువీనినిరచించినట్లుతాళ్లపాక అన్నమయ్య
 గారు సంగీర్తనలక్షణమున నిట్లుచెప్పినారు. చూర్ణిక లక్షణము నీపద్య
 మున కలదు.

క. ధర కృష్ణాచార్యాదిక

పరికల్పితపదము తాళబంధచ్ఛందో

విరహితమై చూర్ణాఖ్యం

బరగును నిర్మృక్తనామభాసితమగుచున్. (౫౪ పద్యము)

౨ వచనములు.

ఇవివచనశతకము లనిచెప్పనొప్పును. శతకములవలెవీనియందు ముకుటనియమము, సంఖ్యానియమము నుండును. శతకములలోవృత్త జాతు లుండును. వచనములలోఁగేవల గద్యముమాత్రమేయుండును. శతకములలోవలె నొక్కొక్కయెడసంఖ్యానియమము సడలుటగలదు. శతకములందువలె నిందు భక్తిరసము పొంగిపొరలుచుండును.

శైవవైష్ణవవాఙ్మయముచనిట్టి ప్రశస్తరచనముగల వచనములెన్ని యేని కలవు. శైవమున పురాతనశంకరవచనము లనుపేర 'ననురక్షిం పవే భవానీమనోహరా' అనుమకుటముగలవచనములు ప్రచారమున నున్నవి. వైష్ణవమున వేంకటేశ్వరవచనములు "వేంకటేశ్వరా! అను మకుటముగలవి తాళ్లపాక తిగుమలయ్యగారివి) భారతి ౨సంపు ౨సంచి కలో కొన్ని ప్రకటితములైనవి. వానినొకపరి చదువుడు.

సింహగిరి నరహరివచనములు—“సింహగిరినరసింహ నమో నమో దయానిధీ” అనుమకుటముతోనున్నవచనములు కృష్ణమాచార్యరచితములు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలోఁగలవు. ఇవియే విష్ణునామ సంకీర్తన ఫలమనుపేర తంజావూరి పుస్తకశాలలో నున్నవి

3. విన్నపములు.

ఇవి 'నమోనమోలక్ష్మీవల్లభా' అనుమకుటముగలవి. ఈవిన్నపములు శతకోపముని ద్రావిడవేదమునకు తెనుగు. కృష్ణమాచార్యుఁ డీద్రవిడవేదమును తెలుగు కావించినట్లు తాళ్లపాక చినన్న పరమ యోగివిలాసావతారికలో నిల్లుచెప్పినాడు:

“శతమతరాధాంతసంహారి యైన

శతకోపమునిబోలు శతకోపమాని

వేదంబు తెనుఁగుగావించి, సంసార

భేదంబు మాన్చిన కృష్ణమాచార్యు”

అని ప్రత్యేకముగ పేర్కొనినాడు.

౨పము మచ్చుతునక:—

“అఖలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయకా ! మీకు పునఃపునఃప్రద
ణనమస్కారంబు చేసి నాతుచ్చమనస్సున మిమ్ము వర్ణించెద
—కృతి బృహస్పతి దినస్పతులకైననువర్ణింపనలవికాని మీదివ్యతిరు
మములువర్ణించుచున్నాఁడనోదేవా ! అచ్యుత ! అనంత ! ఆశిత
—క ! అఖలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయక ! అదిమధ్యాంతరహిత

.

శరణాగతవజ్రపంజరా ! నాదురితంబులుఖండించిమీదాసాను
—సులకు దాసుండనై వర్తించే బుద్ధిబుట్టించినాదుర్గుణంబులుచూడక
—పతితపావనబిరుదు ప్రతిష్ఠించిపతితుండనైన నన్నురక్షింపవేఆశిత
—నమందార ! అఖలలోకాధార ! అఘదూర ! నమోనమో లక్ష్మీ
—స్థభా !”

తెలుగువాఙ్మయమున మధురకవితాశాఖకు చెందినయిట్టిరచన
ములకు పర్యాస్తమైనపరిశీలనమేని లేదు. ఈవచనములయందునువిన్న
ములయందును వెల్లివిరియుభావములు విశ్వజనీనములై రవీంద్రుని
తాంజలినిదలపించుచుండును. వైష్ణవమతవాఙ్మయముననభిమానము
—లిగిపరిశ్రమచేయువా రీవచనములను విన్నపములను సంపాదించిప్రక
శించిన భాషావాఙ్మయచరిత్రకారుల కవి యత్యంతోపాదేయము
—గుటయేకాకభక్తజనులకుపారాయణయోగ్యములుగకూడనుండును.

కేవలమతస్సంప్రదాయపేటికలయందడగియున్నయిట్టికృతిరత్న
ములను వెలికిదీసి సాహితీసాధములోప్రకాశింపజేయుటసాహిత్యోపా
సకులకర్తవ్యము. అప్పుడు కృష్ణమాచార్యుని కాంధ్రవాఙ్మయమున
గలసానము కాలమే స్థిరీకరింపగలదు”

నేను బదునాలుగేండ్లవయసులో నున్నప్పుడు “భవానీజ
హరవచనములను” “వేంకటేశ్వరవచనములను” వ్రాసికొని య
ప్పుడు పఠించుచుండెడివాడను. శ్రీవేంకటరావుగారనినట్లు వీనిని
ఠించుటవలన నాంధ్రలోకమునకుమితిలేనిమేలుచేకూరఁగలదు. ఒ
రెండు వచనములను మచ్చునకిందు వ్రాయవలయునని యత్నించి
గానిసింహగిరినరహరి వచనములునాకులభ్యముకాలేదు. సంపాది
వాని ననుబంధముగ నైన నీయబ్రయత్నించెదను.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

